

E-ISSN 2718-0042

Journal of Linguistics

Dilbilim Dergisi

ISSUE SAYI 41
YEAR YIL 2023

Journal of Linguistics

Dilbilim Dergisi

ISSUE SAYI 41
YEAR YIL 2023

Dizinler / Indexing and Abstracting

SOBIAD

Index Islamicus Online

Academic Journals Index-Ajindex

MLA International Bibliography

MELA-Middle East Librarians Association

EBSCO Communication Source

EBSCO Central & Eastern European Academic Source

Sahibi / Owner

Prof. Dr. Sevtap KADIOĞLU
İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, İstanbul, Türkiye
Istanbul University, Faculty of Letters, İstanbul, Türkiye

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü / Responsible Manager

Doç. Dr. Mehmet GÜRLEK
İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, İstanbul, Türkiye
Istanbul University, Faculty of Letters, İstanbul, Türkiye

Yazışma Adresi / Correspondence Address

İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Dilbilimi Bölümü
Ordu Cad. No: 6, Laleli, Fatih 34459, İstanbul, Türkiye
Telefon / Phone: +90 (212) 455 57 00 / 15960
E-mail: jol@istanbul.edu.tr
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/iudilbilim>

Yayıncı / Publisher

İstanbul Üniversitesi Yayınevi / Istanbul University Press
İstanbul Üniversitesi Merkez Kampüsü, 34452 Beyazıt,
Fatih / İstanbul, Türkiye
Telefon / Phone: +90 (212) 440 00 00

Dergide yer alan yazılardan ve aktarılan görüşlerden yazarlar sorumludur.
Authors bear responsibility for the content of their published articles.

Yayın dili Türkçe, İngilizce ve Fransızca'dır.
The publication languages of the journal are Turkish, English and French.

Nisan ve Ekim aylarında, yılda iki sayı olarak yayımlanan uluslararası, hakemli, açık erişimli ve bilimsel bir dergidir.
This is a scholarly, international, peer-reviewed and open-access journal published biannually in April and October.

DERGİ YAZI KURULU / EDITORIAL MANAGEMENT BOARD

Baş Editör / Editor-in-Chief

Prof. Dr. Hayati Develi – İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Dilbilimi Bölümü, İstanbul, Türkiye – develi@istanbul.edu.tr

Baş Editör Yardımcısı / Co-Editor-in-Chief

Doç. Dr. Murat Elmalı – İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Dilbilimi Bölümü, İstanbul, Türkiye – [melmal@istanbul.edu.tr](mailto:melmali@istanbul.edu.tr)

Yazı Kurulu Üyeleri / Editorial Management Board Members

Prof. Dr. Hayati DEVELİ – İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Dilbilimi Bölümü, İstanbul, Türkiye – develi@istanbul.edu.tr

Prof. Dr. Nedret KILIÇERİ – İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Batı Dilleri ve Edebiyatları Bölümü, İstanbul, Türkiye
– nedret.oztokat@istanbul.edu.tr

Prof. Dr. Nurcan DELEN KARAAĞAÇ – İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Batı Dilleri ve Edebiyatları Bölümü, İstanbul, Türkiye
– nurcan.karaagac@istanbul.edu.tr

Doç. Dr. Murat ELMALI – İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Dilbilimi Bölümü, İstanbul, Türkiye – [melmal@istanbul.edu.tr](mailto:melmali@istanbul.edu.tr)

Doç. Dr. Mehmet GÜRLEK – İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Dilbilimi Bölümü, İstanbul, Türkiye
– mehmet.gurlek@istanbul.edu.tr

Alan Editörü / Section Editor

Doç. Dr. Murat Elmalı – İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Dilbilimi Bölümü, İstanbul, Türkiye – [melmal@istanbul.edu.tr](mailto:melmali@istanbul.edu.tr)

Editöryal Asistan / Editorial Assistant

Arş. Gör. Abdullah TOPRAKSOY – İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Dilbilimi Bölümü, İstanbul, Türkiye
– abdullah.topraksoy@istanbul.edu.tr

Dil Editörleri / Language Editors

Elizabeth Mary EARL – İstanbul University, Department of Foreign Languages, İstanbul, Türkiye – elizabeth.earl@istanbul.edu.tr

Alan James NEWSON – İstanbul University, Department of Foreign Languages, İstanbul, Türkiye – alan.newson@istanbul.edu.tr

YAYIN KURULU / EDITORIAL BOARD

Prof. Dr. Anaid DONABÉDIAN – Institut National des Langues et Civilisations Orientales, Laboratoire Structure et Dynamique des Langues, Paris, Fransa – adonadebian@inalco.fr

Prof. Dr. Hayati DEVELİ – İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Dilbilimi Bölümü, İstanbul, Türkiye – develi@istanbul.edu.tr

Prof. Dr. Heather NEWELL – Université du Québec à Montréal, Faculty of Social Sciences, Department of Linguistics, Montreal, Kanada – newell.heather@uqam.ca

Prof. Dr. İclâl ERGENÇ – Ankara Üniversitesi, Dil Tarih Coğrafya Fakültesi, Dilbilim Bölümü, Ankara, Türkiye – iergenc@humanity.ankara.edu.tr

Prof. Dr. Eva A. CSATO – Uppsala University, Faculty of Languages, Department of Linguistics and Philology, Uppsala, İsveç – eva.csato@lingfil.uu.se

Prof. Dr. Kâmil İŞERİ – Dokuz Eylül Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Dilbilimi Bölümü, İzmir, Türkiye – kamil.iseri@deu.edu.tr

Prof. Dr. Nedret KILIÇERİ – İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Batı Dilleri ve Edebiyatları Bölümü, İstanbul, Türkiye – nedret.oztokat@istanbul.edu.tr

Prof. Dr. Nurcan DELEN KARAAĞAÇ – İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Batı Dilleri ve Edebiyatları Bölümü, İstanbul, Türkiye – nurcan.karaagac@istanbul.edu.tr

Prof. Dr. Selçuk İŞSEVER – Ankara Üniversitesi, Dil Tarih Coğrafya Fakültesi, Dilbilim Bölümü, Ankara, Türkiye – issever@humanity.ankara.edu.tr

Prof. Dr. Şigaru YAMADA – Tokyo University, Tokyo, Japonya

Prof. Dr. Yeşim AKSAN – Mersin Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, İngiliz Dilbilimi Bölümü, Mersin, Türkiye – yaksan@mersin.edu.tr

Doç. Dr. Murat ELMALI – İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Dilbilimi Bölümü, İstanbul, Türkiye – melmali@istanbul.edu.tr

Doç. Dr. Soner AKŞEHİRLİ – Ege Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, İzmir, Türkiye – soner.aksehirlir@ege.edu.tr

Dr. Stefano CANALIS – Boğaziçi Üniversitesi, Faculty of Arts and Sciences, Department of Linguistics, İstanbul, Türkiye – stefano.canalis@boun.edu.tr

Doç. Dr. Thomas SCHOENEMANN – Indiana University, College of Arts and Sciences, Department of Anthropology, Indiana, ABD – toms@indiana.edu

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

Araştırma Makaleleri / Research Articles

It's No Laughing Matter: Translating Lingua-Cultural Humour in *Asterix in Britain* into Sinhala
Samanthi JAYAWARDENA 1

Dil-Düşünce İlişkisi Bağlamında Eski Uygurcada Kullanılan Sanskritçe Sözcüklerin Türk
Düşünce Şekline Yansıması
*Reflection of Sanskrit Words Used in the Old Uighuran Language on the Context of the Language-
Thought of Turkish Thought*
Emel TOPÇU 15

Word Formation in Esperanto: Derivation
Esperanto'da Söz Yapımı: Türetme
Yunus BİÇER 53

Collocation en linguistique textuelle à travers la *Vision féminine d'un voyageur au XIXe siècle en
Orient: Le cas de Joseph Reinach*
*Collocation in Text Linguistics Through the Feminine Vision of a Traveler in the 19th-Century
Orient: The Case of Joseph Reinach*
Osman Tayfun FAKİROĞLU 87

Derleme Makalesi / Review Article

Çağdaş Türkçe Sözdizimi Araştırmalarında Geleneksel Paradigma
Traditional Paradigm in Contemporary Turkish Syntax Research
Timur AYDIN 99

Editörden

İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dilbilimi Bölümü tarafından yayımlanan Dilbilim Dergisi hem kuramsal hem de uygulamalı dilbilim alanlarında önemli konuları ele alan makalelerle 41. sayısında siz değerli okurlarımızla buluşuyor. Bu sayımızda yer alan çalışmalar, dilbilim dünyasına yeni perspektifler sunarak alandaki bilgi birikimine katkıda bulunmayı amaçlıyor.

Derginin bu sayısında dilbilimin çeşitli alanlarını esas alan dört araştırma makalesi, bir derleme makalesi yer almaktadır.

“It’s No Laughing Matter: Translating Lingua-Cultural Humour in Asterix in Britain into Sinhala” başlıklı makale, Asterix in Britain adlı animasyon filminin İngilizce dublajından Sinhala dublajına kültürel mizahın nasıl çevrildiğini inceliyor. Çalışma, farklı kültürel öğelerin ve dil oyunlarının çeviri stratejilerini ele alıyor. Sinhala çevirmenlerinin, özgün İngilizce dublajdaki mizahı korumak için kültürel karşılıklar bulmaya çalıştıkları ve bazen de yeni mizah öğeleri yarattıkları görülüyor. Ancak, bazı durumlarda mizahın kaybolduğu, buna karşın telafi stratejilerinin kullanıldığı belirtiliyor.

Dil-Düşünce İlişkisi Bağlamında Eski Uygurcada Kullanılan Sanskritçe Sözcüklerin Türk Düşünce Şekline Yansıması” makalesi, Eski Uygurcada kullanılan Sanskritçe sözcüklerin Türk düşünce şekline nasıl yansıdığını tartışıyor. Çalışma, dil ve düşünce arasındaki ilişkiyi inceleyerek, bu iki dilin etkileşimini ve kültürel aktarımını ele alıyor. Sanskritçeden alınan sözcüklerin, Eski Uygurcada nasıl uyarlandığı ve bu uyarlamanın Türk düşünce yapısına katkı sağladığı vurgulanıyor.

“Esperanto’da Söz Yapımı: Türetme” bölümünde, Esperanto dilinde sözcük türetme süreçlerini ele alan makale, türetme yöntemlerinin dilin yapı ve işleyişindeki rolünü inceliyor. Çalışma, Esperanto'nun dilsel özelliklerini ve sözcük türetme mekanizmalarını analiz ederek, dilin kullanıcıları için nasıl zengin bir sözcük dağarcığı oluşturduğunu açıklıyor.

“Collocation en linguistique textuelle à travers la Vision féminine d’un voyageur au XIXe siècle en Orient: Le cas de Joseph Reinach” başlığı, 19. yüzyılda Doğu’ya seyahat eden Joseph Reinach’ın kadın bakış açısını ve metin dilbiliminde kullandığı eşdizimlilikleri (kollokasyonları) inceliyor. Reinach’ın yazılarında kadın bakış açısının ve dilsel birlikteliklerin nasıl bir araya geldiği, bu dilsel öğelerin onun seyahat anlatılarına nasıl katkı sağladığı tartışılıyor.

Son bölümde ise, “Çağdaş Türkçe Sözdizimi Araştırmalarında Geleneksel Paradigma” başlıklı derleme makalesi, çağdaş Türkçe sözdizimi araştırmalarında geleneksel paradigmaların nasıl ele alındığını ve değerlendirildiğini inceliyor. Makale, Türkçe sözdiziminin geleneksel yaklaşımlarını modern araştırma yöntemleriyle karşılaştırarak, dilbilimsel analizlerin evrimini ve güncel eğilimleri tartışıyor.

Dergimizin 41. sayısına katkıda bulunan değerli araştırmacılara, makaleleri titizlikle değerlendirerek bilimsel süreçlere katkı sağlayan hakemlerimize ve yayın sürecini başarıyla yöneten Yayın Kuruluna içten teşekkürlerimi sunarım.

Prof. Dr. Hayati DEVELİ

Editör

It's No Laughing Matter: Translating Lingua-Cultural Humour in *Asterix in Britain* into Sinhala

Samanthi JAYAWARDENA*

*University of Kelaniya, Faculty of Humanities,
Department of Modern Languages,
Kelaniya, Sri Lanka

ORCID: S.J. 0000-0002-1971-4850

Corresponding author:

Samanthi JAYAWARDENA,
University of Kelaniya, Faculty of Humanities,
Department of Modern Languages,
Kelaniya, Sri Lanka
E-mail: samanthij@kln.ac.lk

Submitted: 12.12.2023

Accepted: 17.05.2024

Published Online: 29.05.2024

Citation: Jayawardena, S. (2023). It's No Laughing Matter: Translating Lingua-Cultural Humour in *Asterix in Britain* into Sinhala. *Dilbilim Dergisi - Journal of Linguistics*, 41, 1-14. <https://doi.org/10.26650/jol.2023.1403672>

ABSTRACT

Humour in audio-visual texts, particularly in animation films, plays a pivotal role. They are mainly based on linguistic and lingua-cultural elements. The translators who dub them into the target languages must adopt strategies to successfully transfer the humour. This study examines the strategies employed by translators to translate the humour generated by the lingua-cultural elements in animation films. The English dubbed version of the animation film *Asterix in Britain* and its Sinhala dubbed version were chosen for the study. This particular film highlights a clash of cultures between Romans, Britons, and Gauls, offering humour to the audience and challenges to the translators. The three strategies proposed by Chiaro (2006) are applied to the analysis of the chosen examples. The study reveals that the translators look for substitutions in the target culture to preserve, at times partially, humorous elements and, in doing so, create new humour absent in the English version. Absence of humour in the target text is also noted. However, compensation strategies applied throughout the film fill this void and keep the target audience entertained.

Keywords: Animation, compensation, dubbed films, strategies, substitution

Introduction

Humour, though enjoyable in any form of entertainment, makes the translators' task much harder. Audio-visual texts are dubbed or subtitled to give access to audiences around the world who do not understand the source language (SL). Much has been written about translating humour, particularly about its (un)translatability and the risk of an (un)favourable outcome. However, looking at globally popular situation comedies such as *Friends* or *Big Bang Theory* and animation movies such as *Shrek* or *Frozen*, it is evident that humour can successfully cross geographical and cultural boundaries.

In animation movies, humour plays a pivotal role. When dubbing them, the translators must find ways to share that humour with the target audience, without which the success of the film becomes doubtful. This has been discussed by scholars highlighting the challenges and

constraints with reference to various animation films. The present study focuses on Verbally Expressed Humour (VEH), which is defined by Chiaro as “any verbal form of attempt to amuse” (Chiaro & Piferi, 2010) in dubbed animation films. Though puns and jokes are essential in animated films to generate humour, cultural references can also entertain audiences by offering them laughter and merriment. The classification offered by Antonini and Chiaro (2005) and Bucaria (2007) is divided into two categories: Lingua-cultural humour and Linguistic humour. Lingua-cultural humour is transmitted through references to cultural and verbal elements that include food, drinks, institutions, celebrities and famous characters. The second category is composed of humour generated through verbal communication, mainly jokes based on puns and allusions (Chiaro, 2006). The objective of this research is to closely examine the translation of VEH based on cultural references in dubbed animation films, paying particular attention to the strategies used by translators in the target language (TL). This aspect tests the creativity, skills, and knowledge of the translators to a great extent.

Animated films are most often characterised by “light-hearted atmosphere where humour, both verbal and non-verbal plays a decisive role” (Bruti, 2014). In dubbed audio-visual texts (AVT), certain technical constraints related to different types of synchronism are imposed (Herbst, 1994). However, in the dubbed animation films, speech and articulation movements are not given the same importance as in the feature films because they represent talking animals at time and the place and manner of articulation are “blurred and approximate” (Bruti, 2014, p. 92). Varela states that the low priority given to lip sync in dubbing cartoons is a recurrent feature. Apart from rare occasions, an accurate phonetic adaptation is not required for the comic characters (as cited in Gil, 2009, p. 143). For this reason, in the present study as well, particular attention is not paid to lip sync when examining the strategies chosen to translate humour. Furthermore, animation films often target young audiences. As Bruti explains, “cartoon talk has been recognised as a simplified variety, which is easier for the intended audience”. Therefore, characteristics such as the use of basic vocabulary, monoclausal sentences, short and balanced turns, and a reduced number of orality markers are generally found in them (2014, p. 92-93). Similarly, in dubbed animation films, the translators need to respect the basic language level and simplicity of dialogues to make the target text (TT) humorously appealing to the young audience.

Furthermore, when the audience largely consists of young viewers, as in the case of animation films, the translators are indeed required to consider their requirements, which inevitably influence their decisions. Manca and Aprile discuss how humour can be further restricted by the profile traits of the audience (2014). The linguistic or encyclopaedic knowledge of the target audience or even the degree of familiarity with subject matter, genres, and types of humour may pose obstacles. The humour translated in to the TT should cut across these barriers to be understood by the target audience.

Researchers have focussed on various aspects of translating humour in the recent years. Mudriczki examines the humour transfer strategies in the Italian, German and Hungarian versions

of *Shrek the Halls* with special reference to Christmas-related verbal and visual elements. The research stresses that culture-specific elements, in this case, related to Christmas, become plot-carrying elements, and translators are required to provide “high quality transfer of seemingly intercultural elements” (Mudriczki, 2014, p. 53). As explained by Luyken, Reid, and Herbst, the translators must make the distinction between the plot carrying elements and atmospheric elements and decide on the use of translation strategies such as omission or retention to ensure a higher quality target text (Luyken et al. 1995, as cited in Mudriczki, 2014, p. 53-54). In *Asterix in Britain*, cultural references become plot carrying crucial elements, as the Roman reaction to British ways is an integral part of the plot and undoubtedly triggers humorous effects. Reducing or omitting plot-carrying elements may result in humour being weakened in the TT.

Minutella (2014) applies the three translation strategies proposed by Chiaro (2006) to the dubbed and subtitled Italian versions of *Shrek*. Focussing on humour generated by both cultural references and linguistic elements, the study reveals that the dubbed version appears more humorous as the translators have recourse to a “higher degree of compensation”. It also presents the substitution of VEH in the SL with an example of VEH in the TL and the Replacement of the SL VEH with an example of VEH in the TL elsewhere in the text (compensation) as the most frequent strategies in both dubbed and subtitled modes (2014). In a similar study, examining the dubbed Italian and Brazilian Portuguese versions of *Rio*, De Rosa (2014) discusses the application of Chiaro’s three strategies and highlights the importance and effects of procedures that compensate or substitute the forms of verbal humour of the source text (ST).

Given the difficulty of translating (lingua)cultural references and/or puns, these strategies justify, in many cases, the tendency to naturalise and domesticate the humorous element, supporting functional translation models. What is assumed as a translation priority is the comic function, so that the attention of the translator shifts to formulating humorous jokes and to the effect that these will have on the target audience. (De Rosa, 2014, p. 110)

The translators skilfully exploit the compensation and substitution strategies to entertain the target audience which result in domestication and naturalisation of the comic element. It is understood that priority is given to strategies that generate humour in the target audience. Zabalbeascoa (2001) confirms that TV comedies in particular give prominence to creating humour and the strategies that allow to integrate as many humorous instances are given priority (as cited in Gil, 2009, p. 152). Wierzbica, a well-known Polish audio-visual translator and dialogue writer who successfully scripted the Polish version of *Shrek*, lists adaptation, addition, and compensation as his favourite translation strategies. Examples of adaptations of Polish allusions show that they are efficient and successful in evoking the intended comic effect (Chmiel, 2010). The translator also uses addition, a strategy considered as a translation error by Tomaszewicz (2006, as cited in Chmiel, 2010, p.131). Although addition is seen as “an unjustified introduction in the target text of unnecessary information or stylistic effects not present in the source text”, it has somehow become successful in the Polish version of

Shrek. Thus, Chmiel questions whether additions in dubbed versions should be treated as an error or rather as a key translation strategy (2010).

Martnez-Sierra's study on the Spanish dubbed version of the American animated series *The Simpsons* shows that the humour loss is minimal in the episodes that were analysed. The translators' unwillingness to "accept a total absence of humorous load in target texts shows that they give high priority to the translation of humour" (2006, p. 294). The study also highlights the importance of having shared knowledge (existing assumptions) between the SL and TL audiences. If translators are good at identifying intercultural barriers, they become equally competent at the inferential process, thus producing a successful TT (2006).

Methods

Asterix, created by René Goscinny and Albert Uderzo, is known for its use of wordplay to create humour. The Gaulish adventures in various countries around the world expose the heroes to different cultures and customs. Therefore, *Asterix* presents rich material that can be analysed to achieve the objective of the study. The animation film *Asterix in Britain* (1986) and its Sinhala-dubbed version were chosen for this study. The Sinhala-dubbed versions of *Asterix* attained considerable success under the Sinhala name of the title character *Soora pappa*. During the years 2002-2003, the animated films of *Asterix* were translated by Chandra Ranatunga, Chaminda Keerthirathna, Rochana Wimaladewa, Gaminda Priyawiraj, and Suneth Chithrananda into Sinhala for Sirasa TV. *Asterix in Britain* is specifically chosen as the study is limited to one animation film as qualitative analysis is prioritised and Britain is a better-known destination to the Sri Lankan audience as the country was a former British colony. As the Sinhala translators have worked from the English dubbed film making English the relay language, the study does not refer to the original French animation film. Therefore, the research is carried out centred on the English dubbed version and the Sinhala dubbed version. Sinhala being a minority language spoken only in Sri Lanka and not often compared to the main international languages in similar research, increases the significance of the present study.

In *Asterix in Britain*, the Roman Emperor Julius Caesar is set upon conquering Britain. Roman soldiers who land in Britain are faced with certain curious British customs. This study focuses particularly on the translation of the humour generated by the reactions and confusions of both the Britons and the Romans, who must tolerate each other's cultural traits. Although the clash of cultures tests their patience, it achieves the goal of amusing the audience. Chiaro (2007) explains that cultural stereotypes and generalisations of a group or a community whose characteristics that are criticised or laughed at are not uncommon sources of humour on screen. These humorous instances are identified in the English dubbed version, and the Sinhala dubbed version is closely studied to understand how they are dubbed in the TL. To discuss the strategies employed by the Sinhala translators, the following three options proposed by Chiaro (2006) are applied:

- Substitution of VEH in the Source Language (SL) with an example of VEH in the Target Language (TL).
- Replacement of SL VEH with an idiomatic expression in the TL.
- Replacement of the SL VEH with an example of compensatory VEH elsewhere in the TL text.

As *Asterix in Britain* is translated from English, which is the relay language (RL), it replaces SL in this study. A total of 10 examples are analysed in detail, highlighting the strategies employed. Once the translation strategies are discussed, the dominant tendencies observed in the translators' approach are presented in the discussion.

Results

As mentioned above, 10 examples that include lingua-cultural references and allusions are identified and discussed in detail. These examples are divided into three categories: Examples related to food habits, measurements and road traffic, and famous words of a historical figure. In the examples, the English dubbed (RL) version, the Sinhala dubbed (TL) version, and the back translation in English are provided.

1. Food habits and specialties

When the Roman soldiers first come to Britain, they discover that the Britons have strange food habits. The clash of food preferences and the amusing reactions to the strange food combinations naturally evoke humour among the TL audience.

Example 1		
English dubbed version (RL)	Sinhala dubbed version (TL)	Back translation in English
British soldier: "I say could I just request a spot of milk in it."	"Mata denne medata seeni dala kiri ekak."	Give me milk with sugar in the middle.

In Example 1, a British soldier asks for a spot of milk in his hot water. The Sinhala translators prefer to substitute it with drinking milk with sugar. It is seen in the image that milk is poured into the hot water but sugar is not added to it. Nevertheless, the translators propose drinking milk with sugar instead of drinking hot water with milk in the TL. It could be assumed that the former is more familiar to the target audience than the latter. As this happened before the introduction of tea in Great Britain, drinking just hot water or hot water with milk (without tea) seemed too strange. The translators therefore opt for a substitution in the TT.

Example 2		
Roman soldier: "Look, they are drinking. Yeah, milk and hot water. Savages, that's what they are."	"Ang kiri bonasa. Mang dithane unuwathura. Atpith tilak illing bomu."	There, they are drinking milk. I think hot water. Let's get some and drink.
"Drinking hot water, I mean they are not civilised."	"Api kiri tikak illang bivuvanang iwaraine."	We should have asked for some milk and drink.

It is evident that the Romans found the customs and traditions of the Britons uncivilised which includes drinking hot water with milk. The Sinhala dubbed version excludes the terms "savages" and "uncivilised". As a former colony, Sri Lanka adopted British methods such as drinking tea and playing cricket. Therefore, if the translators are to be loyal to the RL, they must call their own custom savage and uncivilised. As this could become more sensitive and less humorous, the translators choose to follow what the former colony did centuries ago during the British rule which is to adopt British customs. As a result, in the Sinhala dubbed version, the audience can see that the Roman soldiers are also interested in drinking milk. However, as seen in Example 1, they want to drink milk, not hot water with milk. In terms of the humour that is created insulting British customs as uncivilised, is neutralised in the TT.

Example 3		
Roman soldier: "If we quit during duty hours, we'll end up fighting during our meal time."	"Suddage ratata aavath hari rahata kemak keve ne. iye lunu mirisak dunna. Lunuth ne mirish ne."	Ever since we came to the White man's country, we have not eaten tasty food. Yesterday, we had a <i>lunu miris</i> . There was no chilli and no salt.

Example 4		
Roman soldier: "To make spinach soup, you heat some good olive oil, you get some bacon, some onions, slice them into thin slices and... simmer slowly."	"Mama bath vital naphtha. Bulath ne, hunu ne, dungkola ne, puvak ne. "Othala thibunu kole vitharai... mage bada goragora ganawa."	I bought a beetle quid. There was no betel, no slaked lime, no tobacco, and no areca nuts. Only the paper that it was wrapped with... my stomach is making sounds."

To create more humorous instances, the Sinhala translators continue to substitute TL food items for those of the RL. Example 3 shows Roman soldiers protesting, unwilling to fight during meal times. The Sinhala translators use this context to laugh at the food found in Britain. *Lunu miris*, a typical Sri Lankan condiment, is not prepared well by the Britons, in which there's no chilli and salt, the two main ingredients. This brings a smile to the target audience as it's quite well known that compared to the local spicy food, the food found in Britain are bland.

Example 4 highlights a similar case in which the translators seek a substitution from the TL culture. The Roman soldier explains a recipe for making spinach soup. This recipe has been replaced by an explanation about a beetle quid purchased in Britain. The soldier expresses his bitter disappointment, saying that there was nothing but the cover, and he further complains that his stomach seems unwell. This substitution adds humour to the TT, as the Romans seem to struggle to acquire the food items that they prefer in a foreign country and fall ill, which could happen to any traveller.

Example 5		
Pub keeper: "Actually, it's my specialty, boiled boar with mint sauce."	"Den oyagollanta mama denne thambapu uru mas sudu lunuth ekka."	Now I will give you boiled boar with garlic.

Example 6		
General Motus: "I'll catch those guys; I'll boil them and throw them at the lions. I'll serve them with mint sauce... Yuk, those poor lions."	"Mala perethayek wage balan inne nethuva yanava. Apoi, burn thadiyek."	Don't stare like a zombie. Go. What a big idiot.

Example 5 and 6 are based on a British specialty, which is eating boiled boar with mint sauce. In example 5, mint sauce is substituted because it is not familiar to the target audience. To create a similar repugnant and strong smell, garlic was chosen. The translators succeeded in preserving the humour by relying on substitution. However, in Example 6, the reference to boiled meat and mint sauce is erased. General Motus threatens to boil the two Gauls, the Briton and the dog that they are looking for, and to serve them with mint sauce to the lions. He pities the lions, as the boiled boar with mint sauce is disliked even by them. In the Sinhala dubbed version, the translators remove this threat and General Motus simply scolds the soldier, insulting him with terms such as "zombie" and "idiot". On screen, the audience can only see the terrified soldier running away after hearing his orders. Thus, the target audience can be convinced that the general is scolding the soldier for not performing his duty properly. However, the humour generated by the idea of lions being forced to eat boiled boar meat with mint sauce is not shared with the target audience.

2. Units of measurement and road traffic

This is another aspect that generates humour in the animation film. Obelix is very confused about how the Britons measure in feet and how they drive on the wrong side of the road. Note that although British road traffic and units of measurement are strange to the Gauls, they are

not so to the target audience, who were colonised by the British. Therefore, the translators have to think of creative solutions to preserve the humour in this situation.

Example 7		
Asterix: "Is the palace very far away?"	"Api barrel eka hoyaganna ona Roman karayo eka anduraganna kalin. "Neththam mara thoppiya."	We must find before the Romans identify it. Otherwise, it is a big problem.
Anticlimax: "Oh no, not at all. Just a few hundred feet away or so Obelix: "Whose feet?"	"Ow, eka ikmanata hoyaganna ona thamai"	Yes, we should find it quickly.
Anticlimax: "The Romans measure in pesos. Here, we measure in feet. "Jolly old tradition all that lot." Obelix: "They count everybody's feet?"	"Ithin hoyamuko." "Apita hadissivunata me assayath ekka echchara ikmanata yanta be"	Then, let us look for it. Even though we are in a rush, we cannot go any faster with this horse.
Anticlimax: "In actual fact, there are six feet in one Roman peso, chap." Obelix: "These Britons are crazy."	"Oyata savanna bene." "Elavanne nehthan me karaththe yanne kohomada e?"	You cannot drive. If I'm not driving, how is this cart moving?

Obelix is confused by the use of the term "feet" which is polysemic. The RL exploits the play on the word here. Foot, of which the plural is feet, has two main meanings: i) the part of the leg on which an animal or person stands and moves, and ii) a unit of measurement equal to 1/3 yard (0.3048 metre) or 12 inches (<https://www.britannica.com/dictionary/foot>). Obelix, who is not aware of the second meaning, imagines that Britons count everyone's feet and is unable to convert it to the Roman peso. The Sinhala translators eliminate the entire conversation about "feet". Instead, they exploit the visual image in which the audience can see that the characters, in a cart, are in a hurry to get to their magic potion barrel before the Romans. A simple argument about driving fast is offered to the target audience. A loss of humour in this moment is observed.

Example 8

This example is based on the Roman numerals that the Britons use. Obelix, ignorant of this system, pronounces the number as Mr. XVI, not as number 16. Obelix's confusion triggers a comic effect. He calls both the Romans and the Britons "crazy" because an outsider can become confused about their customs and traditions. In the Sinhala dubbed version, XVI is kept as a name, and the confusion with the number 16 is partially preserved. Instead of explaining to Obelix that these are in fact Roman numerals that are used in Britain, Asterix in the Sinhala dubbed version says that the Britons here put the house numbers at the front, not their name. The substitution fits the context because it explains why Obelix pronounces XVI as Mr. XVI. Back at home, he is accustomed to finding the name of the person fixed to the gate.

Obelix: "It's Mr. XVI." Asterix: "No, it is a number, it is 16. That is how they write it." Obelix: "They are crazy that Britons." Asterix: "They are not Briton. They are Roman numerals, Obelix." Obelix: "I knew these Romans are crazy."	"Eyage nama XVI da?" Ne, oa cheyenne 16. Roma lankan. "Munge oliva honda nedda koheda." "Ehe wage emei. Mehe eval alata nomura thiyana." "He, within, nama tehuana ivabradine. Ethakota kamala denagannava ne"	Is his name XVI, is it? No, that is 16. Roman numerals. They are crazy. It's not like back there. Over here, the houses have numbers. Huh, putting the name is easier. Then everyone will know.
--	--	--

Example 9

Obelix discovers that in Britain, vehicles go on the left side of the road, which is not what he is used to in Gaul. A wordplay is noted in the RL on the word "right". As Anticlimax explains to Obelix, driving on the left is right in Britain. The word "right" is polysemic. Two of its meanings are used on this occasion to create a comic confusion: i) morally or socially correct or acceptable, and ii) located on the side of your body that is away from your heart (<https://www.britannica.com/dictionary/right>). The translators, knowing that Sri Lankans drive on the left side just like the British, find a suitable substitution. The confusion is centred on the side of the road reserved for drivers and pedestrians. In the Sinhala dubbed version, Anticlimax clarifies that in the white man's country, vehicles must go on the left side and pedestrians must walk on the right side. It turns out that Obelix is guilty of driving on the wrong side, but it is not because he is confused about driving on the right side or the left side, but rather because he became confused about which side to take when driving a cart and when walking on the road. It is an efficient solution that does not contradict the visual image and simultaneously succeeds in preserving the comic element.

Cart driver: "Hey buddy, you are driving on the wrong side of the road." Obelix: "Huh, we're on the right side." Anticlimax: "That's right here in Britain, we drive on the left side of the road... That's right... on the left. That's the right side."	"Koheda yanne? Hari petite hanako." "Ithin, pare yanakota dakunu peththene yanna kiyanne" "Dakunen anne pain yanakotane. Vahana anne am pathogen, theravada. "Ekai buddage kramaya"	Where are you going? Go to the right side of the road. So, we're told to go on the right side of the road. We go to the right side when we walk. Vehicles go on the left side, you understand. That's the White man's way.
---	---	--

3. Famous words of a historical character

Example 10

The last example is devoted to Julius Caesar. The Roman emperor famously said in Latin "veni, vidi, vici" after winning a battle in Asia Minor. In English, it means "I came, I

saw, I conquered” (<https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/veni-vidi-vici?q=Veni>). In the RL, the famous words are slightly modified because in the film Caesar is disappointed with the conduct of his soldiers. Sinhala translators do not succeed in replacing famous words with idiomatic expressions from the TL. Caesar simply orders the catapults to stop. Caesar’s words, however, fit the visual image. The order to launch the catapults is given prematurely, causing destruction among the Roman fleet. It makes sense to see Caesar angry and yelling to stop the catapults. The target audience that is not aware of what is said in the RL accepts the dubbed version. The humour triggered by the destruction caused by the catapults seen in the visual image entertains the target audience. However, the actual words of the Roman emperor, though modified in this context, add more authenticity to the scene and exhibit the competence of the RL translators.

<p>Caesar: “Make a note. I came, I saw, and I don’t believe my eyes. “I said good honour and strict discipline.”</p>	<p>“Me okada me venne?” Ketapol narayana navaththanava. Katapol navaththanva”</p>	<p>What is happening? Stop the catapult operators. Stop the catapults.</p>
--	---	--

The 10 examples identified in the study focus mainly on the humorous incidents centred on the clash between Roman, British and Gaulish customs and traditions. In the following discussion, the application of the three strategies proposed by Chiaro (2006) is examined and the observed tendencies are presented.

Discussion

In Examples 1, 2, 5, and 6, the British food habits of drinking hot water (with or without milk) and eating boiled wild boar with mint sauce are emphasised. However, Roman disapproval or even their disgust at them is not reproduced in the TL version. Instead, the translators find substitutes in the TL culture. The humour that was meant to come out of the clash of cultures is weakened or completely erased, except in example 5. Here, as seen above, the translators substitute garlic for mint sauce and succeed in reproducing the same repugnant yet comic effect. Eating boiled meat with garlic as a speciality is incomprehensible and unimaginable to an outsider. The domestication approach of the translators produces the intended comic effect.

In Example 3, the Roman soldier protests that he is unwilling to sacrifice his meal time. The British soldiers stop fighting at 5 in the afternoon to drink hot water, and they take the weekend off. His complaint about his work schedule is replaced by a complaint of a different nature in the TL; the soldier is unhappy with the *lung miris* that he ate in Britain. Although the substitution is completely unrelated to the scene in question, there is no visual image to contradict what is said in the TL. Therefore, the reference to the local food item, though oriented towards domestication, succeeds in generating humour. Furthermore, the target audience can identify with the Roman soldier who craves home country food in a foreign land. It can be

said that the target audience has a higher chance of grasping the humour related to the poorly prepared *lung miris*.

A similar strategy is applied to Example 4. Together, these two examples show the disappointment of Roman soldiers and their complaints vis-à-vis the food found in Britain in the TL. The Sinhala translators' domestication strategy bears fruit as they transform these two instances to be more understandable and even more humorous than the RL. Though the Sinhala translators do not attempt to reproduce the clash of cultures witnessed in the above-mentioned examples, they successfully exploit the food cravings of travellers, a theme very much relevant to the situation of the Roman soldiers who are separated from their homeland, in a humorous way.

In Examples 8 and 9, the Sinhala translators provide substitutions from TL to entertain the target audience. Though the puns found in the RL are not kept as they are, the Sinhala translators manage to create a humorous moment, partially related to the wordplay in the RL. As discussed above, the word play on "right" is cleverly transformed into confusion between pedestrians and drivers. The confusion caused by the Roman numerals is also successfully solved by exploiting a misunderstanding between the house numbers and the names of the house owners. Manca and Aprile note that translators are able to "preserve partial meaning of SL VEH by choosing translation equivalents which belong to the same semantic field of the SL humorous item" (2014, p.168). The changes, however, can lead either to create new humour absent in the SL or to the loss of existing humour present in the SL.

Unfortunately, only in Example 7 that the pun on "feet" is completely ignored. It is important to remember that according to Chiaro (2003), ignoring the pun altogether is a strategy that can be used for the translations of puns on screen (as cited in Bucaria, 2017, p.435). Given the differences between RL and TL, it is not possible to find a corresponding pun in TL. Sanderson notes that puns present the "most frequent cases inequivalence in translation" due to interlingual asymmetry: "the formal similarity between words which are neither etymologically nor semantically linked and the multiplicity of meanings within the same word will not usually coincide between languages" (2009, p. 125).

In these examples, the Sinhala translators have applied the first strategy proposed by Chiaro, the substitution of VEH from the TL, resulting in varying degrees of success. The second strategy, which is the replacement of the SL/RL VEH with an idiomatic expression in the TL, is not applied in the examples analysed above. The idiomatic expression in the TL should be able to reinforce the humour of the SL/RL or, in our study, the RL. As observed by Manca and Aprile (2014), this strategy demands a high level of creativity from the translators. For example, finding an idiomatic expression to replace Caesar's famous words is not an easy task.

The third strategy calls for the replacement of the SL/RL VEH with an example of compensatory VEH elsewhere in the TL text. Although this particular strategy was not detected in any example, several compensation strategies that are used throughout the film

can be highlighted. They include a voice off, a comical voice that occasionally explains plot developments, popular Sinhala songs (songs sung by drunken Roman soldiers and a drunk Obelix), colloquial register, idiomatic expressions, and catchy, popular phrases in the TL. An example of an idiomatic expression is what the new pirate says to the captain when their ship sinks: “neva gulonate ban chune” (even though the ship sinks/facing a difficult situation, we are having a good time). Anticlimax repeatedly uses a catchy colloquial phrase that is amusing: “getaluvak ne, prasinata karaganda epa” (there’s no issue, don’t make it a problem). In another instance, Anticlimax invites his Gaulish guests to the Inn saying “mama haematoma enne methanata” (I always come here), which is a reference to a popular local advertisement. Furthermore, it can be said that the colloquial register dominates the TL text. As discussed above, when the targeted audience consists mostly of children and adolescents, a simple language is used, and the informal nature of the language can be noticed in all the dialogues of the film. Examining the VEH in the dubbed Italian version of *Shrek*, Minutella states that the dialogue writer Vairano often inserts “idiomatic expressions, colloquial register, neologisms and puns” when they are not present in the SL (2104, p. 83). These compensation strategies increase the overall level of humour, keeping the target audience entertained throughout the film. Furthermore, these compensation strategies can compensate for the lost humour at different points in the TL text.

Conclusion

Translating VEH based on cultural references is a challenging task in any language. After analysing the chosen examples, it can be said that TL translators have recourse to various creative strategies to translate humour. The substitution strategies used by the translator orient towards domestication. The translators find examples from the TL culture that are familiar to the TL audience. They make the humour accessible to the target audience and ensure that the comic function is fulfilled. Their chosen strategies complement the on-screen action. The translators’ attempt to create new humour is also notable with the use of substituting examples from the TL culture. When it is not possible to entirely recreate the comic effect in the RL, they find solutions that preserve at least a partial element of the original humour. However, loss of humour is observed in the examples discussed above. It can be argued that the use of several compensation strategies present throughout the film can, to a great extent, fill this void.

Based on the present study, it can be concluded that the Sinhala translators have succeeded in offering the target audience a humorous experience that, at times, may not be as sophisticated as in the RL text, but nonetheless straightforward and enjoyable. The study can be expanded by adding more examples from the same RL text and also other *Asterix* films dubbed in Sinhala to have a better understanding of the strategies used in translating humour from the RL to the TL.

The challenges that the AVTs, including animation films, present to the translators vary from text to text and from language to language. They are never the same. Humour renews

with each new AVT. The translators, too, are required to face the challenge with ever more creative solutions to entertain audiences across the world.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.

References

- Antonini, R., & Chiaro, D. (2005). The Quality of Dubbed Television Programmes in Italy: the experimental design of an empirical study. In M. Bondi & N. Maxwell (Eds.), *Cross-Cultural Encounters: Linguistic Perspectives* (pp. 35–44). Officina Edizioni. Roma.
- Bruti, S. (2014). Accent and dialect as source of humour: the case of Rio. In Gian Luigi De Rosa, Francesca Bianchi Antonella De Laurentiis and Elisa Perego (Eds.), *Translating humour in audiovisual texts* (pp. 89-104). Peter Lang. Bern.
- Bucaria, C. (2017) *Audiovisual Translation of Humor from*. In Salvatore Attardo (Ed.), *The Routledge Handbook of Language and Humor* (pp.430-443). Routledge. London.
- Chiaro, D. (2007). Lost, Found or Retrieved in Translation? Cross-Language Humour on Screen. In M.G. Scelfo & S. Petroni (Eds.), *Lingua cultura e ideologia nella traduzione di prodotti multimediali (Cinema, televisione e web)* (pp.103–114). Aracne. Roma.
- Chiaro, D. (2006). Verbally Expressed Humour on Screen: Reflections on Translation and Reception. *JoSTrans*, J. Díaz-Cintas, P. Orero & A. Ramael (Eds.), 6, 1 (July 2006), 198–208.
- Chiaro, D. (2005). Foreword. Verbally expressed humour and translation: an overview of a neglected field, *Humour and Translation. Special Issue of International Journal of Humour Research*, 18(2), 135–145.
- Chiaro, D., & Piferi, R. (2010). ‘It’s green! It’s cool! It’s Shrek!’ Italian children, laughter and subtitles. In E. Di Giovanni, C. Elefante & R. Pederzoli (Eds.), *Écrire et traduire pour les enfants – Writing and Translating for Children* (pp. 283–301). Peter Lang. Bern.
- Chmiel, A. (2010) Translating postmodern networks of cultural associations in the Polish dubbed version of Shrek. In Jorge Díaz Cintas, Anna Matamala, & Josélia Neves (Eds.), *New Insights into Audiovisual Translation and Media Accessibility: Media for All 2*, (pp.123-136). Rodopi. Amsterdam.
- De Rosa, G. L. (2014). Back to Brazil: humour and sociolinguistic variation in Rio. In Gian Luigi De Rosa, Francesca Bianchi Antonella De Laurentiis and Elisa Perego (Eds.), *Translating humour in audio-visual texts* (pp. 105-127). Peter Lang. Bern.
- Gil, M. M. (2009). Dubbing *The Simpsons* in Spain: a case study. In Jorge Diaz Cintas (Ed.), *New Trends in Audiovisual Translation*. (pp.142-157). Multilingual Matters. Bristol.
- Lamsweerde, P. V. (1986) *Astérix chez les Bretons*. Gaumont and Dargaud Productions, MP4,<https://www.youtube.com/watch?v=asBo3JUWwDU>(English), https://www.youtube.com/watch?v=eaZMtx_jYd0 (Sinhala).
- Manca, E., & Aprile, D. (2014) Culture, language, and humour: adapting wordplay in the Italian version of *Wreck-it-Ralph*. In Gian Luigi De Rosa, Francesca Bianchi Antonella De Laurentiis and Elisa Perego (Eds.), *Translating humour in audiovisual texts* (pp. 155-171). Peter Lang. Bern.
- Marinez-Sierra, J. J. (2006). Translating audiovisual humour: a case study, *Perspectives: Studies in Translatology*, 13(4), 289-296. DOI: 10.1080/09076760608668999

- Minutella, V. (2014). Translating verbally expressed humour in dubbing and subtitling: the Italian versions of *Shrek*. In Gian Luigi De Rosa, Francesca Bianchi Antonella De Laurentiis and Elisa Perego (Eds.), *Translating humour in audio-visual texts* (pp. 67-88). Peter Lang. Bern.
- Mudriczki, J. (2014). Audiovisual humour transfer strategies in the Italian, German and Hungarian dubbed versions of *Shrek the Halls*. In Gian Luigi De Rosa, Francesca Bianchi Antonella De Laurentiis and Elisa Perego (Eds.), *Translating humour in audio-visual texts* (pp. 51-65). Peter Lang. Bern.
- Sanderson, J. D. (2009). Strategies for the Dubbing of Puns with One Visual Semantic Layer. In Jorge Diaz Cintas (Ed.), *New Trends in Audiovisual Translation*. (pp.123-1532). Multilingual Matters. Bristol.

Dil-Düşünce İlişkisi Bağlamında Eski Uygurcada Kullanılan Sanskritçe Sözcüklerin Türk Düşünce Şekline Yansıması

Reflection of Sanskrit Words Used in the Old Uighuran Language on the Context of the Language-Thought of Turkish Thought

Emel TOPÇU*

*İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü,
Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Dili
Bilim Dalı, İstanbul, Türkiye

ORCID: E.T. 0009-0006-3851-7381

Sorumlu yazar/Corresponding author:

Emel TOPÇU,
İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü,
Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Dili
Bilim Dalı, İstanbul, Türkiye
E-posta: emeltpc@gmail.com

Başvuru/Submitted: 23.12.2023

Kabul/Accepted: 10.01.2024

Online Yayın/Published Online: 30.05.2024

Atıf/Citation: Topçu, E. (2023). Reflection of sanskrit words used in the old uighuran language on the context of the language-thought of Turkish thought. *Dilbilim Dergisi - Journal of Linguistics*, 41, 15-52.
<https://doi.org/10.26650/jol.2023.1408899>

ÖZ

Türkler geçmiş çağlardan günümüze geniş bir coğrafya içine yayılmıştır. Gelenekleri, yaşam şekilleri, dilleri ve düşünce hayatları ortak kültürün önemli parçalarıdır. Her bir parça Türk kimliğinin bir yansımasıdır. Toplum kimliğini göstermesi bakımından inceleme altına alınan önemli unsurlardan biri de düşünce şekli ve hayatıdır. Dilbilimdeki “dilsel belirlemecilik” hipotezine göre dil düşünceyi gösterir. Buna göre dile ait her bir sözcük aslında topluluğun düşünce sistemini yansıtır. Yani sözcükler düşüncenin somutlaştırarak tanımlanmasını sağlar. Eski Uygurların yerleşik yaşama geçmesiyle birlikte özellikle Budizm ve Maniheizm inançları Türklük düşünce sistemi için yeni bir oluşumdur. Bu yeni inançların daireesine giren Türkler; Çince ve Sanskritçe ile yazılmış dinî metinleri okuyup anlamak istemişlerdir. Abhidharma metinleri Budist anlayışın gösterildiği felsefi yazılardır. Bu metinlere çeviri yaparken Türkçenin söz yapımı kuralları tüm derinliğiyle kullanılmıştır. Ancak özellikle birçok Budizm terimi, kişi adları, eser adları ve bölüm adları, yer adları Sanskritçe asıllarının Türkçe söyleyişle çeviride bırakılmıştır. Bu makalenin amacı da Abhidharma metinlerinden yola çıkılarak Budist inancına sahip Eski Uygurların yazıda kullandığı Sanskritçe sözcükleri dil-düşünce bağlamında Türk düşünce hayatı ile ilişkisini göstermektir. Çalışmada doküman inceleme yöntemi kullanılmıştır. *Abhidharmakośabhāṣya-Ṭikā Tattvārtha* metninde yer alan Sanskritçe sözcükler alfabetik sırayla incelenmiştir. Sanskritçe sözcükler, Masahiro Shōgaito'nun 2008 tarihli *Uighur Abhidharma Text: A Philological Study with Introduction* çalışmasındaki latin harfli transkripsiyonundan alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Eski Uygurca, dil, dilsel belirlemecilik, düşünce, Sanskritçe sözcükler

ABSTRACT

Turks have spread across a vast geography from ancient times to the present. Their traditions, lifestyles, language, and intellectual life are integral parts of their culture and play a significant role in defining Turkish identity. Each component reflects Turkish identity. Another significant element in revealing the identity of society is the way of life and thought. It shows language thoughts according to the assumptions of “linguistic determinism” in linguistics. According to this, every word in the language represents the thought system of the community.

Therefore, ideas are defined and concretised through words. Each word serves as a symbol of Turkish intellectual life. The adoption of Buddhism and Manichaeic beliefs marked a new concept in the Turkish thought system, particularly with the shift towards a sedentary lifestyle among the Uighurs. Turks with these new beliefs read and comprehend religious texts written in Chinese and Sanskrit. The Abhidharma texts are philosophical writings that demonstrate Buddhist understanding. During the translation, the word-making rules of Turkish were fully utilised. However, certain Buddhist terms, names of individuals, titles of works and chapters, and place names were retained in the Turkish pronunciation of their Sanskrit origins. The purpose of this article is to highlight the relationship between the Sanskrit words used by ancient Uighurs and Buddhist beliefs and Turkish intellectual life, based on the Abhidharma texts. The document review method was used in this study. Sanskrit words are examined in alphabetical order in *Abhidharmakośabhāṣya-Ṭikā Tattvārtha*. The Sanskrit words were sourced from the Latin-letter transcription of Masahiro Shōgaito's study of the Uighur Abhidharma Texts in 2008. **Keywords:** Old Uighur, language, linguistic determinism, thought, sanskrit words

EXTENDED ABSTRACT

This study embarks on an exhaustive exploration of the intricate interplay between societal dynamics and the evolution of thought within communities, with a specific focus on the Old Turkish language. Through a multidimensional lens, this study meticulously investigates the profound impact of Sanskrit on the linguistic development of Turkish, particularly within the realms of belief systems. The research endeavours to unravel the nuanced processes through which new words emerge within the Turkish lexicon, probing the dichotomy between organic linguistic evolution and intentional lexical contributions by individuals. At its core, this study grapples with the perennial question of whether language serves as a medium shaping human thought or if entrenched thought patterns, in turn, give rise to language.

The study begins by postulating that the expressive capability of language is fundamental to human cognition, positing that every thought and emotion finds its most accurate and accessible expression through language. At the heart of this linguistic exploration are words, the elemental building blocks of language, which serve to concretise abstract concepts in the realm of human consciousness. Grounded in a thorough examination of written texts, this research discerns and identifies words to unveil the prevailing thought patterns embraced by a specific community, shedding light on the intricate interdependence of language and thought.

Central to this study is the argument that language, with its structures and nuances, plays a pivotal role in shaping human perspectives and worldviews. Drawing inspiration from the early linguists who delved into the relationship between language and thought, this research systematically explores Abhidharma texts, a genre revered for its intersection of language and philosophy. Against the backdrop of Turkish civilisation, one of the world's oldest, the study contends that the Turks possess a rich cultural heritage deeply rooted in a profound connexion to nature and a distinctive worldview.

A significant segment of the research delves into the linguistic metamorphosis of the Old Uighur community, especially after their transition to a settled urban life influenced by Buddhism and Manichaeism. This thesis meticulously examines the integration of Sanskrit

into the Uighur written language, notably within the Abhidharma texts, seeking to unveil the intricate dynamics of its impact on Turkish thought and expression.

This study meticulously highlights the linguistic contributions of Sanskrit to the Turkish language, showcasing how Sanskrit words, particularly those embedded in Abhidharma texts, were seamlessly integrated into the fabric of the Uighur language. This assimilation of Sanskrit terms into the religious and philosophical discourse of the Turks serves as a compelling testament to the dynamic relationship between language and thought.

In exploring the cultural context of Turkish civilisation, the research elucidates the profound connexion between language, thought, and societal values. This study contends that as a living repository of cultural identity, language is not merely a tool for communication but a vessel that carries the collective wisdom, beliefs, and aspirations of a community. In this regard, the research delves into the linguistic kaleidoscope of the Turkish people, deciphering how words reflect the ebb and flow of historical, social, and philosophical currents.

Moreover, the thesis expands its inquiry into the philosophical underpinnings of Abhidharma texts, exploring how the intricate web of Sanskrit terms within these texts has shaped the philosophical landscape of Turkish thought. This study posits that the integration of Sanskrit terms into Turkish religious and philosophical discourse is not merely a linguistic phenomenon but a profound cultural exchange that has enriched the conceptual framework of Turkish intellectual traditions.

As the research unfurls the tapestry of linguistic evolution, it underscores the dynamic nature of language, emphasising its capacity to adapt and assimilate external influences. Sanskrit's assimilation terms into Turkish not only underscores linguistic adaptability but also mirrors the cultural openness of the Turks to diverse intellectual traditions. This study contends that this linguistic assimilation is not a one-sided process; rather, it exemplifies the reciprocal relationship between languages and cultures.

In conclusion, this study underscores the paramount importance of linguistic analysis in unravelling the complexities of thought evolution and the pivotal role that language plays as a reflective mirror of cultural and philosophical nuances within a community. The comprehensive examination of Sanskrit's influence on Turkish thought not only enriches our understanding of linguistic evolution but also contributes to a broader comprehension of the intricate tapestry of cultural interconnectedness. Through this scholarly endeavour, the research aims to deepen our appreciation for the profound ways in which language serves as a vessel for the transmission and preservation of thought across diverse civilisations and epochs. Ultimately, this study serves as a testament to the enduring dialogue between Sanskrit and Turkish, weaving together the threads of linguistic heritage and intellectual traditions in the rich tapestry of human civilisation.

1. Giriş

Sürekli değişen toplumsal olaylar, gelişme ve gerilemeler toplumların düşünce tarzını etkiler. Bilim, sanat ve inanç alanında kabul edilen görüşler de topluluğun düşünce tarzıyla birlikte dile kendini gösterir. Bu gösterimle oluşan yeni sözcükler, bazen doğal bir süreç içinde kendiliğinden meydana gelirken bazen de kişilerin somut uğraşı sonucu dile kazandırılır. Bazen de başka topluluk veya grupların düşüncelerimizin karşılığını bulan sözcüklerinden yararlanırız. Dil insanların düşünce sistemine mi etki eder yoksa insanlar kalıplaşmış düşünceleriyle dili mi yaratır? Bu soruya verilecek cevap elbette ki kesinlik arz etmeyecektir. Ancak dilin topluluk düşüncesiyle etkileşimli olduğu gerçek bir olgudur. Başka bir deyişle bir topluluğun düşünce yapısını onun dilinde, dolayısıyla dile ait sözcüklerinde görmek mümkündür. Günay Karaağaç da “*Dil, bilgi ve düşünce kelimeleri, ayrı ayrı bilgilerin adların olmayıp, aynı insan faaliyetinin ancak birlikte var olabilen görüntüleridir; bu yüzden bunlar arasında bir öncelik-sonralık ilişkisi düşünmek mümkün değildir. Birlikte vardılar veya yokturlar.*” (Karaağaç, 2017, s. 9) söylemiyle dil ve düşünceyi -bilgiyi de dâhil ederek- birlikte var olan bir yapı olarak göstermiştir.

İnsanın dili kullanma becerisi göz önüne alındığında zihinden geçen her türlü düşünce, kalpte oluşan her türlü duygu yine insanın kendini en doğru ve en kolay biçimde ifade edebileceği dil ile anlam kazanır. Bir düşünce sözcüklerle ifade edildiği zaman karanlıktan çıkar, kendini ispatlar. Dilin en temel yapı malzemesi de sözcüklerdir. Sözcükler zihnimizde oluşturduğumuz bir kavramı açıkça gösteren, dili kullanan kişilerce kabul edilen ses ve şekil sembolleridir (Üçok, 2004, s. 55). Yazılı metinlerden yola çıkılarak tespit edilen sözcüklerin varlığı, bizlere o topluluğun kabul ettiği düşünce hayatı hakkında bilgi verir. Başka bir deyişle sözcüklerin tespiti ile düşünce kalıpları ortaya çıkarılabilir.

Araştırmanın Yöntemi

Çalışmamızda Eski Uygurcada kullanılan Sanskritçe sözcüklerin dil-düşünce bağlamında Türk düşünce hayatına olan etkisi gösterilecektir. Yöntem olarak doküman inceleme yöntemi kullanılmıştır. Öncelikle dil ve düşünce arasındaki ilişki “dilsel belirlemecilik” hipotezine göre verilmiş, devamında genel Türk düşünce sisteminden bahsedilmiştir. Ardından Vasubandhu’nun *Abhidharmakośabhāṣya-Ṭīkā Tattvārtha* adlı eserine Sthiramati tarafından yazılan yorumunun Eski Uygurca versiyonunda geçen Sanskritçe sözcükler ortaya konulup bunların dile, dil vasıtasıyla da Türk düşünce şekline etkisi tartışılmıştır. Masahiro Shōgaito’nun latin harfli transkripsiyonlu metninden (2008) alınan Sanskritçe sözcükler incelenmiştir. Her bir sözcük çeşitli sözlüklerden tanımlanmıştır. *Abhidharmakośabhāṣya-Ṭīkā Tattvārtha* metni içinden seçilen örnek cümle bağlamı içinde, sözcüklerin anlamı verilmiştir.

2. Dilbilime Göre Dil ve Düşünce Arasındaki İlişki

Dil, düşünceleri ifade eden bir işaret sistemidir (Üçok, 2004, s. 67). İnsanların düşüncelerini aktarmasındaki ve başka insanlarla görüşmesindeki etkin bir araç, salt insanlık için geçerli bir sistemdir. Düşünce ise çıkarımlar yaparak kavramlar, şekiller ve önermeler arasında

bağlantı kurma (Akarsu, 1984, s. 114); bir bağlam oluşturarak zihni gerçekleştirme sürecidir. İnsanların yalnızca haberleşme aracı olarak çıkardığı ilk sesler dolayısıyla ilk sözcükler, zamanla düşünceleri de aktarır hâle gelmiştir. Dil, düşünceleri aktarmakla kalmayıp düşünceyi geliştirme hatta onu yaratma yoluna girmiştir (Erkman-Akerson, 2007, s. 31). Bu sebeple dil ile düşünce birbirini tamamlayan hatta birbiriyle var olan iki alandır. Tanrısal sözler olan logos kavramında da bu ikisi iç içedir. Konuşma ile düşünce, dolayısıyla sözcük ve düşünce birbirine bağlıdır. Dolayısıyla eski çağların dil anlayışında düşünce ile aynılaşıma vardır (Akarsu, 1984, s. 36).

Geçmişte birçok düşünür dil-düşünce arasındaki ilişkiye dair çıkarımda bulunmuştur. Eski Yunan filozof ve düşünürlerine göre dil ve düşünce arasında sistemli bir bağ vardır. Eflatun'a göre düşünce, dili şekillendirirken Descartes düşüncenin dilden önceki varlığına işaret eder. Locke, sözcükleri dış dünyadaki deneyimler sonucu oluşan düşüncelerin meydana getirdiğini savunur. Max Müller ise dili insanlara doğanın sunduğunu belirterek düşüncenin dille önemli bir bağı olmadığını ileri sürer (Vardar, 2001, s. 26-27). Platon düşünme ve konuşma eylemlerinin aynı şey olduğunu belirterek dil ve düşünceyi birlikte var eder (Aksan, 2015, s. 53). Aristoteles, sözcüklerin yalnızca alışkanlıklarla ilgili olduğunu belirtir (Erkman-Akerson, 2007, s. 66).

Her düşünce insan zihninde mutlaka bir dil mantığıyla yaratılır. O dili karşı tarafa duyurmak için sesleri kullanırız. Seslerin birleşimiyle de bir varlığı ya da kavramı işaret eden sözcükler oluşur. Düşünceyi göstermek için sözcüklere başvurmak en basit yöntemdir. Çünkü dil düşünce için bir araç değil, düşüncenin kendisidir (Karaağaç, 2017, s. 22). İnsan düşünce ile dili aynı anda var eder. Sese dökülmemiş her türlü algılayış ve düşünce, aslında kavramlaşmış bir dil sistemiyle zihin alanında kendine yer bulur. Zihindeki bu oluşumla da insanlar, dünyayı algılayarak kendi topluluğunun kültür ve yaşayışına uygun bir şekilde düşüncelerini anlamlandırır. İhtiyaç hâlinde de bunları sesle veya yazıyla dışa vurur. Topluluğun kendine ait işaret sistemi ortak bir düşüncenin ürünüdür. Başka bir deyişle dil, topluluğun düşüncesinin bir aynasıdır. Düşünceyi ifade eden bir işaret sistemi olan dile, gerekli görüldüğü durumlarda yeni sözcükler kazandırılır. Her yeni sözcük de dildeki yeni bir kavramı veya düşünceyi gösterir. Bir topluluğun düşünce sistemine ait sözcük, başka bir topluluğun dilinde bazen kendine yer bulabilir. Dilden kendinden var etmediği dış ögesi (Karaağaç, 2017, s. 43) olarak gösterilen yeni sözcükler, topluluk için yeni bir düşünce alanının göstergesidir.

Dili meydana getiren sözcükler, kullanıldığı topluluğun izlerini taşır; topluluk da kullandığı sözcüklere kendi özelliklerini atfeder. Yani her sözcük, ait olduğu topluluğun düşünce yapısını yansıtır (Bayraktar, 2006, s. 3). Örneğin savaşçı toplulukların dilinde savaşa ait sözcükler fazlayken muhafazakar dinî hayatı benimsemiş topluluklarda bu alana ait sözcükler fazladır. Bu sözcükler aslında belli bir düşünce sisteminin somutlaştırılmış hâlidir. Başka bir deyişle bir topluluğu tanımak için dilsel malzemeye bakmak önemli bir ölçüttür. Topluluk, ayrıca düşünce çerçevesi içinde sözcüklere özel yerler tahsis eder. Kendi eylemlerini, durumlarını, isteklerini, beklentilerini, duygu ve düşüncelerini kullandığı sözcükler temsil eder. Düşüncelerine sözcüklerle biçim kazandırır. Gerçek anlamda düşünebilmemiz için ve düşündüklerimizin bilince

varmamız için dile ihtiyacımız vardır (Erkman-Akerson, 2007, s. 33). Çünkü adlandıramadığımız her şey insanda bir bilinmezlik oluşturur. Bu da düşünmeyi engeller. Yine ifade edilmemiş her şey insanı savunmasız bırakır.

Yeni bir coğrafya, yaşam koşulları, inançlar, duygu ve düşünceler, uğraşlar yeni sözcükleri gerektirir. Çünkü bunların hepsinin birlikte ya da ayrı ayrı gerçekleşmesinin dile etkisi olduğu bir kesinliktir. Toplum bunları kendisi üretmez başka dillerden alırsa yeni sözcüklerin ihtiva ettiği anlamın ya tamamını ya da kendisiyle alakalı kısımlarını kullanır. Alınan sözcükler özel, cins, ayrıca özel bir alana ait sözcüklerse terim anlamı olabilir. Dış etkilerle hayatımıza giren sözcüklerin bir kısmı yazı diline girerken bir kısmı da halk diline yerleşir. Ancak halkın dilinde pek azı kullanılır (Üçok, 2004, s. 76). Türklerin düşünce sistemi de göçebe hayatın bir neticesi olarak başka düşünce yapılarından etkilenmiştir. Özellikle dinî inanç farklılaşması, bu etkilenmeyi zorunlu kılmıştır. Bu düşünceleri ifade etmek amacıyla bazen kendisi sözcük türetmiş bazen de ihtiyacı doğrultusunda başka dillerden sözcükler almıştır. Böylece Türk düşünce hayatını somutlaştıran yeni dil malzemeleri olmuştur.

Düşünce, dile gereksinim duyar. Dil aracılığıyla bir anlam kazanır. Çevreden elde ettiğimiz her türlü soyut algı ile somut nesnelere düşünceyi oluşturan parçalardır. Bunların zihindeki görüntüsü de aslında dilin bir ürünüdür. Örneğin yağmurun bazen insana huzur vermesi ve bu duruma dair çıkarımlar düşünceyle ilgili anlamlı hâle gelir. Buradaki yağmur somut bir nesnedir, hissedilen huzur ise soyuttur. Zihin bu iki kavramı birleştirir ancak anlamlandırabilmesi ve bir çıkarım elde edebilmesi için sözcükler vasıtasıyla hem doğal hem de zorlu bir uğraş verir. Çevreden görüp öğrendiği göstergelere ait sözcükleri bir araya getirir. Böylece insan içinde bulunduğu durumu anlamlandırır.

Dil ve düşünce arasındaki ilişkiden bahseden ilk kişi Wilhelm von Humboldt'tur. Ona göre düşünceler dile bağlıdır ve her bir dil düşünce yoluyla dünyayı inşa eder (Leavitt, Çev. Gürlek, 2020, s. 128). Dil olmadan insan da olamaz (Akarsu, 1984, s. 20). Buradan hareketle dil olmadan insanı oluşturan toplum, toplumu gösteren düşünce de olamaz. Ayrıca dilin etkisi iki türdür. Dilin dış dünyadaki olguları düşünceye çevirmesi ilk etki türüdür. Yani dil tüm varlık dünyasını düşünmektedir. İkinci tür ise düşüncenin dil aracılığıyla bir anlam bulmasıdır. Biri, diğeri olmadan düşünülemez. En nihayetinde de düşüncenin gerçekleşmesi için dil gerekir. Başka bir perspektifle de dil, bir etkinliktir ve bu etkinlik için belli bir düşünce şekline ihtiyaç vardır. Modern dilbilimci Ferdinand de Saussure dünyayı algılayış biçiminde ve düşünce sisteminde dilin izleri olduğunu düşünmektedir. Önceden belirlenmiş düşünce diye bir şey olmadığını, her şeyin dilin kullanılmasıyla belirginleştiğini ifade etmektedir (Kabakçı, 2023, s. 28). Ayrıca ona göre dil sabit olmayıp süreklilik ilkesine göre şekillenir (Sakin, 2014, s. 12). Yani her yeni düşünce dilde yeni bir sözcük oluşturur. Saussure'den sonra dil ve düşünce arasındaki ilişki çağdaş dört temel görüş altında toplanmıştır. Birinci görüş Sapir ve Whorf'un ortaya koyduğu dilin düşünceyi belirlemesi üzerinedir. İkincisi Piaget tarafından ileri sürülen düşüncenin dili belirlediği görüşüdür. Üçüncü görüş Vygotsky'e ait olan her iki tarafın karşılıklı

olarak birbirini etkilediği düşünce üzerinedir. Dördüncüsü ise Chomsky tarafından kabul edilen dil ve düşünce arasında belirleyici bir ilişkinin bulunmadığı görüştür (Sakin, 2014, s. 3). Benjamin Lee Whorf dilin düşünce ve bilişle ilgili hipotezlerine dair araştırmalarıyla tanınan ünlü bir dilbilim araştırmacısıdır. Bir dilin, o dili konuşan kişilerin düşünce tarzını etkilediğini, şekillendirdiğini ileri sürmüştür. Ona göre düşünce zaten dille vardır ve dil de doğayı analiz eden, ilişki türlerini ve olguları ayırt eden, akıl yürütmeleri yapan, bilinç düzeyini kuran çok geniş bir sistemdir. Edward Sapir ve öğrencisi Benjamin Lee Whorf görüşlerini Sapir-Whorf hipoteziyle sunmuşlardır. Bu hipotez dilsel belirlemecilik, dilbilimsel görecelik, dilbilimsel determinizm, dilsel determinizm olarak çeşitli adlarla ifade edilir (Kabakçı, 2023, s. 18-33). Buna göre dil ve dil yapıları insanın düşünce ve hayata bakış açısını, dünyayı algılama biçimini belirler. Dil, konuştuğu toplumun izlerini taşır. Her dilin sahip olduğu bir dünya görüşü vardır ve bunlar “dil iç birimi”ni oluşturmaktadır. Dil insanların algılamasını, düşünmesini biçimlendirir. Burada iki prensip vardır ki bunlardan ilki dilbilimsel determinizmdir. Bu prensibe göre dil düşünce şeklimizi belirler. İkincisi ise dilbilimsel göreceliktir. Burada da dilde dükümlenen ayrımlar herhangi bir dilde bulunmaz (Elmalı, 2014, s. 508). Dilbilimsel göreceliğe göre ayrıca bir topluluk herhangi bir amaç, ilgi veya ihtiyaç doğrultusunda farklı bir dilden sözcük aldığı zaman topluluk, sözcüklerle ilgili düşünceye yönelebilir. İster dilin kendi malzemesi olsun ister farklı bir dil malzemesi kullanılsın her şekilde ve şartta düşünce, dile bağlıdır. Bilişsel gelişimci Jean Piaget, her insanın doğuştan dil yeteneğine sahip olduğunu ayrıca çevre ve kalıtım ile dil yeteneğinin gelişip ilerlediğini savunur. İçinde yaşanılan kültür, çevre, aile gibi dile maruz kalınan etmenler ve bu etmenlerin sahip olduğu düşünce tarzı dili şekillendirir. Psikolog Lev Semyonovich Vygotsky dil ve düşüncenin aynı ölçüde birbirini etkilediği görüşünü kabul eder. Düşünme ve konuşmanın farklı genetik köklere sahip olduğunu, birbirinden bağımsız bir şekilde geliştiğini, bir noktada birleşerek birbirlerinden beslendiklerini savunur (Sakin, 2014, s. 35-40). Noam Chomsky’ye göre ise dil maruz kalınarak öğrenilir (Kabakçı, 2023, s. 41). Ona göre dil, insanların sahip olduğu bir yetenektir ve her insanda mutlak surette yer alır. Zihinsel süreçlerin etkisi ve çevre etkileşimiyle dil kullanımı kazanılır.

Bahsedilen bu görüşlerden hareketle dilbilimin dil ile düşünce arasındaki ilişki üzerinde durduğunu mutlak surette söyleyebiliriz. Her bir görüş bu iki alanın birbiriyle ilgisinin olup olmadığını, bir ilgi varsa birbirlerini ne şekilde ve derecede etkilediğini araştırmıştır. Bu görüşler içinde diğerlerine oranla daha kabul edilebilir iki görüş bulunmaktadır. İlki Sapir ve Whorf’un ileri sürdüğü, dil malzemesinin düşünce yapısını belirlediği “dilsel belirlemecilik” görüşüdür. İkincisi ise dil ve düşüncenin birbirini yarattığı ve beslediğini savunan Vygotsky’nin görüşüdür. Dil insan zihninin algıladığı somut ve soyut her şeyi anlamlandırır, bir düzene sokar. Dolayısıyla düşünce yapısını da ya oluşturur ya şekillendirir. Sapir-Whorf hipotezine sunulan eleştiriler, özellikle farklı kültürlerle ait düşüncelerin dil yoluyla birbirine geçmesinin her alanda mümkün olmayacağı noktasında toplanmaktadır. Yani dilin düşünceyi etkilemesi kesinlik arz eden bir durum değildir.

Sadece anadilini konuşan bir insanın düşünce yapısı, ait olduğu çevre ile tarihi, kültürel yapının içerdiği yaşam deneyimiyle şekillenir. Farklı dilleri öğrenen, özellikle o dillerin çevre ve kültürüyle tanışan insanların düşünce şekilleri de farklılaşır. Her yeni dil ve bunların malzemesi insanda yeni düşünce kapılarını oluşturur. Toplulukların dillerini, bu dillerin yapılarını, hangi düşüncelere sahip olduklarını ve düşüncelerini aktarma biçimlerini yazılı belgelerden somut bir şekilde örnekleyebiliriz. Dilin düşünce sistemine yansımaları, etkisini görebileceğimiz en uygun yazı türlerinden biri felsefi metinler olan abhidharmalardır¹. Abhidharma dil ve felsefenin bir noktada buluştuğu düşünceler bütünüdür. Bu metinlerde kullanılan Sanskritçe sözcükler, Budist inancını benimsemiş Eski Uygurlar tarafından da kullanılmıştır. Budist terminolojiye ait veya bir yönden onunla ilgili Sanskritçe sözcükler sayesinde Türkler, inançlarını yaşarken bu sözcükler doğrultusunda düşüncelerini şekillendirmiştir.

3. Türk Düşünce Hayatı

Türkler, dünyanın en eski kavimlerinden biridir. Orta Asya bozkırında göçebe yaşamayan bir sonucu olarak kendi aileleri içlerinde kuvvetli bir bağ oluşturmuşlardır. Coğrafyanın ve törelerin büyük ölçüde şekillendirdiği Türk düşünce hayatında aile önemli bir konumdadır (Ökte, 1995, s. 18). Aileye bağlılık, devlete bağlılık sayılmış; aile düzenine, dirlik ve beraberliğine önem verilmiştir. Yılın belli dönemlerindeki hava koşulları, hayvanlar için yeni otlak temini veya savaş tehlikesi sebebiyle sürekli yer değiştirme Türk düşüncesini bozkır hayatı çevresinde şekillendirmiştir. Türkler düşüncelerini doğa üzerine yoğunlaştırmış; toprak, su, ağaç, hayvan, gök gibi neredeyse doğanın her varlığını kutsal saymışlardır. İnançlarına göre her şeye hâkim konumda olan Tanrı, doğanın her yerindedir ve belli bir şekli yoktur. Türk'ün tanrısı, her şeye sahiptir. Bu yüzden Türklerin düşüncesinde mükâfatlandırıcı ve cezalandırıcı bir yetkiye sahiptir. Ölümden sonra yaşamın başka yerde devam edeceği düşüncesi de Türklerin tanrı algısıyla ilgilidir. Beden varlığının şimdiki şekliyle yer aldığı dünya geçici ve karadır, sonsuz olan ölümden sonraki dünyadır (Ökte, 1995, s. 24). Böyle bir düşünce sistemi içerisinde yer alan Eski Uygurlar da farklı bir kültür dairesine geçtikten sonra bu düşünce yapısından yavaş yavaş farklı mecralara kaymaya başlamıştır. Eski Uygurlar yerleşik kültür ile Budizm ve Maniheizm inançlarıyla farklı bir düşünce alanındadır. Şehir yaşamının yerleşik kuralları, tarımla ilgilenme, farklı bir dinî öğretiyiyle savaşımlardan da uzaklaşan Eski Uygurlar yazı, sanat ve dinî düşünceyle yoğrulmuş bir hayat içinde yaşamışlardır.

Orta Asya gibi geniş bir coğrafyada göçebe, atlı kültürü içinde yaşayan Türkler için belli alanlarda ortak bir düşünce sisteminden bahsetmek mümkündür. Coğrafya koşulları, inanç, savaş kültürü, kahramanlık, özgürlük, at kullanıcılığı ekseninde bir Türk düşünce hayatı oluşmuştur. Türklerin kültüründe eşyalarını yanında taşımak, mala mülke önem vermek ve biriktirmek yoktur.

1 Budizm'in kutsal metinlerinin bir kısmı Pali dilinde yazılmıştır ve bunlar Pali Kanon olarak adlandırılır. Bu dille yazılan eserler Budist öğretiyi en doğru gösteren metinler olarak kabul edilir. Pali Kanon için Tripitaka yani üç sepet, üç taşıt terimi de kullanılır. Bu üç taşıt vinaya, sutra ve abhidharma'dır. Vinayalar manastır kurallarını, sutralar Buddha'nın vaazlarını, Abhidharmalar ise felsefi açıklamaları içeren metinlerdir (Yitik, 2005, s. 55).

Dışarıdan gelen tehlikelere karşı kendi içlerinde kuvvetli bir bağ oluşmuştur (Bobaroğlu, 2006, s. 75-76). Kapalı bir topluluk hâlinde yaşamanın neticesinde düşünce hayatına dışarıdan etki eden faktörler pek bulunmamaktadır. Orhun Yazıtları'nın diline bakıldığında Çince'den alınan sözcükleri görmekteyiz. Türklerin en yakın yabancı komşusu Çinlilerden alınan, Türk düşünce hayatına etki eden sözcüklerin sayıca varlığı oldukça azdır. Birçok özel ad ve unvanlar dışında Kültigin ve Tonyukuk yazıtlarındaki tüm sözcüklerin yabancı sözlere oranı %1'in altındadır (Aksan, 1997, s. 345). Üç büyük yazıttaki yabancı sözcüklere bakıldığında bunların çoğunlukla unvanlar, kişi adları ve kavimler olduğu görülmektedir (Ölmez, 1995, s. 227-228). Bu açıdan bakıldığında bile yabancı sözcüklerin özel adlarla sınırlı kaldığını ve bunların Orhun civarında yaşayan Türklerin düşünce hayatına dair yaptığı bir etkiden bahsetmek mümkün olmaz.

Türklerin İslamiyet dairesine girmesiyle Arapça ve Farsça sözcükler Türk dilinde kendini göstermiştir. Bu sözcükler yeni bir medeniyetin getirdiği ihtiyaç sonucu, bunlara karşılık üretilemeyen kavramlar için dilde kullanılmıştır. Sayılarının fazlalığı, Türklerin sadece inançla kalmayıp bu sözcüklere önem atfettiğinin bir göstergesi sayılabilir. Bu noktada da Arap-Fars kültürünün Türk düşünce hayatını daha çok etkilediğini söyleyebiliriz. İslami daireye giren Karahanlılar devrinde yazılan *Kutadgu Bilig*'de de yabancı sözcüklerin oranı %1,9'dur (Aksan, 1997, s. 345). Özellikle yeni inancın Türklerin ibadet şeklini, evrene ve tanrıya bakışını değiştirmesiyle birlikte düşüncesine yansıyan bir ihtiyaç sonucunda Arapça ve Farsçadan az sayıda yeni sözcükler alınmıştır. Devrin ilerleyen zamanlarında İslam düşünce sistemi yoğun olarak Türkler tarafından kabul edildiği için Arapça ve Farsça sözcük sayısında gittikçe artan bir düzeyde çoğalma yaşanmıştır.

Her dil bir topluluğun coğrafya, kültür, inanç, düşünce sisteminin bir yansımasıdır. Hepsi dile, en çok da sözcüklerin oluşumuna veya varlığına katkıda bulunur. Topluluklar arasında etkileşim içinde olan insanlar da birbirlerine birçok katkıda bulunur. Her topluluk veya insan, kendisinden farklı düşünce yapılarından etkilenir, onlardan farklı şeyler öğrenir; öğrendiklerini zihin süzgecinden geçirerek kendi diliyle düşünür ve ifade eder. Bu ifade edişte eksik kaldığı noktada alıntı veya yabancı terim yoluyla dış ögelere başvurur. Türkçe geçmişten günümüze çeşitli zorunluluk, ihtiyaçlar sebebiyle Çince, Toharca, Sanskritçe, Soğdca, Tibetçe, Farsça, Arapça, Rusça, Ermenice, Macarca, Fince, Romence, Bulgarca, Sırp-Hırvatça, Çekçe, İtalyanca, Arnavutça, Yunanca, lehçe, Fransızca, Almanca, İngilizce gibi dillerden sözcük alma yoluna girmiştir (Karaağaç, 2017, s. 154-155). Her bir dil ayrı ayrı Türk diline katkıda bulunmuştur. Türklerin, geniş bir coğrafyada varlığını sürdürmesi dolayısıyla farklı inançlara dair sözcükler Türk dilinde belki de en çok ihtiyaç duyulan yapılar olmuştur. Budizm, Maniheizm ve İslamiyet gibi büyük bir sözcük ve terim dünyasına sahip sözcüklere karşılık Türkçede söz yapılamadığı durumlarda alıntılama yoluna gidilmiştir (Karaağaç, 2017, s. 138).

Türkçeyi etkileyen bu dinlerden biri olan Budizm, bugünkü Hindistan sınırları içerisinde doğan Siddhartha Gautama'nın kendi benliğinden uzaklaşarak tam bir aydınlanmaya kavuşmasının sonucu onun peşinden giden insanlarca oluşturulan bir inanç sistemidir. Bu

sistemin iki ana kolu olan Hinayana (küçük taşıt) ve Mahayana (büyük taşıt)'nın kurucusu sayılan, Sakyamuni olarak da çağırılan Buddha, bir tanrı olarak görülmektedir (Schmidt-Glntzer, 2021, s. 23). Onun tek amacı yaşamla birleşik olan ıstıraptan kurtulmaktır (Güngören, 2009, s. 85). Buddha'nın öğretisi ıstıraptan kurtulmak ve her şeyin geçiciliği üzerine kuruludur. Bu ikisini kabul eden insan için tüm karışıklık kaybolur ve tek gerçek hedef olan Nirvana (kurtuluş)'ya ulaşılır. Buddha, dünyanın karışıklığından çıkış yolunu *dharma* olarak tanımladığı, Budizm'in tüm çeşitliliğini oluşturan gerçeği bilme öğretilerinde gösterir (Schmidt-Glntzer, 2021, s. 25). Kurtuluş için de cemaat ve öğretilere mutlak ihtiyaç duyulur. Bazı Köktürk kağanlarının Budist olmasının (Güngören, 2009, s. 163) yanı sıra Budizm'in Türkler arasında esas varlık gösterdiği taraf Eski Uygurlardır. Türklerin yerleşik hayata geçen ilk boyu olan Eski Uygurlar bu hayata geçmenin dile olan etkisini de ortaya koydukları eserlerde gösteren ilk Türk halkıdır.

Eski Uygurların yerleşik bir şehir yaşamına geçmelerinden sonra gelişen Eski Uygur yazı dili, özellikle Maniheizm ve Budizm ile ilgili Çince, Soğdca ve Sanskritçeden çevrilen eserlerde kullanılmıştır. Sanskritçe ise, özellikle Budist Uygur sahasında kendine yer bulmuş bir yazı dilidir. Hece yazısı sistemiyle oluşmuş fonetik bir yazı olan Sanskritçe bir dönem Eski Hintçe edebî eserlerinde kullanılan, sonradan bütün milletin şehirli, bilgi sahibi, eğitilmiş kişilerince kullanılan bir yazı sistemidir (Üçok, 2004, s. 148). Hindistan'da bu dil, kendilerini Āri olarak adlandıran din adamları ve soylular tarafından kullanılmıştır (Kaya, 2006, s. 7). Özel bir alanda görülen hâkim bir dil olması sebebiyle Budist Uygurlar tarafından ilgili metinlerde sıkça kullanılmıştır (Güngören, 2009, s. 165). Yani dilin kelime anlamı² itibariyle de özel alanlarda görülmüş, günlük konuşma dili olarak kullanılmamıştır. Sanskritçe, edebî bir dildir. Sanatçı ve bilginler duygularını özellikle düşüncelerini edebî dille ifade ederler (Üçok, 2004, s. 169). Budist inancı bu dil vasıtasıyla kendi anlayışını, değerlerini, kurallarını, evrene ve insana bakışını, hayatı algılayışını ve düşünce yapısını Hindistan sınırları dışına çıkarmış; uzak ülkelere ve topluluklara götürmüştür. Bu durum, kendisini anlattığı bu dile ait sözcüklerin başka dildeki yazılarda kullanılma gerekliliğini doğurmuştur. Budizm'i benimseyen Eski Uygurların dilindeki Sanskritçe sözler, daha çok söz konusu inancın terminolojisine aittir (Karaağaç, 2017, s. 169).

Düşünce sistemini etkilemesi bakımından Türk diline katkıda bulunan dillerin en başta gelenlerinden biri Sanskritçedir. Eski Uygur metinlerinden olan Abhidharmalarda da Budizm'e ait Sanskritçe sözcüklerin yazı dili olarak kullanıldığı görülmektedir. Yeni bir inanç dairesine girip bunu hayatına tatbik etmek isteyen Eski Uygurlar, kendileri için yeni bir alan olan Budizm'e yine kendi dillerinden türettikleri sözcüklerin yanında bazı Budist terimlerini de Sanskritçe aslıyla ve Türkçe söyleyişle yazılarında kullanmıştır. Çünkü bu dil, özellikle ruhban sınıfının himayesinde ve kullanımında olduğu için başka dillere ait metinlerde de çokça saygı gösterilerek kullanılmıştır. Bir dönem din adamları haricinde kullanılması yasak olup bu dile için özel bir hürmet gösterilmiştir (İtil, 1963, s. 5). Sanskritçe düşünce evreni geniş,

2 Sanskrit "arınmış, düzeltilmiş, hiç eksiği olmayan, mükelleştirilmiş" (Kaya, 2006, s. 7).

çok katmanlı, entelektüel seviyesi yüksek insanların çok anlamlı ve zengin düşüncelerini göstermek amacıyla kullanılmıştır. Abhidharmalar da bu yüksek düşüncenin bir ürünüdür. Eski Uygurlar, hem Sanskrit özel adların ifade ettiği kavramı bozmamak hem de bazı cins adların ihtivasındaki anlamdan uzaklaşmamak için Sanskrit sözlerini kullanmayı tercih etmişlerdir. Bu dil malzemesinin en çok kullanıldığı eserlerden biri de *Abhidharmakośabhāṣya-Ṭkā Tattvārtha*'dır. Eser, Budizm'in iki ana kolundan biri olan Hinayana'dan en fazla metin aktarımı yapan *Sarvāstivāda* okulunun yorumlarını sentezleyen Vasubandhu'ya ait bir metindir (Schmidt-Glntzer, 2021, s. 46). Eserde mantık düzleminde çeşitli benzetmeler yapılmış, Budizm'deki temel öğretiler felsefi açıklamalar ve yorumlarla yapılmıştır (Yitik, 2005, s. 58). Yorumlar da önemli okulların üstatlarının cevapladığı sorular üzerinden şekillenmiştir. Dili Hindistan'ın eski zamanlarında hem dinî hem de felsefi alanların ifadesinde kullanılan Sanskritçedir.

Farklı toplulukların ticarî alışverişler, siyasî anlaşmalar, yerleşim yeri yakınlığı, kültürel yakınlık gibi sebeplerle birbirlerinin dillerinden etkilenmeleri olağandır. Türkler de göç eden bir toplum olmaları ve ticari faaliyetlerin yürütüldüğü bölgelerde dolaşmaları vasıtasıyla birçok kültürle tanışmıştır. Süreç içerisinde de bu kültürlerin düşünce yapılarını öğrenmiş ve ifade gücüne farklı kültürlerin sözcüklerini eklemiştir (Yılmaz, 2004, s. 128). Budist kültürün terminolojisine hâkim Sanskritçe de başta belirli alan ve kişilere ait özel adlarıyla; inancın, ekollerin, cemaatlerin düşünce yapılarını gösteren cins adlarıyla Türkçenin söz varlığını zenginleştirmiştir. Türk düşünce sisteminin felsefi bir alanda kendisini göstermesine yardımcı olmuştur.

Humboldt sözcük ve kavramı dilin bütünü içindeki yeri bakımından inceler (Akarsu, 1984, s. 30). Bir sözcük bir topluluğun kendi dili içinde yer alabilir, çeviri yoluyla başka bir dilden alınabilir ya da başka dilden direkt alınarak topluluğun kendi ses bilgisine uygun hâle getirilerek kullanılabilir. Her ne şekilde olursa olsun sözcükler topluluk dili içinde yer aldığı için o topluluğun düşüncesini ifade etmede bir araç olarak kullanılır.

Düşünce ve duygularımızın ses yoluyla şekillenip anlam kazandığı dilde bazen melez sözcüklere rastlanabilir (Vardar, 2001, s. 21). Farklı yapılarla sahip dillerin, birbirlerine yeni yapılar kazandırmasıyla bu melezlik yaratılır. Komşu topluluklardan alınan sözcüklerin sayıca fazla olmasıyla melez bir dil (pidgin/creolized languages) oluşur (Karaağaç, 2017, s. 140). Alınan her yeni sözcüğe başta ses olmak üzere anlam değişikliği de eklenir. *Abhidharmakośabhāṣya-Ṭkā Tattvārtha*'yı incelediğimizde Sanskritçeden alınan bu tarz sözcüklerin Türkçe sesletimine uygun olduğunu, bazı sözcüklerde de anlam daralması veya değişmesi olayının gerçekleştiğini görmekteyiz.

4. Sanskritçe Sözcükler

4.1. Özel Adlar

Bir varlığa, bölgeye, alana, kişiye has olan bir sözcük alanıdır. Aksan'a göre özel ad "tek bir kişiyi, belli bir canlı ya da cansız varlığı, bir düşünce ya da belli bir yeri yaratan ad" olarak

tanımlanmıştır (2015, s. 92). Sözcük türleri içerisinde kurallı bir sınıfı yoktur. Sadece dilin sahip olduğu malzemenin değişik bir kategoride kullanılmasıyla oluşur. Her özel adın da aslında genel ad dünyasında mutlaka bir karşılığı olduğu düşünülmektedir (Karaağaç, 2017, s. 55). Başka dillerde genellikle bir karşılığı bulunmadığı için mevcut dilde dış öge olarak kalır ve çevirisi yapılmaz. *Abhidharmakośabhāṣya-Ṭīkā Tattvārtha*'da geçen Sanskritçe özel adların Türkçe söyleyişe uygun olarak yazıya aktarıldığını görmekteyiz.

• **abidarmakoş** 'Vasubandhu'nun şastrasının adı, kutsal metnin adı' < Skr. *abhidharmakośa* (MW: 63, UW: 36, WILKENS: 1).

tutulurlar üçün antaki yeg yöriügler añar y(i)me tayaklıg üçün. moni ukıtmış ol abidarmakoş tēp at üze tēp 'oradaki en yüksek manalar kavrandığı için ve (tüm yorumlar) ona dayalı (olduğu) için bunu *Abhidharmakośa* denilen ad ile açıklamıştır' (9a 7-9)

• **abidarmaharday** 'Abhidharma'daki bir metnin başlığı' < Skr. *abhidharmahardaya* (WILKENS: 1).

kaltı darmaviçayeniñ şastırı abidarmaharday atl(i)g şast(i)rta sözlemiş ol '(Üstat Vasubandhu bunu) Dharmavijaya öğreti kitabı (ile) *Abhidharmahardaya* adlı öğreti kitabında bu şekilde ifade etmiştir' (94a 8-10)

• **agam** 'temel metinler, nikāya, Tripitaka'nın birinci bölümü' < Skr. *āgama* 'geleneksel bir öğreti veya metin' (MW: 129, EDG: 88, UW: 62, WILKENS: 16).

sudur tēp tört agamlarta turup kayu oronta tutulur 'vaaz metni ise *Āgama*'daki hangi yerde anlaşılır' (82a 1)

• **anant** 'Buddha'nın en sevdiği öğrencisinin adı, inancı ve fedakârlığı temsil eden kişi' < Skr. *ānanda* 'Buddha'nın tanınmış bir öğrencisi, Śuklodana'nın oğlu' (MW: 139-140, EDG: 96, DTS: 43, UW: 130, WILKENS: 47).

kaltı t(e)ñri burhan y(a)rıkamış ol anantka 'Tanrı Buddha *Ānanda*'ya şu şekilde buyurmuştur' (79a 11-12)

• **anīyadavarg** 'Udānavarga'nın bir bölümünün başlığı' < Skr. *anīyatāvarga* (UW: 145, WILKENS: 51).

inçe kaltı ayagka tegimlig tarmadirate bahşı ne y(i)me yıgmış teg anīyadavargda ulatlarıg udan şlok üze tēp 'şöyle ki saygıdeğer Üstat Dharmatrāta'nın yine Udāna mırsası yoluyla *Anīyatāvarga* dışındakileri topladığı gibi' (71b 4-6)

• **anuşayakoş** 'Abhidharmakośa'nın 5. bölümü' < Skr. *anuśayakośa* (MW: 39, EDG: 35, UW: 158-159, WILKENS: 54).

adın tarıkmadukı erser anılayu ok atı bolur badaçı tēp kaltı anuşayakoşda karıkda sözlemiş ol "'bitirmediği diğer (ihtiraslar) ise adı tamı tamına "bağlayıcı" olur" diye bu şekilde *Anuśayakośa*'da, *kārikā*'da açıklamıştır' (107a 6-7)

• **arçune** 'bir kahramanın adı' < Skr. *arjuna* 'Hastināpura kralının adı' < = Pali *ajjuna* (MW: 90, EDG: 66, DTS: 51, UW: 177, WILKENS: 58).

luu tétimlig tēp kavırıp kēterip naga ujjikin tek sōzleser arçune tēp y(i)me ök bililür ‘ejderha cesaretli şeklinde söz öbeği oluşturup₂ nāga hecesiyle tek (olarak) söylenirse Arjuna diye de bilinir’ (109a 4-5)

- **aryataze** ‘bir bilgenin adı’ < Skr. *āryadāsa* (MW: 152, WILKENS: 70).

aryataze bahşınınu kayu sōzlemişi antag umaz ‘Üstat *Āryadāsa*’nın söylediği hangi (şey) bu şekilde yapılamaz’ (104b 8-9)

- **asankē** ‘sayısız, çok, Asaṃkhyeya (çağı)’ < Skr. *asaṃkhyeya* (MW: 118, EDG: 82, DTS: 59, UW: 224-225, WILKENS: 71).

atı kötrülmiş körip üç asankē kalpda taş ünmiş bo kişiniñ az k(i)ya edgülig yiltızınun barın erü erü taplap evdin barkdın üntürüp. erü erü şlok sōzleyür y(a)rlıkadı inçe tēp ‘Adı Yüceltilmiş üç *Asaṃkhyeya* kalpayı görüp dışarıya çıkmış bu kişinin azıcık iyilik temelinin varlığıyla bunun üzerine evden₂ yavaş yavaş₂ ayrılmasını isteyip (bunu) mısradı söyleyerek şöyle buyurdu’ (31a 3-5)

- **asimarta** ‘bir öğretmenin adı’ < Skr. *asmṛta* (WILKENS: 73).

<*asimarta*> *atl(i)g açari tsopinın kiltum* ‘*Asmṛta* adlı üstad(in) müsveddesinden oluşturduğum’ (1a 8)

- **asure** ‘bir iblis, şeytan’ < Skr. *asura* (MW: 121, DTS: 61, UW: 236, WILKENS: 74-75).

ulatı alku t(e)ñriler yekler asureda ulatılar neñ umazunlar emgetgeli ‘ayrıca tüm tanrılar (ve) şeytanlar, Asura varlığından başka (bir şeye) hiçbir şekilde acı çektiremezler’ (48a 5-6)

- **aviş** ‘sekizinci büyük cehennemın adı, en büyük cehennem’ < Skr. *avīci* ‘cehennem’ (EDG: 78, DTS: 69, UW: 279, WILKENS: 83-84).

tınl(i)glar üstün bavagirtın altın aviş tamuka tegi. tegzinü tulınu ajunlarta tugumlarta tugar ölür üçün üküş telim anın sōzlemişi ol tınl(i)g tēp ‘canlılar, üstte *Bhavāgra*’dan altta *Avīci* cehennemine kadar (yeni) yaşam biçimlerinde₂ (ile) dolaşarak₂ çokça₂ doğup ölmeleri dolayısıyla “varlık” şeklinde dile getirilmiştir’ (40a 3-5)

- **bagavan** ‘yüce kişi’ < Skt. *bhagavān* (WILKENS: 136).

burhan atı kötrülmişde öñi kentü atın alku tözünlerte yok üçün bu altı türlüğ yörügler. anın atamış atı kötrülmişig bagavan tēp ‘bu altı çeşit yorum hiçbir soyluda olmadığı için adı yüceltilmiş *Buddha*’dan farklı olarak kendi yüce (olan) adını, *Bhagavan* diye isimlendirilmiştir’ (18b 1-3)

- **bavagir** ‘(Budist kozmolojide) bir göğün adı, kâinatın en yüksek noktası, varlığın ve evrenin en yüksek noktası’ < Skt. *bhavāgra* ‘evrenin en yüksek noktası, varlığın sınırı’ < = Pali *phavagga* (MW: 749, EDG: 407, DTS: 89, WILKENS: 151).

bkz. aviş

- **bimbasare** ‘bir Hint hükümdarının adı’ < Skr. *bimbasāra* ~ *bimbisāra* ‘*Buddha* zamanında *Magadha*’nın bir kralının adı’ (MW: 731, EDG: 400, WILKENS: 176).

bimbasare tēp monı sōzleyür korkınçig uruñut tēp ‘*Bimbisāra* (adı ile) “korkunç komutan” kastedilir’ (109a 6-7)

- **buda** ‘Buddha’ < Skt. *Buddha* (DTS: 120, WILKENS: 195).

buda burhan tēp tēmişi erser bar anta iki türlüg yörügler eñ ilki tuyunmuş odunmuş tēp yörüg ol. ikinti açılmış yarılmış tēp yörüg ol ‘Buddha₂ diye ifade edilen (sözcükte) ise birincisi₂ “uyanmış₂”, ikincisi “ortaya çıkmış₂” (olmak üzere) iki türlü anlam vardır’ (17b 5-7)

- **darmadiné** ‘bir rahibenin adı’ < Skr. *dharmadinnā* ‘Śakyamuni’nin bir öğrencisi’ < = Pali *dharmadinnā* (MW: 511, EDG: 278, WILKENS: 244).

ol darmadiné ş(a)mnanç bo iki abipirayka tayaklıgın. kékinç bérmiş ol ‘Rahibe Dharmadinnā, bu iki izaha dayanarak cevap vermiştir’ (114a 14-15)

- **darmas(i)kandapat** ‘Abhidharma’daki bir metnin başlığı’ < Skr. *dharmaskandhapāda* ‘Buddha öğretisinin bir parçası’ (MW: 511, EDG: 281, WILKENS: 245).

darmasikandapat şast(ı)g ayagka tegimlig m(a)hamodgalayane arhant yaratmış erür 又³ *ujikinte yanloksig turur* ‘Dharmaskandhapāda öğreti kitabını saygıdeğer aziz Mahāmaudgalyāyana meydana getirmiştir, ifadesi yanlış gibidir’ (71a 1-3)

- **darmatirate** ‘bir öğretmenin adı’ < Skr. *dharmatrāta* ‘bir öğretmenin adı’ (MW: 511, EDG: 278, WILKENS: 245).

kaltı darmatirate bahşınıy yaratmış abidarmaharday atl(ı)g şastırınta yöre anı sözlemiş ol ‘Üstat Dharmatrāta’nın oluşturduğu Abhidharmahrdaya adlı öğreti kitabında açıklayarak bu şekilde ifade etmiştir’ (94a 11-12)

- **darmaviçaye** ‘Abhidharma’daki bir metnin başlığı < Skr. *dharmavijaya* ‘adalet ve erdemin zaferi’ (MW: 512, WILKENS: 245).

bkz. abidarmaharday

- **daşa’udar** ‘Abhidharma’daki bir metnin başlığı’ < Skr. *daśottara* (WILKENS: 245).

bar sudur y(i)me ök yörüg éyin sañgit kılmış ço ‘agamtaki daşa’udar sudurta ulatılar erür ‘açıklama doğrultusunda ortak oluşturulan mevcut vaaz metni de *Ço ‘agam*’daki Daśottara öğreti kitabından başkadır’ (75a 7-8)

- **devaşarme** ‘bir arhantın adı’ < Skr. *devaśarman* (MW: 494, EDG: 271, WILKENS: 245).

vidyanakayap(a)t şast(ı)rıg devaşarme arhant yaratmış erür ‘Vijñānakāyapāda öğreti kitabını aziz *Devaśarma* meydana getirmiştir’ (70b 15-71a 1)

- **devatate** ‘Buddha Śākyamuni’nin muhalifinin adı’ < Skr. *devadatta* ‘Ananda ve Upadhāna’nın kardeşi, Śuklodana’nın oğlu, Buddha’ya düşman bir akrabası’ (MW: 493, EDG: 271, WILKENS: 247).

bar antag oronta yintem sözlemişi 達多⁴ tade tēp inçip bililür devatate ertüki tēp ‘diğer taraftan o yerde, sadece “tade” diye söylendiğinde (onun) *Devadatta* olduğu bilinir’ (113b 10-11)

- **eka’udar agam** ‘Abhidharma’daki bir metnin başlığı’ < Skr. *ekottarāgama* ‘bir bodisatavın öğretilerinin yer aldığı metin’ (MW: 230, EDG: 154, WILKENS: 252).

3 又 yòu: bununla birlikte; yine, tekrar, da; tıpkı, aynen (G. 13427).

4 達多: *dá duō* ‘çok zeki’

達 dá: geçmek, nüfuz etmek; zeki; başarılı (G. 10473); 多 duō: çok, çok fazla (G. 11302).

netegin bilgeli bolur ertmişin aşmışın kamağ tözünlerte tēp tēser anın eka'udar agamda sözlemiş ol ““(onun) bütün kutsal topluluklarda daha kutsal olduğu nasıl bilinmelidir” diye sorulduğunda *Ekottarāgama*'da anlatmıştır’ (14b 3-5)

• **estiramati** ‘bir Budist yazarının adı’ < Skr. *Sthiramati* (MW: 1265, EDG: 611, UW: 235, WILKENS: 124).

estiramati bahşı kēkiñ bēri sözler. kēnki sēzikig tuda bolur bilgeli ‘Üstat *Sthiramati* cevap vererek konuşur: önceki soruyu dikkate alarak bilmek gerekir’ (138b 11-12) DEĞİŞTİR.

• **gavdam** ‘bir soyun adı’ < Skr. *gautama* < = Pali *gotama* ‘Buddha’nın takipçisi olmayanlar tarafından ona verilen ad’ (MW: 369, EDG: 218, WILKENS: 273).

yene kaltı braman ayıtdukda atı kötrülmüşke inçe tēp gavdama yēr kayu tayaklığın inçip turur tēp atı kötrülmüş kēkiñ bēri sözlemiş ol ‘şöyle ki *brāhmaṇa*, Adı Yüceltilmiş’e “ey *Gautama*, yer neye dayanarak var olur” diye sorduğunda Adı Yüceltilmiş şöyle cevap vermiştir’ (103b 13-15)

• **gunamati** ‘bir Budist öğretmenin adı’ < Skr. *guṇamati* ‘bir Bodhisattva’nın adı’ (EDG: 212, MW: 357, WILKENS: 276).

şastırakare vasubandu bahşıka ulatı m(e)niñ öz bahşım gunamati bahşıka y(i)me ‘Üstat Śāstrakāra Vasubandhu’ya ve benim kendi üstadım Üstat *Guṇamati*’ye de (saygıyla eğilirim)’ (1a 12-13)

• **iñanakoş** ‘Abhidharmakoşa’nın yedinci bölümü’ < Skr. *jñānakośa* ‘bilgi’ (MW: 426, EDG: 244-245, WILKENS: 308).

bilge bilig tarkarmak ugrınta nizvanılarıg tēmin ök uyur üçün bulgalı kutug tēp anın basa ukutmuş ol. ol iñanakoşug ‘bilgelik,, ihtirasları yok ettiğinden dolayı mutluluğu hemen buldurur” diyerek böylelikle *Jñānakośa*’yı sonra açıklamıştır’ (2b 9-11)

• **iñanaparastan/iyanaparastan** ‘Abhidharma’daki bir metnin başlığı’ < Skr. *jñānaprasthāna* ‘bilgi metodu’ (MW: 426, EDG: 245, WILKENS: 308).

iñanaparastan vaybašta ulatı şast(i)rlartakı şast(i)r yaratguluk tıtagı. barça y(i)me antag ok erür ‘*Jñānaprasthāna* (ve) *Vaibhāṣa*’dan dışında öğreti kitaplarındaki öğretinin oluşturulma sebebi de tam böyledir’ (10b 2-3)

• **inrayakoş** ‘Abhidharma’nın ikinci bölümünün adı, duyu organlarının sınıflandırılması’ < Skr. *indriyakośa* ‘duyuların gücü’ (MW: 115, EDG: 167, WILKENS: 307).

kaltı inrayakoşda tört basutçılartakı teg estiramati bahşı sözler ‘öyle ki tört yardımcı (bölümünde olduğu) gibi *Īndriyakoś*’ta (da) Üstat *Sthiramati* konuşur’ (104b 7-8)

• **işvare** ‘bir tanrının adı, bir Budist yazarının adı’ < Skr. *īśvarā* ‘Tanrı, yüce varlık, bir Bodhisattva’nın adı’ (MW: 171, EDG: 117, WILKENS: 314).

barça işvare t(e)ñriniñ aña bilge bilig bērmeki tıtagınta tēmin ök uyurlar tugurgalı ukmakıg tēp ‘hepsi, Tanrı *Īśvarā*’nın ona bilgeliği₂ vermesi sebebiyle hemen kavrayışı ortaya çıkarabilirler’ (139a 14-15/139b 1)

• **iyanaḥkoṣa** ‘Abhidharmakoṣa’nın yedinci bölümü’ < Skr. *jñānaḥkoṣa* ‘bilgi’ (MW: 426, EDG: 244-245, WILKENS: 308).

kimler köñülün yığınsarlar. uyurlar bilgeli çın kértü yörügüg tēp. anın iyanakoṣda kēn sözlemiş ol. ol samapadikoṣug “‘her kim dikkatini bir noktaya toplarsa doğru₂ yorumu bilebilir” diye böylelikle *Jñānaḥkoṣa*’da o Samāpattikoṣa’yı genişçe söylemiştir’ (2b 14-15/3a 1)

• **kadyanapudre** ‘bir arhantın adı’ < Skr. *kātyāyanaputra* (MW: 270, EDG: 176, WILKENS: 319).

montada ulatı şast(ı)rlarıg atı kötrülmiş. nirvan bulmuşda kēn kadyanapudreda ulatı şiravaklar yaratmış erür ‘bunun dışındaki öğreti kitaplarını, Adı Yüceltilmiş Nirvāṇa’yı bulduktan sonra *Kātyāyanaputra* ve öğrencileri oluşturmuştur’ (78a 9-11)

• **kadyayane** ‘bir arhantın adı’ < Skr. *kātyāyana* ‘Kati’nin soyundan gelen’ (MW: 270, EDG: 176, WILKENS: 319).

şariputre erür tēp tēmiş pratñiyapdipat şast(ı)rıg ayagka tegimlig kadyayane arhant erür ‘Şāriputra’nın dediği gibi, Prajñaptipāda öğreti kitabını (meydana getirence) saygıdeğer aziz *Kātyāyana*’dır’ (71a 3-4)

• **kakadantaparikṣ** ‘Abhidharma’daki bir metnin başlığı’ < Skr. *kākadantaparikṣā* (WILKENS: 320).

yene bar yaratmış şast(ı)r artı asıgsız tususuz 如相鴉齒論等⁵ kaltı kakadantaparikṣ şast(ı) rta ulatılar erür ‘yine oluşturduğu öğreti net bir biçimde yararsız(dır)₂, dahası *Kākadantaparikṣā* öğretisinde diğerleri (de) bulunur’ (66a 9-10)

• **kapile** ‘bir kâhinin adı, bir rahibin adı’ < Skr. *kapila* ‘eski bir bilgenin adı’ (MW: 250-251, EDG: 167, WILKENS: 332).

birök t(e)ñri burhan y(a)rlikamamış erser abidarımıg yok erser üç agılıklar ne üçün t(e)ñri burhan ukıdu kapile toyınıg sözledi ‘eğer Tanrı Buddha üç hazine (içindeki) Abhidharma’nın olmadığını buyurmadıysa niçin Tanrı Buddha açıklayarak Rahip *Kapila* (hakkında) konuştu’ (83a 11-12)

• **karmakoṣ** ‘Abhidharmakoṣa’nın dördüncü bölümü’ < Skr. *karmakoṣa* (WILKENS: 338).

kılınçig tugurtaçı basutçı erser kaltı èyin yatdaçılar erür tēp anın karmakoṣda kēn sözlemiş ol anuşayakoṣug “‘demek ki davranışı oluşturacak yardımcı (neden) ise ruhi yatkınlıktır” diye bu şekilde sonra *Karmakoṣa*’da Anuşayakoṣa’yı söylemiştir’ (2b 2-4)

• **kaşip** ‘bir Buddha’nın adı’ < Skr. *kāśyapa* ‘eski bir Buddha’nın adı’ (MW: 265, EDG: 181-182, WILKENS: 342).

kapile erser önre kaşip t(e)ñri burhan ödinte bar erti ‘Kapila ise Tanrı Buddha *Kāśyapa* zamanında vardı’ (83a 14-15)

5 如相鴉齒論等: *rú xiàng yā chí lùn děng* = *kaltı kakadantaparikṣ şast(ı)rta ulatılar erür* ‘dahası *Kākadantaparikṣā* öğretisi gibi diğerleri’

如 *rú*: genel, normal, aynı düzendeki şeyler, gibi, benzer (G. 5668); 相 *xiàng*: karşılıklı; görünüş; ilgili; her biri (G. 4249); 鴉 *yā*: karga türleri için kullanılan eski bir söyleyiş (G. 12808); 齒 *chǐ*: diş (G. 1989); 論 *lùn*: Budist öğretisi metni, teori, değerlendirme, felsefe (G. 7475); 等 *děng*: benzer, eşit, eş; aşama (SH. 384).

• **kaşmir** ‘Hindistan’ın kuzey bölgeleri, Kaşmir’ < Skr. *kāsmīra* ‘bir başkent’ (MW: 265, EDG: 181, DTS: 289, WILKENS: 342).

kaşmir elliğ *vaybaşikēlig bahşılarnıñ yörügi üze yörüg tözi uz bütmiş ukulmuşda* ‘Kāsmīralı Vaibhāşika ekolüne mensup üstatların yorumu üzere (ortaya çıkan) açıklamanın esası, anlaşılardan iyi tamamlanmış’ (12a 8-9)

• **koş/koş** ‘Abhidharmakoşa’nın bir bölümü’ < Skr. *koşa* ‘kap, kılıf, çerçeve’ (MW: 314, WILKENS: 392).

monta bar iki türlüğ yörügler. eñ ilki abidarimniñ yörügi ikinti koşniñ yörügi (erür) ‘burada iki türlü anlam var: birincisi₂ Abhidharma’nın izahı, ikincisi *Abhidharmakoşa*’nın bir bölümünün izahıdır’ (53b 7-8)

• **koşavarti** ‘Abhidharma tefsiri, bir öğretinin başlığı’ < Skr. *koşavrtti* (WILKENS: 397). *ıyanapasdan bolur yörgülük. koşavarti bolur yörteçi* ‘Jñānaprasthāna açıklanmıştır, *Koşavrtti* açıklanacaktır’ (12a 5)

• **lokakoş** ‘Abhidharmakoşa’nın bir bölümü, dünyanın sınıflandırılması’ < Skt. *lokakoşa* (WILKENS: 455).

körüp adırtlap anıñ tıltagı ezrua t(e)ñri işvare t(e)ñride ulatılar uğurınta ermezın bilmış üçün kılınç uğurınta turmuşın anın lokakoşda kēn sözlemiş ol ol karmakoşug ‘görüp farkını tespit ettiği sebebin Tanrı Brahmā (ve) Tanrı Īśvarā dışındakiler yüzünden olmadığını, davranış nedeniyle olduğunu bildiği için *Lokakoşa*’da o Karmakoşa’yı ifade etmiştir’ (2a 11-14)

• **lokayadan** ‘Hint materyalistlerin ekolü’ < Skr. *lokāyata* ‘bir sistemin adı’ (EDG: 465, WILKENS: 455).

azuça y(i)me bar yaratmış şast(i)r azk(i)ya asıgılg tusuluğ kaltı lokayadan şast(i)rta ulatular erür ‘yine, tıpkı *Lokāyata* öğretisi (ve) diğer (öğretiler gibi) çok az yararlı₂ olan öğretiler de oluşturulmuştur’ (66a 7-9)

• **m(a)hakaşipe** ‘bir rahibin adı’ < Skr. *mahākāşyapa* ‘Buddha’nın önde gelen müritlerinden biri, Buddha’nın bir havarisi’ < = Pali *mahākassapa* (MW: 795, EDG: 422, DTS: 338, WILKENS: 460).

kaltı m(a)hakaşipe arhant sözlemiş ol ‘aziz *Mahākāşyapa* şu şekilde konuşmuştur’ (82a 11)

• **mahakoşdile** ‘bir arhantın adı’ < Skr. *mahākauşthila* ‘Buddha’nın bir havarisi’ (MW: 795, EDG: 422, WILKENS: 460).

ujikinte mahakoşdile arhant yaratmış erür y(i)me têmış ‘yazısını aziz *Mahākauşthila* yazmıştır, denilmiştir’ (71a 9)

• **m(a)hamodgalayane** ‘Buddha’nın bir öğrencisinin adı’ < Skr. *mahāmaudgalyāyana* ‘Buddha’nın bir havarisi’ < = Pali *mahāmoggallāna* (MW: 799, EDG: 425, WILKENS: 460).

ujikinte mahamodgalayane arhant yaratmış erür y(i)me têmış ‘yazısını aziz *Mahāmaudgalyāyana* yazmıştır, denilmiştir’ (71a 4-5)

• **maheşvare** ‘bir tanrının adı’ < Skr. *maheśvara* ‘śuddhāvāsakāyika tanrılarının lideri’ (EDG: 427, WILKENS: 464).

kut küsüş bérme k y(i)me kayu ol tēp tēser: kaltı ulug ezrua t(e)ñriniñ maheşvare t(e)ñride ulatılarnıñ kut küsüş bérme ki erür ““adak vermek de nasıldır” diye sorulursa (cevabı), yüce Tanrı Brahmā'nın Tanrı Maheśvara dışındakiler için adak vermesi (şeklinde)dir” (48a 3-4)

• **manomadar** ‘Abhidharma’daki bir metnin başlığı’ < Skr. *manomada* (WILKENS: 467).

kaltı bramanlarınñ yaratmış 意樂論⁶ manomadar şast(ı)r erür ‘tıpkı bu şekilde brāhmaṇaların oluşturduğu (öğreti kitabı olan) *Manomada* öğretisi gibidir’ (66b 6-7)

• **margapudgalakoş** ‘Abhidharma’nın altıncı bölümünün adı’ < Skr. *mārgapudgalakośa* (WILKENS: 469).

yol kértününñ yörügi kēñ üçün <anın> margapudgalakoşda <kēñürü> inçip böle adırtlayu tüketgey biz ‘yol gerçeğinin anlamı kapsamlı olduğu için (onu) böylece *Mārgapudgalakośa*’da ayrıntılı olarak bölüp (açıklayarak) tamamlayacağız’ (101b 17/102a 1)

• **marıçi** ‘bir dünyanın adı’ < Skr. *mārīcī* (MW: 812, EDG: 431, WILKENS: 470).

atı kötrülmüş y(a)rıkadı seniñ anañ tugup turmış marıçi yértinçüde tēp ‘Adı Yüceltilmiş “senin annen *Mārīcī* dünyasında doğmuştur” diye buyurdu’ (31a 15/31b 1)

• **mişiraka-harday** ‘Abhidharma’daki bir metnin başlığı’ < Skr. *miśrakahṛdaya* (WILKENS: 477).

mişiraka-harday şast(ı)rtı ulatılarnıñ ujikleri yañşak yörükleri katın erür ‘*Miśrakahṛdaya* öğretisinin dışındaki mısraları gereksiz, izahları uzundur’ (3a 2-3)

• **modgalayane** ‘Śākyamuni Buddha’nın iki önemli müridinden biri, büyüclük gücünü temsil eder’ < Skr. *maudgalyāyana* ‘Buddha’nın önde gelen müridi’ < = Pali *moggallāna* (MW: 836, EDG: 441, WILKENS: 477).

ayagka tegimlig modgalayane arhant körüp <kentü öziniñ> ölmüş <anasın>. bilmetin tugmış oronın barıp ayıtdı atı kötrülmüşke ‘saygıdeğer aziz *Maudgalyāyana*, doğduğu yere farkında olmadan giderek kendisinin, ölmüş annesini gördükten sonra Adı Yüceltilmiş’e konuştu’ (31a 13-15)

• **nagaarçune** ‘Budist bir filozofun adı’ < Skr. *nāgārjuna* ‘eski bir Budist öğretmenin adı’ (MW: 533, EDG: 292, WILKENS: 484).

bar kētermiş başdaki 字⁷ ujikin. kaltı sözlegüde 那伽遏主寧⁸ nagaarçune tēp moni sözleyür ‘çıkardığı baştaki mevcut hece ile bu şekilde söylediğinde bunu *Nāgārjuna* diye fade eder’ (109a 2-4)

• **pirakaranasikandak** ‘Abhidharma’daki bir metnin başlığı’ < Skr. *prakaraṇaskandhaka* (WILKENS: 557).

6 意樂論: *yì yuè lùn* = *manomadar şast(ı)r* ‘Manomada öğretisi’
意 *yì*: amaç, niyet; eğilim; anlam, düşünce; zihin, algı; irade (SH. 400); 樂 *yuè*: müzik; eğlenceli, keyifli, neşeli (SH. 438); 論 *lùn*: Budist öğreti metni, teori, değerlendirme, felsefe (G. 7475).

7 字: *zì* = *ujik* ‘hece’

字 *zì*: harf, karakter, sözcük (SH. 211).

8 那伽遏主寧: *nà jiā è zhǔ níng* = *nagaarçune* ‘Nāgārjuna’

那 *nà*: kim; ne; nerede; ne zaman; nasıl; hangi (G. 8090); 伽 *jiā*: pranga (G. 1145?); 遏 *è*: durdurmak; kontrol etmek (G. 8488); 主 *zhǔ*: üstat, efendi (G. 2526); 寧 *níng*: nasıl; daha ziyade; yerleşmek (SH. 422).

yene kolulap nomnuñ tözin çınunça kértüsinçe kolulayı tüketdükte sanjıt kılıp ornatıp urdılar 雜蘊等⁹ **pirakaranasikandakda** ulatularıg ‘yine öğretinin kaynağını araştırıp *Prakarañaskandhaka* dışındakileri gerçeğe uygun₂ (bir şekilde) düşündükten sonra (bir) meclis oluşturup kurdular’ (71b 12-14)

• **prakaranap(a)t** ‘Abhidharma’daki bir metnin başlığı’ < Skr. *prakarañapāda* (MW: 653, EDG: 356, WILKENS: 559).

birök montag yörser karşı bolmaz prakaranap(a)t şast(i)rta sözlegüçike ‘eğer bu şekilde yorumlanırsa *Prakarañapāda* öğreti kitabımında söylenene ters olmaz’ (131a 7-8)

• **prantakotik** ‘bir meditasyon adı’ < Skr. *prānta-koṭika* ‘aşırı’ (MW: 707, EDG: 392, WILKENS: 559-560).

alku yügerü ukmaklarınñ tüpinteki. alku yılayu bilge biligler katşuru bışrunguluk dyanlar. sēlu dyanlar tigirtsiz dyanlar küsüş bilir bilge bilig <prantakotik> dyan 定智止觀¹⁰ dyan bilge bilig. dyan bilge biligde ulatı nomlar. 又¹¹ dyan bilge biligig tıdmak kolulamakda ulatı nomlar y(i)me tēr “bütün aracısız idraklerin temelinde tüm aldatıcı bilgiler₂, (birbirine) karışmış öğrenilecek düşünceler, meditasyonlar₂, sessiz düşünceler, talep edilen bilgelik₂, *Prāntakoṭika* meditasyonu, meditasyon (ve) bilgelik₂, meditasyon (ve) bilgelikteki₂ diğer öğretiler, durdurma ve meditasyona yönelik diğer öğretiler (vardır)” denilir’ (82a 15/82b 1-4)

• **pratñiyapdi** ‘Abhidharma’daki bir metnin başlığı’ < Skr. *prajñaptipāda* (MW: 659, EDG: 359, WILKENS: 561).

bo tört türlüg ög turugları ulatı pratñiyapdi montada ulatı alku nomlarınñ madarkda tek tutulur olarnıñ ujikleri ‘bu dört türlü zihin durma yeri, sadece *Prajñaptipāda* (ile) bunlardan başka bütün öğretilerin ifadeleri ritüel metninde içinde yer alır’ (82b 12-14)

• **pratñiyapdiapat** ‘Abhidharma’daki bir metnin başlığı’ < Skr. *prajñaptipāda* (MW: 659, EDG: 359, WILKENS: 561).

bkz. kadyayane

• **purne** ‘bir arhantin adı’ < Skr. *pūrṇa* (MW: 642, EDG: 351, DTS: 398, WILKENS: 564). *ujikinte <purne> arhant yaratmış y(i)me tēp tēmiş* ‘yazısını aziz *Pūrṇa* yazmıştır, denilmiş’ (71a 9)

• **samapadikoş** ‘Abhidharmakoşa’nın sekizinci bölümü’ < Skr. *samāpattikośa* (EDG: 569-570, WILKENS: 578).

bkz. iyanakoş

• **saṅghabadre** ‘Budist bir yazarın adı’ < Skr. *saṅghabhadra* (WILKENS: 583).

9 雜蘊等: *zá yùn dēng* ‘meclis ve benzeri şeyleri’

雜 *zá*: karışık, düzensiz (SH. 470); 蘊 *yùn*: yığın, küme (SH. 478); 等 *dēng*: benzer, eşit, eş; aşama (SH. 384).

10 定智止觀: *dìng zhì zhǐ guān* = *dyan bilge bilig* ‘meditasyon (ve) bilgelik’

定 *dìng*: sakinleşme, meditasyon (G. 11248); 智 *zhì*: bilgi, bilgelik (G. 1784); 止 *zhǐ*: temel; durdurma; davranış; bitiş ifadesi (G. 1837); 觀 *guān*: görüntülemek; incelemek (G. 6363).

11 *bkz. darmas(i)kandapat*

ayagka tegimlig *saṅgabadre* bahşı (tartıp suduruḡ) sözler ‘saygıdeğer Üstat Saṅghabhadra vaaz metnini oluşturup konuşur’ (133a 2-3)

• **saṅgidapariyay/saṅgidapiriyay** ‘Abhidharma’daki bir metnin başlığı’ < Skr. *saṅgītiparyāya* (MW: 1129, EDG: 548, WILKENS: 584).

birök sözleser dört türlüḡ öḡ turuḡinta ulatılarnıḡ. ujikin sudurta sözleyü tüketmiş erür tēp. saṅgidapiriyay sudur ‘eğer dört türlü zihin durma yeri dışındakilerin ifadeleriyle (birlikte) vaaz metninde söylenirse *Saṅgītiparyāya* öğreti kitabı tamamlanmış olur’ (82b 15-17)

• **saṅgidapiriyayipat** ‘Abhidharma’daki bir metnin başlığı’ < Skr. *saṅgītiparyāyapāda* (WILKENS: 584).

saṅgidapiriyayipat śast(i)rıḡ ayagka tegimlig śariputre arhant yaratmış erür ‘*Saṅgītiparyāyapāda* öğreti kitabını saygıdeğer aziz Śāriputra meydana getirmiştir’ (71a 8-9)

• **sapaḡam** ‘Budist nizamının bir bölümünün adı’ < Skr. *saṃyuktāgama* (EDG: 538, WILKENS: 585).

kaltı saṅgida<pariyay> sudur sapaḡamdaki śiravaklar nomlamış sudurta ulatılar erür. tēp ‘*saṅgītiparyāya* öğreti kitabında (yer alan) *Saṃyuktāgama*’daki öğrencilerin açıkladığı (şey), öğretilen başka (bir şey)dir’ (75b 7-9)

• **saptabau** ‘Abhidharma’daki bir metnin başlığı’ < Skr. *saptabhava* (WILKENS: 585).

kaltı bar erser alku ni ‘kaylarta sözlemişi 七有經¹² saptabau suduruḡ anın abidarımında ukıtmış ol ant(i)rabaḡıḡ ‘bu şekilde Abhidharma’ında, bütün Budist ekollerde konuştuḡu *Saptabhava* vaaz metnini ayrıca ara durum (meselesini) anlatmıştır’ (81a 1-3)

• **sarva’astivat** ‘Hinayana mezhebinin on sekiz kolundan biri, her şeyin olduğunu beyan eden okul, mezhebin en önemli okulu’ < Skr. *sarvāsti-vāda* (EDG: 586, WILKENS: 588).

bo ok öḡtünki sarva’astivat ni ‘kaylıḡ öḡni bahşılar sēzik kılı öḡtünki ikinti y(a)rılıkamış üçün tayanıḡlar tēḡüçi bahşika sözler y(i)me tēr ‘bu önceki *Sarvāstivāda* ekolüne mensup diğerk üstatlar endişe ederek ikinci (kez) buyurdıkları için “(ona) güvensinler” diye üstada söylerler’ (84b 11-13)

• **sodurandike** ‘bir Budist ekolu’ < Skr. *sautrāntika* ‘Budizm’in dört büyük okulundan biri’ (MW: 1252, EDG: 606, SH: 409, WILKENS: 618).

y(i)me ök öḡtünki teg montag sözlegüçi savıḡ inçip alku sodurandike ni ‘kaylıḡlar sıḡurmazlar ‘tıpkı önceki gibi bu şekilde söylenen sözü de *Sautrāntika* nikāya ekolüne mensup (olan) hiçbir (kişi) beğenmez’ (78b 12-13)

• **śariputre** ‘Śākyamuni Buddha’nın iki önemli müridinden biri, bilgeliḡi temsil eder’ < Skr. *śāriputra* ‘Buddha’nın iki ana müridinden biri’ < = Pali *sāriputta* (MW: 1066, EDG: 526, DTS: 520, SH: 278-279, WILKENS: 645).

bo suduruḡ śariputre arhant nomlamak üze atı kötrülmüşke taplaguluk tapırkanguluk bolmakıntın y(i)me ök birikür t(e)ḡri burhanıḡıḡ y(a)rılıḡıḡa ‘aziz Śāriputra’nın bu vaaz metnini

12 七有經: *qī yōu jīng* = *saptabau sudur* ‘Saptabhava vaaz metni’

七 *qī*: yedi (SH: 10); 有 *yōu*: var, mevcut, olmak (G. 13376); 經 *jīng*: düzenlenmiş, kanun, vaaz (G. 2122).

Adı Yüceltilmiş'e vaaz etmesi sayesinde Tanrı Buddha'nın buyruğunu kabul ederek (ona) yakın olur' (74b 3-5)

- **şastrakare** 'Vasubandu'nun unvanı, mecazî olarak vücutta belli başlı rüzgârlar için kullanılır' < Skr. *śāstrakāra* 'bir öğreti kitabının yazarının unvanı' (MW: 1069, EDG: 524, WILKENS: 645).

amti şastrakare vasubandu bahşı aşnuça öge tüketip edgülerin. kên tēmin ağırlayı yūkünmişin ukıtur 'Üstat *Śāstrakāra* Vasubandhu öncelikle (Tanrı Buddha'nın) iyilikleri övüp sonra (ona) saygı gösterip hürmet ettiği (şeyi) hemen arkasından açıklar' (15b 11-13)

- **şastraside** 'Vasubandu'nun unvanı' < Skr. *śāstrasiddha* (MW: 1069, DTS: 520, WILKENS: 645).

birök antag erser ne üçün. şastraside vasubandu bahşı sözledi bilge bilig bolur bilmemek tēp 'eğer o şekildeyse Üstat *Śāstrasiddha* Vasubandhu niçin bilgeliği₂ cehâlet olarak ifade etti' (33a 13-15).

- **tadukayapat** 'Abhidharma'daki bir metnin başlığı' < Skr. *dhātukāyapāda* (WILKENS: 659).

tadukayapat şast(i)rıg ayagka tegimlig vasumitre bahşı yaratmış erür 'Dhātukāyapāda öğreti kitabını saygıdeğer Üstat *Vasumitra* meydana getirmiştir' (71a 5-6)

- **tadukoş/tadukoş** 'Abhidharma'daki bir bölümün başlığı' < Skr. *dhātukośa* (WILKENS: 246).

tutulup tutur üçün yükmek oron uğuşda anın açnuça ukıtmış ol tadukoşug tēp 'yığın, alanda₂ kavrandığı için (Üstat Vasubandhu) öncelikle o *Dhātukośa*'yı anlatmıştır' (1b 13-14)

- **taşagirve** 'bir şeytanın adı' < Skr. *daśagrīva* (WILKENS: 246).

kaltı bērmış teg 十頭¹³ taşagirve (atl(i)g) rakşaska (kutug) küsüş(üg) tēp 'tıpkı (Tanrı Brahmā'nın) *Daśagrīva* adlı şeytana adağını verdiği gibi' (48a 5)

- **tēm** 'özel ad' < Çin. *niem-nian*.

uu tēm atl(i)g açarı tsopının kılım 'Yu *Tem* adlı üstad(ın) müsveddesinden oluşturdu' (1a 8)

- **udan** 'Budist edebiyatın on iki türünden biri, Buddha'nın 80 veciz ifadesini içeren eser' < Toh. B *udāṃ* < Skr. *udāna* (WILKENS: 785).

udan şloknuş alku sudurlarta vinaylarta y(i)me ök 'Udāna mısrasının varlığı da bütün vaaz metinlerinde, tarikat disiplinlerinde (beğenmezler)' (78b 13-14)

- **udumbar** 'nadir görülen bir çiçeğin adı' < Skr. *udumbara* (DTS: 619, WILKENS: 786).

atı kötrülmişler yērtinçüde üntükde kaltı udumbar hua teg burhanlar alp tuşuşguluk üçün anın sözlemiş ol alp üngülük tēp 'Adı Yüceltilmişler yeryüzünde göründüklerinde -tıpkı *Udumbara* çiçeği gibi Buddhalarla (da) zor karşılaştığı için- böylece (onlar) "zor ortaya çıkan" olarak ifade edilmiştir' (39a 15/39b 1-2)

13 十頭: *shí tóu* 'en önemli on öyküdeki'

十 *shí*: on; öykünün tamamı; tamamlanmış (G. 9959); 頭 *tóu*: baş, üst; son; en iyi; en önemli (G. 11441).

• **upali** ‘Buddha’nın bir öğrencisinin adı’ < Toh. B *upāli* < Skr. *upāli* (WILKENS: 801).
antag atl(i)g balıkda antag atl(i)g oronta antag atl(i)g ödte. antag atl(i)g kişiye. antag atl(i)g tıltag üze antag atl(i)g vasdu üze upali ayıtdukda atı kötrülmüş nomlamış erür ‘Upāli o veya bu adlı şehirde, yerde (ve) zamanda; o veya bu adlı kişiye o veya bu adlı sebep (ve) durum üzerine konuştuğunda Adı Yüceltilmiş vaaz vermiştir’ (76b 8-11)

• **uu** ‘özel ad’ < Çin. *yu* (WILKENS: 808-809).

bkz. tēm

• **vasiṣṭhasagodre** ‘bir kâhinin adı’ < Skr. *vasiṣṭhasagotra* (WILKENS: 841).
 <*vasiṣṭhasagodre bramanniḡ*> *ötüngüsün ayıtğusun y(i)me antag ok* ‘brâhmaṇa *Vasiṣṭhasagotra*’nın sundukları da tam böyledir’ (56b 7-8)

• **vasubandu** ‘Abhidharmakośa yazarı Vasubandhu’ < Skr. *Vasubandhu* (WILKENS: 841).
monta vasubandu bahşınıḡ abipirayın sözlelim ‘burada Üstat *Vasubandhu*’nun izahıyla konuşalım’ (111a 13)

• **vasumitre** ‘Sarvāstivāda ekolündeki bir üstadın adı’ < Skr. *vasumitra* (WILKENS: 841)
prakaranap(a)t şast(i)riḡ ayagka tegimlig vasumitre bahşı yaratmış erür ‘Prakaraṇapāda öğreti kitabını saygıdeğer Üstat *Vasumitra* meydana getirmiştir’ (70b 14-15)

• **vatsi** ‘Hindistan’da bir ülkenin adı, bir kabilenin adı’ < Skr. *vatsa* (WILKENS: 842).
vatsi uguşlugnuḡ ötüngüsün ayıtğusun y(i)me antag ok ‘*Vatsa* kabilesinin sundukları da tam böyledir’ (56b 7-8)

• **vatsiputri** ‘*Vātsīputrīya*’ < *vatsiputri* ‘Pudgalavāda’nın rahip ataması geleneği’ < Skr. *vātsīputrīya-nikāya* (WILKENS: 842).

azuça y(i)me vatsiputri ni ‘kaylıklar ukıtmışlar ol üç türlüḡ nomlarig ‘veyahut, *Vātsīputrīya* ekolüne mensup (kişi)ler o üç türlü öğretiyi açıklamışlar’ (87a 6-7)

• **vaybaş** ‘*Vaibhāṣāśāstra*, Budizm’e ait bir inceleme’ < Toh. A *vaibhāṣ* < Skr. *vaibhāṣa* (DTS: 632, WILKENS: 837).

inçip vaybaş şast(i)rtā neçe sözleser y(i)me sekiz bölüklerig yöriḡ tözi tüzü yapa bolmaduk erür ‘sekiz türlü (yöntemi) *Vaibhāṣa* öğretisinde bir şekilde anlatmasına rağmen anlamın cevheri tamamen, ortaya çıkmamıştır’ (3a 1-2)

• **v(a)çrasan** ‘elmas tahtı, Buddha’nın aydınlandığı taht’ < Toh. A *vajrāsām~vajrāsam* < Toh. B *vajrāsām~vajrāsam* < Skr. *vajrāsana* (WILKENS: 837).

bo tıltagin olurup v(a)çrasan örgün̄te bulup vaç(i)rapam dyanıḡ uyur tarkargalı kirsiz bilmemekig birtemleti kalısız tēp bar adın bahşılar sözleyürler ‘‘bu sebeple *Vajrāsana* tahtında oturup elmas meditasyonunu yaparak temiz cehâleti eksiksiz (bir şekilde) ve tamamıyla yok edebilir’’ diye başka üstatlar konuşurlar’ (22a 3-5)

• **vidyanakayapt** ‘Abhidharma’daki bir metnin başlığı’ < Skr. *viññānakāyapāda* (WILKENS: 845).

bkz. devaşarme

• **vişake** ‘zengin bir adamın adı’ < Skr. *viśākha* (WILKENS: 847).

viṣake bayagut ayıtdı darmadinē ṣ(a)mnançka inçe tēp öçmek oğşatılıg mu. oğşatisiz mu ol tēp ‘zengin *Viśākha*, Rahibe Dharmadinnā’ya “sönmenin (eşi) benzeri var mıdır (yoksa o) benzersiz midir” diye sordu’ (113a 9-10)

Özel adlar bir topluluğun sosyal yapısını, düşünce hayatını ve ait olduğun dilin millî özelliklerini yansıtır. Yukarıda sıralanan özel adlar Tanrı, Buda veya insan adları, bölüm başlıklarının adları, ünvanlar, alan adlarından oluşmaktadır. Bunlar, her şeyden önce Sanskritçeyi işleyen toplumun düşünce hayatını gösteren sözcüklerdir. Her biri Budizm ve Sanskrit edebiyatının dildeki, dolayısıyla da alan içindeki kullanımlarının birer yansımasıdır. *Abhidharmakośabhāṣya-Ṭikā Tattvārtha* metninde görülen bu sözcüklerin, çeviriyi yapan Türkler tarafından da kullanıldığını, Türklerin bu alana ait düşünce hayatını kabul ettiğini varsaymak mümkündür.

Sanskritçe özel bir alanın dili olmakla birlikte edebî bir dildir. Edebî diller günlük hayatın içine karıştırılmaz, alanla sınırlı kalır. Türkler için de özellikle Sankritçe özel adlar, günlük kullanıma sokulmamış; dinî çalışma yapan kişilerin çalışma zamanları içinde kullanılmıştır. Çünkü dinî terminoloji içinde kalan bu sözcükler, dinî düşünce hayatı dışında kullanılamaz.

4.2. Cins Adlar

Aynı türden birden fazla olan kavram, varlık veya durumlara ait sözcük alanıdır. Ediskun’a göre cins adlar aynı cinsten olan varlıkları, kavramları anlatır. Tekil bir anlama sahip olsalar geneli karşıladıkları için çoğun anlamı da verir (1999, s. 106-107). Cins adlar temelde toplumun tüm bireylerince bilinir, hemen kavranır. *Abhidharmakośabhāṣya-Ṭikā Tattvārtha*’da geçen Sanskritçe cins adların Türkçe söyleyişe uygun olarak yazıya aktarıldığını görmekteyiz.

• **abidarim** ‘Budizm felsefesi veya metafizik doktrini, inanç sistemi, Budist nizamının üçüncü kısmı, Tripiṭaka’nın üçüncü ayağı’ < Skr. *abhidharma* < = Pali *abhidhamma* (MW: 63, EDG: 51, DTS: 2, UW: 36, WILKENS: 1).

birök sözleser sizler alku ni ‘kaylartaki abidarimlar. bir ikintike karşı erür ‘eğer konuşmak gerekirse, tüm Budist ekollerindeki *Abhidharma*’lar birbirine karşıdır’ (85a 11-12)

• **abidarmavat** ‘Abhidharma’nın eğitim düşüncesi’ < Skr. *abhidharmavāda* (WILKENS: 1). *abidarmavat tükedi ‘abhidharmavāda(yı) tamamladı’* (86a 10)

• **abipiray** ‘açıklama, izah, anlam, mana, amaç’ < Toh. A *abhiprāy < Toh. B *abhiprāy* < Skr. *abhiprāya* ‘maksat, amaç’ < = Pali *adhippāya* (MW: 66, EDG: 54, DTS: 2, UW: 36, WILKENS: 2).

bo sudurnuṣ abipirayın sözlelim ‘bu vaaz metninin anlamını söyleyelim’ (144a 4-5)

• **açarı** ‘hoca, üstat, usta, öğretmen’ < Skr. *ācārya* ‘kuralları bilen ve öğreten kişi, ruhani bir rehber’ (MW: 131, EDG: 89, DTS: 4, UW: 39-40, WILKENS: 3-4).

bkz. asimarta

• **adbudadarma** ‘Budist edebiyatın on iki türünden biri’ < Skr. *adbhutadharma* (EDG: 11, WILKENS: 8).

kaltı suduraa sudurug 應頌¹⁴ *geyaa t(a)kşutug* 記別¹⁵ *vyakarana adıra y(a)rılıkamakıg* 諷誦¹⁶ *gada şlokug* 自說¹⁷ *idivridaka evrişig* 緣起¹⁸ *udana evdimekiğ* 譬喻¹⁹ *avadana yöleşürügüğ* 本事²⁰ *nidana başlagıg* 本生²¹ *çadaka çatikiğ* 希法²² *adbudadarma muñadınçıg nomlarıg* 方廣²³ *vaypulya kējürmekiğ* 論議經等²⁴ *upadeşa yöre sözlemekiğ tēp ulatı. bo erür iki y(i)g(i)rmi bölük savda bērmış nomlar* ‘12 bölümlük sözlerden oluşan öğretiler sütra (yani) öğreti kitabı, geya (yani) nesir ve mısra, vyākaraṇa (yani) ayrıntılı vaaz verme, gāthā mısrası, itivṛttaka (yani) geçmiş zamandan öykü, udāna (yani) derleme, avadana (yani) karşılaştırma, nidana (yani) başlangıç, jātaka (yani) Buddha’nın önceki doğum hikâyeleri, *adbhutadharma* (yani) takdire değer öğreti, vaipulya (yani) yayılma, upadeśa (yani) yorumlama şeklindedir’ (78a 13-78b 4)

• **anitiyat** ‘geçicilik, fânilik’ < Skr. *anityatā* (DTS: 45, UW: 145, WILKENS: 51).

inçe kaltı aşıp <anitiyat sakınç>da ulatılar nizvanılarınñ tıtağı birle karşı bolmış teg ‘yani tıpkı iğrenme meditasyonu (ve) fânilik₂ düşüncesi dışındaki diğer ihtirasların sebebiyle birlikte aralarının açık olması gibi’ (48b 10-11)

• **ant(i)rabav** ‘ara durum, ölüm ve doğum arası’ < Skr. *antarābhava* ‘ölüm ve yenilenme arasındaki var oluş, ara var oluş durumu’ (MW: 44, EDG: 39, UW: 158-159, WILKENS: 53).

anta birök sözlemeser bo sudurug. monta y(i)me ök ukıtmaz ant(i)rabaviğ ‘eğer orada bu vaaz metnini ifade etmezse burada da *ara durum* (meselesini) anlatmaz’ (81a 3-4)

• **arhant** ‘Nirvana’ya ulaşmış, aziz, ermiş kişi, kutsal’ < Skr. *arhant* ‘Budizm’in Hinayana mezhebine göre ideal kişi’ (MW: 93, EDG: 67, DTS: 58, UW: 178-180, WILKENS: 59).

birök erür erser kadyanaputre arhant yaratmış azu monı kentü özi mü yaratmış ol ‘eğer öyle olduysa bunu *aziz Kātyāyanaputra* mı yoksa kendisi₂ mi oluşturmuştur’ (68a 2-3)

14 應頌: *yīng sòng* = *geyaa t(a)kşut* ‘geya (yani) görüntü (düzyazı)’.

應 *yīng*: doğru, düzgün; gerek; cevap (G. 13294); 頌 *sòng*: övgü, görünüş (G. 10448).

15 記別: *jì bié* = *vyakarana adıra y(a)rılıkamak* ‘vyākaraṇa (yani) ayrıntılı vaaz verme’.

記 *jì*: hatırlama, işaret (G. 923); 別 *bié*: ayrı, ayrıntılı; özel (SH. 231).

16 諷誦: *fēng sòng* = *gada şlok* ‘gāthā mısrası’.

諷 *fēng*: yermek; tonlamak (SH. 450); 誦 *sòng*: tonlamak, okumak (SH. 428).

17 自說: *zì shuō* = *idivridaka evriş* ‘itivṛttaka (yani) geçmiş zamandan öykü’.

自 *zì*: benlik, kendi, kişi, kişisel ruh (SH. 218); 說 *shuō*: açıklamak, konuşmak (G. 10164).

18 緣起: *yuán qǐ* = *udana evdimek* ‘udāna (yani) derleme’.

緣 *yuán*: elbise kenarı; bağlama; sebep, neden; çevre; dostluk; ilgi, ilişki, benzeşme; takip etme (G. 13737); 起 *qǐ*: ortaya çıkmak; başlamak, giriş; yükselmek (G. 1070).

19 譬喻: *pì yù* = *avadana yöleşürüg* ‘avadana (yani) karşılaştırma’.

譬 *pì*: benzeme, metafor; karşılaştırma (SH. 481); 喻 *yù*: metafor, benzetme; açıklama (G. 13569).

20 本事: *běn shì* = *nidana başlag* ‘nidana (yani) başlangıç’.

本 *běn*: temel, esas, köklü (SH. 189); 事 *shì*: eylem, uygulama, pratik; konu (SH. 248).

21 本生: *běn shēng* = *çadaka çatik* ‘jātaka (yani) Buddha’nın önceki doğum hikâyeleri’.

本 *běn*: temel, esas, köklü (SH. 189); 生 *shēng*: doğum, yaşam; sebep olmak (SH. 195).

22 希法: *xī fǎ* = *adbudadarma muñadınçıg nomlar* ‘adbhutadharma (yani) takdire değer öğreti’.

希 *xī*: nadir, az (SH. 236); 法 *fǎ*: kural, yasa, görev, hukuk; ilke, yöntem (SH. 267).

23 方廣: *fāng guǎng* = *vaypulya kējürmek* ‘vaipulya (yani) yayılma’.

方 *fāng*: alan, yer; emir; şimdi; sadece (SH. 154); 廣 *guǎng*: geniş, yaygın, büyütülmüş (SH. 432).

24 論議經等: *lùn yì jīng děng* = *upadeşa yöre sözlemeki* ‘upadeśa (yani) yorumlama’.

論 *lùn*: Budist öğreti metni, teori, değerlendirme, felsefe (G. 7475); 議 *yì*: tartışma, eleştirme (G. 5460); 經 *jīng*: düzenlenmiş, kanun, vaaz (G. 2122); 等 *děng*: benzer, eşit, eş; aşama (SH. 384).

• **aşup** ‘beden rahatsızlığı ya da nefret üzerine bir meditasyonun adı, iğrenme meditasyonu’ < Skr. *aśubha* (EDG: 80, UW: 246, WILKENS: 78).

bkz. anitiyat

• **avadana** ‘Budist edebiyatın on iki türünden biri, kahramanlık öyküsü’ < Skr. *avadāna* ‘Budist edebiyatının bir alanı’ (MW: 99, EDG: 72, DTS: 69, UW: 278, WILKENS: 82).

bkz. adbudadarma

• **avırta** ‘sütanne, ebe’ < Skr. *āvirdhā* (DTS: 70, EDPT: 15, UW: 279, WILKENS: 83).

(*y(i)me*) **avırta** *analarının süciğ tatıglıg aş < içgülerig> işledip ilgüntürmekleri erser et’özün oglıña bulturgu için* ‘yine sütannelerinin lezzetli₂ yiyecek (ve) içeceklerinden faydalanıp beslenmeleri ise kendi çocuklarına buldurmak için(dir)’ (36b 9-11)

• **b(i)dati** ‘faydasız, boşuna’ < Skr. *dhātrī* ‘bakıcı’ (MW: 514, EDG: 284, EDPT: 15, WILKENS: 169).

küsüşde <yorımış> buyanı üze ulatı evrip buşı bérmiş buyan üze : özli adınli ikigüke asıg tusu kılmak(i) yookusz b(i)dati bolmaz tēp ‘(kendi) isteğiyle yürüttüğü iyilik ile ayrıca (başkasına) yönelip verdiği sadaka fazileti sayesinde (kazandığı), kendisine ve başkasına sağladığı faydası₂ boşuna₂ değildir, denilir’ (36b 4-5)

• **bimba** ‘büyük bir sayı’ < Skr. *bimba* ‘büyük bir sayı, bir görüntü’ (MW: 731, EDG: 400, DTS: 100, WILKENS: 176).

kavırıp kéterip sare ujikin tek sözleser bimba tēp y(i)me ök bililür korkunçig uruñut ertüki tēp “sare” hecesiyle “bimba” bir araya getirilip, söylenildiğinde “korkunç komutan” (anlamına) geldiği anlaşılır’ (109a 7-9)

• **bodis(a)t(a)v** ‘Buddha aday’ < Skr. *bodhisattva* ‘kaderinde aydınlanma olan kişi, gelecekteki Buddha’ (MW: 734, EDG: 403, DTS: 107, WILKENS: 184).

bar monta atı kötrülmüş bolup burhan bolmadaçı. kalı bodis(a)t(a)vlar erür ‘burada adı yükseltilmiş olup Buddha olmayacak Buddha adayları var’ (18b 8-9)

• **braman** ‘din adamı’ < Skr. *brāhmaṇa* ‘bir tür rahip’ (MW: 741, EDG: 404, DTS: 119, WILKENS: 194).

bramana yer suv tilgeniñe tayaklıgın turur ‘ey brāhmaṇa, yer su çemberine dayanarak var olur’ (103b 16)

• **bursañ** ‘topluluk, cemaat’ < Skr. *buddhasaṅgha* (DTS: 126, EDPT: 369, WILKENS: 202-203).

yinçürü töpün yükünür m(e)n bursañ kuvrag<lıg> alku tözünler idoklar kuvragıña ‘cemaat₂ (içindeki) bütün kutsal topluluğa saygıyla eğilirim’ (1a 11-12)

• **buyan** ‘iyi davranış, iyilik, sevap’ < Skr. *punya* ‘kutlu, iyi, dürüst, hayırlı’ (MW: 632, DTS: 120-121, EDPT: 386, WILKENS: 207-208).

evrip buşı bérmişniñ buyanı üze <yétgürür>ler öz asıgın ‘(canlılara) yönelip sadaka vermenin *sevabı*yla asıl faydaya erişirler’ (36a 13-14)

• **çadaka** ‘öykü, Buddha’nın önceki doğumlarını anlatan öykü, Budist edebiyatın on iki türünden biri’ < Skr. *jātaka* ‘bodisatvaların geçmiş doğumlarındaki deneyimleri’ (MW: 418, EDG: 240, WILKENS: 215).

bkz. adbudadarma

• **ç(a)hşap(a)t** ‘ahlak, ahlaki temizlik, emir’ < Skr. *śikṣapāda* ‘ahlâkî emir’ < = Pali *sikkhāpada* (EDG: 527, DTS: 140, WILKENS: 216).

ç(a)hşap(a)tda ulatı beş yükmelekler: y(i)me ök bolur beş türlüğ ‘ahlak dışındaki beş yığın da beş türlü olur’ (126b 13)

• **çakiravar** ‘sıradağ’ < Skr. *cakravāda* < = Pali *cakkavāla* ‘dünyayı çevreleyen dağlar’ (MW: 381, EDG: 221, WILKENS: 218).

alku burhanlarını iç agılıkı. üç ödkı alku burhanlarını nomı bo sanvar ç(a)hşap(a)t simlig üçün 猶如四洲²⁵ inçe kaltı tört diviplar çakiravar tag simlig sıçılığ bolmuş teg. burhan nomı y(i)me ök antag ok ögretingülik oron ç(a)hşap(a)t simlig erür ‘bütün Buddhaların iç hazinesi (ve) üç zamandaki bütün Buddhaların öğretisi, bu emir (ve) ahlak (ile) sınırlı (olduğu) için yani tıpkı dört kıta (ve) sıradağlarla çevrili₂ olması gibi Buddha öğretisi de bu (örneğe benzer şekilde), pratik yapılacak ahlak yeri (ile) sınırlıdır’ (85b 3-7)

• **çarit** ‘yaşam biçimi, yaşam, hayat’ < Skr. *carita* ‘uygun davranış, iş’ (MW: 389, EDG: 226, WILKENS: 223).

alku tnl(i)glarını erkliglerini çaritlerini seviglerini taplağlarını bilip baştınkı ortunkı adaktaki töz uguş üzeki adırtın barçaka umış üçün asıg tusu kılğalı anın atamış ol alku türlüğüg bilteçi bilge biliglig t(e)ñrilerni y(a)lñokların bahsısı tēp ‘canlıların, güçlülerinin, hayatlarının, isteklerinin, hepsini bilip baştaki, ortadaki, sondaki temel₂ üzerine yerleştirilmiş fark ile hepsine fayda sağlayabilmek amacıyla, bu sebeple “her çeşit bilgiyi₂ bilen, tanrıların ve insanların ustadı” diye adlandırılmıştır’ (26a 4-8)

• **çatik** ‘öykü, Buddha’nın önceki doğumlarını anlatan öykü, Budist edebiyatın on iki türünden biri’ < Skr. *jātaka* (MW: 418, EDG: 240, DTS: 135, WILKENS: 224).

bkz. adbudadarma

• **çatişkodi** ‘dört tane öğretici cümlesi’ < Skr. *catuṣkoṭi* ‘dört önermenin yer aldığı dizi’ (EDG: 223, WILKENS: 225).

kavşurup katnayı sözlegülik burhan atı kötrülmüş tēp bo savıg çatişkodi. tört padak kılmuş kergek “‘Adı Yüceltilmiş Buddha’ şeklinde defalarca söylenen bu söz, catuṣkoṭi yani dört tane öğretici mısrası birleştirilerek (dörtlülük hâlinde) gösterilmelidir’ (18b 6-7)

• **çodaké** ‘muhalif (kişi)’ < Skr. *codaka* ‘suçlayan kesisi’ (MW: 402, EDG: 234, WILKENS: 236).

çodaké sēzik ayıtu vasubandu bahşıka sözler ‘muhalif (kişi), Üstat Vasubandhu’ya soru sorarak konuşur’ (116a 9)

25 猶如四洲: *yóu rú sì zhōu* = inçe kaltı tört diviplar ‘yani tıpkı dört kıta’.

猶 *yóu*: öyle ki, hatta, buna rağmen, bile; benzer (G. 13405); 如 *rú*: genel, normal, aynı düzendeki şeyler, gibi, benzer (G. 5668); 四 *sì*: dört (G. 10291); 洲 *zhōu*: bir kıta (G. 2445).

• **diravi** ‘cevher, madde, varlık’ < Skr. *dravya* ‘sıvı bir madde’ (MW: 500, EDG: 273, WILKENS: 247).

bo kēnki okiṣ bo diravika birsi ol ‘bu sonraki okuma, bu cevherden biridir’ (84b 14-15)

• **divip** ‘kita’ < Skr. *dvīpa* ‘dört kıtadan biri’ (MW: 274-275, WILKENS: 249).

bkz. çakiravar

• **dyan** ‘düşünce, meditasyon’ < Skr. *dhyāna* ‘tefekkür, derin bir meditasyon’ < = Pali *jhāna* (MW: 521, EDG: 287, DTS: 160, WILKENS: 249).

dyan bilge bilig iki paramitlar bolur ‘meditasyon (ve) bilgelik, iki mükemmelliktir’ (16a 5-6)

• **dyanasanvar** ‘meditasyondan gelişen disiplin’ < Skr. *dhyānasaṃvāra* (WILKENS: 250).
tört yükmekeerke anta bolmaz üçün dyanasanvar 諸論者²⁶ alku şast(i)rlar erser kalti iñanaparastanta ulatılar erür ‘dört yığında meditasyondan gelişen disiplin olmadığı için bütün öğreti kitapları ise Jnānaprasthāna (öğretisi)nden başkadır’ (59a 3-5).

• **gada** ‘Budist edebiyatın on iki türünden biri’ < Skr. *gāthā* (WILKENS: 272).

bkz. adbudadarma

• **gartaman** ‘kaymak, sütün en yağlı kısmı’ < Skr. *ghrtamaṇḍa* ‘erimiş yağ’ (MW: 378, WILKENS: 272).

kaltı sūtdin yogrut gartaman ünmiş teg tēp ‘öyle ki süttten yoğurt (veya) kaymağın ortaya çıkması gibidir’ (3a 9)

• **geyaa** ‘nesir ve mısra, Budist edebiyatın on iki türünden biri’ < Skr. *geya* ‘nesir ve nazım karışımı bir yazı biçimi’ (MW: 363, EDG: 214-215, WILKENS: 273).

bkz. adbudadarma

• **giran** ‘şiir, mısra, fasıl’ < Skr. *grantha* ‘düğüm, bağ, mısra’ < = Pali *gantha* (MW: 371, EDG: 218, WILKENS: 275).

bo y(i)me ök nizvani kılınçdın tugar. kaltı basa girantda sözlemiş ol ‘bunun da ihtiras işinden oluştuğunu bundan sonra mısradan şu şekilde ifade etmiştir’ (142b 15/143a 2)

• **idivridaka** ‘geçmiş zamandan bir hikâye, Budist edebiyatın on iki türünden biri’ < Skr. *itivṛttaka* ‘geçmiş olayları anlatan öykü’ < = Pali *itivuttaka* (EDG: 113-114, WILKENS: 295).

bkz. adbudadarma

• **kadyot** ‘ateş böceği’ < Skr. *khadyota* ‘ateş böceği’ (MW: 336, EDG: 203, WILKENS: 319).

kadyot kurtnuṣ yarukı kün t(e)ñriniñ yarukıña basutlayurınça. küçüm yetmişinçe këngürü ukıtgalı abidarmakoş şast(i)rig :: asıglıg tusuluğ kılgu üçün tñl(i)glarig 又²⁷ asıg tusu kılgu üçün tñl(i)glarka y(i)me tēr ‘ateş böceğinin₂ ışığı(nın) güneşin aydınlık (gücünü) desteklemesi gibi (ben de) gücüm yettiğince canlılara yararlı₂ olması ve (yine) onlara fayda₂ sağlaması için Abhidharmakośa öğretisini açıklayacağım’ (1a 13-15/1b 1)

26 諸論者: *zhū lùn zhě* = *alku şast(i)rlar* ‘bütün öğreti kitapları’

諸 *zhū*: hep, hepsi, herkes (G. 2571); 論 *lùn*: Budist öğretisi metni, teori, değerlendirme, felsefe (G. 7475); 者 *zhě*: adlardan sonra gelen bir ek; anlam ayıran ek (G. 542).

27 *bkz. darmas(i)kandapat*

• **kalp** ‘zaman, devir, dönem, çağ’ (4a 3) < Skr. *kalpa* ‘dünya çağı’ (MW: 262-263, EDG: 172, DTS: 289, WILKENS: 324).

şariputre arhant körüp iki asankê kalp<dakısın> kişi<te> bilip yokın evdin barkdın üngülük edgülig yiltızı. erü erü taplamadı evdin barkdın üngüsün ‘aziz Şāriputra iki Asamkhya kalpayı görüp insanın evden₂ ayrılmasına (neden olacak) iyilik temelini bildiği için bunun üzerine evden₂ ayrılmayı gitgide₂ istemedi’ (30b 14-15/31a 1-1)

• **karik** ‘felsefî öğretileri bildiren mısra’ < Skr. *kārikā* ‘felsefe ve dil bilgisine ait doktrinler’ < = Pali *kālika* (MW: 274, EDG: 179, WILKENS: 338).

bēş tutyak yükme k̄arik sözler ‘beş yapışma yığımını söyleyerek (bir) *kārikā*’da anlatır’ (140a 12-13)

• **kşan** ‘an, zaman’ < Skr. *kṣāṇa* ‘belli bir zaman dilimi, göz açıp kapatıncaya kadar geçen süre, an’ < = Pali *khaṇa* (MW: 324-325, EDG: 198, DTS: 321, WILKENS: 416).

netegin bir kşanta yintem bolur bir bilig ‘bir bilgi hangi şekilde bir *an* içinde daimî olur’ (121a 1-2)

• **kşanik** ‘anlık, geçici, kısa süreli’ < Skr. *kṣāṇika* ‘anlık, geçici’ (MW: 325, EDG: 198, WILKENS: 416).

birök yomdarı bolur bir bilig tēp tēser kşanik ermez bolgu kergek ‘eğer bir bilgi kapsamlı olursa (bunun) *kısa süreli* olmaması gerekir’ (121a 3-4)

• **kuşudirapidak** ‘metin külliyatının adı’ < Skr. *kṣudrapīṭaka* (WILKENS: 428).

birök sözleser sizler kuşudirapidak erür üçünç tēp yörügi y(i)me ök antag ermez ‘eğer *Kṣudrapīṭaka*’nın üçüncü (hazine olduğunu) söylerseniz (bu) o anlama gelmez’ (81b 12-13)

• **lakş** ‘bir uzunluk ölçüsü’ < Skr. *lakṣa* ‘işaret’ (MW: 891-892, EDG: 458, WILKENS: 450).
anant kēkinç bērü sözledi ülgüsi bolur lakş tēp ‘Ānanda cevap vererek konuştu: ölçüsü *lakṣa* olur’ (84a 2)

• **loka-udar** ‘dünya üstü’ < Skr. *loka-uttara* (WILKENS: 455).

netegin tēp tēser lokik yol erür yol :: kērtü ermez. loka-udar yol “‘dünyevi yol nasıl(dır)’ diye sorulursa (o), doğru yol değildir, *dünya üstü* yoldur’ (98a 10-11)

• **lokik** ‘dünyevi’ < Skr. *lokika* ‘dünyevi’ (EDG: 465, WILKENS: 455).

lokik yol üze bululup. inçip akıgsız yol üze bulunmaguluk anın bilmiş kergek ‘(sönmenin) *dünyevi* yol vasıtasıyla bulunup ancak akıntısız yol ile bulunmayacağı bundan dolayı bilinmelidir’ (109b 5-6)

• **madark** ‘ritüel metni, Abhiharmapiṭaka’daki din risalelerin bir türü’ < Skr. *mātr(i)kā* ‘Abhidharma için bir adlandırma’ < = Pali *mātikā* (MW: 807, EDG: 428, WILKENS: 471).

ne gerek erti ikileyü sözlep madarkıg ‘bu ritüel metnini tekrar etmenin ne gereği vardı’ (82b 9-10)

• **maha** ‘büyük’ < Skr. *mahā* ‘büyük, kudretli’ (MW: 794, EDG: 421, WILKENS: 459).

ayagka tegimlig kadyanapudreda ulatı alku maha şiravaklar şaṅgit kılıp ornatıp urdular ‘saygıdeğer Kātyāyanaputra dışındaki *büyük* bütün öğrenciler bir meclis oluşturdular’ (71b 2-4)

• **m(a)habut** ‘element, öge, büyük unsur’ < Skr. *mahābhūta* ‘büyük varlık’ (MW: 798, WILKENS: 459).

m(a)habutlar ulatı bolmış öñlüg kuvrag y(i)me ök umaz üçün tüzü örtgeli bo teginmekte ulatı köñülteki nomlarıg tēp ‘elementler ve olmuş renkli cemaat de gönüldeki bu inançtan başka öğretileri tamamen saklayamadığı için, denilir’ (104b 4-5)

• **mahakalp** ‘büyük bir zaman dilimi’ < Skr. *mahākalpa* ‘zamanın en uzun bölümü, zamanın büyük bir döngüsü’ < = Pali *mahākappa* (MW: 795, EDG: 422, DTS: 338, WILKENS: 460).

üç mahakalp bışurunup altı paramitlarka tükellig bolup buyanlı bilge bilgili yévig tiziglerke ulatı üzlünçüde bulu y(a)rılıkamış üçün üyeliksiz tugmakıg. anın bilmiş kergek t(e)ñri burhan erür alku tnl(t)glarınıñ öz bahsısı tēp ‘üç büyük zamanda olgunlaşıp altı mükemmeliği tamamlayıp sevap ve bilgelik (olmak üzere) iki türlü mücevhere₂ (sahip olduğu) ve nihayetinde en üstün doğumu bularak (bunu) buyurduğu için bu sebeple Tanrı Buddha’nın tüm canlıların esas üstadı olduğu bilinmelidir’ (13b 6-9)

• **mañgal** ‘saadet, talih, şan, ad, baht, mutluluk’ < Skr. *mañgala* ‘şerefleendirme, eski bir Buddha’nın adı’ (EDG: 414, DTS: 337, WILKENS: 468).

alku at mañgallarınıñ arasında t(e)ñri burhan bolmış erti kamağda yég ‘Tanrı Buddha tüm mutlulukların₂ arasında herkesten daha üstün olmuştu’ (8a 6-7)

• **ni’kay** ‘Budist ekol, dinî okul’ < Skr. *nikāya* ‘okul, cemaat, topluluk’ (MW: 544, EDG: 294, WILKENS: 490).

vinaydaki alku ni’kaylarta y(i)me ök bir ikintike karşı erür ‘tarikat disiplinindeki tüm Budist ekoller de birbirine karşıdır’ (85a 12-13)

• **nidana** ‘Budist edebiyatın on iki türünden biri, başlangıç’ < Skr. *nidāna* ‘birincil neden, alta yatan belirleyici faktör’ (MW: 548, EDG: 295-296, WILKENS: 490).

bkz. adbudadarma

• **nirvan** ‘Nirvana, kurtuluş, huzur, Budizm’de kurtuluş durumu’ < Skr. *nirvāṇa* ‘arzudan kurtulmuş’ < = Pali *nibbana* (MW: 557, EDG: 304, DTS: 359, WILKENS: 491).

birök isteser yol kértünün tıtağın bo inçip erür nirvanıg bulmakınıñ tıtağı ‘eğer yol gerçeğinin sebebi istenirse elbette bu (aynı zamanda) *Nirvāṇa*’yı bulmanın sebebidir’ (147a 15-16)

• **padak** ‘sav, mısra’ < Skr. *pādaka* ‘bir koltuğun ya da yatağın ayağı’ (MW: 618, EDG: 340, DTS: 396, WILKENS: 548).

eñ başlayukı iki padaklar üze kavırasınça körkütür étiglig nomlarıg ‘öncelikle₂ iki sav ile şarta bağlı öğretileri kısaca açıklar’ (139a 8-9)

• **paramit** ‘mükemmellik, Buddha mertebesine ulaşma’ < Skr. *pāramitā* ‘mükemmelliklik, üstünlük, ustalık’ (MW: 619, EDG: 341-342, DTS: 396, WILKENS: 552).

dyan paramit bolur bilge bilgilig yévig tizig tēp tēmişi erser ‘“meditasyon mükemmeliği bilgelik₂ donanımı₂ olur” ise ne demek(tir)’ (16a 9-10)

• **parmanu/parmaanu** ‘zerre, atom’ < Skr. *paramāṇu* (DTS: 396, WILKENS: 551).

bir bir parmaanuda aṇayu bar kök kalık ‘ayrı ayrı atomlarda ayrıca gökyüzü var’ (102a 17)

• **partagçan** ‘sıradan insan, günahkâr, Budizm’in aydınlatmadığı kişi’ < Skr. *prthagjana* ‘sıradan insan’ (EDG: 353, DTS: 398, WILKENS: 562).

takı ne ayıtmış kergek partagçanlaruñın tēp ‘sıradan insanlarla ilgili daha başka ne söylenmelidir’ (143b 12)

• **pirapti** ‘edinim, kazanım, kazanma’ < Skr. *prāpti* ‘ulaşma, elde etme’ (MW: 707, EDG: 392, WILKENS: 560).

bar kayu pirapti :: *pirapti nomiña tayaklıgın turur* ‘hangi kazanım, kazanım öğretisine dayanır’ (24a 14-15)

• **p(i)ratikabut** ‘Nirvana’ya ulaşan Buddha, sadece kendisini kurtarmış Buddha’ < Skr. *pratyeka-buddha* ‘aydınlanmış Buddha’ (MW: 668, EDG: 379, DTS: 397-398, WILKENS: 560).

bar monta burhan bolup atı kötrülmiş bolmadaçı. inçip p(i)ratikabutlar erür ‘burada Buddha olup ama adı yüceltilmeyecek *pratyeka-buddha*lar var’ (18b 7-8)

• **pratimokş** ‘manastıra ait kurallar’ < Skr. *prātimokṣa* ‘edebî bir çalışma’ (EDG: 367, WILKENS: 560).

t(e)ñri burhan ütlemiş üçün tayanıylar pratimokşka tēp ‘Tanrı Buddha öğrettiği için manastıra ait kurallara güvenin’ (76a 9-10)

• **pudgale** ‘insan, ruh ve nefsten oluşan kişi’ < Skr. *pudgala* ‘ruh, varlık, insan’ < = Pali *puggala* (MW: 633, EDG: 347, WILKENS: 562).

çın kértü tözi kaltı pudgale teg üçün anın bilmiş kergek monı üze sav tayakı ermez tēp ‘doğru₂ temeli insan gibi (olduğu) için bu suretle (şartsız öğretinin) söz dayanağı olmadığı bilinmelidir’ (134a 11-12)

• **rakşas** ‘şeytan, kötü varlık’ < Skr. *rākṣasa* ‘şeytanî, iblisler tarafından ele geçirilmiş’ (MW: 871, EDG: 454, DTS: 476, WILKENS: 567).

bkz. taşağirve

• **ridi** ‘büyü gücü’ < Skt. *ṛddhi* (MW: 876, EDG: 455, WILKENS: 569).

çoglug yalınlig ridi kut küsüşde ulatılar nizvani tarkarmaz tēp ‘haşmetli₂ büyü gücü isteğinden₂ başka ihtirası yok etmez’ (48b 13-14)

• **samaz** ‘söz öbeği, ifade, hâl’ < Skr. *samāsa* ‘bağlantı, sözcük birleşimi’ (MW: 1158, WILKENS: 578).

bo üç vibaktılarıg barça erke tayaklıg tēmişdeki nuñ samaz üze yörmüş kergek ‘bu üç hâl çekimi tamamen “kişiyle ilgili” anlamını veren +nIn söz öbeği izah edilmelidir’ (19b 2-3)

• **sanké** ‘Budizm’deki felsefi bir sistem’ < Skr. *sāṃkhya* ‘büyük bir sayı, akılcı, sāmky doktrini taraftarı’ (MW: 1199, EDG: 547, WILKENS: 581).

kaltı sanké ni ‘kayda ulatılarnıñı alku ni ‘kaydakılarka barçaka öğretingülük boşgurguluk ermezintin odgurak burhan nomı ermez bolmış teg ‘tıpkı *Sāṃkhya* ekolüne benzer tüm Budist ekollerindekilerin hepsine tamamen₂ öğretilmeyen₂ Buddha öğretisi olduğu gibi’ (74a 11-14)

• **sansar** ‘dünya, yeryüzü, doğum-ölüm döngüsü, yaşam ve ölüm’ < Skr. *saṃsāra* ‘ruh göçü, dünyevî var oluşun devresi’ (MW: 1119, EDG: 542, DTS: 484, WILKENS: 581).

tarkarmak üze **sansarnıj** tıltagin ötrü bulturur nirvanıj tēp ‘sonra, (ihtirası) uzaklaştırmak için *sāmsāra* sayesinde Nirvāṇa’yı buldurur’ (11a 7-8)

• **sanvar** ‘ruhun kötülüğe geçmesinden korunma, disiplin, emir’ < Skr. *saṃvāra* ‘kontrol, yükümlülük, emir’ (MW: 1116, EDG: 539-540, WILKENS: 583).

y(i)me ök bulmaz köñül <**sanvar**> tözlüg öñ(i) bısrınmak tözlüg bilge bilig(nin) üç uguş<daki> oronlarta tükel <*bolur y(i)me*> tükel <*bolmaz y(i)me*> ‘ulaşılmayan zihin, emir temelli (ve) öğrenmeye dayalı bilgeliğin üç alandaki yerinde tamamlanır (ya da) tamamlanmaz’ (58b 12-14)

• **saṅgit** ‘ortak, topluluk, meclis’ < Skr. *saṅgīti* (WILKENS: 584).

monuñ ugrınta sakinmişüñiz kergek yörüg eyin **saṅgit** kılmuş erür tēgüçi sav azu yene bo sudur mu ol. azu yene bo şast(i)r mu ol ‘bu sebeple “anlamı ortak vererek oluşturmuştur” (diye) ifade edilen sözün bu vaaz metni için mi yoksa öğreti kitabı için mi (olduğunu) düşünmelisiniz’ (75a 11-13)

• **sarvadyan** ‘her şeyi bilme, tam meditasyon hâli’ < Skr. *sarvajñāna* ‘her şeyi bilen, Buddha’ya atfedilen bir sıfat’ (MW: 1210, EDG: 584, WILKENS: 588).

yintem (**sarvadyan**) tükel bilge biligke ök bilgülık erür tēp ‘tam meditasyon hâli yalnızca eksiksiz bilgelik (yoluyla) bilinecektir’ (32a 2-3)

• **sasirava** ‘akıntılı’ < Skr. *sāsrava* (WILKENS: 589).

kaltı enetkeke 袞薩播²⁸ **sasirava** tēp tēyür monı sözleyür akılgı tēp ‘dahası Sanskritçe *sāsrava* deyip bunu akıntılı (olarak) ifade eder’ (96a 11-12)

• **siparir** ‘elmas, kristal, necef taşı’ < Skr. *sphaṭika* ‘kristal, kuvars’ (MW: 1269, DTS: 478, WILKENS: 624-625).

kaltı siparir umak üze körkitgeli kamag körklerig. birök bar erser adın ed yanturu udaçı körkitgeli körklerig ‘şöyle ki *elmasın* bütün güzelliğini (kendiliğinden) gösterebildiği gibi eğer diğer cevher (de) güzelliğini yeniden gösterebilecek’ (133b 8-10)

• **sudur** ‘Buda’nın vaazlarını içerdiği düşünülen vaaz kitabı, Budizm’in temel metinleri, Budist edebiyatın on iki türünden biri, vaaz metni’ < Skr. *sūtra* ‘bir tür Budist kutsal metni’ < = Pali *sutta* (MW: 1241-1242, EDG: 604, DTS: 515, SH: 320, WILKENS: 627).

atı kötrülmişñiñ (**sudurta**) kavırasınça *y(a)rılıkamakı erser* ‘Adı Yüceltilmiş’in vaaz metninde söylediği (şey) ise özetle (şöyledir)’ (146b 7-8)

• **suduraa** ‘Buda’nın vaazlarını içerdiği düşünülen vaaz kitabı, Budizm’in temel metinleri, Budist edebiyatın on iki türünden biri, vaaz metni’ < Skr. *sūtra* < = Pali *sutta* (MW: 1241-1242, EDG: 604, SH: 320, WILKENS: 633).

bkz. **adbudadarma**

• **şast(i)r/şastır** ‘Din derslerini içeren akait kitabı, öğreti kitabı, öğreti metni, öğreti’ < Skr. *śāstra* (MW: 1069, EDG: 527, DTS: 520, SH: 370, WILKENS: 645). Metnimizde sık kullanılan bir sözcüktür.

28 袞薩播: *shā sā bō* = *sasirava* ‘sāsrava’.

袞 *shā*: bir Budist cüppesi (G. 9629); 薩 *sā*: Sanskritçe çeviri (G. 9530); 播 *bō*: yaymak; ekmek; yayınlamak; ayırmak (SH. 434).

akılgılda üstemiş için ol tutyak tégüçi ujikig. anın şast(ı)rtta sözlemiş ol ‘yapışma denen ifadeyi akıntılı (öğreti)den çoğalttığı için bundan dolayı *öğreti kitabında* (böyle) ifade etmiştir’ (140b 14-15)

• **ş(a)mnanç** ‘rahibe’ < Skr. *śramaṇī* (MW: 1096, EDG: 534, DTS: 524, SH: 242, WILKENS: 643).

darmadinē ş(a)mnanç sözledi ‘rahibe Dharmadinnā konuştu’ (113a 10-11)

• **şast(ı)r/şastr** ‘Din derslerini içeren akait kitabı, öğreti kitabı, öğreti metni, öğreti’ < Skr. *śāstra* (MW: 1069, EDG: 527, DTS: 520, SH: 370, WILKENS: 645).

akılgılda üstemiş için ol tutyak tégüçi ujikig. anın şast(ı)rtta sözlemiş ol ‘yapışma denen ifadeyi akıntılı (öğreti)den çoğalttığı için bundan dolayı *öğreti kitabında* (böyle) ifade etmiştir’ (140b 14-15)

• **şı** ‘nem, nemli’ < Çin. *shi* (WILKENS: 649).

inçe kaltı öl şu ton teg nizvanilarta éyin yapşinguluk erür tēp ‘yani tıpkı *nemli*₂ elbise (örneği) gibi ihtiraşlara göre yapışmadır’ (93b 6-7)

• **şiravak** ‘Buddha’nın öğrencisi, mürit, öğrenci’ < Skr. *śrāvaka* ‘Buddha’nın Hinayana ekolündeki öğrencilerine verilen ad’ (MW: 1097, EDG: 535, DTS: 524, SH: 279, WILKENS: 655-656).

bar erser şiravaklarınun nomin sevdeçiler. p(i)ratikabutlarınun nomi üze ütle<mez erti> ‘eğer öğrencilerin öğretisini sevenler varsa pratyekabuddhaların öğretisi vasıtasıyla öğüt vermezlerdi’ (45b 7-9)

• **şlok** ‘beyit, mısra, dörtlük’ < Skr. *śloka* ‘ses, mısra’ (MW: 1104, DTS: 524, SH: 318, WILKENS: 654).

ayagka tegimlig darmatirate bahşı yığıp kalmış ol bölük şlok ‘saygıdeğer Üstat Dharmatrāta (onu) bölüm (ve) *mısra*(ları) toplayarak oluşturmuştur’ (72a 4-5)

• **ş(i)mnu** ‘Buddha’yı baştan çıkarmak isteyen şeytanın adı, şeytan’ (18a 8) < Soğd. *šmnw* (DTS: 523, WILKENS: 651).

atı kötrülmüş tēp tēmişi erser utmuş yavalturmuş için (tört) türlü ş(i)mnu ları kaltı t(e)ñrilig ş(i)mnuğ. nizvanilig ş(i)mnuğ. ölümlü ş(i)mnuğ. beş yükmecli ş(i)mnuğ ‘Adı Yüceltilmiş denilmesi ise dört türlü *şeytanı* yani Tanrı’ya ait *şeytanı*, ihtiraşlı *şeytanı*, ölümlü *şeytanı* ve beş yığınlı *şeytanı* yenmesi (ve) itaat altına alması dolayısıylardır’ (18a 7-10)

• **tētsi** ‘öğrenci’ < Çin. *dì zǐ* (DTS: 556, WILKENS: 710).

netegin t(e)ñri burhannıñ tētsiları öñi erür tēp tēser ‘“Tanrı Buddha’nın öğrencileri eşsizdir” ne demektir’ (49b 11-12)

• **tikē** ‘yorum, tefsir’ < Skr. *ṭikā* (WILKENS: 717).

abidarmakoş şast(ı)rtaki çin kērtü yörlüglerniñ kēñürü açdaçı tikēsi baştınki küün ‘Abhidharmakośa öğretisi kitabındaki doğru₂ yorumları genişleterek açan *tefsir* nüshası ilk bölümde (anlatılmıştır)’ (149a 17-18)

• **tripitake** ‘üç sepet, *sutra-vinaya-abhidharma*’ < Skr. *tripitaka* (WILKENS: 749).

tripitakeya *tép. bolu tüketmek üze üç agılıklar bekiz belgülig bilmiş kergek* ‘Tripitaka diye tamamlananın üç hazine (olduğu) açıkça₂ bilinmelidir’ (83a 13-14)

- **tsopin** ‘müsvedde’ < Çin. *dzâu puən* (WILKENS: 751).

bkz. asimarta

- **udana** ‘özet’ < Skt. *uddāna* (WILKENS: 785).

bkz. adbudadarma

- **udpadi** ‘teşekkül, oluşum, var olma’ < Skr. *utpatti* (DTS: 618, WILKENS: 786).

bo mariçi yértinçü turur üç miñlig yértinçüde taş kênürü bar bolmuş udpadi tultagi ‘bu Marîci dünyasında bulunan üç bin yeryüzü dışında her yerde *teşekkül* sebebi varmış’ (31b 1-2)

- **ujik** ‘harf, hece, yazı, ifade, söz’ < Çin. *zì* < Soğd. *’wj’k* (WILKENS: 813-814).

ol lig tégüçi ujikig annı kalı inrayakoşda karıkda sözlemiş teg ‘o +IIg denen *heceyi* bunun için İndriyakoşa’da, *kārikā*’da söylemiştir’ (128a 7-8)

• **upadeşa** ‘yorumlama, Budist edebiyatın on iki türünden biri’ < Skr. *upadeśa* (WILKENS: 800).

bkz. adbudadarma

- **vaç(i)rapam** ‘elmas gibi’ < Skr. *vajropama* (WILKENS: 837).

yintem vaçirapam dyanta ok tarkarguluk bolur ‘(temiz *cehâlet*) ancak *elmas gibi* meditasyon ile yok edilir’ (21b 4)

- **varti** ‘yorum, tefsir, açıklama’ < Skr. *vṛtti* (DTS: 632, WILKENS: 840).

varti üze yöre ol karikig sözlemiş erür ‘o *kārikā*’yı *yorum* sayesinde açıklayarak ifade etmiştir’ (106a 11-12)

• **vasdu** ‘şey, durum, varlık, kişi’ < Skr. *vastu* ‘bir evin bölgesi, yeri’ < = Pali *vatthu* (MW: 948-949, EDG: 475, WILKENS: 841).

kalı öñtün sözlegüçi vasdunun bar bolmuş teg beş türlüğ yörgleri erser barça erür öz tönün yörgü ‘öyle ki önceden söylenen ‘*varlığın* beş türlü anlamının olması’ gibi, (aslında) hepsi kendi cevherinin manasını taşır’ (139a 1-3)

- **vayniké** ‘kurtarılmaya muhtaç (canlı)’ < Skr. *vaineyika* (WILKENS: 838).

kutrultaçı vayniké tnl(i)glarınıñ bar üçün üküş telim adırtı. atı kötrülmüş nom nomlamış erür ‘kurtarılacak (olan) *kurtarılmaya muhtaç* canlıların pek çok₂ farkı olduğu için (bunun hakkında) Adı Yüceltilmiş *vaaz* vermiştir’ (41a 14-15)

• **vaypulya** ‘Budist edebiyatın on iki türünden biri, yayılma’ < Skr. *vaipulya* (WILKENS: 838).

bkz. adbudadarma

- **vibakti** ‘hâl çekimi, hâl’ < Skr. *vibhakti* (WILKENS: 844).

bar birer bahşılar sözler bagdın öñi üdrülmek tégüçi savıg üçünç vibakti üze yörmiş kergek ‘mevcut her bir üstat “zincirden ayrılmak denen söz, üçüncü *hâl çekimi* ile yorumlanmalıdır” (diye) söyler’ (107b 5-6)

• **vinay** ‘tarikat disiplini’ < Toh. B *vinai~winai* < Skr. *vinaya* (DTS: 634, WILKENS: 845). *birök pratimokş sudur erür ersek tayak. adın vinay y(i)me ök erür tayak* ‘eğer manastıra ait kuralların (olduğu) öğreti kitabı (bir) dayanaksa ayrıca *tarikat disiplini* de dayanaktır’ (76a 15/76b 1)

• **viyakıran** ‘dil bilgisi, Budist edebiyatın on iki türünden biri’ < Toh. A/B *vyākaraṃ* < Skr. *vyākaraṇa* (WILKENS: 849).

t(e)ṅri burhanka neçe bolup özli adınluñ karıñgusın tarkarmaklıg yöriğ. lıg samaz yöriğ bütser y(i)me inçip viyakıran yañıña éyin bolmaz erti. yene y(i)me bolur erti mün kadag ‘Tanrı Buddha’ya her ne kadar (insanın) kendisindeki (ve) başkasındaki karanlığı uzaklaştırması ile ilgili açıklama yapılp (bu) açıklama +İlg söz öbeği (ile) tamamlansa da elbette *dil bilgisi* kurallarına uygun olmazdı ayrıca hata₂ olurdu’ (19b 15/20a 1-3)

• **vyakarana** ‘dil bilgisi, Budist edebiyatın on iki türünden biri’ < Skr. *vyākaraṇa* (WILKENS: 849).

bkz. adbudadarma

• **vyançan** ‘ses, hece, mecaz’ < Toh. B *vyañjaṃ* < Skr. *vyañjana* (WILKENS: 849).

bo şast(i)rtı tek tutulur antakı yég yöriğler tutulmaz antakı vyançanlar ‘bu öğreti kitabı sadece oradaki en iyi anlamı içerir, oradaki *mecazları* içermez’ (65a 9-11)

• **yek** ‘şeytan’ < Pali. *yakkha* < Skr. *yakṣa* ‘şeytan, cin, iblis, uğursuz’ (DTS: 253, EDPT: 910, WILKENS: 881).

bkz. asure

• **yogaçare** ‘yoga yapan kişi’ < Toh. A/B *yogācāre* < Skr. *yogācārin* (WILKENS: 908).

bo yogaçareta ulatılarka nom nomlamakda taş öñi tükellig bolmak bolmaz ‘bu *yoga yapan kişiler* dışındakilere vaaz vermektan başka₂ tamamlanmış olmaz’ (48b 11-12)

• **yuy** ‘tavus kuşu’ < Skr. *mayūra-candraka* (WILKENS: 922).

bir (yal(a)ñuz) yuy kuşnuñ ayçuk atl(ı)g tilgen<inteki²⁹> : alku türlüg tıltaglıg belgüsi 又³⁰ *tıltagdı bolmuş belgüsi y(i)me tēr* ‘sadece, bir tavus kuşunun kuyruk tüylerindeki gözleri adlı çemberdeki her türlü ikincil delili ve her türlü sebepten doğan delili(dir)’ (31b 14-15/32a 1)

Budizm’den etkilenen Eski Uygur düşünce hayatı, din kavramı ekseninde şekillenmiştir. Dinî metinlerde sıkça görülen Sanskritçe cins adlar da bu düşünce hayatının ifade edilmesinde sıkça kullanılmıştır. Tarikatlerde, meclislerde bulunan Budist Türkler hem yazarken hem de sözlü iletişimde bu sözcüklerle düşüncelerini ifade etmiştir. Çünkü Türklerin kadim inancından farklı bir inanış olan Budizm’deki Sanskritçe sözcüklerin varlığı, bu inancı benimseyen Türkler için yeni bir söz hazinesinin bulunması gibidir. Örneğin Sanskritçe *şiravak* sözcüğü Budist tarikatlarındaki öğrencilerin öğrenim ve bilgi düzeylerini, hâl ve davranışlarını yansıtmaları ve tek seferde anlatması bakımından Türklerin tercih ettiği bir sözcük olmuştur. Türklerin bu sözcükle ne anlatmak istediği, sözcüğün kendisinin kullanılmasıyla yeterli görülmüştür. Özellikle dinî

29 31b metninin 15. satırı üzerindeki *tilgeniniñ* sözcüğü, eserin müstensihî tarafından *tilgen<inteki>* olarak değiştirilmiştir.

30 *bkz. darma(s)kandapat*

düşünceler bu tarz tüm cins adlarla ifade edilip detaylı açıklamaya gerek kalmadan Türkler arasındaki iletişimde etkin rol oynamıştır.

4.3. Melez Adlar

Sankritçe tabanlı sözcükler üzerine Türkçe yapım eki +IXg getirilerek melez bir söz yapım yoluna gidilmiştir.

- **abamulug** ‘sonsuz, ebedi, dayanıklı’ < *abamu* ‘sonsuz, ölümsüz, daimi’ < Skr. *apramāṇa* ‘sonsuzluk’ < = Pali *appamaññā* + Türk. +IXg (MW: 58, EDG: 49, DTS: 2, EDPT: 12, UW: 167-168, WILKENS: 55-56).

azuca y(i)me boşgutsuzlarnıñ abamulug turguluk oronu üçün atı bolmuş ol nirvan tēp ‘veyahut da₂ cahillerin *sonsuz*a dek değişmeyecek durumundan dolayı “Nirvāṇa” diye adlandırılmıştır’ (62b 10-11)

- **simliğ** ‘sınırlı, çevrili’ < *sim* ‘dört sınır’ < Skr. *sīmā* ‘sınır, limit’ + Türk. +IXg (MW: 1218, EDG: 596, DTS: 500, WILKENS: 614).

bkz. çakiravar

- **vaybaşikêlig** ‘Vaibhāṣika ekolüne mensup’ < Skr. *vaibhāṣika* ‘Budist okulunun bir parçası’ + Türk. +IXg (EDG: 511, DTS: 632, WILKENS: 837).

anın vaybaşikêlig bahşılarnıñ sözlemiştir urmuş ol tērler ‘bundan dolayı “Vaibhāṣika ekolüne mensup” üstatların söyledikleriyle (düşünceye) varmıştır” derler’ (137a 11-12)

- **vaynikêlig** ‘Vaineyaka’ya ait, Vaineyaka’yla ilgili, kurtarılmaya muhtaç canlıya ait’ < Skr. *vaineyika* ‘śrāvaka’sın gelecekteki dönüşümü’ + Türk. +IXg (EDG: 510, WILKENS: 838).

tavranmak birle yaratılmış edgüsiniñ bütügi erser: kim kutrultaçı vaynikêlig tnl(i)glarig tükellig kılmış üçün erür ‘(büyük bir) gayretle yaratılmış iyiliğin tamamlanması ise kurtarılacak (olan) kurtarılmaya muhtaç canlıları mükemmel kılmak içindir’ (37a 15/37b 1-2)

- **vayşaişikêlig** ‘Vaişeşika ekolüne ait, Vaişeşika ekolüne mensup, Vaişeşika ile ilgili’ < Skr. *vaişeşika* + Türk. +IXg (WILKENS: 839).

monta étigsiz erser <vayşaişikê>lig bahşılar sözlegüçi parmanu bolur étigsiz ‘buradaki *Vaişeşika ekolüne mensup* üstatların söylediği şartsız (öğreti) ise zerre miktarıcadır’ (99b 14-15/100a 1)

Sonuç

Abhidharma metinleri tarih, din, dil, kültür ve felsefi alanlarının merkezindedir. Özellikle bu metinlerden hareketle yapılan dil incelemeleri, o dili oluşturan veya kullanan toplumların düşünce hayatlarını yansıtır. Dil ve düşünce birbirini oluşturan veya tamamlayan iki kavramdır. Bazen düşünceler dili yaratır bazen dil düşünceyi meydana getir, bazen de ikisi birlikte gerçekleşir. Dilin öz varlığı içinde yer alan sözcükler kadar başka bir dilden gelen sözcükler de düşünceyi var eder, onu şekillendirir. Dilin kendi içinde yarattığı veya bir ihtiyaçla başka dilden aldığı sözcükler, o dili konuşan topluluğun düşünce hayatının gelişmesini sağlar. Türklerin

geçmiş çağlardan itibaren yaşadığı her türlü değişim ve gelişimin düşünce hayatına yaptığı katkı görmezden gelinemez bir durumdur. *Abhidharmakośabhāṣya-Ṭīkā Tattvārtha* da Türk düşünce hayatının farklı bir yanını gösteren en önemli eserlerdendir. Eser içerisindeki Sanskritçe sözcükler gerek özel ad durumlarıyla gerek cins adlarıyla sayıca dikkate değer bir konumdadır.

Her dil ve sözcük, konuşulduğu toplum içinde kendine özgü bir kültür ve uygarlık çevresinde yeniden biçimlenir, anlam kazanır. Dış dünyayı toplumun somut ve soyut genel tarzına, gerçekliğine uygun bir biçimde yorumlar. Yukarıda sıraladığımız özel ve cins anlamlı Sanskritçe sözcükler de Türk düşünce sistemi içinde yer edinmiştir. Dinî içerik vasıtasıyla Eski Uygurların özellikle yazı dilinde kalmış olan Sanskritçe sözcükler, Türk düşünce hayatını felsefî yönden etkilemiştir. Dinî felsefe, düşünüş ve metafizik alanlarında Sanskritçe sözcüklerin Türk düşünce hayatına etkisi şüphesiz ki Eski Uygurca ile yazılmış eserlerdeki bağlam gücünün içinde kendini göstermiştir. Sanskritçe sözcüklerin, özellikle de Abhidharma metinlerinde gömülü olanların, Eski Uygurcanın dokusuna dolayısıyla da topluluğun düşünce şekline nasıl kusursuz bir şekilde entegre edildiğini bu metinler sayesinde ortaya çıkmıştır. Budist inancının felsefî bakış açısını dile getiren soyut bir alanın sözcükleri olarak, Türk düşünce sisteminde özellikle inanç noktasında yer almıştır. Eski Uygurlar, dinî bir alanın sözcükleri olan Sanskritçeyi kullanarak Budizm'e ait düşünce yapılarını da benimsemiştir. Budizm inancını hissedip yaşarken bu sözcüklerde düşünce ve yaşantılarını ifade etmişlerdir. Sanskritçe sözcüklerin Eski Uygurcada geçmesi, yalnızca dilsel uyumun altını çizmekle kalmamış; aynı zamanda Türk halkının farklı entelektüel geleneklere karşı kültürel açıklığını da yansıtmıştır. Ancak dinî terimlerin Türkçede zaman zaman karşılıksız bırakılması ve bunların orijinalinde olduğu gibi bırakılması, söz konusu sözcüklerin halk dilinde ve özellikle başka içerikteki metinlerin yazı dilinde kendine yer bulmasını zorlaştırmıştır. Sanskritçenin Türk düşüncesi üzerindeki etkisinin kapsamlı bir şekilde incelenmesi, yalnızca dilsel evrim anlayışımızı zenginleştirmekle kalmamakta, aynı zamanda kültürel karşılıklı bağlılığın karmaşık dokusunun daha geniş bir şekilde anlaşılmasına da katkıda bulunmaktadır.

Kısaltmalar

bkz.: bakınız

Çev.: Çeviren

Çin.: Çince

DTS: Drevnetyurkskiy slovar

EDG: Buddhist Hybrid Sanskrit Grammar and Dictionary

EDPT: An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish.

G.: Chinese-English Dictionary

MW: A Sanskrit-English Dictionary

SH: A Dictionary of Chinese Buddhist Terms with Sanskrit and English Equivalents and a Sanskrit-Pali Index

s.: sayfa

Skr.: Sanskritçe

Soğd.: Soğdça

Toh.: Toharca

Türk.: Türkçe

UW: Uigurisches Wörterbuch

WILKENS: Handwörterbuch des

Altugurischen, Altugurisch-Deutsch-Türkisch

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.

Kaynakça / References

- Akarsu, B. (1984). *Wilhelm Von Humboldt'da dil-kültür bağlantısı*. Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Aksan, D. (1977). Köktürkçeden bugüne, Türkçede ödünclemeler üzerine bir sözlük istatığı araştırması. *Türk Dili, Türk Dil Kurumu Yayınları*, Ankara.
- Aksan, D. (2015). *Her yönüyle dil - ana çizgileriyle dilbilim*. Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Bayraktar, N. (2006). *Dil bilimi*. Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.
- Bobaroğlu, M. (2006). *Bâtını gelenek - Hermetik ve Sanskritik öğretiler*. Ayna Yayınevi.
- Clauson, S. G. (1972). *An etymological dictionary of pre-thirteenth-century Turkish*. Oxford: Oxford At The Clarendon Press.
- Ediskun, H. (1999). *Türk dil bilgisi sesbilgisi-biçimbilgisi-cümlebilgisi*. Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Edgerton, F. (1953). *Buddhist hybrid Sanskrit grammar and dictionary: volume II: dictionary*. New Haven: Yale Universty Press.
- Elmalı, M. (2014). Kutadgu Bilig'de dil olgusu ve dilsel belirlemecilik. *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 9/9 Summer 2014*, Ankara, s. 505-518.
- Erkman-Akerson, F. (2007). *Dile genel bir bakış*. Multilingual, İstanbul.
- Giles, H. A. (1912). *Chinese-English dictionary*. China and London: Published in Shanghai.
- Güngören, İ. (2009). *Buda ve öğretisi*. Yol Yayıncılık, İstanbul.
- İtil, A. (1963), *Sanskrit klavuzu*. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları, Sayı: 140, Ankara.
- Kabakçı, T. (2023). *Kutadgu Bilig'de dil ve düşünce ilişkisi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, İstanbul.
- Karaağaç, G. (2017). *Dil tarih ve insan*. Kesit Yayınları, İstanbul.
- Kaya, K. (2006). *Sanskrit-Türkçe sözlük*. İmge Kitabevi Yayınları, Ankara.
- Leavitt, J. (2020). *Dilsel görecelik*. (M. Gürlek, Çev.), Asos Yayınları, İstanbul.
- Monier, S. M. & Williams, M. A. (1899). *A Sanskrit-English dictionary*. Oxford.
- Ölmez, M. (1995). Eski Türk yazıtlarında yabancı ögeler I. *Türk Dili Araştırmaları 5*.
- Ökte, E. Z. (1995). *Ben bir Türk'üm-Türk düşünce ve hayat tarzının tarihi gelişimi*. İstanbul Araştırma Merkezi, İstanbul.
- Sakin, D. (2014). *Dil ve Düşünce İlişkisi Sorunu* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe Anabilim Dalı, İstanbul.
- Schmidt-Glntzer, H. (2021), *Budizm*. (S. İnal, Çev.), Runik Yayınları.

- Shōgaito, M. (1988). *The Uighur translation of Sthiramati's Abhidharmakośabhāṣya-ṭīkā Tattvārtha, text in transcription 1*. Kobe City University of Foreign Studies.
- Shōgaito, M. (1993). *Studies in the Uighur version of the Abhidharmakośabhāṣya-ṭīkā tattvārtha volume III facsimile text with introduction*. Nakanishi Printing Co. Ltd., Kyoto
- Shōgaito, M. (2008). *Uighur Abhidharma text: A philologicals with introduction*. Nakanishi Printing Co. Ltd., Kyoto.
- Soothill, W. E. & Lewis, H. (1975). *A dictionary of Chinese Buddhist terms with Sanskrit and English equivalents and a Sanskrit-Pali index*. Kegan Paul, Trench, Trubner & Co., Ltd., London.
- Üçok, N. (2004). *Genel dilbilim (Lengüistik)*. Multilingual, İstanbul.
- Vardar, B. (2001). *Dilbilim yazıları*. Multilingual, İstanbul.
- Wilkens, J. (2021). *Handwörterbuch des Altuigurischen, Altuigurisch-Deutsch-Türkisch*. Göttingen: Universitätsverlag Göttingen.
- Yılmaz, N. (2004). Türklere özgü ilk kaynaklarda 'insan' görüşünün temelleri. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 25, Erzurum.
- Yitik, A. İ. (2005). *Hint dinleri*. İzmir İlahiyat Vakfı Yayınları, No: 26, İzmir.

Word Formation in Esperanto: Derivation

Esperanto'da Söz Yapımı: Türetme

Yunus BİÇER*

öz

Esperanto (1887), insan zihninin düşünsel ve sanatsal bir üretimi olarak tasarlanan yapay bir dil olmasının yanı sıra yapısında barındırdığı kendine özgü özellikler bakımından da araştırmacıların ilgisini üzerine çeken bir araştırma ve inceleme konusu olmuştur. Bu çalışma, dilin varlığını sürdürülebilmesi için vazgeçilmez bir konumda bulunan söz yapım yolları arasından *türetme* yönteminin Esperanto'nun çalışma düzeneği içerisindeki görünümünü betimlemeli ve karşılaştırmalı olarak irdeleme amacı gütmektedir. Bu doğrultuda Esperanto'nun sözcüğüne yeni sözlükbirim üyeleri katmak için işlettiği sonek ve önek türünden bağımlı biçimbirimler, anlambilgisel ve biçimbilgisel açılardan ele alınmıştır. Söz konusu biçimbirimler, kök/gövde yapılarının kavram alanlarına kazandırdıkları yeni anlamlar ve türetme işlemleri sırasında sergiledikleri davranışsal sınırlılıklar bakımından betimlenmiştir. Dilin sahip olduğu biçimbirimlerin niceliksel boyutu göz önünde bulundurularak yalnızca Wennergren (2005)'te *resmî ekler* olarak sınıflandırılan biçimbirimler çalışma kapsamına alınmıştır. Biçimbirimlerin kök/gövde yapılarına işledikleri anlamsal bilgileri etiketlemek için Bagasheva ve ark. (2017)'deki *anlamsal ulamlar* çalışmanın kuramsal çerçevesi olarak kullanılmıştır. Çalışmanın son aşaması olarak betimlemeli incelemeler sonucunda elde edilen bulgular biçimbirimlerin sergiledikleri *çokanlamlılık* ve *eşanlamlılık* davranışları bağlamında değerlendirilerek Esperanto'nun doğal diller karşısındaki konumu sorgulanmıştır. Gerçekleştirilen karşıtsal çözümlemelere dayanarak Esperanto'nun türetme süreçlerinde doğal bir dil gibi davrandığı sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Esperanto, yapay dil, biçimbilim, söz yapım yolları, türetme

ABSTRACT

Esperanto (1887), besides being a constructed language designed as an intellectual and artistic production of the human mind, has been a subject of research and analysis that has attracted the attention of researchers in terms of its distinctive characteristics. This study examines the *derivational* appearances among the word-formation methods within the working mechanism of Esperanto in a descriptive and comparative manner. In this respect, the bound morphemes of suffixes and prefixes have been analysed from morphosemantic perspectives. Related morphemes have been described in terms of the novel meanings they bring to the conceptual fields of roots/stems and the behavioural restrictions they exhibit during the derivational processes. Considering the quantitative scale of the morphemes in the language, only those classified as *official affixes* in Wennergren (2005) have been included. *Semantic categories* in Bagasheva et al. (2017) have been used as a theoretical framework to label

*Milli Savunma Üniversitesi, Deniz Harp Okulu,
Yabancı Diller Bölümü, İstanbul, Türkiye

ORCID: Y.B. 0000-0002-5782-4719

Sorumlu yazar/Corresponding author:
Yunus BİÇER,

Milli Savunma Üniversitesi, Deniz Harp Okulu,
Yabancı Diller Bölümü, İstanbul, Türkiye
E-posta: ybicer@dho.edu.tr

Başvuru/Submitted: 22.02.2024

Kabul/Accepted: 29.04.2024

Online Yayın/Published Online: 30.05.2024

Atıf/Citation: Biçer, Y. (2023). Word Formation in Esperanto: Derivation. *Dilbilim Dergisi - Journal of Linguistics*, 41, 53-86.
<https://doi.org/10.26650/jol.2023.1441684>

semantic information processed by morphemes into roots/stems. Findings, as the final stage, have been evaluated in terms of morphemic *polysemy* and *homonymy*, questioning Esperanto's position against natural languages. Contrastive analyses have concluded that Esperanto behaves like a natural language in derivational processes.

Keywords: Esperanto, constructed language, morphology, word-formation methods, derivation

EXTENDED ABSTRACT

Esperanto (1887) is a constructed language that was first and foremost designed as an intellectual and artistic production of the human mind to facilitate communication difficulties between people whose first languages are different from each other. Since the birth of the language, it has been a subject of research and analysis that has attracted the attention of researchers because of its distinctive linguistic, cultural, social, and political characteristics. Setting off from these realities, this study aims to examine the appearances of *derivational* practises—which is in an indispensable position for a language to continue its existence in evolutionary development, as one of the word-formation methods within the working mechanism of Esperanto in both a descriptive and comparative manner.

In this respect, the bound morphemes in the forms of suffixes and prefixes that Esperanto employs to add novel lexeme members to its vocabulary have been analysed from morphological and semantic perspectives. Related morphemes have been described in terms of the novel meanings they bring to the conceptual fields of root/stem structures and the behavioural restrictions they exhibit during the derivational processes. In these descriptions, Gledhill (2000), Wennergren (2005), and Kellerman (2008) have been used as reference sources for grammatical definitions. Each morpheme has been exemplified with lexical items from the online dictionaries of *Reta-Vortaro* [Net Dictionary] (reta-vortaro.de) and *Plena Ilustrita Vortaro de Esperanto* [Complete Illustrated Dictionary of Esperanto] (vortaro.net). Dural (2019) has used Turkish equivalents to these lexical items. Furthermore, all the lexical items have been provided with example sentences from *Tekstaro de Esperanto* [Corpus of Esperanto] (tekstaro.com), which is a comprehensive compilation of original and translated written works in the Esperanto language with a total of 12,473,421 words; these example sentences have also been translated into Turkish. As for the scope and limitations of the study, only *official affixes* in Wennergren (2005) have been included in the sample of the study considering the quantitative scale of the morphemes that the language possesses.

Consequently, the study has focussed on the following morphemes: {-aĉ-}, {-ad-}, {-aĵ-}, {-an-}, {-ar-}, {-ĉj-}, {-ebl-}, {-ec-}, {-eg-}, {-ej-}, {-em-}, {-end-}, {-er-}, {-estr-}, {-et-}, {-id-}, {-ig-}, {-iĝ-}, {-il-}, {-in-}, {-ind-}, {-ing-}, {-ism-}, {-ist-}, {-nj-}, {-obl-}, {-on-}, {-op-}, {-uj-}, {-ul-} and {-um-} as the suffixes; and {bo-}, {ĉef-}, {dis-}, {ek-}, {eks-}, {ge-}, {mal-}, {miş-}, {pra-} and {re-} as the prefixes. To label the semantic information that the morphemes process into the root/stem structures, *semantic categories* in Bagasheva et al. (2017)—proposed within the scope of the *derivational network* project (Körtvélyessy

et al., 2020)–have been used as the theoretical framework of the study. In total, 34 semantic categories were used to label the semantic characteristics of the bound morphemes.

As the final stage of the study, findings have been evaluated in terms of *polysemy* and *homonymy* behaviours exhibited by the morphemes, and Esperanto’s position against natural languages has been questioned. Rather than “one-to-one” principle, Esperanto’s bound morpheme inventory shows the features of “one-to-many” in polysemous and “many-to-many” in synonymous formations. As an example of the former case, {-ec-} has the derivational power to fulfil the semantic functions of STATIVE, ABSTRACTION, TEMPORAL and SIMILATIVE in different derivational environments. The latter case, on the other hand, has been detected in the independent morphemes of {-an-}, {-estr-}, and {-ist-}, all of which are agentive markers; however, they differ from each other in that the first has the semantic detail of “supporter of x,” the second “the manager of y,” and the third “the professional of z.” In conclusion, contrastive analyses between Esperanto as an epitome of constructed languages and natural languages such as Turkish and English have concluded that Esperanto behaves like a natural language in derivational processes.

1. Giriş

*Ho, mia kor', ne batu maltrankvile,
El mia brusto nun ne saltu for!
Jam teni min ne povas mi facile,
Ho, mia kor'!*

Zamenhof (1887)¹

Bugünün dünyasında yaşamın her alanında kendini türlü yol ve işlevlerle görünür kılan dil olgusunun insanlık tarihi içerisinde tam olarak ne zaman ve ne şekil(ler)de oluşmaya başladığını saptamak güçlük oluştursa da dinsel anlatılardan bilimsel araştırmalara dilin kökenine ilişkin birçok açıklama çabasında bulunulduğu görülmektedir. İnanca dayanan açıklamalarda yerlerin ve göklerin yaratıcısı aynı zamanda eğitimlik görevini de üstlenerek ilk insana çevresindeki nesnelere adlarını öğretmiş (Bakara: 31), insanoğlunun kendisine kafa tutarcasına göklere doğru devcileyin bir kule dikmeye yeltenmesiyle birlikte de kullarını birbirlerini anlayamama cezasına çarptırmıştır (Yaratılış 11: 1-9). Öte yandan dilin doğum, gelişim ve ölüm şeklindeki evrimsel seyrini öncelikle biyolojik ardından sosyolojik normlara dayandırarak açıklama kaygısı güden bilim insanları, insan zihninin hem soyut hem de somut bir üretimi olarak dilin neden ve nasıl evrilmiş olabileceğine ve bu türün bireyleri arasında bildirişimi sağlayan başat araç olarak varlığını sürdürebilmiş olmasına ilişkin sorgulamalarda bulunmuşlardır (bk. Fitch, 2010).

Doğal dillerin (natural language veya natlang) oluşumundaki belirsizliğin karşısında *yapay diller (constructed language veya conlang)*; bir kişi, kurum veya topluluğa dayandırılabilmesi bakımından araştırmacılara bilindik bir kaynak sunabilmektedir. Bu kimse veya kimseler, genel bağlamda doğal dillerin çalışma ilkelerini temel alarak tasarladıkları yapay dilleri *yardımcı dil (auxiliary language veya auxlang)* örneklerinde anadilleri farklı olan insanlar arasındaki iletişim engellerini ortadan kaldırma, *sanatsal dil (artistic language veya artlang)* örneklerinde yazınsal bir yapıt bağlamında kullanma, *tasarlanmış dil (engineered language veya engelang)* örneklerinde ise nesnel olarak sınırlanabilen hedeflere ulaşma gibi amaçlar uğruna kurgulamaktadır. Dil yaratma olgusunun arkasında yatan olası itici güçler göz önünde bulundurulduğunda araçsal, sanatsal ve/veya düşünsel bir ürün olarak tasarlanabilen yapay bir dilin tek bir taksonomik sınıflandırmanın ötesinde birden çok amaca hizmet eder bir konumda bulunması da ayrıca olasılıklar dahilindedir (Brown, 2006; Peterson, 2015; Rhiemeier, 2012).

Bu çalışma kapsamında söz yapım yolları özelinde incelenecek olan Esperanto ise farklı milletlerden insanların ikinci bir dil olarak öğrenerek birbirleriyle iletişim kurabilmeleri için oluşturulması bakımından amaca dayalı yapay dil taksonomisinde *uluslararası yardımcı dil (international auxiliary language veya IAL)* olarak sınıflandırılmaktadır (Rhiemeier, 2012).

1 Türkçe çevirisi tarafımızca yapılmıştır: Ah, kalbim, atma huzursuz huzursuz, / Göğsümden şimdi atlama uzaklara! / Zaten tutmayı kendimi bilmem ben kolay kolay, / Ah, kalbim! (Zamenhof, 1887).

Doğası gereği ideolojik olarak etnik yansızlık ilkesi üzerine inşa edilen dil (Gobbo, 2020, s. 18), birbirlerine düşmanlık besleyen etnik grupların (Ruslar, Lehler, Almanlar ve Yahudiler) sürekli bir çatışma durumu içerisinde buldukları bir sosyokültürel ortamda (Białystok, Rus Polonya'sı) ortaya çıkmasının doğal bir sonucu olarak küresel çapta dünya barışının sağlanması umutlarının gölgesinde tasarlanmıştır (Waringhien, 1959). XIX. yüzyılım ikinci yarısında tasarımcısı Lazar Ludvik Zamenhof (1859-1917) tarafından on altı adet dilbilgisi kuralına dayandırılarak oluşturulan dil, 1887 yılında bildiri niteliğindeki *Международный Язык [Uluslararası Dil]* (Zamenhof, 1887) başlıklı yapıtla insanlığa duyurulmasının üzerinden geçen süre içerisinde birçok insanın ilgisini üzerine çekerek öğrenilen (bk. Corsetti, 1996), konuşulan (bk. Wandel, 2015), gerek başka dillerden yapılan çeviriler (bk. Janton, 1993, s. 93-95) gerekse de özgün yazınsal üretimlerle (bk. a.g.y., s. 95-109) işlenerek geliştirilen bir bildirişim aracı olmuştur.

Esperanto'nun öğrenilmesinde ve öğretilmesinde propaganda malzemesi olarak kullanılan düzenlilik timsali biçimbilgisi birçok açıdan inceleme altına alınmıştır. Corsetti, Pinto ve Tolomeo (2004) anadili olarak Esperanto edinen çocukların biçimbirimler üzerinden yol açtıkları *aşırı kurallaştırma (overregularization)* durumlarına odaklanırken Guinard (2016) konuya bilişim alanından yaklaşmış ve birtakım bilgisayar programları kullanarak sözlükbirimsel yapıları bileşenlerine ayıracak bir algoritma ortaya koymuştur. Dilin türetme uğruna işlettiği biçimbirimler; yetkin görülen Wennergren (2005) başta olmak üzere yabancı dil öğretim kaynağı olarak Kellerman (2008), derlem dilbilimsel bir çalışma olarak Gledhill (2000) gibi dilbilgisi kaynaklarında kapsamlı bir şekilde açıklanmıştır. Bir başka açıdan Jansen (2016), dildeki türetme olgusunu *işlevsel söylem dilbilgisi (functional discourse grammar)* bağlamında ele almıştır. Bu çalışmada ise *biçim-anlambilgisel bir yaklaşım (morphosemantic approach)* tercih edilmiştir. Dilbilimde biçimbilgisi ve anlambilgisi arakesiti olarak değerlendirilen *biçim-anlambilgisi (morphosemantics)*, biçimbirimlerin sözlükbirim yapılarına kazandırdıkları anlamsal özelliklere odaklanmaktadır (krş. Gündoğdu, 2023).

Doğal dillerin kavram karşılama gereksinimlerini gidermek için işlettikleri söz yapım yollarından esinlenen Zamenhof, dilin sözvarlığını genişletmek için ağırlıklı olarak türetme yönteminden yararlanmıştır. Kök durumundaki bir sözlükbirimin başına veya sonuna bitiştirilen biçimbirimlerin gücünün farkına vararak tek bir kök yapısı üzerinden onlarca yeni sözlükbirim oluşturmanın önünü açmıştır. Dilin biçimbilgisel özelliklerinden yola çıkılarak bu çalışmada Esperanto'nun söz yapım yolu olarak türetme yöntemi kapsamında işlettiği sonek ve öneklere odaklanılmıştır. Bu doğrultuda aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

1. Esperanto'nun türetme yönteminde kullandığı bağımlı biçimbirimler nelerdir?
2. Bu biçimbirimlerin türetme işlemi sırasında...
  - ... kök/gövde yapılarına işledikleri anlamsal bilgiler nelerdir?
  - ... biçimbilgisel ortamlarda sergiledikleri biçimsel kısıtlar nelerdir?
3. Esperanto; elde edilen sonuçlar ışığında, türetimsel biçimbilgisi bakımından doğal dillere ne kadar benzemektedir?

2. Yöntem

Bu çalışma, yapay bir dil olarak Esperanto'nun sözlükbirim türetmek için yararlandığı biçimbirimleri biçim-anlambilgisel bir yaklaşımla ele almaktadır. Dilin doğumundan bu yana geçen yüzyılı aşkın süre içerisinde yapısına yeni sözlükbirimlerle birlikte biçimbirimler de katması gerçeği göz önünde bulundurularak çalışma kapsamında bir sınırlandırma yapma gereği doğmuştur. Bu doğrultuda yalnızca Wennergren (2005)'te *resmî ekler* [oficialaj afiksoj] olarak sınıflandırılan biçimbirimler inceleme altına alınmıştır. Söz konusu biçimbirimler; Gledhill (2000), Wennergren (2005) ve Kellerman (2008) olmak üzere toplamda üç adet dilbilgisi kaynağı üzerinden biçimbilgisel ve anlambilgisel özelliklerine dayanarak betimlenmiştir. Biçimbilgisel betimleme için kök/gövde ile türevin sözlüksel ulamına bakılırken anlambilgisel betimleme için *türetimsel ağlar* (derivational networks) projesi (Körtvélyessy ve ark., 2020) kapsamında önerilen *anlamsal ulamlar* (semantic categories) kullanılmıştır (Bagasheva ve ark., 2017). Her bir biçimbirim, *Reta-Vortaro* [Ağ Sözlüğü] (reta-vortaro.de) ve *Plena Ilustrita Vortaro de Esperanto* [Esperanto'nun Kapsamlı Resimli Sözlüğü] (vortaro.net) olmak üzere iki adet çevrimiçi sözlük üzerinden örnek sözlükbirimlerle desteklenmiştir. İlgili sözlükbirimlerin Türkçe karşılıkları için Dural (2019)'dan yararlanılmıştır. Sözlükbirimler, ayrıca 12.473.421 sözcüklük kapsamlı bir derlem olan *Tekstaro de Esperanto* [Esperanto Derlemi] (tekstaro.com) üzerinden aratılarak tanımlanmıştır. Derlem içerisinden seçilen tanık tümceler, Türkçe çevirileriyle birlikte sunulmuştur. Son olarak betimlemeli incelemelerden elde edilen bulgular biçimbirimlerde *çokanlamlılık* (polysemy) ve *eşanlamlılık* (synonymy) durumları kapsamında değerlendirilerek Esperanto'nun doğal diller karşısındaki konumu karşıtsal olarak sorgulanmıştır.

3. Anlamsal Ulamlar

Bağımlı biçimbirimlerin etkileşime girdikleri sözlükbirimlere kazandırdıkları anlamları sınıflandırmak için Bagasheva ve ark. (2017) tarafından önerilen *anlamsal ulamlar* kuramsal çerçeve olarak kullanılmıştır. Bu çalışma kapsamında incelenen biçimbirimleri etiketlemek için toplamda 34 adet anlamsal ulam işletilmiştir. İlgili ulamlar Bagasheva ve ark. (2017)'deki kuramsal çerçeve üzerinden tanımlanmış, her bir ulam için Kapan (2019)'dan yararlanılarak Türkçe örnekler sunulmuştur. Etiket adlarının erek İngiliz dilinden kaynak Türk diline uyarlanmasında ad ulamından terimbirimlere öncelik verilerek Tr. EDİLGENLİK < İn. UNDERGOER, Tr. KARŞITLIK < İn. PRIVATE, Tr. KÖKEN < İn. DWELLER gibi örneklerde söz konusu olduğu üzere daha genel ve bilindik terimsel karşılıklar tercih edilmiştir.

Tablo 1. Anlamsal Ulamlar

Sıra	Etiket (Tr.)	Etiket (İn.)	Tanım ve Örnekler
1.	ARAÇ	INSTRUMENTAL	Eylemin gerçekleştirilmesinde kullanılan aracı belirtir: <i>yazıcı, yakacak, keser.</i>
2.	BAŞLAMA	INCEPTIVE	Eylemin başlamasını vurgular: <i>yazmaya başla-, konuşmaya başla-, yürümeğe başla-.</i>
3.	BÜYÜLTME	AUGMENTATIVE	Olağan niteliğin üzerinde olduğunu belirtir: <i>simsiyah, çabucak, hemencecik.</i>
4.	BENZERLİK	SIMILATIVE	Benzerlik ilişkisi kurar: <i>çocuğu, yeşilimsi, sarımtırak.</i>
5.	BİRLİKTELİK	COMITATIVE	Ortaklık ilişkisi kurar: <i>adaş, arkadaş, yurttaş.</i>
6.	ÇOKEYLEMLİLİK	PLURACTIONALITY	Eylemin birçok yerde, zamanda ve eyleyen tarafından gerçekleştirildiğini belirtir: <i>uçuş-.</i>
7.	DIŞİLLİK	FEMALE	Dişil cinsiyet belirtir: <i>sahibe, müdire, kraliçe.</i>
8.	DÖNDÜRME	REVERSATIVE	Eylemin tersine çevrilmesini vurgular: <i>geri dön-, geri ver-, geri gönder-.</i>
9.	DÖNÜŞLÜLÜK	REFLEXIVE	Eylemden etkilenenin yine eylemi gerçekleştiren olduğunu belirtir: <i>ykan-, kurulan-, dövün-.</i>
10.	DURUM	STATIVE	Belirli bir durumda olduğunu belirtir: <i>güzellik, annelik, öğrencilik.</i>
11.	EDİNGENLİK	UNDERGOER	Eylemin yapanın bilgisi önemsenmeksizin gerçekleştirildiğini belirtir: <i>kırıl-, oynan-, çalın-.</i>
12.	ETTİRGENLİK	CAUSATIVE	Eylemin başkası tarafından gerçekleştirildiğini belirtir: <i>çıkard-, söylet-, aldır-.</i>
13.	EYLEM	ACTION	Eylemin gerçekleştirilmesini belirtir: <i>yıkım, görme, uçuş.</i>
14.	EYLEYEN	AGENT	Eylemi gerçekleştiren belirtir: <i>aşçı, koşucu, dalgıç.</i>
15.	İŞTEŞLİK	RECIPROCAL	Eylemin karşılıklı olarak gerçekleştirildiğini belirtir: <i>görüş-, tanış-, savaş-.</i>
16.	KARŞITLIK	PRIVATIVE	Karşılık, olumsuzluk ve yoksunluk ilişkisi kurar: <i>habersiz, uygunsuz, natamam.</i>
17.	KÖKEN	DWELLER	Belirli bir yerde bulunduğunu veya köken olarak o yerden geldiğini belirtir: <i>İstanbulu, kasabalı, sıcaklı.</i>
18.	KÖTÜLEŞTİRME	PEJORATIVE	Nitelik bakımından küçümsenme, aşağılanma, kötülenme belirtir: <i>dişlek, korkak, yaramaz.</i>
19.	KÜÇÜLTME	DIMINUTIVE	Olağan niteliğin altında olduğunu belirtir: <i>uzunca, kadıncağız, kediciik.</i>
20.	NİTELİK	QUALITY	Belirli bir niteliğin taşıdığını belirtir: <i>gülinç, keskin, yanıç.</i>
21.	SAĞLAMA	ORNATIVE	Belirli bir özelliğin kazandırıldığını belirtir: <i>tuzla-, kapla-, süsle-.</i>
22.	SONUÇ	RESULTATIVE	Eylemin sonucunu belirtir: <i>deney, düşünce, dolma.</i>

23.	SOYU TLAMA	ABSTRACTION	Soyut kavramlar oluşturur: <i>kuram</i> , <i>bilgi</i> , <i>inanç</i> .
24.	SÜREÇ	PROCESS	Belirli bir duruma evrimi belirtir: <i>karar-</i> , <i>hastalan-</i> , <i>güzelleş-</i> .
25.	SÜREKLİLİK	DURATIVE	Eylemin sürmesini vurgular: <i>süregel-</i> , <i>bakakal-</i> , <i>yapadur-</i> .
26.	TEKİLLEME	SINGULATIVE	Belirli bir topluluğun tek bir üyesini belirtir: <i>dilim</i> , <i>birim</i> , <i>yudum</i> .
27.	TEZLİK	SUBITIVE	Eylemin birdenbire gerçekleşmesini vurgular: <i>birdenbire kalk-</i> , <i>ansızın gel-</i> , <i>çıkagel-</i> .
28.	TOPLULUK	COLLECTIVE	Belirli bir türün bir araya gelerek oluşturduğu topluluğu belirtir: <i>kedigiller</i> , <i>damıştay</i> , <i>ailecek</i> .
29.	ÜSTANLAMLILIK	HYPERONYM	Ast üst ilişkisinde üstlülük belirtir: <i>üst kurul</i> , <i>başbakan</i> , <i>başöğretmen</i> .
30.	VARLIK	ENTITİY	Maddi dünyada var olan nesnelere belirtir: <i>bitki</i> , <i>yemek</i> , <i>tatlı</i> .
31.	YER	LOCATION	Eylemin gerçekleştirildiği yeri belirtir: <i>durak</i> , <i>mezarlık</i> , <i>buru</i> .
32.	YETERLİLİK	ABILITY	Eylemin gerçekleştirilebilir olduğunu belirtir: <i>okunaklı</i> , <i>sürdürülebilir</i> , <i>taşınır</i> .
33.	YİNELEME	ITERATIVE	Eylemin yinelenerek gerçekleştirildiğini vurgular: <i>itekle-</i> , <i>ovalu-</i> , <i>bakın-</i> .
34.	ZAMAN	TEMPORAL	Zaman bilgisi katar: <i>günlük</i> , <i>sabahleyin</i> , <i>yazın</i> .

4. Türetme

Dünya dillerinde yaygın bir söz yapım yolu olarak *türetme* yöntemi; kökün veya gövdenin önüne (*önek*), içine (*içek*) ve/veya ardına (*sonek*) birtakım görevli birimler getirilerek sözlükbirim yapısında ses ve yazım bakımından niceliksel bir artırıma neden olmakla birlikte sözlükbirimin karşılık geldiği kavram alanında da niteliksel bir değişime yol açmaktadır. Dil dizgesinin biçimbilgisel olanaklarına göre bazı diller yalnızca tek tür biçimbirim kullanımına izin verirken bazıları ise birden çok türün işletilmesine olanak tanımaktadır. Örneğin Türkçenin özgün yapısında *göz-lük-çü-lük*, *sür-dür-ül-ebil-ir-lik*, *ses-le-t-im-sel* gibi örneklerde söz konusu olduğu üzere yalnızca son ek kullanımına yer verilirken İngilizcenin türetimsel biçimbilgisinde *un-fortun(e)-ate-ly*, *re-source-ful-ness*, *en-courage-ment* gibi örneklerde gerçek kılındığı üzere hem önek hem de son ek kullanımı göze çarpmaktadır (İmer ve ark., 2011, s. 247; Korkmaz, 1992, s. 153; Vardar, 2002, s. 201).

Esperanto, sözcükbilgisi ve dilbilgisi yönünden Hint Avrupa dillerine dayandırılarak oluşturulması bakımından *ardıl bir yapay dil (a posteriori conlang)* olarak değerlendirilmesine karşın birçok açıdan kendine özgü bir biçimbilgisine sahiptir (Koutny, 2015, s. 44). Yapısında barındırdığı biçimbirimlerin yoğunluğu ve işlevselliği göz önünde bulundurulduğunda -adlar ve önadlar arasında sayı ve durum bakımından uyumun bulunması, kökün/gövdenin yapısını değiştiren {-çj-} ve {-nj-} son eklerine sahip olması gibi birkaç istisna dışında (Piron, 1991)-

tipolojik açıdan *bitişken bir dil (agglutinative language)* olarak sınıflandırılır (Wells, 1989, akt. Gledhill, 2000, s. 38-41). Esperanto'nun bitişkenlik konusunda ulaşabileceği boyutlar, sosyal medya platformlarında şaka malzemesi olarak kullanılan *malsanulejestrinaĉo* “berbat bir kadın hastane müdürü” örneğinde görülebilmektedir (McGlinch, 2021).

Tablo 2: “Malsanulejestrinaĉo” Sözlükbiriminin Biçimbilgisel Çözümlemesi							
malsanulejestrinaĉo “berbat bir kadın hastane müdürü”							
{mal-}	{san(a)}	{-ul(o)}	{-ej(o)}	{-estr(o)}	{-in(o)}	{-aĉ(o)}	{-o}
KARŞITLIK	“sağlıklı”	NİTELİK KİŞİ	YER	EYLEYEN YÖNETİCİ	DİŞİLLİK	KÖTÜLEŞTİRME	AD

Yalın durumda bulunan bir sözlükbirimin türü son harfine bakılarak saptanabilmektedir. Her bir kökün gerçekleşebilmesi için üzerine sözlüksel ulamını belirtecek bir biçimbirim olarak gövde konumuna geçmesi zorunlu bir davranıştır. Bu doğrultuda Zamenhof tarafından *Fundamento [Temel]* (1905)’te açıklandığı üzere adlar {-o} (bk. *ikinci kural*), önadlar {-a} (bk. *üçüncü kural*), belirteçler {-e} (bk. *yedinci kural*), eylemler ise {-i} (bk. *altıncı kural*) soneklerini almaktadır. Kuramsal olarak {mort(i)} şeklinde tasarlanan bir kök; üzerine sözlüksel ulam belirten farklı türden biçimbirimler aldığı *morto* “ölüm”, *morta* “ölü”, *morte* “ölu olarak” ve *morti* “ölmek” şeklinde gövde yapıları oluşturarak gerçek kılınmaktadır. Esperanto’nun biçimbirim eklemleme düzeneği, kök üzerine -varsa öteki yapım ek(ler)inin ardından- tasarlanan sözlükbirimin türüne göre ilgili ulamsal biçimbirimin iliştirilmesi şeklinde bir sıra izlemektedir. Örneğin *patro* “baba” sözlükbirimine {-ec(o)} “+IXk” biçimbirimini getirebilmek için öncelikle {patr(o)} köküne inilmesi, ardından {patrec(o)} gövdesi kurgulanarak *patreco* “babalık” türetiminin gerçekleştirilmesi gerekmektedir.

4.1. Sonekleme

Türetme yöntemi, işlettiği bağımlı biçimbirim türüne göre alt kollara ayrılmaktadır. Biçimbirimin kök veya gövde yapısının ardına sonek olarak bitişmesi durumunda *sonekleme (suffixation)* işlemi söz konusudur (Crystal, 2008, s. 464). Wennergren (2005, s. 540-588) tarafından *resmî ekler* olarak sınıflandırılan {-aĉ-}, {-ad-}, {-aĵ-}, {-an-}, {-ar-}, {-ĉj-}, {-ebl-}, {-ec-}, {-eg-}, {-ej-}, {-em-}, {-end-}, {-er-}, {-estr-}, {-et-}, {-id-}, {-ig-}, {-iĝ-}, {-il-}, {-in-}, {-ind-}, {-ing-}, {-ism-}, {-ist-}, {-nj-}, {-obl-}, {-on-}, {-op-}, {-uj-}, {-ul-} ve {-um-} şeklinde toplamda 31 adet sonek ilgili başlıklar altında ele alınmıştır.

4.1.1. {-aĉ-}

Biçim-anlambilgisel olarak KÖTÜLEŞTİRME işlevini yerine getiren {-aĉ-} soneki; ister ad (1), ister önad (2), isterse de eylem (3) olsun sözlüksel ulam ayrımı gözetmeksizin ardına bitiştiği kökün/gövdenin ulamında herhangi bir değişikliğe yol açmadan güzellik, uygunluk,

sağlamlık gibi niteliksel özelliklerinde azalma yaşanmasına neden olarak yeni sözlükbirimler oluşturmaktadır (Gledhill, 2000, s. 74; Kellerman, 2008, s. 254; Wennergren, 2005, s. 540).

1. *domaĉo* “yıkık dökük ev” < *dom(o)* “ev” (RV): *Kiel longe ankoraŭ tiu malnova domaĉo staros ĉi tie ĉe la strato [...]?* “Bu eski püskü, yıkık dökük ev daha ne kadar burada sokakta [...] duracak?” (FdA2).
2. *molaĉa* “yeterli sertlikte olmayan” < *mol(a)* “yumuşak” (RV): *[...] kaj la tero estis molaĉa kaj glita pro falintaj folioj.* “[...] ve toprak düşen yapraklardan dolayı yumuşak ve kaygandı.” (IŞU).
3. *skribaĉi* “kargacık burgacık yazmak” < *skrib(i)* “yazmak” (RV): *La doktoro skribaĉis recepton, [...]* “Doktor okunaksız bir reçete yazdı, [...]” (ĈL).

4.1.2. {-ad-}

Birincil işlevi olarak eylem soylu köklere/gövdelere gelerek EYLEM ADLARI (4) ve SÜREKLİLİK veya YİNELEME EYLEMLERİ (5) oluşturan {-ad-} sonekinin bir iki örnekte kahraman adına getirilerek söz konusu kahramanın başından geçen olağanüstü olayların anlatıldığı destanın adlandırılması için de ayrıca işe koşulduğu görülmektedir (6) (Gledhill, 2000, s. 74-75; Kellerman, 2008, s. 199-200; Wennergren, 2005, s. 540-542).

4. *kantado* “(şarkı, ilahi, marş vb.) söyleme, okuma” < *kant(i)* “(şarkı, ilahi, marş vb.) söylemek, okumak” (RV): *Tradicia festivalo finiĝas per la kantado de la himno.* “Geleneksel festival, ulusal marşın okunmasıyla sona erer.” (AeM2).
5. *vizitadi* “sık sık veya düzenli olarak ziyaret etmek” < *vizit(i)* “ziyaret etmek” (RV): *De tiu tempo ili vizitadis çin ĉiun nokton, [...]* “O günden sonra onu her gece ziyaret edip durdular, [...]” (FK2).
6. *Eneado* “Aeneas Destanı” < *Ene(o)* “Aeneas” (PIV): *[...] kaj sendube li lernis Eneadon parkere, [...]* “[...] ve kuşkusuz Aeneas Destanı’nı ezbere öğrenmişti, [...]” (IMdJA).

4.1.3. {-aĵ-}

Soyutlaştırma görevini üstlenen {-ec-} biçimbiriminin karşıtı olarak {-aĵ-} soneki (Wennergren, 2005, s. 542-544); kök/gövde konumundaki adın (7), önadın (8) veya eylemin (9) karşılık geldiği kavramın nesnesi, çıktısı, ürünü niteliğinde SONUÇ ADLARI türetmektedir (Gledhill, 2000, s. 75; Kellerman, 2008, s. 207-208).

7. *bovaĵo* “sığır eti” < *bov(o)* “sığır” (RV): *Sed mi ne tre amas bovaĵon, ĝi ne estas sufiĉe suka.* “Fakat sığır etini çok sevmiyorum, yeterince sulu değil.” (EF).
8. *novaĵo* “haber” > *nov(a)* “yeni” (RV): *Via princa moŝto, mi povas raporti al vi novaĵojn.* “Prens hazretleri, size bildirmem gereken haberlerim var.” (H).

2 Homeros’un kaleme aldığı *İlyada* adlı destanda Troya Savaşı’nın kahramanlarından biri olarak anlatılan Aeneas, tanrıça Afrodite ile ölümlü Ankhises’in oğlu olmakla birlikte Roma hanedanının kurucusu olarak görülmektedir (Akdeniz ve Çokbankir Şengül, 2023).

9. *konstruaĵo* “yapı, bina” < *konstru(i)* “inşa etmek” (RV): *Kia stranga konstruaĵo, ekkriis la grafino.* “Ne tuhaf bir bina!’ diye haykırdı kontes.” (KdP).

4.1.4. {-an-}

Yalnızca ad ulamından köklere/gövdelere bitişebilme özelliği gösteren {-an-} soneki; genel bağlamda TEKİLLEME, KÖKEN ve EYLEYEN ulamlarında türetimlerde bulunmasına karşın özel bağlamlarda birinci ulam üzerinden herhangi bir örgütlenme çatısı altında bulunan kimseleri belirten ÜYE ADLARI (10); ikinci ulam üzerinden şehir, bölge, ülke vb. sınırları içerisinde ikamet eden veya kendilerini buralara ait hisseden kimseleri belirten YERLİ ADLARI (11), üçüncü ulam üzerinden de birini, bir görüş, öğreti veya inancı destekleyen kimseleri belirten DESTEKÇİ ADLARI oluşturmaktadır (12) (Gledhill, 2000, s. 75; Kellerman, 2008, s. 132-133; Wennergren, 2005, s. 544-545).

10. *policano* “polis memuru” < *polic(o)* “polis teşkilatı” (RV): *La policano rigardas sian brakhorloĝon.* “Polis, saatine bakar.” (KkBeB).
11. *Parizano* “Parisli” < *Pariz(o)* “Paris” (RV): *Parizanoj nun estas aparte ĝentilaj kaj bonvolemaj.* “Parisliler, artık özellikle kibar ve nazik.” (IMDeE2).
12. *kristano* “Hristiyan” < *Krist(o)* “İsa” (RV): “*Ĉu vi estas kristano?*” *li demandis.* ““Hristiyan mısın(ız)?” diye sordu.” (IŞU).

4.1.5. {-ar-}

Biçimsel yapısında yalnızca ad ulamından köklerin/gövdelerin ardına bitişebilme kısıtı barındıran {-ar-} soneki, türdeş varlıkların birleşerek oluşturduğu insan veya nesne öbeklerini belirten TOPLULUK ADLARI türetme görevini üstlenmektedir (Gledhill, 2000, s. 75-76; Kellerman, 2008, s. 119; Wennergren, 2005, s. 545-546).

13. *arbaro* “orman” < *arb(o)* “ağaç” (RV): *Baldaŭ la kaprino revenis el la arbaro.* “Çok geçmeden keçi ormandan geri döndü.” (EF).
14. *ŝiparo* “filo” < *ŝip(o)* “gemi” (RV): *Ili kunmetas grandegan ŝiparon en Gaŭlujo.* “Galya’da devasa bir filo kuruyorlar.” (IŞU).
15. *vortaro* “sözlük” < *vort(o)* “sözcük” (RV): *Li ne kredis, ke sufiĉas gramatiko kaj vortaro por vivigi lingvon.* “Dilbilgisi ve sözlüğün bir dili canlandırmak için yeterli olduğuna inanmıyordu.” (VdZ).

4.1.6. {-ĉj-}

Biçimbirimlerinin kök/gövde yapısında herhangi bir değişikliğe neden olmaması bakımından Esperanto’nun bitişken bir dil olarak sınıflandırılmayacağı görüşünün istisnası olarak {-nj-} biçimbirimiyle birlikte öne sürülen {-ĉj-} soneki, ardına eklendiği kökün/gövdenin sesbirimsel niceliğinde yitim(ler)in gerçekleşmesine yol açmaktadır (Gledhill, 2000, s. 41). Derin yapısında ERİLLİK anlambirimi barındıran ad ulamından köklere/gövdelere getirilen

görevli birim, söz konusu kökün/gövdenin -sesletim güçlüğü oluşturmayacak şekilde- bir veya birkaç sesleminin tutulup geri kalanların kök/gövde yapısından atılmış biçimine bitiştirilerek <yakınlık>, <içtenlik>, <sevgi> gibi edimsel işlevleri³ yerine getiren KÜÇÜLTME yapıları oluşturmaktadır (Kellerman, 2008, s. 254; Wennergren, 2005, s. 540).

16. *fraĉjo* “kardeşliğim, abicğim” < *frat(o)* “(erkek) kardeş, ağabey” (RV): *Imagu, Oskarĉjo, lo cikoni alportit por vi fraĉjon.* “Düşünsene Oskarcık, leylek sana bir kardeşçik getiriyormuş.” (AeM1).
17. *Miĉjo* “Mikaelocuğum” < *Mikael(o)* “Mikaelo” (RV): *Kiel plaĉas al vi, Miĉjo, la novaj kurtenoj?* “Yeni perdeleri beğendin mi, Mikaelocuğum?” (M).
18. *paĉjo* “babacığım” < *patr(o)* “baba” (RV): *Ne mirinde, ke ankaŭ paĉjo estas iel kruela!* “Babacığın da bu kadar acımasız olmasına şaşmamalı.” (FSMI).

4.1.7. {-ebl-}

Eylem köklerinden/gövdelerinden YETERLİLİK belirten önadlar türeten {-ebl-} soneki, kökün/gövdenin yapısına örtük bir EDİLGENLİK bilgisi işleyerek eylemin karşılık geldiği olgunun gerçekleştirilmesinin olanaklar veya olasılıklar dahilinde olduğunu bildirmektedir (Gledhill, 2000, s. 76; Kellerman, 2008, s. 149-150; Wennergren, 2005, s. 546-547).

19. *komprenebla* “anlaşılır” < *kompren(i)* “anlamak” (RV): *Mi esperas, ke mia analizo estas klara kaj komprenebla.* “Umarım analizim açık ve anlaşılırdır.” (K).
20. *legebla* “okunaklı” < *leg(i)* “okumak” (PIV): *Ĉu tio estas sufiĉe legebla?* “Yeterince okunaklı mı?” (IdO).
21. *manĝebla* “yenebilen” < *manĝ(i)* “yemek” (PIV): *Ilij boatanaroj plonĝas en akvon kaj ekkolektas la manĝeblajn fiŝojn, [...]* “Tekne mürettebatları, suya dalıp yenebilen balıkları toplarlar, [...]” (IMDeE6).

4.1.8. {-ec-}

Gledhill (2000, s. 76) tarafından köküne/gövdesine soyut bir nitelik kazandırdığı belirtilen {-ec-} soneki, ana işlevi olarak ad (22) veya önad (25) ulamından köklere/gövdelere “... olma durumu” anlamı katması bakımından DURUM ADLARI oluşturmasının yanı sıra SOYUTLAMA (23) ve ZAMAN (24) işlevlerini de yerine getirdiği görülmektedir. Yine ad (26) kökleri/gövdeleri üzerinden türemiş biçimlerinde “+(y)A benzeyen, +(y)X andran, ... gibi” anlamlarının öne çıktığı BENZERLİK ÖNADLARI türetimlerinde de işletilmektedir (Kellerman, 2008, s. 184; Wennergren, 2005, s. 547-550).

22. *amikeco* “arkadaşlık” < *amik(o)* “arkadaş” (RV): *Donacetoj subtenas amikecon.* “Ufak hediyeler arkadaşlığı destekler.” (PE).
23. *justeco* “adalet” < *just(a)* “adil” (RV): *Ĉio estas farata laŭ rajto kaj justeco.* “Her şey hak ve hukuka uygun olarak yapılır.” (IBdIV).

3 Dildeki küçültme yapılarının edimsel işlevleri konusu için ayrıca bk. Sarı (2020).

24. *juneco* “gençlik dönemi” < *jun(a)* “genç” (RV): *Dum la tuta juneco li fervore legis la novajn verkojn de Tolstoj*. “Gençliği boyunca Tolstoy’un yeni eserlerini hevesle okurdu.” (VdZ).
25. *libereco* “özgürlük” < *liber(a)* “özgür” (RV): *La gazetara libereco meritas defendon*. “Basının özgürlüğü savunulmalıdır.” (IMDeE2).
26. *silkeca* “ipeksi” < *silk(o)* “ipek” (RV): *Li estis vestita per malstreĉa, faldoriĉa vestaĵo el silkecaj ŝtofoj*. “İpeksi kumaşlardan yapılma rahat, pileli bir kıyafet giymişti.” (MA).

4.1.9. {-eg-}

Biçimbilgisel özelliği olarak köküne/gövdesine bitişme sürecinde herhangi bir ulam ayrımında bulunmayan {-eg-} sonekinin dil dizgesi içerisinde adların (27), önadların (28) ve eylemlerin (29) üzerine gelerek oluşturduğu sözlükbirim örnekleri bulunmaktadır. Söz konusu sözlükbirimler; bitiştikleri köklere/gövdelere boyutsal olarak [+büyük], niteliksel olarak [+güçlü], içeriksel olarak [+yoğun] şeklinde anlambirimsel bilgiler yüklemeleri bakımından dilin sözvarlığına BÜYÜLTME yapıları kazandırmak için kullanılmaktadır (Gledhill, 2000, s. 76; Kellerman, 2008, s. 115; Wennergren, 2005, s. 551).

27. *urbego* “metropol” < *urb(o)* “şehir” (RV): *La urbego suferas pro grandaj trafikaj problemoj kaj malbona ekologio*. “Metropol, büyük trafik sorunları ve kötü bir ekolojiden yana can çekmektedir.” (AeM2).
28. *bonega* “harika” < *bon(a)* “iyi” (PIV): *Mi havas bonegan ideon*. “Harika bir fikrim var.” (PkF).
29. *kriegi* “haykırmak” < *kri(i)* “bağırarak” (PIV): *Ŝi kriegis, blasfemojn, krudajn vortojn ĵetis al mi [...]* “Bağırıyor çağırıyor, küfürler, kaba sözler savurdu bana [...].” (IGA).

4.1.10. {-ej-}

Glendgill (2000, s. 76) ve Kellerman’ın (2008, s. 106) genel bağlamda YER olgusu bildiren sözlükbirimler türettiğini belirttikleri {-ej-} soneki; Wennergren’in çalışmasında (2005, s. 552-554) “belirli bir etkinliğin özellikle gerçekleştirildiği yer” tanımı üzerinden *eylem yerleri* (*agejoj*) (30), “belirli bir kişi, grup veya insan türünün çalışma, faaliyet gösterme, yaşama ve benzeri eylemler gerçekleştirdiği yer” tanımı üzerinden *kişi veya grup yerleri* (*loko por persono aŭ grupo*) (31), “bir şeyin saklandığı veya satıldığı yer” tanımı üzerinden de *depolar*, *dükkanlar* (*tenejoj*, *vendejoj*) (32) başlıkları altında inceliklerine inilerek ele alınmıştır.

30. *lernejo* “okul” < *lern(i)* “öğrenmek” (RV): *Eĉ la rusa lingvo jam trudiĝis devige en la lernejoj*. “Okullarda Rus dili bile çoktan zorunlu olarak dayatılıyordu.” (VdZ).
31. *ministrejo* “bakanlık” < *ministr(o)* “bakan” (RV) [...] li [...] kaj malsupreniras la ŝtuparon por aliri al la *ministrejo*. “[...] ve bakanlığa ulaşmak için merdivenlerden iniyor.” (IdO).
32. *viandejo* “kasap dükkânı” < *viand(o)* “et” (RV): *Virino estas ĉe viandejo*. “Kadın kasaptadır.” (IoDe).

4.1.11. {-em-}

Ağırlıklı olarak eylem çıkışlı bir biçimbirim olmasının yanı sıra birkaç örnekte ad köklerine/gövdelerine de bitişebildiği görülen {-em-} soneki; kökün/gövdenin karşılık geldiği kavrama karşı EĞİLİM (33), YETKİNLİK (34), YETERLİLİK (35) gibi işlevleri yerine getirerek NİTELİK ÖNADLARI türetmektedir (Gledhill, 2000, s. 76; Kellerman, 2008, s. 176; Wennergren, 2005, s. 554-555).

33. *aliseksema* “heteroseksüel” < *la alia seks(o)* “öteki cinsiyet” (RV): *Precipe por aliseksemaĵ homoj, en la rilatoj inter virinoj kaj viroj.* “Özellikle heteroseksüel insanlar için, kadınlar ile erkekler arasındaki ilişkilerde.” (K).

34. *mensogema* “yalancı” < *mensog(i)* “yalan söylemek” (RV): *Ĉu eblas ke la sama naturo estas filozofa kaj mensogema?* “Aynı doğanın felsefi ve yalancı olması mümkün mü?” (IRe).

35. *eksploğema* “patlayıcı” < *eksploğ(i)* “patlamak” (RV): *Eksploğema energio tie videble amasiĝis.* “Patlamak üzere olan bir enerji orada gözle görülür bir şekilde birikiyordu.” (ĈNKV).

4.1.12. {-end-}

Yukarıda işlenen {-ebl-} biçimbiriminde de söz konusu olduğu üzere içerisinde işaretsiz bir EDİLGENLİK verisi saklı olan {-end-} soneki, eylem ulamından köklerin/gövdelerin ardına gelerek kökün/gövdenin karşıladığı işin gerçekleştirilmesinin gerekliliğini niteleyen NİTELİK ÖNADLARI yapmaktadır (Gledhill, 2000, s. 76-77; Wennergren, 2005, s. 556).

36. *farenda* “yapılacak” < *far(i)* “yapmak” (PIV): *La laboro farenda estis ĉiam volonte farata.* “Yapılacak iş, her zaman isteyerek yapıldı.” (KMS).

37. *pagenda* “ödenecek” < *pag(i)* “ödemek” (RV): *Kolektivaj mendoj estas pagendaĵ post la ricevo de la libroj.* “Toplu siparişler, kitapların teslim alınmasından sonra ödenecektir.” (IODe).

38. *respondenda* “yanıtlanacak” < *respond(i)* “yanıtlamak” (PIV): *Ĉi tiu demando ne estas respondenda.* “Bu soru yanıtlanmayacaktır.” (IODe).

4.1.13. {-er-}

Doğada bir bütün olarak bulunan varlıkların tek bir birimini karşılayacak sözlükbirimler oluşturmak için işlenen {-er-} soneki, anlambilgisel açıdan TEKİLLEME ulamının özelliklerini göstermektedir. Biçimbilgisel oluşumunda köklerin/gövdelerin de türemiş biçimlerin de ad ulamından sözlükbirimler oldukları görülmektedir (Gledhill, 2000, s. 77; Kellerman, 2008, s. 258; Wennergren, 2005, s. 556-557).

39. *akvero* “su damlası” < *akv(o)* “su” (RV): *La varmegaj akveroj gutadis al li rekte en la vizagon.* “Kaynar su damlaları doğrudan suratına damlıyordu.” (FdA1).

40. *neĝero* “kar tanesi” < *neĝ(o)* “kar” (RV): *Vi havas tiom da ŝanco kiel neĝero en infero.* “Cehennemdeki kar tanesi kadar şansın var.” (KMS).

41. *fajrero* “kıvılcım” < *fajr(o)* “ateş” (RV): *La plej malgranda fajrero estas sufiĉa por eksploğigi la pulvon.* “En ufak bir kıvılcım, barutu patlatmaya yeterlidir.” (DLdLI).

4.1.14. {-estr-}

Biçimbilim çalışmalarında “x eylemini gerçekleştiren kimse” şeklinde tanımlanan EYLEYEN ulamının bir türü olarak YÖNETİCİ ADLARI yapan {-estr-} soneki; kökteki/gövdedeki yer, kurum, kuruluş, örgüt, topluluk türünden oluşumların başındaki, yönetimindeki, denetimindeki kişileri karşılamak için işletilmektedir (Gledhill, 2000, s. 77; Kellerman, 2008, s. 234; Wennergren, 2005, s. 557).

42. *lernejestro* “okul müdürü” < *lernej(o)* “okul” (PIV): [...] *çar la lernejestro sin okupas je sia afero kun amo.* “[...] çünkü müdür işini aşkla yapmaktadır.” (DLdLI).

43. *šipestro* “gemi kaptanı” < *šip(o)* “gemi” (RV): *La šipanoj devas obei la šipestron.* “Mürettebat, kaptanın emirlerine uymalıdır.” (EdIFdE).

44. *urbestro* “vali” < *urb(o)* “şehir” (RV): *Ŝi estas la edzino de la urbestro.* “Kendisi valinin karısı olur.” (KkBeB).

4.1.15. {-et-}

Kellerman (2008, s. 180-181) tarafından BÜYÜLTME işlevli {-eg-} biçimbiriminin karşıtı olarak değerlendirilen {-et-} soneki, köküne/gövdesine bitişme sürecinde sözlüksel ulam ayrımı gözetmeksizin ve türetim işlemi sırasında kökün/gövdenin sözlüksel ulamında herhangi bir değişime neden olmaksızın addan ad (45), önaddan önad (46) ve eylemden eylem (47) şeklinde türetimlerde bulunmaktadır (Gledhill, 2000, s. 77; Wennergren, 2005, s. 557-558).

45. *libreto* “kitapçık” < *libr(o)* “kitap” (RV): *La unua libreto aperis en la rusa lingvo.* “İlk kitapçık, Rus dilinde çıktı.” (VdZ).

46. *beleŭta* “sevimli” < *bel(a)* “güzel” (RV): *Vi estas pli ol beleŭta, vi estas bela!* “Sen seviminin de ötesindesin, güzelsin!” (FdA2).

47. *pluveŭti* “çiselemek” < *pluv(i)* “(yağmur) yağmak” (RV): *Pluvis aŭ pluveŭtis dum tagoj kaj semajnoj.* “Günlerce ve haftalarca yağmur bir yağdı bir çiseledi.” (IeT).

4.1.16. {-id-}

İster hayvan (48), ister bitki (49), isterse de insan (50) olsun anlambilgisel yapısında [+canlı] bilgisini barındıran sözlükbirimlere bitişme gücü gösteren {-id-} son eki, köküne/gövdesine “+(n)Xn küçüğü, yavrusu ve/veya çocuğu” anlamlarını kazandırmaktadır (Gledhill, 2000, s. 77; Kellerman, 2008, s. 188; Wennergren, 2005, s. 558). Söz konusu biçimbirim; [+büyük], [+yaşlı], [+yetişkin] özellikleri gösteren kökler/gövdeler üzerinden [+küçük], [+genç], [+çocuk] ulamlarına evrilen türetimlere neden olması bakımından genel başlık olarak KÜÇÜLTME işlevini yerine getirmektedir.

48. *katido* “kedi yavrusu” < *kat(o)* “kedi” (RV): *Nun mi estas skribonta pri katido kaj malgranda knabineto.* “Şimdi bir kedi yavrusu ve küçük bir kız çocuğu hakkında yazacağım.” (M).

49. *plantido* “fide” < *plant(o)* “bitki” (RV): *Tio estas ja stranga plantido!* “Bu gerçekten tuhaf bir fide!” (FdA3).

50. *reĝido* “prens” < *reĝ(o)* “kral” (RV): *Mankas ja al ni la reĝido!* “Prensi özlüyoruz! (IRdB).

4.1.17. {-ig-}

Dilbilgisi kaynaklarında adlara (51), önadlara (52) ve eylemlere (53) ETTİRGENLİK bilgisi işlediği belirtilen {-ig-} soneki; adlara ve önadlara bitişmesi durumunda {-iĝ-} sonekinin ETTİRGEN biçimlerini oluşturma⁴, eylemlere bitişmesi durumundaysa köküne/gövdesine “+(n) Xn -mAsInI sağlamak” anlamı katarak geçişsiz eylemleri geçişli kılma ve geçişli eylemlerin de geçişlilik derecelerini artırma görevi görmektedir (Gledhill, 2000, s. 77-78; Kellerman, 2008, s. 195-196; Wennergren, 2005, s. 559-564).

51. *edzigi* “evlendirmek” < *edz(o)* “koca” (RV): *[...] ĉar estus tro ridinde edzigi princon kun filino de kristana sklavino.* “[...] çünkü prensi Hristiyan bir köyleyle evlendirmenin çok gülünç olacağını [...]” (IdO).
52. *faciligi* “kolaylaştırmak” < *facil(a)* “kolay” (RV): *Vi faciligas mian laboron.* “İşimi kolaylaştırıyorsun.” (ĈLVT).
53. *mortigi* “öldürmek” < *mort(i)* “ölmek” (RV): *Mortigu la reĝidon kaj revenu!* “Prensi öldür ve geri dön!” (FK2).

4.1.18. {-iĝ-}

Etkileşime girdiği kökün/gövdenin biçimbilgisel özelliklerine göre işlev yüklenen {-iĝ-} soneki, ardına bitiştiği adlara (54) ve önadlara (55) “... durumunu almak” anlamı katması bakımından SÜREÇ EYLEMLERİ oluşturmamasının yanı sıra geçişsiz eylemlere (56) BAŞLAMA⁵, geçişli eylemleseyse (57) DÖNÜŞLÜLÜK bilgisi işlemektedir (Gledhill, 2000, s. 78; Kellerman, 2008, s. 211-212; Wennergren, 2005, s. 564-567).

54. *amikiĝi* “arkadaş olmak” < *amik(o)* “arkadaş” (RV): *Koniĝinte je tiu ĉi nobla homo, mi tuj amikiĝis je li.* “Bu asil adamla tanıştıktan sonra hemen onunla arkadaş oldum.” (DLdLI).
55. *ruĝigi* “kızmarmak” < *ruĝ(a)* “kırmızı” (RV): *Li paliĝis de timo kaj poste li ruĝiĝis de honto.* “Korkudan beti benzi attı ve sonra utançtan kızardı.” (EdIfdE).
56. *sidiĝi* “oturmak, oturur duruma geçmek” < *sidi* “oturmak, oturuyor olmak” (RV): *Ni sidiĝis kaj komencis fumi.* “Oturup sigara içmeye başladık.” (FK1).
57. *rompiĝi* “kırılmak” < *romp(i)* “kırmak” (RV): *Io rompiĝis en la koro Zamenhofa.* “Zamenhofa’nın kalbinde bir şeyler kırıldı.” (VdZ).

4 Bu duruma örnekler aşağıda sunulmuştur:

1. *edzigi* “evlenmek” karşısında *edzigi* “evlendirmek” < *edz(o)* “koca” (RV).

2. *faciligi* “kolaylaşmak” karşısında *faciligi* “kolaylaştırmak” < *facil(a)* “kolay” (RV).

5 Söz konusu sonek, sözlük tanımında köküne/gövdesine “-mAyA başlamak” anlamı katması bakımından {ek-} önekinin eşdeğeri olarak değerlendirilmektedir. Aralarındaki tek ayrımın {ek-} biçimbirimli sözlükbirimlerin edimbilgisel yapılarında [+ivedilik] veya [-beklendiklik] çağrışımları barındırması olduğu belirtilmektedir (Wennergren, 2005, s. 591).

4.1.19. {-il-}

Genel olarak eylem ulamından köklerin/gövdelerin ardına getirilen {-il-} soneki; kökün/gövdenin karşılık geldiği eylemi gerçekleştiren aracı (59) veya eylemin gerçekleştirilmesinde kullanılan aracı (60) veya organı (58) belirterek ARAÇ ADLARI oluşturmaktadır (Gledhill, 2000, s. 78; Kellerman, 2008, s. 65; Wennergren, 2005, s. 568-570).

58. *flugilo* “kanat” < *flug(i)* “uçmak” (RV): *Liaj flugiloj paraliziĝis*. “Kanatları tutuldu.” (PE).
59. *montrilo* “gösterge” < *montr(i)* “göstermek” (RV): *[...] ke la unua montrilo en la plej multaj malsanoj estas la lango [...]* “[...] çoĝu hastalığın ilk göstergesinin dil olduğunu [...]” (FK1).
60. *tranĉilo* “bıçak” < *tranĉ(i)* “kesmek” (RV): *Mi nur havis tranĉilon kaj pipon*. “Sadece bıçağım ve pipom vardı.” (RK).

4.1.20. {-in-}

Bitiştigi kökün/gövdenin ad ulamından olması gereken {-in-} soneki; ister [+insan] (62), (63), isterse de [-insan] (61) özelliği gösteren sözlükbirimlere gelerek köküne/gövdesine DİŞİLLİK girdisi işlemektedir (Gledhill, 2000, s. 78-79; Kellerman, 2008, s. 61; Wennergren, 2005, s. 571-572).

61. *bovino* “inek” < *bov(o)* “boğa” (RV): *Jes, sed la bovinon mi denove interŝanĝis kontraŭ ŝafo!* “Evet, ama yine ineği koyunla takas ettim.” (FdA4).
62. *sinjorino* “hanımefendi” < *sinjor(o)* “beyefendi” (RV): *Estas por mi ankaŭ plezuro fariĝi via konato, mia sinjorino!* “Sizinle tanışmak benim için de bir zevk, hanımefendi!” (FK1).
63. *virino* “kadın” < *vir(o)* “erkek” (RV): *Tio ĉi ekenuiĝis la virinon*. “Bu da kadını sıkımtı.” (FK1).

4.1.21. {-ind-}

Yalnızca geçişli eylem ulamından köklere/gövdelere bitişebilme gücü gösteren {-ind-} soneki, {-ebl-} ve {-end-} biçimbirimleriyle koşutluk oluşturacak şekilde köküne/gövdesine EDİLGENLİK bilgisiyle birlikte “-mAyA değer” anlamı katarak NİTELİK ÖNADLARI türetiminde işletilmektedir (Gledhill, 2000, s. 79; Kellerman, 2008, s. 141; Wennergren, 2005, s. 572-573).

64. *kredinda* “güvenilir” < *kred(i)* “inanmak” (RV): *Mi aŭdis tion ĉi de kredindaj personoj*. “Bunu güvenilir kimselerden duydum.” (DLdILI).
65. *leginda* “okunası” < *leg(i)* “okumak” (PIV): *Esperantio riĉiĝis per du novaj legindaj libroj*. “Esperanto okumaya değer iki yeni kitapla zenginleşmiştir.” (RE).
66. *ridinda* “gülünç” < *rid(i)* “gülmek” (RV): *Vi estas ridindaj, ŝi diris*. “Gülünçsün, dedi.” (IeT).

4.1.22. {-ing-}

Kök/gövde konumundaki [+somut] nitelikli nesneden tek bir örneğin bir bölümünün korunma, saklanma, muhafaza edilme gibi nedenlerle içine yerleştirilerek koyulduğu kılıf, kın, hazne ve benzeri şekillerde bulunabilen KAP ADLARI oluşturan {-ing-} soneki; genel bağlamda ARAÇ ADLARI türetme uğrunda işletilmektedir (Gledhill, 2000, s. 79; Kellerman, 2008, s. 217; Wennergren, 2005, s. 573-574).

67. *fingringo* “yüksük” < *fingr(o)* “parmak” (RV): *Por ne piki la fingron ĉe l’kudrado, oni portas fingrington.* “Dikiş yaparken parmağa batmaması için yüksük takılır.” (DLdLI).
68. *glavingo* “kılıç kını” < *glav(o)* “kılıç” (RV): [...], *kaj sur ĝi estis zonita glavo, kiu pendis en la glavingo [...]* “[...] ve onun da üstünde kınında asılı bir kılıç kuşanmıştı [...]” (MT).
69. *kandelingo* “şamdan” < *kandel(o)* “mum” (RV): *En la kandelingo sidis brulanta kandelo.* “Şamdanda yanan bir mum duruyordu.” (EdIFdE).

4.1.23. {-ism-}

Ardına bitiştiği ad ulamından kökün/gövdenin KİŞİ ADI olması durumunda “+(n)Xn öğretilerini izleme” (70), ÖZDEK ADI olması durumunda “+(n)Xn neden olduğu sağlık durumu” (71), DİL ADI olması durumunda “+(n)Xn özelliklerini gösterme” (72) şeklinde anlamlara bürünen {-ism-} soneki; biçim-anlambilgisel olarak SOYUTLAMA görevini yerine getirmektedir (Gledhill, 2000, s. 79; Wennergren, 2005, s. 574-575).

70. *marksismo* “Marksizm” < *Marks(o)* “(Karl) Marks” (RV): *Tiu soci-ekonomika fluo transiris la marksison.* “Bu sosyoekonomik akım, Marksizmin ötesine geçmiştir.” (IMDeE1).
71. *alkoholismo* “alkolizm” < *alkohol(o)* “alkol” (RV): *Alkoholismo estas unu el la eblaj kialoj por la granda nombro de sinmortigoj.* “Alkolizm, çok sayıda intiharın olası nedenlerinden bir tanesidir.” (K).
72. *anglismo* “Anglisizm” < *angl(o)* “İngiliz” (PIV): *Eble estas konsekvenco de tro da anglismo.* “Belki de çok fazla Anglisizmin bir sonucudur.” (AeM2).

4.1.24. {-ist-}

Anlamsal ulam olarak EYLEYEN ADLARI türetiminde işletilen {-ist-} soneki; kökün/gövdenin karşılık geldiği kavramı uzman (73) veya meslek (74) olarak gerçekleştiren kimseleri belirtmenin yanı sıra düşünbilimsel öğretileri, düşünme biçimlerini, görüş topluluklarını karşılama görevini üstlenen {-ism-} biçimbirimi karşısında bunların destekçisi (75) olan kişileri adlandırmak için de işe koşulmaktadır (Gledhill, 2000, s. 79-80; Kellerman, 2008, s. 160; Wennergren, 2005, s. 575-577).

6 Başka bir dil dizgesi içerisinde İngiliz diline özgü kullanımların işletilmesi durumu (MW, t.y.).

73. *artisto* “sanatçı” < *art(o)* “sanat” (RV): *La juna artisto mortis antaŭ kelke da tagoj!* “Genç sanatçı, birkaç gün önce yaşamını yitirdi.” (FdA1).
74. *laboristo* “işçi” < *labor(i)* “çalışmak” (RV): *Ĉu la alia laboristo estis kun vi?* “Diğer işçi seninle miydi?” (ĈVKĈ).
75. *respublikisto* “cumhuriyetçi” < *respublik(o)* “cumhuriyet” (RV): [...], *la katolikoj/respublikistoj akuzas la protestantajn najbarojn [...]*. “[...] Katolikler/Cumhuriyetçiler de Protestan komşularını [...] suçlarlar.” (AeM1).

4.1.25. {-nj-}

Eklemlenme sürecinde sergilediği davranışlar bakımından {-êj-} biçimbirimi ile koşutluk oluşturan {-nj-} soneki (Gledhill, 2000, s. 41), biçim-anlambilgisel yapılarında ister örtük, isterse de açık olarak DİŞİLLİK bilgisi barındıran KİŞİ ADLARI (76), AKRABA ADLARI (77), AİLE BİREYLERİ (78) kategorilerine mensup sözlükbirimlere <sevgi>, <içtenlik>, <yakınlık> gibi edimbirimler kazandırmaktadır (Kellerman, 2008, s. 265; Wennergren, 2005, s. 578).

76. *Manjo* “Mariocuğum” < *Mari(o)* “Mario” (RV): [...], *tamen oni ankoraŭ vokas ilin Peĉjo kaj Manjo*. “[...], ancak hâlâ onlara Peterciğim ve Mariocuğum diyorlar.” (DLdLI).
77. *onjo* “teyzeciğim, halacığım” < *onklin(o)* “teyze, hala” (RV): *Iu knabeto ĉe la apuda tablo evidente tediĝas dum onjoj legas leteron*. “Teyzecikler mektup okurken yan masadaki küçük çocuk besbelli sıkılıyor.” (OsIP).
78. *panjo* “anneceğim” < *patrin(o)* “anne” (RV): *Malfermu, karaj infanoj, via panjo alportis ion por ĉiu*. “Açın sevgili çocuklar, anneciğiniz herkese bir şeyler getirdi.” (EF).

4.1.26. {-obl-}

Köküne/gövdesine karşılık geldiği sayısal değerle çarpılma anlamı katan {-obl-} soneki, biçimbilgisel niteliklerine göre (81)’deki örneğin istisna oluşturması dışında yalnızca sayı ulamından sözlükbirimlere (79), (80) bitişebilme kısıtı göstererek BÜYÜLTME ana başlığı altında ÇARPIM ÖNADLARI yapmaktadır (Gledhill, 2000, s. 80; Kellerman, 2008, s. 172; Wennergren, 2005, s. 578-579).

79. *duobla* “1. iki kat, 2. ikili” < *du* “iki” (RV): *La malliberejon ĉirkaŭis efektive duobla vico da soldatoj*. “Hapishane aslında çift sıra askerle çevrilmişti.” (QV).
80. *kvarobla* “1. dört kat, 2. dörtlü” < *kvar* “dört” (PIV): [...]: *la Okcident-Germana ekonomio estis kvarobla ol tiu de la Orient-Germana, [...]* “[...] Batı Almanya’nın ekonomisi, Doğu Almanya’nın dört katıydı.” (IMDeE5).
81. *multobla* “çoklu” < *mult(a)* “çok” (PIV): *Tio signifus multoblan kalkulon de la sama afero*. “Bu, aynı şeyin birden çok sayılması anlamına gelir.” (AeM).

4.1.27. {-on-}

Kök/gövde olarak temel sayıların üzerine gelen {-on-} soneki, köküne/gövdesine “+DA bir” anlamı katarak KÜÇÜLTME ana başlığı altında KESİR ADLARI oluşturmaktadır. Birincil işlevi adlar türetmek olmasına karşın *duono* “(ad) yarı, yarım” > *duona* “(önad) yarı, yarım” > *duone* “(belirteç) yarı yarıya” (PIV) örneklerinde söz konusu olduğu üzere ad türetimleri üzerinden önadla belirteç türetiminde de bulunmaktadır (Gledhill, 2000, s. 80; Kellerman, 2008, s. 153-154; Wennergren, 2005, s. 579-581).

82. *duono* “yarım” < *du* “iki” (RV): *En duono da minuto ĉio estos en ordo, sinjoro!* “Yarım dakikaya her şey düzelecek, beyefendi!” (IBdIV).
83. *centono* “yüzde bir” < *cent* “yüz” (RV): *Kaj li publikigis nur centonon el tio, kion li malkovris.* “Ve keşfettiklerinin yalnızca yüzde birini yayımladı.” (ĈLVT).
84. *milono* “binde bir” < *mil* “bin” (PIV): [...] *la biletoj perdas ĉiusemajne milionon de sia valoro, [...]* “[...]: Banknotlar her hafta değerlerinin binde birini kaybediyor, [...] (IMDeE5).

4.1.28. {-op-}

Dil dizgesinin sayma sistemindeki temel sayılarla kullanılan başka bir biçimbirim olarak {-op-} soneki; türemiş biçiminde ikili bir kavrama gönderme yapması durumunda BİRLİKTELİK (85), ikiden çok olarak bulunan bir kavrama karşılık gelmesi durumundaysa da TOPLULUK (86) işlevini yerine getiren belirteçler oluşturmaktadır. Sayılarla etkileşime girmesinin yanı sıra soru bildiren sözlükbirimlere de eklendiği görülmektedir (85) (Gledhill, 2000, s. 80; Kellerman, 2008, s. 244; Wennergren, 2005, s. 581-582).

85. *duope* “ikisi birlikte” < *du* “iki” (RV): *Duope ni trairos la tutan mondon.* “Birlikte tüm dünyayı dolaşacağız.” (EF).
86. *triope* “üçü birlikte” < *tri* “üç” (RV): *Duope, triope kaj en malgrandaj karavanoj venas homoj [...]* “İnsanlar; ikili, üçlü ve küçük karavanlar hâlinde [...] geliyorlar.” (VV).
87. *kiomope* “kaç kişi, kaç tane” < *kiom* “kaç” (RV): *Kiomope ni estas? “Kaç kişiyiz?”* (IRa).

4.1.29. {-uj-}

Yukarıda incelenen {-ing-} biçimbirimi ile karşılaştırıldığında {-uj-} soneki, türdeş birden çok nesneyle doldurulan kapları anlatması bakımından ARAÇ ADLARI (88) oluşturmakta işletilmektedir. Bir nesnenin bolca bulunduğu yer benzetmesi üzerinden *x-arbo* “x-ağacı” birleşikleri yerine YEMİŞ karşılığı köklerden/gövdelerden söz konusu yemişin yetiştiği AĞAÇ adları (89), *y-lando* “y-ülkesi” birleşikleri yerine ULUS karşılığı köklerden/gövdelerden söz konusu ulusun yaşadığı ÜLKE adları (90) yapması bakımından da ayrıca VARLIK ve YER ulamının gereklerini yerine getirmektedir (Gledhill, 2000, s. 80; Kellerman, 2008, s. 168; Wennergren, 2005, s. 582-583).

88. *monujo* “cüzdan” < *mon(o)* “para” (RV): *Jes, ĝi sidis en mia monujo.* “Evet, cüzdanımda duruyordu.” (IdO).
89. *pomujo* “elma ağacı” < *pom(o)* “elma” (RV): *Ĉu vi vidas la pomujon ĉe la fino de herbejo?* “Çayırının sonundaki elma ağacını görüyor musun?” (KkBeB).
90. *Turkujo* “Türkiye” < *turk(o)* “Türk” (RV): *La prezidanto ellaboris kun Turkujo politikan kaj ekonomian aliancon [...]* “Cumhurbaşkanı, Türkiye ile siyasi ve iktisadi bir ittifak kurdu [...]

4.1.30. {-ul-}

Ad (91), önad (92) veya eylem (93) soylu kökün/gövdenin belirttiği kavramı NİTELİK olarak taşıyan KİŞİ ADLARI yapımında kullanılan {-ul-} soneki; *mamuloj* “memeliler” < *mem(o)* “meme(ø)” (RV), *rampuloj* “sürüngenler” < *ramp(i)* “sürün(mek)” (RV), *ronĝuloj* “kemirgenler” < *ronĝ(i)* “kemir(mek)” (RV) örneklerinde söz konusu olduğu üzere *-uloj* şeklinde gerçekleştirilen ÇOĞUL biçimleriyle TÜR ADLARI oluşturma uğruna kullanılması bakımından da TOPLULUK ulamı kapsamında anlamsal özellikler taşımaktadır (Gledhill, 2000, s. 80; Kellerman, 2008, s. 124; Wennergren, 2005, s. 583-586).

91. *ĝibulo* “kambur kimse” < *ĝib(o)* “1. hörgüç, 2. kambur” (RV): *Plejparto de ili fariĝis ĝibuloj kaj silikozuloj.* “Çoğu kambur oldu ve silikoza yakalandı.” (AeM).
92. *malsanulo* “hasta kimse” < *malsan(a)* “hasta olan” (PIV): *La nokto estis malbona por la malsanulo.* “Gece, hasta için kötü geçmişti.” (KdP).
93. *vivulo* “canlı” < *viv(i)* “yaşam” (RV): *[...] la nombro de la formikoj tutmonde estas pli granda ol tiu de ĉiuj aliaj vivuloj.* “[...] dünya çapındaki karınca sayısının diğer tüm canlılardan daha fazla olduğu [...]

4.1.31. {-um-}

Gledhill (2000, s. 81) tarafından türetim çıktısında “ulamsız (uncategorized)” olarak adlandırılan {-um-} soneki, joker bir biçimbirim konumunda türlü işlevleri yerine getirerek yeni sözlükbirimler oluşturmak amacıyla kullanılmaktadır. Üzerine {-um-} biçimbirimi alan sözlükbirimler incelendiğinde kökteki/gövdedeki kavramın karşılanmasının anlatıldığı SAĞLAMA EYLEMLERİ (94), sayının taban olarak işletilmesinin anlatıldığı NİTELİK ÖNADLARI (95), vücut bölümünün üzerine denk gelen giyecek bölümünün anlatıldığı ARAC ADLARI (96) gibi anlamsal ulam öbeklenmeleri oluşturduğu görülmektedir (Gledhill, 2000, s. 81; Kellerman, 2008, s. 251; Wennergren, 2005, s. 586-588).

94. *aerumi* “havalandırmak” < *aer(o)* “hava” (RV): *[...], volante aerumi sian ĉambiron antaŭ la dormado.* “[...] uyumadan önce odasını havalandırmak isteyerek [...]
95. *duuma* “ikili tabanda” < *du* “iki” (RV): *Oni scias nur, ke ĝi ne estas absolute fiksa afero kaj duuma sistemo.* “Tamamen sabit bir şey olmadığı, ikili bir sistem olduğu biliniyor yalnızca.” (K).

96. *kolumo* “yaka” < *kol(o)* “boyun” (RV): *Liaj kravato kaj kolumo ne estis tre puraj kaj ne bone amelumitaj.* “Kravatı ve yakası pek temiz değildi ve iyi kolalanmamıştı.” (MA).

Yukarıda ilgili başlıklar altında ayrıntılı olarak ele alınan soneklerin sergiledikleri biçimbilgisel ve anlambilgisel özellikler aşağıdaki tabloda özetlenerek sunulmuştur.

Tablo 3. Soneklerin Biçim-Anlambilgisi			
Sıra	Sonek	Biçimbilgisi	Anlambilgisi
1.	{-aĉ-}	AD > AD ÖNAD > ÖNAD EYLEM > EYLEM	KÖTÜLEŞTİRME
2.	{-ad-}	EYLEM > AD	EYLEM
		EYLEM > EYLEM	SÜREKLİLİK/YİNELEME
3.	{-aĵ-}	AD/ÖNAD/EYLEM > AD	SONUÇ
4.	{-an-}	AD > AD	TEKİLLEME KÖKEN EYLEYEN
5.	{-ar-}	AD > AD	TOPLULUK
6.	{-ĉj-}	AD > AD	KÜÇÜLTME
7.	{-ebl-}	EYLEM > ÖNAD	EDİLGENLİK + YETERLİLİK
8.	{-ec-}	AD/ÖNAD > AD	DURUM SOYUTLAMA ZAMAN
		AD > ÖNAD	BENZERLİK
9.	{-eg-}	AD > AD ÖNAD > ÖNAD EYLEM > EYLEM	BÜYÜLTME
10.	{-ej-}	AD/EYLEM > AD	YER
11.	{-em-}	AD/EYLEM > ÖNAD	NİTELİK
12.	{-end-}	EYLEM > ÖNAD	EDİLGENLİK + NİTELİK
13.	{-er-}	AD > AD	TEKİLLEME
14.	{-estr-}	AD > AD	EYLEYEN
15.	{-et-}	AD > AD ÖNAD > ÖNAD EYLEM > EYLEM	KÜÇÜLTME
16.	{-id-}	AD > AD	KÜÇÜLTME
17.	{-ig-}	AD/ÖNAD > EYLEM	SÜREÇ + ETTİRGENLİK
		EYLEM > EYLEM	ETTİRGENLİK
18.	{-iĝ-}	AD/ÖNAD > EYLEM	SÜREÇ
		EYLEM > EYLEM	BAŞLAMA DÖNÜŞLÜLÜK
19.	{-il-}	EYLEM > AD	ARAÇ
20.	{-in-}	AD > AD	DIŞİLLİK
21.	{-ind-}	EYLEM > ÖNAD	EDİLGENLİK + NİTELİK
22.	{-ing-}	AD > AD	ARAÇ
23.	{-ism-}	AD > AD	SOYUTLAMA
24.	{-ist-}	AD/EYLEM > AD	EYLEYEN
25.	{-nĵ-}	AD > AD	KÜÇÜLTME
26.	{-obl-}	SAYI > ÖNAD	BÜYÜLTME

27.	{-on-}	SAYI > AD	KÜÇÜLTME
28.	{-op-}	SAYI/BELİRTEÇ > BELİRTEÇ	BİRLİKTELİK/TOPLULUK
29.	{-uj-}	AD > AD	ARAÇ VARLIK YER
30.	{-ul-}	AD/ÖNAD/EYLEM > AD	NİTELİK/TOPLULUK
31.	{-um-}	AD > AD	ARAÇ
		AD > EYLEM	SAĞLAMA
		SAYI > ÖNAD	NİTELİK
		...	...

4.2. Önekleme

Esperanto'nun biçimbilgisinde işlettiği bir diğer bağımlı biçimbirim türü olarak öneklerin kök veya gövde yapısına önden bitiştirilmesi sonucunda *önekleme* (*prefixation*) işlemi gerçekleştirilmektedir (Crystal, 2008, s. 382). Wennergren (2005, s. 588-601) tarafından *resmî ekler* olarak sınıflandırılan {bo-}, {çef-}, {dis-}, {ek-}, {eks-}, {ge-}, {mal-}, {miş-}, {pra-} ve {re-} olmak üzere toplamda 10 adet önek bulunmaktadır.

4.2.1. {bo-}

Türetim işlemi sırasında köküne/gövdesine “evlilik yoluyla kurulan yansoyluk ilişkisi” bilgisini işleme görevini üstlenen {bo-} öneki, anlambilgisel gelişiminde izlenen kök/gövde konumunda birbirlerine kan bağıyla bağlı aile bireyleri üzerinden türemiş biçim konumunda iki kişinin evlenmesi sonucu yasa yoluyla akrabalık bağı kazanan kimselere evrilme durumu bakımından KÖTÜLEŞTİRME ulamı altında değerlendirilmektedir (Gledhill, 2000, s. 70; Kellerman, 2008, s. 259; Wennergren, 2005, s. 588-589).

97. *bofilino* “gelin” < *filin(o)* “kız” (RV): [...] *Ŝi diris, ke vi estus bona bofilino*. “[...] İyi bir gelin olacağımı söyledi.” (İŞÜ).
98. *bofrato* “kayınbirader, enişte, bacanak” < *frat(o)* “(erkek) kardeş, ağabey” (RV): *Eble la bofrato mortigis la patrinon por ŝi*. “Belki de kayınbiraderi onun için annesini öldürmüştür.” (ÇRV).
99. *bopatrinio* “kayınvalide, kaynana” < *patrin(o)* “anne” (RV): *Mia bopatrinio ekloĝis ĉe ni, kiam ŝia edzo mortis, kaj ŝi tutsimple transprenis ĉion*. “Kayınvalidem, kocası öldüğünde bize taşındı ve tek kelimeyle bütün ipleri eline aldı.” (IMdJA).

4.2.2. {çef-}

Önemlilik derecesi bakımından ileride olma durumunu anlatan {çef-} öneki, hem [+canlı] (100), (101) hem de [-canlı] (102) anlambirimlerini barındıran ad ulamından köklere/gövdelere bitişerek “en önemli” ve “en üstün” konumunda bulunan ÜSTANLAMLI ADLAR oluşturmaktadır (Gledhill, 2000, s. 71; Wennergren, 2005, s. 589-590).

100. *ĉefministro* “başbakan” < *ministr(o)* “bakan” (RV): *La ĉefministro perdis parton de la konfido de siaj kuncivitanoj.* “Başbakan yurttaşlarının bir kısmının güvenini kaybetti.” (IMDeE1).
101. *ĉefrolulo* “başkahraman” < *rolul(o)* “(roman, hikâye vb.) karakter” (RV): *Lia ĉefrolulo, komisaro Maigret, ne estas dotita per specialaj povoj aŭ kapabloj.* “Başkahramanı Komiser Maigret’e özel güçler veya yetenekler bahşedilmemişti.” (IOdE).
102. *ĉefurbo* “başkent” < *urb(o)* “şehir” (RV): *Estis granda festo en la ĉefurbo de la landreganto.* “Ülke hükümdarının başkentinde büyük bir kutlama vardı.” (FdA4).

4.2.3. {dis-}

Eylem kökünün/gövdesinin karşılık geldiği kavramda birden çok yöne doğru ayrılma, bölünme, uzaklaşma bildiren {dis-} öneki; kökünün/gövdesinin tümleş yönetiminde teklikten çokluğa doğru bir değişikliğe neden olması bakımından ÇOKEYLEMLİLİK ulamının gereklerini yerine getirmektedir (Gledhill, 2000, s. 70; Kellerman, 2008, s. 226; Wennergren, 2005, s. 590-591).

103. *disdoni* “dağıtmak” < *don(i)* “vermek” (RV): *[...], sed ke ĉiuj invitkartoj estas disdonitaj.* “[...] ancak bütün davetiyelerin dağıtıldığını [...]” (KdP).
104. *disjeti* “saçmak” < *jet(i)* “atmak, fırlatmak” (RV): *Mi disŝiris la leteron kaj disjetis ĝiajn pecetojn en ĉiujn angulojn de la ĉambro.* “Mektubu yırtıp parçalarını odanın her köşesine saçtım.” (EdIFdE).
105. *dissolvi* “çözünmek” < *solv(i)* “çözmek” (RV): *Ĉiam pli kaj pli la papero dissolviĝis: [...]* “Kâğıt çözündükçe [...]” (FdA1).

4.2.4. {ek-}

Eylemlerin anlamsal yapılarına görünüşe ilişkin birtakım ayrıntı eklemelerinde bulunan {ek-} öneki; “-mAyA başlamak” anlamı üzerinden BAŞLAMA EYLEMLERİ (106), “çabucak -mAk” anlamı üzerinden TEZLİK EYLEMLERİ (107), “kısa bir süre -mAk” anlamı üzerinden de TEKİLLEME EYLEMLERİ (108) oluşturmaktadır (Gledhill, 2000, s. 70; Kellerman, 2008, s. 188; Wennergren, 2005, s. 591-592).

106. *ekkanti* “(şarkı) söylemeye başlamak” < *kant(i)* “(şarkı) söylemek” (RV): *Mia onklo ekkantis kaj tuj ĉesis, [...]* “Amcam şarkı söylemeye başladı ve birden durakladı [...]” (DLdILI).
107. *eksalti* “atlayıvermek” < *salt(i)* “atlamak” (RV): *Mi eksaltis de surprizo.* “Şaşkınlıktan atlayıverdim.” (EdIFdE).
108. *ekbrili* “birdenbire ve bir süreliğine parlamak” < *bril(i)* “parlamak” (PIV): *Ekbrilis fulmoj unu post alia.* “Ardı ardına şimşekler çaktı.” (FdA1).

4.2.5. {eks-}

Önüne bitiştiği ad ulamından köklere/gövdelere “eski ...” anlamı katan {eks-} öneki; bir zamanlar bulunduğu konumdan (109) veya orundan (110) ayrılmış olan kimseleri ve iğdiş edilerek üreme yeteneği elinden alınmış olan hayvanları (111) belirterek KÖTÜLEŞTİRME işlevini yerine getirmektedir (Gledhill, 2000, s. 70; Kellerman, 2008, s. 264; Wennergren, 2005, s. 592).

109. *eksedzo* “eski koca” < *edz(o)* “koca” (RV): *Fine post multe multe da tempo venas sia eksedzo*. “Sonunda uzun bir aradan sonra eski kocası gelir.” (OsIP).
110. *eksreĝo* “eski kral” < *reĝ(o)* “kral” (RV): [...], *ke ili asociigas la eksreĝon kun la korupto de la antaŭa reĝimo*. “[...] eski kralı bir önceki rejimde yapılan yolsuzlukla ilişkilendiriler de [...]” (IMDeE5).
111. *eksvirbovo* “öküz” < *virbov(o)* “boğa” (RV): *Teroj sur kiuj, ie kaj tie, kelkaj dekoj da novilloj (eksvirbovoj) stamfas, perditaj en la senfineco*. “Orada burada birkaç deste novillonun (öküzün) sonsuzluk içinde kaybolarak tepindiği topraklar.” (IMDeE1).

4.2.6. {ge-}

Dilin eril veya dişil cinsiyet işaretleme uğruna işlettiği {-çj-}, {-in-}, {-nj-} şeklindeki biçimbirimlerin karşısında her iki cinsiyetin de kapsandığını belirten {ge-} öneki; biçimbilgisel yapısında [+çoğul] bilgisini barındıran {-j} biçimbirimi ile çekimlenme zorunluluğu göstermektedir. Köküne/gövdesine kazandırdığı anlambilgisel özellikler incelendiğinde iki kişiye gönderimde bulunulması durumunda BİRLİKTELİK ADLARI, ikiden çok kişiye gönderimde bulunulması durumunda da TOPLULUK ADLARI türetmektedir (Gledhill, 2000, s. 70; Kellerman, 2008, s. 253; Wennergren, 2005, s. 592-294).

112. *geamikoj* “erkek ve kız arkadaşı(lar)” < *amik(o)* “arkadaş” (RV): *Geamikoj, la hodiaŭa tago estas por unu el ni tre signifoplena tago*. “Arkadaşlar, bugün birimiz için çok önemli bir gün.” (MA).
113. *gefratoj* “erkek ve kız kardeş(ler)” < *frat(o)* “kardeş” (RV): *Mi havas junajn gefratojn, do la elspezo preterkuras la enspezon*. “Küçük kardeşlerim var, dolayısıyla harcamalarımız kazancımızı geçiyor.” (KMS).
114. *gepatroj* “anne ve baba” < *patr(o)* “baba” (RV): *Vi ne havas plu gepatrojn*. “Artık annen(iz) baban(ız) yok.” (FK1).

4.2.7. {mal-}

Biçimbilgisel özgürlükleri bağlamında ad (115), önad (116), belirteç (117), eylem (118) ve ilgeç (119) olmak üzere her türden sözlükbirime eklenebilme ve kökünde/gövdesinde herhangi bir ulam değişikliğine neden olmama özellikleri gösteren {mal-} öneki, kökün/gövdenin karşılık geldiği kavramın tersini anlatan türetimlerde bulunma konusunda oldukça işlek bir biçimbirimdir (Gledhill, 2000, s. 70-71; Kellerman, 2008, s. 69). Dilin sözvarlığında

KARŞITLIK ilişkisi içerisinde bulunan sözlükbirimlerden birinin her zaman için {mal-} biçimbirimli olmasının gerekli olmadığını belirten Wennergren; bu duruma *oriento* “doğu” ile *okcidento* “batı”, *nigra* “siyah” ile *blanka* “beyaz”, *kun* “+(y)LA” ile *sen* “+sXz” gibi örnekler sunmaktadır (2005, s. 596).

115. *malamiko* “düşman” < *amik(o)* “arkadaş” (RV): *Kaj eble tial neniam surprizis min malamiko.* “Ve belki de bu yüzden hiçbir zaman beni şaşırtmazdı bir düşman.” (IF).
116. *malfeliĉa* “mutsuz” < *feliĉ(a)* “mutlu” (RV): *Ĉu vi estas ankaŭ malfeliĉa, fraŭlino?* “Siz de mi mutsuzsunuz, genç bayan?” (FK1).
117. *malsupre* “aşağıda” < *supr(e)* “yukarıda” (RV): *Malsupre ni parolos pri la novaj kondiĉoj, [...] “Aşağıda [...] yeni koşulları konuşacağız.”* (OVkRT).
118. *malami* “nefret etmek” < *am(i)* “sevmek” (RV): *Vi malamas miajn fratojn?* “Kardeşlerimden nefret mi ediyorsun?” (IF).
119. *malantaŭ* “+(n)Xn arkasında” < *antaŭ* “+(n)Xn önünde” (RV): *La luno, kiu ekaperis malantaŭ monteto, brilis en sennuba ĉielo.* “Tepenin arkasında beliren ay, bulutsuz bir gökyüzünde parlıyordu.” (ĈL).

4.2.8. {mis-}

Etkileşime girdiği köklere/gövdelere [+yanlışlık] ve [+kötülük] şeklinde anlambirimler kazandıran {mis-} öneki, genel bağlamda KÖTÜLEŞTİRME işlevinde kullanılmaktadır. Eylem ulamından köklere/gövdelere “yanlış -mAk” (120), (121) veya “kötüye -mAk” (122) anlamları katarak eylemin niteliklerinde azalma yaşanmasına neden olmaktadır (Gledhill, 2000, s. 71; Wennergren, 2005, s. 597-598).

120. *misinformi* “yanlış bilgilendirmek” < *inform(i)* “bilgilendirmek” (RV): *[...], kiam ŝtataj respondeculoj misinformis pri la brulegoj.* “[...] devlet yetkililerinin yangınlar hakkında yanlış bilgi vermesiyle [...]” (AeM2).
121. *miskompreni* “yanlış anlamak” < *kompren(i)* “anlamak” (RV): *Ĉu mi ĝuste aŭdis aŭ ĉu mi ial miskomprenis la nomon?* “Doğru mu duydum yoksa ismi yanlış anlamış olabilir miyim?” (ĈRV).
122. *misuzi* “kötüye kullanmak” < *uz(i)* “kullanmak” (RV): *[...], ke mi misuzas vian amikecon, [...]* “[...] arkadaşlığımı kötüye kullandığımı [...]” (aT).

4.2.9. {pra-}

Ad ulamından köklerin/gövdelerin önüne bitişen {pra-} öneki; köküne/gövdesine çok eski bir geçmişten olma (123), gelişiminin başında bulunma (124), bir önceki kuşaktan olma (125) şeklinde [+eskilik], [+ilkellik], [+öncelik] gibi anlamlar yükleyerek KÖTÜLEŞTİRME işlevini yerine getirmektedir (Gledhill, 2000, s. 71; Kellerman, 2008, s. 264; Wennergren, 2005, s. 598-599).

123. *prahistorio* “tarih öncesi” < *histori(o)* “tarih” (RV): [...] *sed ankaŭ la geografion, prahistorion, legendojn, lingvojn kaj alfabetojn de tiu mondo.* “[...] fakat o dŭnyanin coĝrafyasını, tarih öncesini, efsanelerini, dillerini ve alfabelerini de icat etti.” (AeM1).
124. *pralingvo* “anadil” < *lingv(o)* “dil” (RV): *Ankaŭ versajne ne estis nur unu pralingvo.* “Muhtemelen tek bir anadil de yoktu.” (AeM1).
125. *prapatro* “ata” < *patr(o)* “baba” (RV): *Volonte ŝi iradis en la grandan salonon, kie pendis la portretoj de la prapatroj; [...]* “Atalarının portrelerinin bulunduğu büyük salona kendi isteğiyle gider dururdu; [...]” (FdA4).

4.2.10. {re-}

Eylemlerin anlamsal yapılarına “yeniden yapma” (126), “karşılık olarak yapma” (127), “eski konumuna veya durumuna doğru gerçekleştirme” (128) bilgileri katan {re-} öneki; YİNELEME, İŞTEŞLİK, DÖNDÜRME ulamına uygun türetimlerde bulunmaktadır (Gledhill, 2000, s. 71; Kellerman, 2008, s. 204; Wennergren, 2005, s. 599-601).

126. *rediri* “yinelemek” < *dir(i)* “söylemek” (RV): [...] *rediru al mi tiun konsolan parolon; [...]* “[...]: o rahatlatıcı sözü tekrarla bana; [...]” (ĈL).
127. *redoni* “iade etmek” < *don(i)* “vermek” (RV): *Mi redonas al vi vian promeson; [...]* “Sözünü sana iade ediyorum; [...]” (ĈL).
128. *reveni* “geri dönmek” < *ven(i)* “gelmek” (RV): *Mi foriras, kaj mi revenos post kvarono da horo.* “Çıkıyorum ve on beş dakika sonra geri döneceğim.” (DLdLI).

Yukarıda ilgili başlıklar altında ayrıntılarına inilerek incelenen örneklerin takındıkları biçimbilgisel ve anlambilgisel davranışlar aşağıdaki tabloda toparlanarak sunulmuştur.

Tablo 4. Örneklerin Biçim-Anlambilgisi			
Sıra	Önek	Biçimbilgisi	Anlambilgisi
1.	{bo-}	AD > AD	KÖTÜLEŞTİRME
2.	{çef-}	AD > AD	ÜSTANLAMLILIK
3.	{dis-}	EYLEM > EYLEM	ÇOKEYLEMLİLİK
4.	{ek-}	EYLEM > EYLEM	BAŞLAMA TEZLİK TEKİLLEME
5.	{eks-}	AD > AD	KÖTÜLEŞTİRME
6.	{ge-}	AD > AD	BİRLİKTELİK/TOPLULUK
7.	{mal-}	AD > AD ÖNAD > ÖNAD EYLEM > EYLEM BELİRTEÇ > BELİRTEÇ	KARŞITLIK
		İLGEÇ > İLGEÇ	
8.	{mis-}	EYLEM > EYLEM	KÖTÜLEŞTİRME
9.	{pra-}	AD > AD	KÖTÜLEŞTİRME
10.	{re-}	EYLEM > EYLEM	YİNELEME İŞTEŞLİK DÖNDÜRME

5. Biçimbirimlerde Çokanlamlılık ve Eşanlamlılık

Alanyazında biçimbirimlerde *çokanlamlılık* ve *eşanlamlılık* olarak adlandırılan olgular, sırasıyla çeşitli türetimsel ortamlarda aynı biçimbirimin birbirlerinden ayrı veya farklı biçimbirimlerin birbirlerine yakın anlamlara gelecek şekilde işletilmesi durumudur (Salvadori ve Huyghe, 2022, s. 2). İlgili olguların daha anlaşılır kılınması amacıyla *çokanlamlılık* durumu için Tr. {+IXk} biçimbirimi ele alınacak olursa söz konusu biçimbirimin ad soylu sözlükbirimlere eklenerek DURUM (bk. *erkeklik* “erkek olma durumu”), SOYUTLAMA (bk. *kardeşlik* “birlik ve beraberlik”), TOPLULUK (bk. *insanlık* “insanların tümü”), ARAÇ (bk. *başlık* “başı korumak için giyilen şapka”), YER (bk. *çöplük* “çöplerin atıldığı yer”), AMAÇ (bk. *kışlık* “kış için”), ZAMAN (bk. *gençlik* “ergenlikle orta yaş arası dönem”) gibi işlevleri yerine getirdiği görülmektedir (krş. Hatiboğlu, 1974/1981, s. 102-106; Korkmaz, 2003/2009, s. 55-58; Zülfikar, 1991/2011, s. 110-112). Öte yandan YER ulamını gerçekleştirmek için kullanılan {+IXk} ile {(A)k} (bk. *durak* “durulacak yer”), {+rA} (bk. *bura* “bu yer”), {+(h)âne} (bk. *pastane* “pasta vb. yapılan, yenilen ve satılan yer”) gibi biçimbirimler arasındaki ilişki *eşanlamlılık* kapsamına girmektedir (krş. Kapan, 2019, s. 37-38).

Türkçedeki gelişimin koşutu olarak Esperanto’da da {-ec-}, {-uj-}, {ek-} gibi biçimbirimlerde *çokanlamlılık* göze çarpmaktadır. Biçimbirim başına düşen işlev sayısının ötesinde anlamsal ulam başına düşen biçimbirim sayısı dikkate alındığında ise EYLEYEN ulamı için {-an-}, {-estr-}, {-ist-}; KÖTÜLEŞTİRME ulamı için {-aĉ-}, {bo-}, {mis-}; KÜÇÜLTME ulamı için ise {-ĉj-}, {-et-}, {-id-} gibi örneklere denk gelmektedir. Biçimbirimlerde *eşanlamlılık* tanımında yer alan “yakın anlamlar” ifadesiyle koşutluk oluşturacak şekilde aynı ulamlar altında değerlendirilen biçimbirimler arasında anlam ayrımları bulunmaktadır. *Eşanlamlılık* özelliği gösteren biçimbirimler arasından KÜÇÜLTME ulamının gereklerini yerine getirenler ele alınacak olursa örnek olarak sunulan biçimbirimlerin birincisi [+yakınlık], ikincisi [+boyut/nitelik], üçüncüsü de [+yaş] ayrıntılarını ek olarak yapılarında barındırmaları bakımından birbirlerinden ayrılmaktadır.

Benzer bir karşılaştırmayı İn. {-hood}, {-ship} ve {-dom} özelinde gerçekleştiren Schulte (2015, s. 19); ilgili biçimbirimlerin baskın olarak DURUM ADLARI (krş. *subjecthood* “öznellik”, *coupledom* “birliktelik”, *recruitship* “acemi erlik”) oluşturmalarına karşın son dönemlerde ortaya çıkan *yeniögelere* (*neologism*) ikincisinin BECERİ (*skill*) veya UYGULAMA (*practice*), üçüncüsünün ise TOPLULUK (*collectivity*) veya ÜLKE (*realm*) adları türetme şeklinde gerçekleştirdikleri işlevler konusunda ayrışmaları bakımından *kısmi eşanlamlılık* (*partial synonymy*) kapsamında değerlendirilebileceklerini belirtmektedir. Esperanto’da ise EYLEYEN ADLARI türetmekte işletilen {-an-} ve {-ist-} biçimbirimleri *eşanlamlılık* bağlamında karşılaştırılacak olursa her ikisinin de köküne/gövdesine “+(y)X destekleyen kimse” anlamını katması bakımından anlamsal tabanda örtüşmelerinin yanı sıra ilki KİŞİ adlarına, ikincisi de KAVRAM adlarına bitişebilmesi nedeniyle kök/gövde yapılarının nitelikleri konusunda ayrışma yaşamaktadırlar.

6. Sonuç

İnsan zihninin düşünsel ve sanatsal bir üretimi olarak *yapay diller*, tarih boyunca türlü amaç ve istekler uğruna işlenerek var kılınmışlardır. Dünya savaşları öncesinde Avrupa coğrafyasındaki etnik unsurlar arasında toplumsal gerginliğin tırmanmasına bir çözüm yolu olarak önerilen yapay dil projeleri dikkat çekmektedir. Bu projelere bir örnek olarak Esperanto, XIX. yüzyılın sonlarında etnik çeşitliliğin neden olduğu gerginlik durumunun yoğun olarak hissedildiği Rus Polonya'sı yönetimi altındaki Białystok'ta Yahudi kökenli bir göz doktoru tarafından tasarlanarak insanlığa tanıtılmasının üzerinden geçen süre içerisinde gelişimini sürdürerek doğal bir dilin gereklerini yerine getirecek olgunluğa erişmiştir (Waringhien, 1959). Bugün dünya çapında iki milyonu aşkın bir kullanıcısı olduğu öne sürülen (Wandel, 2015) Esperanto'nun anadili olarak edinildiği ev ortamları (bk. Corsetti, 1996), erek dil olarak kullanıldığı çeviri çalışmaları (bk. Janton, 1993, s. 93-95) ve özgün dil olarak işlendiği yazınsal yapıtlar (bk. a.g.y., s. 95-109) bulunmaktadır.

Biçimbilgisel olarak *bitişken* bir *dil* özelliği gösteren Esperanto'nun söz yapım yöntemleri arasından ağırlıklı olarak *türetme* yönteminden yararlanarak kavram karşılması gerçekliğinden yola çıkılarak bu çalışmada dilin sahip olduğu biçimbirim envanterinin betimlemeli ve karşılaştırmalı olarak incelenmesi amaçlanmıştır (Wells, 1989, akt. Gledhill, 2000, s. 38-41). 31 tanesi sonek, 10 tanesi de önek olmak üzere toplamda 41 adet biçimbirimin ele alındığı çalışmada söz konusu biçimbirimlerin biçimbilgisel ortamlarda sergiledikleri davranışsal kısıtlar ve sözlükbirimlerin kavram alanlarına kattıkları anlamsal özellikler bakımından biçimbilimsel ve anlambilimsel olmak üzere iki adet betimsel yaklaşım kullanılmıştır. Elde edilen bulgular incelendiğinde kimi durumlarda tek bir biçimbirim başına düşen işlev sayısının veya tek bir işlev başına düşen biçimbirim sayısının birden çok olduğu görülmüştür.

Doğal dil dizgelerinde bağımlı biçimbirimlerin sergiledikleri *çokişlevlilik* (*polyfunctionality*) davranışları kapsamında kuramsal olarak değerlendirilen *çokanlamlılık* ve *eşanlamlılık* durumlarında dildeki biçimbirimlerin “bire bir”den çok “bire çok” veya “çoğa çok” ilişkisi içerisinde buldukları savlanmaktadır (Salvadori ve Hughe, 2002, s. 3). Birinci durumunda tek bir biçimbirimin etkileşime girdiği köklerde/gövdelerde farklı farklı türlerden anlamsal işlevleri yerine getirmesi söz konusu olurken ikinci durumda tek bir kavram alanı birden çok biçimbirimle gerçekleştirilebilmektedir (a.g.y., s. 2). Bir başka açıdan yapay bir dil örneği olarak Esperanto ile Türkçe ve İngilizce gibi doğal dillerin sözvarlıklarına yeni sözlükbirimler kazandırmak için söz yapım yöntemleri arasından türetme işlemi kapsamında işe koştuğu bağımlı biçimbirimlerin sergiledikleri *çokanlamlılık* ve *eşanlamlılık* davranışlarının karşıtsal çözümleme yapılarak incelendiği bu çalışmada Esperanto'nun türetmeden sorumlu bağımlı biçimbirimlerinin de doğal dillerinkiler gibi *çokanlamlı* veya *eşanlamlı* olabildikleri sonucuna ulaşılmıştır.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.

Kaynakça / References

Birincil Kaynaklar

- Akdeniz, D., ve Çokbankir Şengül, N. (2023). Mitoloji ve ortak bilinç: Homeros ve Vergilius'un Aeneas'ı. *Belgü*, (Özel Sayı), 295-304.
- Bagasheva, A., Körtvélyessy, L., Štekauer, P. ve Valera, S. (2017). *Semantic categories (update)* [Excel Dosyası]. Erişim tarihi: 2023, 18 Aralık. Erişim adresi: https://www.ugr.es/~svalera/Monika/downloads/Semantic%20categories_Revised_12_May_2017.xlsx
- Brown, R. (2006). *Glossopoeia & glossopoeic languages*. Erişim tarihi: 2024, 31 Ocak. Erişim adresi: <http://www.carolandray.plus.com/Glosso/Glossopoeia.html>
- Corsetti, R. (1996). A mother tongue spoken mainly by fathers. *Language Problems and Language Planning*, 20(3), 263-273.
- Corsetti, R., Pinto, M. A. ve Tolomeo, M. (2004). Regularizing the regular: the phenomenon of overregularization in Esperanto-speaking children. *Language Problems & Language Planning*, 28(3), 261-282.
- Crystal, D. (2008). *A Dictionary of Linguistics and Phonetics* (6. Baskı). Oxford: Blackwell Publishing.
- Dural, H. (2019). *Esperanto Türkçe Sözlük*. Ankara: Gece Kitaplığı.
- Fitch, W. T. (2010). *The Evolution of Language*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Gledhill, C. (2000). *Grammar of Esperanto: A Corpus-Based Description*. Erişim tarihi: 2023, 3 Aralık. Erişim adresi: https://www.researchgate.net/publication/328306566_The_Grammar_of_Esperanto_A_corpus-based_description
- Gobbo, F. (2020). *Introduction to Interlinguistics*. Münih: GRIN Verlag.
- Guinard, T. (2016). An algorithm for morphological segmentation of Esperanto words. *The Prague Bulletin of Mathematical Linguistics*, 105, 63-76.
- Gündoğdu, A. E. (2023). Türkçede [-CIK] küçültme biçimbiriminin biçim-anlambilimsel işlevleri. *Türkçe Uygulamalı Dilbilim Dergisi*, 1(1), 59-74.
- Hatiboğlu, V. (1974/1981). *Türkçenin Ekleri* (2. Baskı). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- İmer, K., Kocaman, A. ve Özsoy, A. S. (2011). *Dilbilim Sözlüğü*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.
- Jansen, W. (2016). Derivation in the lexicon: The case of Esperanto. *Linguistics*, 54(5), 1101-1133.
- Janton, P. (1992). *Esperanto: Language, Literature, and Community* (H. Tonkin, J. Edwards ve K. Johnson-Weiner, Çev.). Albany: State University of New York Press.
- Kapan, A. (2019). *Derivational Networks of Nouns and Adjectives in Turkish* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Kellerman, I. (2008). *A Complete Grammar of Esperanto: The International Language*. Whitefish: Kessinger Publishing.

- Korkmaz, Z. (1992). *Gramer Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Korkmaz, Z. (2003/2009). *Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi* (3. Baskı). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Koutny, I. (2015). A typological description of Esperanto as a natural language. *Język. Komunikacja. Informacja*, 10, 43-62.
- Körtvélyessy, L., Bagasheva, A. ve Štekauer, P. (2020). Introduction. L. Körtvélyessy, P. Štekauer ve S. Valera (Ed.), *Derivational Networks Across Languages* içinde (s. 1-26). Berlin, Boston: Walter de Gruyter.
- McGlinch, A. (2021). *Kial mi decidis eklerni Esperanton or, Why I Decided to Start Learning Esperanto*. Erişim tarihi: 2024, 1 Ocak. Erişim adresi: <https://medium.com/@antmcglinch/kial-mi-decidis-eklerni-esperanton-or-why-i-decided-to-start-learning-esperanto-893602553049>
- Merriam-Webster (MW). (t.y.). Anglicism. *Merriam-Webster.com Dictionary* içinde. Erişim tarihi: 2023, 30 Aralık. Erişim adresi: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/anglicism>
- Peterson, D. J. (2015). *The Art of Language Invention*. New York: Penguin Books.
- Plena Ilustrita Vortaro (PIV). (2020). *Plena Ilustrita Vortaro*. Erişim tarihi: 2024, 8 Şubat. Erişim adresi: <https://vortaro.net/>
- Reta-Vortaro (RV). (t.y.). *Reta-Vortaro*. Erişim tarihi: 2024, 8 Şubat. Erişim adresi: <https://reta-vortaro.de/revo/dlg/index-2k.html>
- Rhiemeier, J. (2012). *The art of conlang classification*. Erişim tarihi: 2024, 31 Ocak. Erişim tarihi: <http://www.joerg-rhiemeier.de/Conlang/classification.html>
- Salvadori, J. ve Huyghe, R. (2022). Affix polyfunctionality in French deverbal nominalizations. *Morphology*, 33, 1-39.
- Sarı, İ. (2020). *Türkçede Küçültme*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Schulte, M. (2015). *The Semantics of Derivational Morphology: A Synchronic and Diachronic Investigation of the Suffixes -age and -ery in English*. Tübingen: Narr.
- Tekstaro de Esperanto (t.y.). *Tekstaro de Esperanto*. Erişim tarihi: 2024, 8 Şubat. Erişim adresi: <https://tekstaro.com/>
- Vardar, B. (2002). *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Multilingual.
- Wandel, A. (2015). How many people speak Esperanto? Or: Esperanto on the web. *Interdisciplinary Description of Complex systems*, 13(2), 318-321.
- Waringhien, G. (1959). Lazar Ludvik Zamenhof (E. Ockey, Çev.). *Nordamerika Esperanto-Revuo. Honore al D-ro Zamenhof (Novembro-Decembro, 1959)*, 7(6), 1-7.
- Wennergren, B. (2005). *Plena Manlibro de Esperanta Gramatiko*. Erişim tarihi: 2023, 17 Aralık. Erişim adresi: <https://bertilow.com/pmeg/index.html>
- Zamenhof, L. L. (1887). *Международный Язык*. Varşova: Kel'ter.
- Zamenhof, L. L. (1905). *Fundamento*. Paris: Hachette et Cie.
- Zülfikar, H. (1991/2011). *Terim Sorunları ve Terim Yapma Yolları* (2. Baskı). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Derlem Kaynakları

- AeM1 Birçok Yazar. (1997-2003). *Artikoloj el Monato 1997-2003*. Anvers: Flandra Esperanto-Ligo.
- AeM2 Birçok Yazar. (2012-2018). *Artikoloj el Monato 2012-2018*. Anvers: Flandra Esperanto-Ligo.

- aT Engholm, S. (2001). *Al Torento*. Tyresö: Inko.
- ĈL Vallienne, H. (2003). *Ĉu Li?*. Tyresö: Inko.
- ĈLVT Valano, J. (1980). *Ĉu Li Venis Trakosme?*. Anvers: TK/Stafeto.
- ĈNKV Valano, J. (1982). *Ĉu Ni Kunvenis Vane?*. Anvers: TK/Stafeto.
- ĈRV Valano, J. (1986). *Ĉu Rakonti Novele?*. Anvers: TK/Stafeto.
- ĈVKĈ Valano, J. (1996). *Ĉu Vi Kuiras Ĉine?*. Viyana: Internacia Esperanto-Muzeo.
- DLdlLI Zamenhof, L. L. (1888). *Dua Libro de l' Lingvo Internacia*. Varşova: Presejo de H. Kelter.
- EdlFde Zamenhof, L. L. (1968). *Ekzercaro de la Fundamento de Esperanto*. Marmande: Esperantaj Francaj Eldonoj.
- EF Grimm Kardeşler. (2002). *Elektitaj Fabeloj* (K. Bein, Çev.). Tyresö: Inko.
- FdA1 Andersen, H. C. (1926). *Fabeloj de Andersen 1* (L. L. Zamenhof, Çev.). Paris: Esperantista Centra Librejo.
- FdA2 Andersen, H. C. (1926). *Fabeloj de Andersen 2* (L. L. Zamenhof, Çev.). Paris: Esperantista Centra Librejo.
- FdA3 Andersen, H. C. (1932). *Fabeloj de Andersen 3* (L. L. Zamenhof, Çev.). Paris: Centra Librejo.
- FdA4 Andersen, H. C. (1963). *Fabeloj de Andersen 4* (L. L. Zamenhof, Çev.). Brüksel: Heroldo de Esperanto.
- FK1 Birçok Kişi. (1905). *Fundamenta Krestomatio*. Paris: Hachette et Cie.
- FK2 Zamenhof, L. L. (1905). *Fundamenta Krestomatio*. Paris: Hachette et Cie.
- FSMI Matthias, U. (1990). *Fajron Sentas Mi Interne*. Viyana: Pro Esperanto.
- H Shakespeare, W. (1894). *Hamleto* (L. L. Zamenhof, Çev.). Nürnberg: Presejo de W. Tümmel.
- IdO Bulthuis, H. J. (1923). *Idoj de Orfeo*. Lahey: Den Haag.
- IeT Engholm, S. (2001). *Infanoj en Torento*. Tyresö: Inko.
- K Birçok Yazar. (2011-2019). *Kontakto*. Rotterdam: Universala Esperanto-Asocio.
- KdP Vallienne, H. (2002). *Kastelo de Prelongo*. Tyresö: Inko.
- KkBeB Beaucaire, L. (1974). *Kruko kaj Baniko el Bervalo*. Kopenhag: TK/Stafeto.
- KMS Rossetti, C. (1949). *Kredu Min, Sinjorino!*. Scheveningen: Heroldo de Esperanto.
- lBdlV Dickens, C. (2001). *La Batalo de l' Vivo*. (L. L. Zamenhof, Çev.). Tyresö: Inko.
- lF Prus, B. (1927). *La Faraono* (K. Bein, Çev.). Paris: Esperantista Centra Librejo.
- lGA Szilágyi, F. (1945). *La Granda Aventuro*. Stockholm: Eldona Societo Esperanto.
- lMDeE1 Birçok Yazar. (2002-2004). *Le Monde Diplomatique en Esperanto 2002-2004*. Embres-et-Castelmaure: Unesco-Grupo Narbonnia.
- lMDeE2 Birçok Yazar. (2005-2007). *Le Monde Diplomatique en Esperanto 2005-2007*. Embres-et-Castelmaure: Unesco-Grupo Narbonnia.
- lMDeE4 Birçok Yazar. (2011-2013). *Le Monde Diplomatique en Esperanto 2011-2013*. Embres-et-Castelmaure: Unesco-Grupo Narbonnia.
- lMDeE5 Birçok Yazar. (2014-2016). *Le Monde Diplomatique en Esperanto 2014-2016*. Embres-et-Castelmaure: Unesco-Grupo Narbonnia.
- lMDeE6 Birçok Yazar. (2017-2019). *Le Monde Diplomatique en Esperanto 2017-2019*. Embres-et-Castelmaure: Unesco-Grupo Narbonnia.

- IMdJA Löwenstein, A. (2021). *La Memorajoj de Julia Agripina*. Anvers: Flandra Esperanto-Ligo.
- IOdE Birçok Yazar. (2001-2004). *La Ondo de Esperanto*. Kaliningrad: Sezonoj.
- IRa Schiller, F. (1928). *La Rabistoj* (L. L. Zamenhof, Çev.). Paris: Centra Librejo.
- IRe Platon. (2000). *La Respubliko* (D. Broadribb, Çev.). Matraville: Centra Librejo.
- IŞU Löwenstein, A. (2000). *La Ŝtona Urbo*. Anvers: Flandra Esperanto-Ligo.
- M Varankin, V. (1992). *Metropoliteno*. Moskova: Eldonejo "Progresso".
- MA Luyken, H. A. (1913). *Mirinda Amo*. Londra: British Esperanto Association.
- MT (1916). *La Malnova Testamento* (L. L. Zamenhof, Çev.). Londra: Brita kaj Alilanda Biblia Societo.
- OsIP Ŝtimec, S. (1984). *Ombro sur Interna Pejzaĝo*. Pisa: Edistudio.
- OVkRT Zamenhof, L. L. (1929). *Originala Verkaro*. Leipzig: Ferdinand Hirt & Sohn.
- PkF Turgenev, I. S. (1909). *Patroj kaj Filoj* (K. Bein, Çev.). Moskova: Librejo "Esperanto".
- QV Sienkiewicz, H. (1957). *Quo Vadis* (L. Zamenhof, Çev.). Varşova: Eldonejo "Polonia".
- RE Birçok Yazar. (2002-2007). *Revuo Esperanto 2002-2007*. Rotterdam: Universala Esperanto-Asocio.
- RK Defo, D. (1908). *Robinsono Kruso* (P. A. Krafft, Çev.). Philadelphia: Henry Altemus Company.
- VdZ Privat, E. (2001). *Vivo de Zamenhof*. Tyresö: Inko.
- VV Engholm, S. (2001). *Vivo Vokas*. Tyresö: Inko.

Collocation en linguistique textuelle à travers la *Vision féminine d'un voyageur au XIXe siècle en Orient: Le cas de Joseph Reinach*

Collocation in Text Linguistics Through the Feminine Vision of a Traveler in the 19th-Century Orient: The Case of Joseph Reinach

Osman Tayfun FAKİROĞLU*

*MEF University, School of Foreign Languages,
İstanbul, Türkiye

ORCID: O.T.F. 0000-0002-9420-6856

Sorumlu yazar/Corresponding author:
Osman Tayfun FAKİROĞLU,
MEF University, Academy of Foreign Languages,
İstanbul, Türkiye
E-posta: tayfun.fakiroglu@yahoo.com

Başvuru/Submitted: 20.03.2024

Revizyon Talebi/Revision Requested:
20.04.2024

Son Revizyon/Last Revision Received:
27.04.2024

Kabul/Accepted: 29.04.2024

Online Yayın/Published Online: 23.05.2024

Atıf/Citation: Fakiroğlu, O. T. (2023).

"Collocation in text linguistics through the feminine vision of a traveler in the 19th-century Orient: The case of Joseph Reinach. *Dilbilim Dergisi - Journal of Linguistics*, 41, 87-98.
<https://doi.org/10.26650/jol.2023.1455795>

RESUME

Dans cette étude, on se concentre sur la collocation en linguistique textuelle, autour du thème de la "femme" à travers un journal intime publié dans le cadre de la littérature de voyage. Les raisons des voyages organisés vers le Levant sont expliquées. Certains écrivains qui tiennent une place importante dans la littérature de voyage sont mentionnés. Des informations préliminaires sont fournies sur Joseph Reinach, qui a voyagé vers le Levant au 19e siècle. D'abord, la place des "femmes" dans la société est prise en considération, et lors de la visite de Vienne, l'atmosphère spirituelle de la ville est soulignée. Quant à Budapest et Belgrade, une analyse du contexte religieux se réalise sur des femmes. Après, il est à noter que dans les villes d'Orschova, Pitesti et Varna, le thème féminin est abordé d'un point de vue esthétique. Enfin, il est souligné que les femmes ottomanes tiennent une place importante dans la vie sociale et professionnelle à Constantinople et à Bursa au 19e siècle.

Mots clés: Reinach, Constantinople, Anthropologie, Péninsule balkanique, Vision féminine, Collocation en linguistique textuelle

ABSTRACT

In this study, we investigate the collocated words around the theme of woman through a personal diary published in the context of travel literature. We additionally explain the reasons for the organized trips to the Levant and mention some writers who've gained a prominent place in the travel literature. The article provides preliminary information about Joseph Reinach, who traveled to the Levant in the 19th century. Firstly, the article takes into consideration the place of women in society and emphasizes the spiritual atmosphere of Vienna when visiting the city. For Budapest and Belgrade, the study conducts an analysis of women in a religious context. Afterwards, the study notably approaches the feminine theme from an aesthetic point of view with regard to the towns of Orşova, Pitesti, and Varna. Lastly the study emphasizes the important place Ottoman women had taken in social and professional life in Istanbul and Bursa in the 19th century.

Keywords: Reinach, Constantinople, anthropology, Balkan peninsula, feminine vision, collocated words

EXTENDED ABSTRACT

This study discusses the views on women as made by Joseph Reinach, who'd traveled from France to Istanbul and conveyed in his personal diary his observations on the cities he'd visited in relation to different themes. He touched upon issues such as traditional and religious practices, works of art, architecture, and food culture that he saw during these travels. One of the issues he emphasized the most in his writings was his different impressions of women in each city. Joseph Reinach traveled to various cities and depicted the women there from a romantic and subjective perspective. His journey from France to Istanbul included Vienna, Budapest, Belgrade, Romania, Pitesti, Varna, Constantinople, and Bursa. This study discusses how Joseph Reinach wrote his observations about the word woman in each city in terms of text-linguistic collocation. When making a comparison among the cities in the context of the use of collocations, the greatest diversity regarding emphasis, details, and descriptions was found for Varna, Belgrade, and Romanian cities.

Joseph Reinach described the women he saw in the towns of Pitesti and Varna as being full of life and physically strong; he also described their very brightly colored dresses and how he was impressed with those colors. He referenced Greek mythology to talk about the young girls swimming in the sea and believed them to be of Jewish origin. He also commented on the women on the boat he'd boarded to get to Istanbul and how he thought they were scared based on the expressions on their faces, as if because they were heading to other unknown destinations.

Upon his arrival in Ottoman lands, he found the Ottoman women to have acquired a very significant place in society, where women's rights were at the highest level thanks to the Tanzimat Declaration; he also mention the presence of great developments for women both in the field of work and in the social field. How a traveler in Ottoman society had observed women adds significant anthropological value to the phenomenon.

The article has attempted to unveil Joseph Reinach's views of women based on his observations he cited in his book. Joseph Reinach visited different cities and countries on his way back to France. To carry out further studies on this subject in the context of travel literature would also be useful.

Introduction

Les voyages des Européens se sont multipliés à la fin de la Renaissance dans les pays qui se situent au bord du littoral méditerranéen oriental. Les missionnaires, comme les capucins, les obligations pour le commerce international, c'étaient les premières raisons pour les voyages au Levant et ces raisons ont poussé les voyageurs comme Thévenot, Tavernier, Tournefort, pour organiser des voyages en Orient. Après la fameuse traduction de Mille et Une Nuits (1704-1717) faite par Galland, nous pouvons dire que c'était le début d'un grand siècle orientaliste.

« Jusqu'au premier tiers du XIXe siècle, le mot est rare dans la littérature de voyage. On utilise comme intitulé soit le nom des pays traversés, sans vouloir les regrouper sous une dénomination unique, soit le terme de Levant, venu de la langue commerciale et diplomatique. La formule *Voyage en Orient* semble être apparue en 1772, pour traduire le livre de R. Pococke, *A Description of East* (Londres, 1743-1745), dans son sens littéral, si je puis dire. Repris par Victor Fontainer en 1829 (toujours au pluriel), ce titre va être fixé sous sa forme « canonique » (au singulier) par Lamartine en 1835 : [Souvenirs, impressions, pensées et paysages pendant un] voyage en Orient. » (Berchet, 1985: 4)

Joseph Reinach, né à Paris le 30 septembre 1856 et mort à Paris le 18 avril 1921, est historien et député des Basses-Alpes de 1889 à 1898 et de 1906 à 1914 (Assemblée nationale). Il est fils d'un banquier d'origine allemande, frère aîné de l'archéologue Salomon Reinach et de l'historien Théodore Reinach. Achèvement ses études secondaires au lycée Condorcet, Joseph Reinach s'inscrit à la faculté de droit. Il écrit un article intitulé *La Serbie et le Monténégro* et il le publie dans *La Revue bleue*. Il devient chevalier de la Légion d'honneur en 1886. Joseph Reinach publie son ouvrage intitulé *Voyage en Orient* en deux volumes, à Paris en 1879. Le même livre a aussi été publié par Elibron Classics en 2006.

Il commence son voyage le 26 août 1878, en partant de Paris vers Constantinople. Son itinéraire de voyage est le suivant : Strasbourg, Munich, Lintz, de Vienne à Pesth par bateau à vapeur, Budapest, de Pesth à Belgrade par le Danube, Belgrade, de Belgrade à Roustchouk par bateau à vapeur, Bucharest, Curtea d'Argesch, Roustchouk, Varna et Constantinople.

Collocation en linguistique textuelle

La production de texte s'effectue non pas avec des mots, mais avec des combinaisons et des collocations de mots. Cependant, il semble que les collocations, qui constituent une partie si importante du vocabulaire, ne soient pas suffisamment soulignées et discutées en profondeur dans la littérature turque. Si une unité linguistique apparaît avec d'autres unités linguistiques, dans un contexte, autour du même texte, elle est considérée comme une collocation (Eken, 2016). Halliday (2004) définit la collocation comme la tendance des mots à apparaître ensemble. Les collocations peuvent être liées les unes aux autres grammaticalement ou sémantiquement. Dans cette étude, les mots ayant une relation sémantique avec le thème de la femme ont été examinés selon des combinaisons libres, qui sont l'un des types de collocation. Dans cette collocation, il existe une relation sémantique entre les mots et de nombreux changements lexicaux peuvent

être inclus. La configuration de ces mots dans le texte donne des informations sur le thème du texte (Cowie, 1981). Les combinaisons libres sont des combinaisons de mots qui s'assemblent en raison de la nature de la langue, selon des règles syntaxiques et sémantiques. Il permet de nombreuses substitutions lexicales, mais les mots contiennent des informations internes sur les mots qui peuvent être utilisés ensemble. Les unités formant l'association n'étant pas transférées, le champs sémantique des mots forme l'association et ce qui lui donne son sens.

Nous nous concentrons sur le Volume 1 publié par Elibron Classics. Nous allons essayer de trouver une réponse pour la question suivante : quel est la vision féminine d'un voyageur au XIXe siècle lors de son voyage ? Dans ce contexte, nous allons examiner la vision féminine de Joseph Reinach à partir de ses observations citées dans son livre.

De plus, une analyse thématique et une analyse de collocation en texte linguistique ont été réalisées et les modèles de mots colocalisés avec le mot *femme* ont été déterminés dans chaque chapitre. Dans ce contexte, quelle est la répartition des collocations liées au thème de la *femme* dans l'ouvrage de Joseph Reinach selon les villes ? Des réponses aux questions de recherche ont été recherchées.

1. Vienne

Selon Fatma Kazanoğlu, elle évoque que la question de la place de la femme dans la société est un des sujets les plus fondamentaux de la littérature. Lorsqu'on examine le phénomène de la « femme », qui est utilisée comme thème dans les œuvres littéraires, on comprend qu'elle est le héros principal des poèmes et des romans. Même si le courage et les instincts protecteurs de la femme dans le rôle de mère sont actifs, dans certains cas, elle apparaît comme l'être qui a le plus besoin de protection. Bien que cette situation soit considérée comme paradoxale, c'est un sujet qui est encore aujourd'hui le plus fréquemment évoqué, et le fait qu'il ait été représenté d'un point de vue anthropologique à travers les yeux d'un voyageur au XIXe siècle reflète l'existence du phénomène de réalité dans la littérature de voyage (Kazanoğlu, 2020:103).

D'après le point de vue de Guillaume Pinson, refléter un caractère masculin sur le phénomène féminin existant dans la nature signifie qu'elle perd sa naturalité. Nous pouvons effectivement évaluer la transformation du concept esthétique car une femme est un être délicat. Lorsqu'on examine la structure contradictoire qui émerge, nous arrivons à la conclusion qu'elle est peut-être le résultat de conflits intellectuels (Pinson, 2009).

Pour Grégoire Besson, la ville de Vienne est en effet considérée comme l'une des destinations les plus fréquentées par les voyageurs en provenance d'Europe occidentale. Il n'est pas possible de passer sans visiter Vienne pour les voyageurs dont la destination ne couvre que l'ensemble des Balkans ou qui souhaitent visiter les États de l'Empire ottoman. Car au fond, les itinéraires de tout voyageur se dirigeant vers l'Est sont déjà connus depuis de nombreuses années. Bien que les objectifs de voyage des personnes visitant ces régions puissent différer, la ville de Vienne constitue une étape importante par sa texture historique et artistique ainsi que par sa

structure politique et sociologique (Besson, 2012 :55).

En parlant des détails de la vie littéraire en Autriche, Karl Zieger prédit que la ville de Vienne y a joué un grand rôle. En particulier, l'existence active de cette littérature en France a été révélée à la fin du XIXe siècle. À l'époque où la ville de Vienne faisait sentir sa présence dans tous les domaines scientifiques, sa présence spirituelle, notamment dans le domaine littéraire, elle a acquis une valeur précieuse grâce aux écrivains autrichiens nés après la seconde moitié du XIXe siècle (Zieger, 2009).

Joseph Reinach arrive à Vienne le 3 septembre. Il visite la cathédrale Saint-Étienne. Lors de cette visite, il croise un groupe de femmes en prière. Il était tellement impressionné par les prières des femmes accomplissant leurs devoirs religieux envers Dieu qu'il utilisa des expressions très naïves pour les décrire. Tout d'abord, il met l'accent sur la beauté spirituelle des femmes agenouillées qui étaient en train de prier. Tout en communiquant des informations sur leurs vêtements. Cela indique au lecteur que ces dames préféreraient des vêtements très simples. Nous comprenons que le voyageur a été touché par les actions religieuses des femmes vues dans cette section (Reinach, 2006:54-55). En examinant les valeurs de la ville de Vienne aux yeux d'autres écrivains, on constate que le reflet religieux et spirituel de la ville en question se marie au thème de la vision féminine de Joseph Reinach. Dans l'itinéraire suivant nous verrons que le phénomène des femmes à Budapest, en Hongrie, a atteint différentes dimensions.

Collocations du mot <i>Femme</i> pendant la visite à Vienne
S'agenouiller, jolie, en robe très simple, déjà décolletée, quelques-unes en simple peignoir. Quelle agréable dévotion que la leur !, les Viennoises. (p, 54-55)

Nous sommes en face d'une unité lexicale, autrement dit le mot *femme*, dans un contexte étroit. Il s'agit bien évidemment du combinatoire spécifique des mots reliés à la question de la *femme*. Lors de sa visite dans une église à Vienne, Reinach fait appel aux cooccurrences citées ci-dessus pour décrire l'aspect général et religieux des Viennoises. Il s'agit de la collocation que l'orateur Quintilien emploie pour parler de l'arrangement des mots. Grâce à la rhétorique, ce terme prend sa place dans l'histoire de la linguistique.

2. Budapest

Budapest est une ville sur le passage des voyageurs. Les informations acquises et les observations faites dans cette ville visitée sont bien-évidemment importantes en tant qu'expérience tant dans le monde littéraire que dans le monde spirituel de la personne. Dans les deux cas, les valeurs morales de cette société se transforment dans le récit en offrant au lecteur une perspective différente. Lorsque Joseph Reinach arrive à Budapest le 5 septembre, il visite l'église paroissiale Notre-Dame-de-l'Assomption¹. Comme le laisse entendre la phrase « les vieilles femmes, à chaque instant, approchant des dalles de marbre leurs lèvres décolorées »

1 Cette église est appelée *Stadtpfarr-Kirche* dans le livre.

que Joseph Reinach cite, il transmet indirectement à ses lecteurs le profond respect éprouvé envers Dieu par ces dames qui pratiquaient leur religion. Lors de cette visite, Joseph Reinach fut tellement impressionné par la beauté d'une jeune femme qu'il utilise l'expression « la déité de la Putza » pour décrire cette jeune fille (Reinach, 2006:82-83). Lorsqu'on examine le sens de cet adjectif, il s'agit du nom hongrois d'une plaine située entre la Slovaquie, la Roumanie et la Hongrie. Avec ce titre, il a voulu souligner que cette dame, originaire des zones rurales, avait le caractère d'une déesse. Nous nous orientons vers Belgrade.

Collocations du mot <i>Femme</i> pendant la visite à Budapest
---

Les vieilles femmes, leurs lèvres décolorées, une statue antique – jeune fille de la campagne, toute droite, une robe rose, ses cheveux noirs dénoués, un autel de la Vierge, ses grands yeux noirs, ses narines, elle, la vision d'une déité de la Putza. (p, 82,83)

Pour ce type de cooccurrences, nous nous orientons vers le choix de Reinach qu'il alourdit sur l'utilisation du lexique qu'à sa fréquence. Le champs lexical se trouve au centre de la majorité des contributions présentées de sa part pour citer ses commentaires à travers le thème *femme*.

3. Belgrade

Pour Ksenia Smolović, la culture serbe a gagné sa place dans le monde littéraire de la société française au début du XIXe siècle grâce à la poésie. Il s'avère que la poésie épique serbe occupe une place importante dans cette phase de reconnaissance. La ville de Belgrade est devenue une voie de déplacement importante pour les voyageurs, peut-être pas en ce moment-là, mais à la fin du XIXe siècle (Smolović, 2019 :42). Dans ce contexte, Joseph Reinach continue de transmettre à ses lecteurs ses impressions. En passant devant un cimetière à Belgrade, il décrit les cris tristes d'une mère en deuil sur la tombe de son fils, et il évoque également les vers élégiaques prononcés par cette mère. Cela vient du fait qu'il souhaite souligner à ses lecteurs qu'il transmet une situation réelle. Cette situation devient réalité avec les expressions *koukou lélé méné léli²* et *naritsati*. (Reinach, 2006:105-106) Notre regard sera tourné vers la Roumanie.

Collocations du mot <i>Femme</i> dans la section Belgrade

Les filles de Belgrade, une mélodie étrange, une voix de femme, pleurait, cette voix triste, charmante, toute musicale, des sanglots, comme on écoute pendant la nuit le chant lointain du rossignol, une femme en deuil, agenouillée, se lamentait, la jeune femme, son chant de douleur, elle, pleurait sur la tombe de son enfant, la pauvre mère, essuyer ses belles larmes du revers de la main, ses sanglots, sa douleur, gracieuses paysannes, costume de corsages brodés, des jupes de laine rouge, elles, fixer curieusement leurs grands yeux noirs, s'interpellent gaiement dans leur belle langue sonore et claire.(p, 105,106)

Comme la base est un mot que Reinach choisit librement pour décrire les événements qui ont eu lieu pendant sa visite à Belgrade, il s'agit donc d'un locuteur qui pèse ses mots dans une certaine mesure. Bien évidemment c'est la combinaison libre mais la locution idiomatique

---

2 Expression de désespoir en serbe.

n'est pas figurée. Les groupes des mots terminologiquement polylexicaux comme , *une mélodie étrange, cette voix triste, charmante, toute musicale, gracieuses paysannes, leur belle langue sonore et claire*, sont codés, cela ne présente aucune structure base-collocatif , c'est-à-dire, Reinach ne choisit pas le mot *étrange* en fonction d'*une mélodie*.

4. Roumanie

De point de vue développé par Andréea Dimitriu, le mouvement féministe dans la société occidentale est apparu après les années 1750 avec les effets de la Révolution française. Dans le livre intitulé *une revendication des droits de la femme*, publié en 1792, le thème de la parité homme-femme est examiné dans la littérature anglo-saxonne (Dimitriu, 2011 :17). Sofia Cocea a mené un travail intensif pour garantir que les femmes roumaines puissent participer à la vie intellectuelle. Par ailleurs, Sofia Nădejde a également défendu intensément les valeurs des droits des femmes dans la société. (Dimitriu, 2011 :20) Lorsqu'on examine, d'un point de vue esthétique, les descriptions de Joseph Reinach sur des dames d'Orschova vendant des fruits sur le quai, nous nous rendons compte qu'il a probablement été aussi impressionné pour la première fois au cours de son voyage. Il réalise une représentation artistique en comparant la beauté de ces dames aux femmes du tableau *les femmes d'Alger* d'Eugène Delacroix. Tout en communiquant des informations sur leurs vêtements de ces dames, il souligne que l'objet qui les rend spéciales est en réalité leur ceinture en cuir. Il est précisé que les plumes ornent les casques des trompettistes des régiments de cavalerie française étaient également incluses dans ces ceintures. Il a adopté ce style narratif pour décrire la situation dans l'esprit des lecteurs de sa propre culture avec cette analogie (Reinach, 2006:113-115). Nous allons continuer notre propos en parlant des observations faites à Pitesti et à Varna.

Collocations du mot *Femme* dans la partie Roumanie

Les femmes de ces rudes démons, créatures délicates et charmantes, Orschoviennes vendent des fruits, accroupies l'une à côté de l'autre, *les Femmes d'Alger* de Delacroix, elles, douces, pâles, souriantes, gazouillant comme des oiseaux et s'épanouissant au soleil comme des fleurs. Leur costume est d'une grâce originale et tout à fait exquise. Coiffées d'un foulard de couleur, dans lequel elles ont l'habitude de piquer quelques fleurs, elles portent un corset de laine bleue qui laisse voir leur gorge, comme les Slovaques, une large jupe grise qui ne descend pas plus bas que le genou, une ceinture de cuir d'où pendent, très touffus et très longs, des centaines de crins rouges pareils à ceux qui ornent les casques des trompettes. Cette ceinture est leur plus riche ornement. Les yeux vagues, peu profonds, les mains fines, les pieds d'une extrême petitesse. Ces femmes, d'où viennent-elles ?, sa femme encore jeune, usée par la misère, fatiguée par l'enfantement, elle est à peine vêtue, tout à fait triste et misérable, ses genoux, sa petite fille, elle se redresse, elle respire de toute la joie de sa riche maternité, elle redevient belle, elle rayonne de cette infinie tendresse que Dubois a sculptée dans son admirable *Charité*. (p. 113-115)

Le locuteur est en face d'une réalité psychologique observable en discours. Le champ lexical ayant des proportions considérables, poussent le lecteur vers une autre dimension, c'est la situation de détresse d'encodage. Tous les lecteurs ne sont pas en mesure d'intérioriser les différentes façons d'exprimer leurs sentiments et idées fabuleux pour une femme comme Reinach vient de le faire. La collocation développe et repère donc une entité spirituelle.

5. Pitesti et Varna

Lors de sa visite à Pitesti, Joseph Reinach visite une fête foraine où sont présentés des chevaux, que l'on peut décrire comme un événement social. Il commente les types généraux de personnes visitant cette région. On croise notamment des représentations qui abordent le thème de la femme. S'il souligne que les femmes de cette région sont physiquement fortes, il affirme également qu'elles portent des robes aux couleurs très vives (Reinach, 2006:132-133). En se promenant sur la plage de Varna, il a croisé des dames, qu'il croyait juives, nageant le matin dans la mer dans une petite baie, toutes habillées. Reinach pense que les filles ne sont pas dérangées par sa présence, et il l'exprime en faisant référence à la mythologie grecque (Reinach, 2006 :158). Puis, Il monte également à bord d'un navire nommé *Nil* qui le conduirait à Constantinople. Il ne connaît pas la nationalité des dames à bord de ce navire. Lorsque nous lisons les descriptions de Joseph Reinach sur ces femmes, nous constatons qu'il les évalue surtout à travers leurs actions. Il affirme que les femmes en question ressentaient de la peur et de l'anxiété parce qu'elles pensaient se diriger vers l'inconnu (Reinach, 2006 :164). Nous arrivons à la destination finale, c'est-à-dire, Constantinople et Bursa.

Collocations du mot *Femme* dans la partie Varna

Les femmes , la grâce, reveuses, sensuelles, très frêles, très solides, charmantes dans leur lumineux costume: une large chemise brodée, une veste flottante couverte d'arabesques d'or, un tablier rouge et bleu, et dans leur cheveux noirs des résilles et des sequins. A partir de la trentième année, fatiguées d'amour, épuisées par les difficultés de la vie, elle se rient, se courbent, de fées deviennent presque sans transition d'affreuses sorcières.(p.133)

Mes belles juives se baignent, leur longue chevelure noire éparse sur leur dos, vetues d'une chemise transparente qui se collant au corps en modelait sculpturalement les formes, jouer dans l'eau comme des nymphes grecques. (p.158)

Les femmes pleurent, poussent des cris de détresse, se levent avec peine, chancellent, retombent sur les bancs, rajustent leurs yatmaks, s'accrochent aux bateliers, grimpent à l'échelle en tremblant, s'affaissent sur le pont, partent d'un éclat de rire qui ressemble à un sanglot, puis, indolentes, se couchent dans un coin en tas, vaincues d'avance, gracieuses, charmantes, indifférentes à tout.(p. 164)

Nous nous attachons à deux fonctions de la collocation, la fonction sémasiologique de décodage et la fonction onomasiologique d'encodage (Hausmann, Blumenthal, 2006:5). La première, il s'agit de l'étude des personnages dans le texte malgré que la sémasiologie, terme utilisé pour la première fois par Christian Karl Reisig, est aussi employée pour désigner la sémantique. La sémasiologie s'intéresse plutôt à étudier la signification du mot en partant du signe vers le concept. Donc, Reinach fait appel à des caractéristiques observables des femmes à Varna. La deuxième, l'onomasiologie faisant partie de la lexicologie, elle analyse une idée et les mots de cette idée. Cette fonction contient la grammaire et la pragmatique. C'est pourquoi, Reinach insiste sur le fait que l'utilisation des adjectifs est primordiale dans la description pragmatique , c'est-à-dire, les éléments du langage. Tel est le sens manifestement compris, tout en associant des propriétés intellectuelles et connaissant le contexte de leur emploi.

6. Constantinople et Bursa

Comme Betül Karagöz l'exprime, toutes les questions liées aux droits des femmes dans l'Empire ottoman sont à l'ordre du jour de l'État depuis le XIXe siècle. Au cours de ce siècle, de grands développements ont eu lieu dans de nombreux domaines, notamment dans les domaines politique, social, économique et culturel. Dans le contexte où ces évolutions se produisent, des questions telles que la place des femmes dans la société a également été à l'ordre du jour. La Déclaration Tanzimat publiée en 1839 a joué un rôle majeur dans la discussion de ces questions. Après la publication de cette déclaration, nous constatons que les femmes ottomanes sont considérées dans leur perspective comme un être social. Vers les années 1870, des discours officiels ont eu lieu qui ont permis aux femmes d'être considérées dans une position plus respectée dans la société, et des magazines féminins ont commencé à être publiés (Karagöz, 2016).

De plus, à mesure que l'artisanat turc se développait, les femmes turques prenaient leur place en tant qu'individus actifs dans la société. Ce sont surtout les femmes ottomanes et les femmes d'autres pays, qui possèdent de très bonnes connaissances dans la production de tapis. Elles ont commencé à prendre leur place dans la vie professionnelle (Ebeling, 2008). Compte tenu de la société ottomane de l'époque, Joseph Reinach représente des dames ottomanes qui étaient commerçantes dans les magasins des rues autour de la mosquée Süleymaniye et du Grand Bazar. À partir de ces commentaires, nous comprenons que les femmes ottomanes participaient activement à la vie des affaires au XIXe siècle (Reinach, 2006 :185-186).

Ainsi, grâce à ces évolutions de la société ottomane, les femmes ottomanes sont devenues plus indépendantes. Grâce à cette indépendance, Elles ont eu la chance de se déplacer librement. À partir du XIXe siècle, les femmes ottomanes ont commencé à organiser des divertissements dans les bains dans le cadre d'activités sociales, et des femmes de différentes nationalités ont également participé à ces divertissements (Subaşı, 2012). Dans ce contexte, Joseph Reinach affirme qu'il y a du silence dans la ville en question parce que c'est pendant le mois de Ramadan, en parlant des femmes qui vont aux bains dans le quartier Kükürtlü de Bursa, il affirme constamment que les femmes grecques sont aussi belles d'un point de vue esthétique comme dans les statues. (Reinach, 2006 :246-247) Lorsque nous examinons l'étude réalisée par Hacer Yılmaz, il est souligné que les femmes ottomanes étaient décrites davantage sur la base de l'observation des voyageurs masculins. Des observations plus réalistes ont été faites par des voyageuses. Dans ce contexte, on comprend que Joseph Reinach a donné une description superficielle (Yılmaz, 2021:85).

Collocations du mot <i>Femme</i> dans la partie Constantinople et Bursa
Des femmes voilées, gracieusement drapées, leurs férédjés du matin, viennent marchander et bavarder entre elles, grandes enfants qui n'arretent pas de dire.(p, 186)
les musulmanes au yatmak ³ de gaze fleurie d'arabesques d'or ou d'argent, les juives au teint bruni comme l'ivoire antique aux lèvres rouges comme le corail, les belles Grecques sculpturales, les bohémiennes, toujours insouciantes et gaies, pareilles à des oiseaux jaseurs. Une longue procession de femmes, elles en sortent singulièrement alanguies, vaincues d'avance par la tiédeur trop molle des piscines, incapables de se défendre (p, 246, 247).

Quant aux collocations citées par Reinach dans cette partie, nous avons la tendance vers la diversité religieuse et multiculturelle à travers le thème *femme*. On les retrouve souvent dans la description. Pour faciliter une telle recherche lexicale, on a recours à des adjectifs. Cette situation présente son originalité. Lorsque le lecteur lit ces mots, il constate que le choix d'un collocatif ne se fait pas aussi librement que l'on croit, à preuve les combinaisons de mots produites par Reinach. Avant de passer à la conclusion, nous finissons cette partie en disant qu'il existe tant de collocations associées à chaque mot produit par Reinach et le lecteur utilise, pour ce faire, une forme d'encodage et il prend le temps d'appendre à comprendre.

Conclusion

Nous avons parlé de la texture spirituelle de la ville de Vienne, qui fut une ville importante pour Joseph Reinach, et nous avons inclus les premiers commentaires d'un voyageur interrogé dans cet article, dans lequel il examine le phénomène féminin avec ses observations. Les jours suivants, à son arrivée à Budapest, il visite une église et est impressionné par la sincérité des vieilles femmes dans l'exercice de leurs devoirs religieux. Tout en abordant le phénomène des femmes dans un contexte religieux, il fut impressionné par la pure beauté esthétique d'une jeune femme qu'il a vu sur son chemin et il lui attribue un caractère divin. Joseph Reinach, lors de sa visite à la ville de Belgrade, a traité du phénomène de la mère non seulement dans le contexte d'un thème social mais aussi dans le cadre du thème féminin d'un voyageur. Quand il est dans la ville d'Orschova, il est tellement impressionné par le contexte esthétique des vendeuses de fruits sur le quai et il fait référence au tableau d'Eugène Delacroix. Il souligne que la beauté d'une femme équivaut à l'art dans la relation du voyageur avec la réalité.

Joseph Reinach a décrit les femmes qu'il a vu dans les villes de Pitesti et de Varna. Elles sont pleines de vie, physiquement fortes. Il fait référence à la mythologie grecque pour parler des jeunes filles nageant dans la mer. Il commente également les femmes sur le bateau sur lequel il est monté pour se rendre à Istanbul. À son arrivée sur les terres ottomanes, il constate que les femmes ottomanes avaient acquis une place très importante dans la société, où les droits des femmes étaient au plus haut niveau grâce à la déclaration Tanzimat, et qu'il y avait de grands progrès tant dans le domaine du travail que dans le domaine social. Il ajoute une valeur anthropologique significative au phénomène des femmes observé par un voyageur dans la société ottomane.

3 Un article ménager pour s'asseoir ou s'allonger.

Terminons en faisant d'écouvrir la vision f'eminine de Joseph Reinach à partir de ses observations citées dans son livre. Joseph Reinach a visité différentes villes et pays sur le chemin du retour en France. Il semble qu'il serait utile de mener des autres études sur ce sujet dans le contexte de la littérature de voyage. Pour les relations lexicales et syntagmatiques, il convient de dire que les dérivations sémantiques et les fonctions lexicales des collocations nécessitent d'être élaborées soigneusement et d'être mises en débat linguistique dans le cadre de la littérature de voyage. Car cette littérature permet aux chercheurs et aux linguistes de s'enrichir des progrès réalisés dans d'autres parties du monde.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.

Bibliographie/References

- Berchet, J.C. (1985). *Le voyage en Orient*, Paris, Éditions Robert Laffont, 4.
- Besson, G. (2012). *La connaissance de la Hongrie en France face à l'expérience du voyage, entre Lumières et romantisme : savoirs, représentations, perceptions et analyses*, Grenoble, 55.
- Cowie, A. P. (1981). The treatment of collocations and idioms in learners' dictionaries. *Applied Linguistics*, 2 (3). 223-235.
- Dimitriu, A. (2011). *Le Féminisme Roumain Et Ses Affinités Avec Le Féminisme Français (1918-1940)*. Histoire. Université d'Angers, 17,20.
- Ebeling, J.R., Garland, L., Nashat, G. & Dursteler, E. R. (2008). "West Asia" *The Oxford Encyclopedia of Women in World History*. Ed Bonnie G. Smith. Oxford University Press, Brigham Young University (BYU).
- Eken, N. T. (2016). Eşdizimlerin Saptanmasına Ve Betimlenmesine Yönelik Kuram ve Yaklaşımlar , Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Mustafa Kemal University Journal of Graduate School of Social Sciences, 13 (33), s.28-47.
- Halliday, M.A.K. (2004). *Lexicology*. *Lexicology and Corpus Linguistics*. s.1- 22.
- Hausmann, F.J., Blumenthal, P. (2006). *Présentation: collocations, corpus, dictionnaires*, in: *Langue française*, numéro 150, 5.
- Karagöz, B., (2016). *An issue from The Ottoman Empire to the Republic of Turkey: The Status of Women in: Karadeniz*, numéro 29.
- Kazanoğlu, F. (2020). *Particularités de la femme dans la littérature du XIXe siècle* In *Current Studies in Social Sciences*, Ankara : Akademisyen Kitabevi A.Ş., 103.
- Pinson, G. (2009). *La femme masculinisée dans la presse mondaine française de la Belle Époque*, *Clio*, 30.
- Reinach, J. (2006). *Voyage en Orient*, Paris, Charpentier – Elibron Classics Replica Edition, vol. 1, 51-52, 82-83, 105-106, 113-114, 132-133, 164, 185, 246-247.
- Smolović, K. (2019). *Une "question serbe" en France ? : discours, représentations et usages politiques, 1804-1914*. Université Panthéon-Sorbonne - Paris I, 42.
- Subaşı, T. & Şenol, A. (2012). *According to reports of Baron de Bois le Comte, women in Ottoman during Mahmud II*, in: *International Journal of Human Sciences*, Volume 9, 1.

Yılmaz H. & Aksın A., (2021). *Osmanlı Toplumunda saraylı ve şehirli müslüman kadınların giyim kuşamı üzerine bir değerlendirme XVIII-XX. Yüzyıl*, Armağanı, Mehmet-Karagöz, in: *Tarih ve Toplum Yazıları*, Sonçağ Akademi, Ankara, 85.

Zieger, K., (2009). *La modernité viennoise de la réception du naturalisme à une mystique des nerfs*, Itinéraires, 3.

Internet

Assemblée Nationale

www2.assemblee-nationale.fr/sycomore/fiche/%28num_dept%29/6663

Çağdaş Türkçe Sözdizimi Araştırmalarında Geleneksel Paradigma

Traditional Paradigm in Contemporary Turkish Syntax Research

Timur AYDIN*

*İstanbul Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı
Bölümü, Yeni Türk Dili Anabilim Dalı,
İstanbul, Türkiye

ORCID: T.A. 0000-0003-1590-9914

Sorumlu yazar/Corresponding author:

Timur AYDIN,
İstanbul Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı
Bölümü, Yeni Türk Dili Anabilim Dalı,
İstanbul, Türkiye
E-posta: timuraydin@gmail.com

Başvuru/Submitted: 21.02.2024

Revizyon Talebi/Revision Requested:
20.04.2024

Son Revizyon/Last Revision Received:
23.04.2024

Kabul/Accepted: 29.04.2024

Online Yayın/Published Online: 30.05.2024

Atıf/Citation: Aydın, T. (2023). Traditional paradigm in contemporary Turkish syntax research. *Dilbilim Dergisi - Journal of Linguistics*, 41, 99-116.
<https://doi.org/10.26650/jol.2023.1440860>

öz

Çağdaş Türkçenin sözdizimi üzerine geçmişten günümüze yapılan araştırmalarda birleşik cümle bahsi tartışmalı bir konu olmuştur. Tartışma özellikle birleşik cümle kategorisine nelerin dahil edileceği sorusuyla birlikte ortaya çıkmaktadır. Bazı araştırmacılar birleşik cümleye fiilimsilerle kurulan yapıları dahil etmekte, bazıları ise bunları kapsam dışında bırakmaktadır. Geleneksel Türkoloji literatüründe fiilimsilerin genellikle birleşik cümle kurmadığı varsayılır. Buna göre Türkçenin esas birleşik cümlesi şart cümlesidir ve Batı dillerinde yan cümlelerle ifade edilen cümleler Türkçenin zengin fiilimsi sistemiyle karşılanır. Şart cümlesi yanında iç içe ve ki'li birleşik cümlelerden söz edilebilir. Ancak bunlar ikincil, şart cümlesi birincildir. Geleneksel Türkoloji literatürünü ve eğitimini derinden etkileyen söz konusu görüşler, Çağdaş Türkçenin sözdizimi hakkında *geleneksel paradigma* adını verebileceğimiz bir entelektüel zemin oluşturmaktadır. Bu entelektüel zemin mevcut çalışma ve araştırmaların nasıl yapılacağı hakkında araştırmacılara bir fikir sunarak literatürü yönlendirmektedir. Bu çalışmada ilgili paradigmanın doğuş ve gelişimi, karşıtlık hâlinde geliştiği diğer görüş ve paradigmlar dikkate alınarak incelenmiştir. Böylece paradigmanın zemininde yatan ana fikir ve odak noktalarını daha açık şekilde gözler önüne sermek amaçlanmıştır. Ayrıca bundan sonra yapılacak araştırmalar için sözdizimi incelemeleri adına ekollere göre dörtlü bir tasnif ortaya koyulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Çağdaş Türkçe, sözdizimi, birleşik cümle, fiilimsi, geleneksel paradigma

ABSTRACT

Compound sentences have been a controversial issue in research on the syntax of Modern Turkish from the past to the present. The debate arises especially with the question of what to include in the category of compound sentences. Some researchers include structures formed with infinitives, participles, and gerunds in compound sentences, whereas others exclude them from the scope. In traditional Turkology literature, the relationship between compound sentences and infinitives, participles, and gerunds is generally treated exclusively. Accordingly, the main compound sentence in Turkish is the conditional sentence, and sentences expressed with subordinate clauses in Western languages are covered by the rich infinitive, participle, and gerund system of Turkish. In addition to the conditional sentence, referential and compound sentences with ki can be used. However, these are secondary and the conditional sentence is primary. These views, which deeply affect traditional Turkish literature and

education, constitute an intellectual basis that we can call the traditional paradigm of the syntax of Contemporary Turkish. This intellectual ground guides the literature by providing researchers with an idea of how to conduct existing studies and research. In this study, the birth and development of the relevant paradigm was examined by considering the other views and paradigms with which it developed in opposition. Thus, this study aims to reveal more clearly the main ideas and focal points underlying the paradigm. In addition, a fourfold classification according to schools has been proposed for syntax analysis in future research.

Keywords: Contemporary Turkish, syntax, compound sentence, initiative, participle, gerund, traditional paradigm

EXTENDED ABSTRACT

Research on the syntax of Modern Turkish has been conducted under the influence of a view that we can call the traditional paradigm. The traditional paradigm can be examined in two phases. The first one covers a period from the time when the first grammar books of Modern Turkish were written to the development of Turkology research in Turkey. The first-stage traditional paradigm does not consider compound sentences as an important issue in Contemporary Turkish. Accordingly, because the structures expressed with subordinate clauses in Indo-European languages are met by the rich verbal system of Turkish, infinitives, participles, and gerunds do not constitute auxiliary sentences in Turkish. Turkish has two types of compound sentences: primary and secondary. The first type of compound sentence is a conditional sentence. Conditional sentences have been used since the earliest stages of Turkish. The second type of compound sentences are sentences with *ki* and referential sentences. These entered Turkish with the influence of foreign languages.

Against the first phase of the traditional paradigm is a community of alternative views. These do not have the internal consistency to constitute a paradigm. Different researchers have classified compound sentences in Turkish by considering infinitives, participles, and gerunds as part of the compound sentence. It cannot be claimed that the community of alternative views rests on an argumentative basis, as in the traditional paradigm. Instead, they addressed the issue of compound sentences more than a matter of classification.

The second phase of the traditional paradigm began with a break in the Turkology literature in the 1990s. A new view claiming that the conditional suffix is not actually a verb mood suffix but a gerund suffix has brought about a re-evaluation of the compound sentence category. If the suffix that forms the conditional sentence is a gerund suffix, it is necessary to consider the conditional compound sentence as a gerund group. This break has led to the view that there are actually only simple sentences and no compound sentences in Turkish. In fact, a compound sentence cannot be mentioned in Turkish; instead, "the ways in which sentences are connected to each other" should be mentioned. The traditional paradigm, which accepts that there are three types of compound sentences in Turkish, is actually carried to its logical conclusion in the views in question. Because early stage researchers state that compound sentences in Turkish are an exception. Compound sentence types other than conditional sentences are secondary in Turkish. The syntax of Turkish corresponds to the structures expressed by subordinate

clauses in Indo-European languages with a rich verb system. Therefore, there is no direct and primary compound sentence structure in Turkish, unlike in Indo-European languages. When the conditional sentence is removed from the compound sentence category, only secondary compound sentences remain in Turkish. Instead of expressing these in the category of compound sentences, it is more reasonable to discuss the ways in which the sentences are connected to each other.

The second-generation traditional paradigm developed as a debate with the generative grammar view. Just as there is a community of alternative views against the first generation, there is a more formidable opponent against the second generation, this time based on a well-founded linguistic theory. Although the generative grammar paradigm has its roots in philosophy and linguistics, it has also influenced Turkology literature.

The reflections of the traditional paradigm, which seems to affect the way compound sentences are handled in contemporary Turkish, also show themselves in research on contemporary and historical Turkish dialects. In research conducted on the syntax of contemporary Turkish dialects, the traditional paradigm appears to be almost the same as that expressed by the first generation. Accordingly, compound sentences in contemporary dialects are secondary structures that emerged because of external influences. The same viewpoint is also found in research on historical Turkish dialects.

In this article, we attempt to reveal the emergence and development process of a paradigm regarding Turkish's syntax that has been influential for many years. The idea that the views discussed in the first and second generation traditional paradigms, which can be considered as seemingly different paradigms or ideas, are essentially the same paradigm, consisting of the same main idea and an idea expressed in the first generation, is brought to its logical conclusion in the second generation.

Giriş

Çağdaş Türkçenin sözdizimi söz konusu olduğunda alandaki araştırmaları etkileyen ve şekillendiren bir paradigmadan söz edilebilir. Çağdaş bilimsel ve akademik dünyayı, bilimin her durum ve olguyu test ederek, yanlışlayarak *ilerlediği* varsayımından ziyade *paradigmaların* akademiye domine etme mücadelesi olarak gören anlayıştan hareketle (Kuhn, 1964), Türkçe sözdizimi çalışmalarında önemli bir yere sahip olan *geleneksel paradigmanın* doğuş ve gelişim sürecini incelemek faydalı olacaktır. İlgili paradigmanın sözdizimi araştırmalarında özellikle birleşik cümle ve fiilimsilerle ilgili bir tartışmadan doğduğunu söyleyebiliriz.

Çağdaş Türkçede birleşik cümle ile fiilimsilerin ilişkisini inceleyen zengin ve kapsamlı bir literatüre rastlanır. Birbirinden farklı, bazen örtüşen, bazen çelişen pek çok görüşü barındıran söz konusu literatür, sınıflandırılmaksızın takip edilemeyecek derecede bir genişliğe ulaşmıştır. Bu çalışmada Çağdaş Türkçede fiilimsiler ile birleşik cümle ilişkisini inceleyen literatür bağlamında *geleneksel paradigma* adını vereceğimiz bir görüşün gelişim çizgisi gösterilmeye çalışılacaktır. İlgili görüş, Türkçede başlangıçta şart cümlesi dışında birleşik cümle tiplerinin ikincil olduğu fikriyle birlikte ortaya çıkmış, zamanla Türkçede birleşik cümle olmadığı noktasına evrilmiştir. Dışarıdan bakıldığında kolayca gelişim çizgisi gözden kaçırılarak araştırmalar arasındaki mantıksal bağlantı görülemeyebilir. Dolayısıyla birleşik cümle söz konusu olduğunda Türkoloji literatüründeki *geleneksel paradigmayı* teşkil eden araştırmaları silsile hâlinde ortaya koymak ve bunların nasıl birbiriyle bir ana fikir vasıtasıyla bağlı olduğunu göstermek gerekmektedir.

1990'lı yıllarda Çağdaş Türkçenin sözdizimini de etkileyecek şekilde şart ekinin niteliği hakkında yeni bir görüş ortaya atılmıştır. Buna göre şart eki esasında kip eki olmayıp zarf-fiil ekidir. Şart ekinin niteliği hakkındaki bu fikir, şart cümlelerinin birleşik cümle teşkil etmediği fikrini de beraberinde getirir. Böylece Çağdaş Türkçede birleşik cümle olmadığı, birleşik cümle kategorisinin hatalı şekilde kurulduğu görüşü, sanki tamamen yeni bir paradigmaymışçasına ortaya çıkar. Hâlbuki ilgili görüş, Türkçede şart cümlesinin birleşik cümle kurmakla birlikte bir istisna teşkil ettiği, *ki'li* ve iç içe cümleler gibi diğer birleşik cümle tiplerinin ise ikincil olduğu şeklindeki klasik fikrin devamı niteliğindedir. Nitekim bu fikre göre Hint-Avrupa dillerindeki ilgi cümlelerini Türkçenin zengin fiilimsi sistemi karşıladığı için Türkçe basit cümlelerle birleşik cümlelerinin hemen hemen hepsinin anlatım imkânlarını ifade etmektedir. Bu ana fikrin, 1990'lı yıllarda ortaya çıkan birleşik cümle reddiyesinin de temelinde yattığı dikkatli bakılırsa görülecektir.

Türkçede birleşik cümle hakkında bu görüşü kısaca kilit özellikleriyle a) Türkçenin zengin fiilimsi sistemi Hint-Avrupa dillerindeki birleşik cümlelerin mukabilidir ve b) Türkçede şart cümlesi (ve sonrasında o dahi) dışında birleşik cümleler ikincildir veya yoktur şeklinde ortaya koyabiliriz. Çağdaş Türkçenin birleşik cümle hakkındaki akademik araştırmalarında ana paradigması olan bu fikre *geleneksel paradigma* adını vermek ve iki evrede paradigmanın gelişimini izlemek mümkündür.

1. Geleneksel Paradigmanın İlk Evresi

Geleneksel Paradigmanın ilk temsilcileri arasında Deny (2012), Mansuroğlu (1955) ve Ergin (2009) yer alır. Adı geçen araştırmacılar, Türkçenin asli yardımcı cümlesinin şart cümlesi olduğunu vurgularlar. Hint-Avrupa dillerinin yardımcı cümlelerle ifade ettikleri yapıları, Türkçe zengin fiilimsi sistemiyle ortaya koyar. Ki’li ve iç içe cümleler ise Türkçenin ikincil yardımcı cümleleridir.

Deny, Türkçede bağımlı ve bağımsız olmak üzere iki ayrı cümle tipi tespit etmiştir. Ona göre Hint-Avrupa dillerinde bağımlı cümlelerin gördüğü vazifeyi Türkçede genellikle fiilimsi cümleleri görmektedir. Türkçedeki asıl bağımlı cümle şart cümlesidir ve Türkçe sözdiziminde bir istisnadır. Başlangıçta “fiilden yapıma bir ad biçimi” olan şart ekinin bu durumu, Çağataycadaki *Bu sudın keçse bolur* “Bu sudan geç(il)se olur” şeklindeki şahıssız şart çekiminde görülür (Deny, 2012, s. 730-749). Deny’nin isimlendirme farkı dışında ilk kez isimlendirdiği fikir, geleneksel paradigmanın doğuşunu temsil eder. Şart cümlesinin dahi Türkçede birleşik cümleyi ancak bir istisna olarak kurduğunu dile getiren bu fikir, Deny’den itibaren tekrar edilmiştir.

Mansuroğlu, Türkçede aslında şart cümlesi dışında yardımcı cümle olmadığını belirtmektedir. Başka dillerde yardımcı cümle ile ifade edilen şekiller, Türkçenin zengin sıfat-fiil ve zarf-fiil sistemiyle anlatılmaktadır. Bunlar, yüklem niteliği taşımamakta ve çekimli fiil sayılmamaktadır (Mansuroğlu, 1955). Mansuroğlu, Deny’nin görüşünü kısaca tekrar etmekte ve Ergin ile sistemleşecek üçlü birleşik cümle tasnifinin öncülüğünü yapmaktadır.

Ergin, Türkçenin zengin sıfat-fiil ve zarf-fiil sisteminin en geniş ve karışık ifadeleri dahi sade, bağımsız cümleler içinde toplama imkânı sağladığını belirtmektedir. Birleşik cümle yapısı, Türkçede az da olsa kullanılır. Üç tane birleşik cümle türü vardır: Şartlı birleşik cümle, “ki”li birleşik cümle ve iç içe birleşik cümle. Türkçenin asli birleşik cümlesi şartlı birleşik cümledir. Başlangıçtan beri Türkçede mevcuttur. “Ki”li birleşik cümle Farsçadan dilimize geçen *ki* edatıyla ve Eski Türkçede *kim* edatıyla yapılır. İç içe birleşik cümlede bir cümle başka bir cümlelerin ögesi veya ögenin unsuru durumunda bulunur (Ergin, 2009, s. 404-407).

Türkçede birleşik cümlelerin ikincil olduğu yönündeki geleneksel görüş, Türkoloji çalışmalarında Ergin’in tasnifi yoluyla (ki’li, iç içe, şartlı birleşik cümle) büyük bir yaygınlık kazanmıştır. Dikkat edilirse Deny’de gördüğümüz Türkçede fiilimsilerin Hint-Avrupa dillerindeki birleşik cümleleri basit cümleyle ifade etme işlevi gösterdiği fikri söz konusu öncü üç araştırmacıda mevcuttur.

Ergin’in tasnifi Karaörs (1988, 1989, 1990), Gece (1998), Karaağaç (2017, 2019), Eker (2009), Aktan (2016), Kültürel (2018), Özkan ve Sevinçli (2019), Özkan, Toker ve Aşçı (2016), Böler (2019), Demir (2019) gibi araştırmacılar tarafından tekrar edilerek Deny’den miras alınan *zengin fiilimsi sistemi, Türkçede yalnızca birleşik cümle olarak şart cümlesinin mevcudiyeti ve diğer birleşik cümle tiplerinin ikincilliği* fikirleri yıllar boyunca Türkoloji literatüründe geleneksel paradigmanın yapıtaşları hâline gelmiştir.

Karaörs, “İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı bölümü tarafından ortaya konmuş bulunan cümle tahlili metoduna sadık kalarak” yayımladığı bir dizi makalede, çeşitli cümle örneklerini sözdizimi yönünden analiz etmektedir. Onun bu makalelerde “ki’li birleşik cümle”, “şartlı birleşik cümle” ve “iç içe birleşik cümle” olmak üzere üç tip birleşik cümle türü kabul ettiği görülmektedir (Karaörs, 1988, 1989, 1990).

Gece, Türkçenin söz dizimi üzerine yaptığı bir incelemede ise isim-fiil, sıfat-fiil ve zarf-fiil gruplarının “kuruluş bakımından ve unsurlar arası ilişkiler yüzünden cümleye benzediği”, ancak “mana bakımından cümle sayılmadığını” belirtmektedir (1993, s. 102). Ona göre “birleşik yapıda cümleler, iki veya daha fazla cümleden meydana gelen, tek bir cümle vurgusuna sahip, birden çok fikri toplu veya birleşik şekilde ifade eden dizimsel yapılarıdır”. Söz konusu araştırmacı dilimizde ki’li birleşik cümle, şartlı birleşik cümle ve iç içe birleşik cümle olmak üzere üç tip birleşik cümle olduğunu belirtir (1998).

Karaağaç, cümleleri yapısına göre incelemenin cümleleri yüklemelerinin sayısına göre incelemekle aynı olduğunu belirtmektedir. Ona göre basit ve birleşik olmak üzere iki tip cümle vardır. Basit cümlede tek yüklem, birleşik cümlede birden çok yüklem mevcuttur. Ona göre Çağdaş Türkçede şartlı birleşik cümle, iç içe birleşik cümle, ki’li birleşik cümle olmak üzere üç tip birleşik cümle mevcuttur. Şartlı birleşik cümlede bir yüklem, bir şart cümlesi ile tamamlanmaktadır. “Şart cümlesi tek başına yargı bildirmez”. “Şart cümlesi genellikle ana cümle yüklemine zarfı gibidir” (Karaağaç, 2017, s. 237-243; Karaağaç, 2019, s. 512-518). Esasında bu fikirler, Deny’den kaynaklanan şart cümlesinin dahi bir istisna olduğu şeklindeki fikrin farklı şekillerde ifade edilmesinden başka bir şey değildir.

Eker, yapısına göre cümleleri “basit tümce”, “birleşik tümce (şartlı birleşik tümce, ki’li birleşik tümce)”, “sıralı ve bağlı tümce” olmak üzere üç başlıkta değerlendirmektedir. Çeşitli dillerde yardımcı cümleyle bildirilen ifadeler Türkçenin zengin sıfat-fiil, zarf-fiil karşılanmaktadır. Ancak farklı araştırmacılar bu konuyu farklı biçimlerde değerlendirmişlerdir. Hatta şart ekinin dahi bir zarf-fiil eki olduğunu, dolayısıyla Türkçede şartlı birleşik cümle olmadığını dile getirenler dahi vardır. Eker bu konudaki farklı görüşlere değinmekle birlikte fiilimsileri ve fiilimsi gruplarını içeren cümleleri birleşik cümle saymamış, şartlı cümleleri de birleşik cümle olarak ele almıştır (Eker, 2009, s. 416-420).

Aktan, birleşik cümleyi “içinde esas yargının bulunduğu bir temel cümle ile onu anlam ve görev bakımından tamamlayan bir veya birden fazla yan cümleden oluşan cümle” olarak tanımlayarak “şartlı birleşik cümle”, “iç içe birleşik cümle” ve “ki’li birleşik cümle” olmak üzere üçe ayırmaktadır. Aktan’ın Türkçe dil bilgisi kitaplarında *girişik cümle* adı verilen cümle tipi hakkındaki değerlendirmeleri eleştirdiği de görülmektedir. Ona göre Batı dillerinde girişik cümlelerin birleşik cümle sayılması doğrudur, çünkü bu cümleler birden çok çekimli fiille kurulmaktadır. Ancak Türkçede bunlar çekimsiz fiillerle kuruldukları için basit cümle sayılmalıdır. Çekimsiz isim-fiil, sıfat-fiil ve zarf-fiilleri içeren cümleleri girişik cümle saymak, “Türk dil bilgisini farklı dil ailesinden olan Batı dillerinin sözdizimine göre yorumlamaya

zorlamaktır” (Aktan, 2016, s. 123-131). Aktan’ın fiilimsi içeren cümleleri *girişik cümle* terimiyle birleşik cümleye dahil edenleri eleştirir biçimi dikkat çekicidir. Nitekim söz konusu durumun Batı dillerinde birleşik cümle teşkil edeceğini, ancak Türkçede bundan söz edilemeyeceğini belirtmesi, yukarıda bahsi geçen ilk üç araştırmacının fikirlerinin farklı şekilde tekrar edilmesinden ibarettir. Deny de aynı şekilde Türkçede fiilimsilerin çoğunlukla birleşik cümle fonksiyonunu üstlendiğini söylemektedir.

Kültürel, tek bir çekimli fiille kurulan cümleleri basit cümle olarak nitelendirmektedir. Basit cümle “başka bir cümle ile bağımlı olmayan, başka bir cümlenin kendisiyle bağımlı bulunmadığı” cümledir. Birleşik cümle ise “bir ana cümle ile onun anlamını tamamlayan bir veya birkaç yardımcı cümleden oluşan cümledir”. Ki’li birleşik cümle, şartlı birleşik cümle ve iç içe birleşik cümle olmak üzere üç tip birleşik cümle vardır. Kültürel ki’li birleşik cümlede cümlelerin bağlanma şekillerini detaylı olarak incelemiştir. Ayrıca bağlama edatlarıyla birbirine bağlanmış bağlı cümle olmak üzere başka bir cümle türünden de bahsetmektedir (Kültürel, 2018, s. 34-44).

Özkan ve Sevinçli, “içinde esas yargının bulunduğu bir temel cümle ile onu anlam ve görev bakımından tamamlayan bir veya birden fazla yan cümleden oluşan cümlelere” birleşik cümle demektedir. Onlara göre “içinde birden çok yargı bulunan cümle” birleşik cümledir. Bunlar arasında “şartlı birleşik cümle”, “iç içe birleşik cümle”, “ki’li birleşik cümle” ve “girişik cümle” sayılmaktadır. Her ne kadar girişik cümle, birleşik cümle türleri arasında gösterilse de araştırmacılar, girişik cümle başlığında fiilimsilerle kurulan yan cümlelerin yargı ifade etmemelerinden ötürü girişik cümlelerin arasında basit cümle olduğunu belirtmektedirler (Özkan & Sevinçli, 2019, s. 197-223).

Özkan, Toker ve Aşçı, bazı araştırmacıların içinde fiilimsi grupları bulunan cümleleri birleşik cümle saydıklarını söylemekte, ancak bunların yargı bildirmediği için belirtme grupları içinde yer aldıklarını, dolayısıyla içinde fiilimsileri veya fiilimsi gruplarını barındıran cümlelerin birleşik cümle kabul edilmemesi gerektiğini belirtmektedirler. Onlara göre bu yanı sıra yol açan sebepler arasında Fransızcadaki gramer kalıplarının olduğu gibi örnek alınması ve üretici-dönüşümlü dil bilgisi yöntemi gibi bazı yöntemlerin olduğu gibi Türkçeye uygulanması sayılabilir. Üretici-dönüşümlü dil bilgisi yöntemine göre fiilimsi içeren cümleler derin yapıda birden çok yargı içermektedir, bu yüzden bunlar girişik cümle veya birleşik cümle sayılmalıdır diyenler yanılmaktadırlar. Çünkü “Güzel kız geldi.” gibi bir cümle bile derin yapıda “Kız güzeldir.” ve “Kız geldi.” şeklinde iki cümleden oluşmaktadır. Dolayısıyla söz dizimi incelemelerinde yüzey yapıya bakılmalıdır. Özkan, Toker ve Aşçı bu değerlendirmeye binaen yapılarına göre basit, birleşik (şartlı birleşik, iç içe birleşik, ki’li birleşik cümle) ve sıralı (bağımlı sıralı, bağımsız sıralı cümle) cümlelerden bahsetmektedirler (Özkan, Toker & Aşçı, 2016, s. 126-141).

Böler, birleşik cümle hakkında yapılmış tespitlere değindikten sonra “cümle yapısı bakımından *basit, birleşik, sıralı* gibi gelenekselleşmiş kabuller yanında bu kabullere yapılan

ve gittikçe de revaç bulan itirazlar söz konusudur” diyerek söz dizimi araştırmalarında eğilimin artık karmaşık birleşik cümle tasniflerinden yana olmadığını belirtmektedir. Buna rağmen Böler, kendi değerlendirmesinin çağdaştan ziyade geleneksele göre olacağını söylemektedir. Ona göre yapısına göre cümleler basit, birleşik, sıralı ve eksilteli (kesik) cümle olmak üzere dört başlıkta değerlendirilmelidir. Fiilimsiler kip ve şahıs ifadesi taşımadıkları için fiilimsi veya fiilimsi grupları bulunan cümleleri basit cümle saymak gerekir. Nitekim birleşik cümle, “içinde iki ya da ikiden fazla yüklem yer alan cümle” olarak tanımlanmaktadır. Bunlar arasında şartlı birleşik cümle, iç içe birleşik cümle, bağlı birleşik cümle, ara cümleli birleşik cümle, karmaşık birleşik cümle sayılmaktadır. Böler, istek kipi ve istek kipinin hikâye birleşik çekimiyle de şartlı birleşik cümle kurulabileceğini belirtmektedir. Değişik kaynaklarda ki’li birleşik cümle adıyla verilen cümle, bağlı birleşik cümle olarak değerlendirilebilir. Zira bağlı birleşik cümleler “çeşitli anlam ilişkilerine sahip iki veya daha fazla basit ya da birleşik cümlelerin birtakım bağlaçlarla birbirine bağlanması biçiminde” oluşmaktadır. Karmaşık birleşik cümle “bünyesinde birden çok birleşik ya da sıralı cümle yer alan cümleler için kullanılan bir terimdir”. Sıralı cümleler ise “birtakım anlam ilişkileri içindeki birden fazla cümlelerin virgül veya noktalı virgül ile birbirine bağlanması biçiminde” oluşmaktadır (Böler, 2019, s. 206-243). Böler’in tasnifi, diğerlerinden farklı olmakla birlikte, ana fikri sürdürmekte, fiilimsilerin basit cümle kurduğunu aynı gerekçelerle tekrar etmektedir.

Demir, fiilimsi içeren cümleleri basit cümle sayarak birleşik cümle olarak şartlı birleşik cümle, ki’li birleşik cümle ve iç içe birleşik cümleden bahsetmektedir. Ona göre birleşik cümle “yapısında isim veya fiil cinsinden birden fazla yüklem bulunan cümleler”dir. Ona göre basit cümle ile birleşik cümleyi birbirinden ayırmamızı sağlayan en önemli ölçü, yüklemidir. Tek yüklem taşıyan cümle basit, birden çok yüklem taşıyan cümle birleşiktir (Demir, 2019, s. 72-81).

Birinci Kuşak Geleneksel Görüşün ayırt edici özellikleri arasında a) isim-fiil, sıfat-fiil ve zarf-fiillerin Türkçenin zengin fiilimsi sistemini oluşturduğu, b) bu zengin fiilimsi sisteminin Hint-Avrupa dillerindeki yan cümleleri veya ilgi cümlelerini Türkçede basit cümle formunda karşıladığı, c) Türkçede asli birleşik cümlelerin şart cümlesi, ç) hatta asli birleşik cümle olarak şart cümlesinin dahi bir istisna olduğu, d) Ergin’in tasnifinden hareketle *ki’li*, *iç içe* ve *şartlı* olmak üzere üç tip birleşik cümleden bahsetmek gerektiği sayılabilir.

2. Geleneksel Paradigmanın İlk Evresine Karşı Alternatif Görüşler

Çağdaş Türkçede birleşik cümlelerin ne olduğu ve nasıl incelenmesi gerektiğini belli bir düşünsel temele göre ortaya koyan geleneksel paradigmanın ilk evresi karşısında paradigma denemeyecek bir dağınıklık gösteren alternatif görüşler topluluğu yer alır. Söz konusu görüşlerin geleneksel paradigma karşısında konumlandırılmak gerekmektedir. Zira bu görüşlerin üzerinde yükseldiği zeminde ortaklaşan bazı hususiyetler geleneksel paradigma ile karşıtlık içermektedir. Kabaca bu karşıt zeminin Türkçedeki zengin fiilimsi sisteminin Hint-Avrupa dillerindeki ilgi cümlelerini kapsadığı kabulünün reddi üzerine kurulduğunu ifade edebiliriz.

Alternatif görüşler topluluğu, birleşik cümleyi geleneksel paradigmanda olduğu gibi düşünsel bir temele dayandırma ihtiyacı duymaksızın tasnif meselesi olarak ele alır. Söz konusu tasnifler birbirlerinden son derece farklılaşabilmektedir. Örneğin Banguoğlu (1974, 1979), Çağdaş Türkçede ondan fazla birleşik cümle türü tespit ederken, Göğüş (1968) yıllar boyu fiilimsilerin birleşik cümle içinde özel bir konum arz ettiğini sembolize eden *girişik cümle* terimini kullanarak bir sınıflandırma yapar. Alternatif görüşler topluluğu içinde Banguoğlu ve Göğüş'ten sonra kendine özgü bir sınıflandırma öneren üçüncü önemli isim Ediskun'dur. Ona göre *basit cümle* "içinde bir tek bağımsız yargı bulunan cümledir", *bileşik cümle* "içinde bir tek temel yargıyla yeteri kadar yan yargı bulunan bir cümledir". Bileşik cümle kategorisinde ayrıca *girişik cümle* ve *şart bileşik cümlesi* yer alır. Girişik cümle "yan cümlecığı temel ya da başka bir yan cümlecığın öznesi, nesnesi, dolaylı tümleci, zarf tümleci, edat tümleci ya da bu cümleciklerin öğelerinin niteleyeni, belirteni olan bir bileşik cümledir" (Ediskun, 2017, s. 379-389).

Alternatif görüşler topluluğunu söz konusu kurucu üç isimden sonra devam ettiren araştırmacılar arasında Bozkurt (2017), Hengirmen (2015), Erkul (2007), Aydın (2005), Delice (2012a, b), Erdoğan (2014, 2015), Tosun ve Koç (2014), Özel (2018), Oturakçı-Orbay (2020) sayılabilir.

3. Geleneksel Paradigmanın İkinci Evresi

Geleneksel paradigmada, 1990'lı yıllardan itibaren bir kırılma yaşanmıştır. Gülsevin'in (1990) -sA ekinin bir zarf-fiil eki olduğunu iddia etmesiyle, önceleri Türkçenin tek asli birleşik cümlesi sayılan "şartlı birleşik cümle"nin bir zarf-fiil grubu olarak ele alınması söz konusu olmuştur. Nitekim Karahan, Gülsevin'in iddiasını mantıksal sonucuna götürerek neden şart cümlesinin birleşik cümle kurmadığını detaylı olarak incelemiştir (1994b). Başlangıçta Türkçede yapı bakımından basit, birleşik, bağlı ve şartlı olmak üzere dört tip cümle olduğunu iddia eden Karahan (1995, s. 61-67), sonra Türkçede yapı bakımından yalnızca basit cümlelerin var olduğunu, dolayısıyla birleşik cümle yerine "cümlelerin birbirine bağlanma yollarından" söz etmiştir (2012, s. 84-95). Ona göre üretici-dönüşümlü dilbilgisi anlayışının yüzey ve derin yapı kavramları kabul edilebilir olmakla birlikte, cümle çözümlemelerinde yüzey yapı esas alınmalıdır (1994a).

Yapı bakımından Türkçede tek tip cümle olduğu fikri, fiilimsilerin birleşik cümle sayılmaması gerektiği etrafında şekillenen bir dizi makaleyle geliştirilmiştir. Bu akımı takip edenler arasında Zülfikar (1995), Korkmaz (1996, 1997), Savran (1999), Turan (1999), Karahan (2000), Üstünova (2002), İlhan (2009) vardır.

Zülfikar, çeşitli araştırmacıların "girişik cümle" hakkındaki görüşlerini özetledikten sonra fiilimsilerin "birek cümle (cümlemesi) olarak değerlendirilmesi ve bir birleşik cümle türü olarak gösterilmesi"nin Türkçenin yapısına aykırı olduğunu belirtmektedir. "Yüklem olmayan, çekimli fiil tanımına uymayan, yargı bildirmeyen bu biçimlerin bir birleşik cümlelerin yan cümlesi olması" mümkün değildir. Fiilimsiler artık fiillikten çıkmış, basit cümlelerin tamamlayıcıları, niteleyicileri

olmuştur. Mesela cümlede bir sıfat-fiil grubunu yan cümle saymak, sıfat tamlamasının iki ögesinden birini diğerinden ayırmaya benzemektedir. “Kirişin arasına iyice saklanan sivrisinek” ile “inatçı sivri sinek” arasında gramer bakımından bir fark yoktur. Zülfikar’a göre fiilimsili cümleleri “girişik cümle” sayanlar, Batı dillerinin gramerlerini örnek aldıkları için böyle bir hataya düşmüşlerdir (Zülfikar, 1995).

Korkmaz, “Gramer Konularımızla İlgili Bazı Sorunlar” adlı makalesinde başka konularla birlikte girişik cümle meselesine de değinmektedir. Türkçede yapıları bakımından cümlelerin basit ve birleşik olmak üzere ikiye ayrıldığını belirten yazar, girişik veya karmaşık cümleden bahseden araştırmacıların Batı gramerlerinin kalıplarına uyarak Türkçenin özelliklerini göz ardı ettiklerini söylemektedir. Batı dillerinde ana cümle ile yardımcı cümlenin ilgi zamiri ile birbirine bağlandığı yapılar vardır, ancak Türkçede durum böyle değildir. Nitekim “dün aldığımız kitaplar” tamlamasında “dün aldığımız” sıfat-fiil grubu, kitapları niteleyen bir sıfattan ibarettir. Ayrıca -dXk sıfat-fiilinden sonra -XmXz iyelik ekinin gelmesi, “onun artık yargı bildiren bir fiil değil, sıfat gibi kullanılan bir isim şekli olduğunu göstermektedir”. Bunları derin yapıyı dikkate alarak girişik birleşik cümleye delil sayanlar ise “bütün dilleri aynı kalıba sokma” hatasına düşmektedirler. Üretici-dönüşümlü dil bilgisi anlayışına göre bütün diller derin yapıda ortaklaştığı için bu meselede derin yapıyı ölçü almak, bütün dilleri bir kefeye koymak anlamına gelecektir. Dolayısıyla bir dildeki gramer şekilleri incelenirken derin yapıya değil, yüzey yapıya dikkat edilmelidir (Korkmaz, 1996, 1997).

Savran, birleşik cümle hakkında değişik araştırmacıların görüşlerine değindikten sonra fiilimsili cümlelerin durumunu bu konudaki lehte ve aleyhteki iddiaları dikkate alarak değerlendirmektedir. Fiilimsili cümlelerin yan cümle olduğunu kabul eden araştırmacılar arasında ciddi fikir ayrılıkları vardır. Bazıları fiilimsili cümlelerin yalnızca isim tamlamasında tamlayan ve kelime gruplarında grubun son kelimesi olmak kaydıyla yan cümle olabildiğini söylemekte, bazıları ise her koşulda fiilimsilerin birleşik cümle kurduğunu iddia etmektedir. Hatta *içecek*, *yiyecek*, *giyecek* gibi kalıplaşmış sıfat-fiil eklerinin dahi birleşik cümle oluşturduğunu düşünenler vardır. Fiilimsili cümleleri basit cümle kabul eden araştırmacıların da tutarsızlığa düştüğü görülmektedir. Bu araştırmacılar, kelime gruplarından söz ederken fiilimsi gruplarında fiilimsilerin yüklem görevinde olduğunu belirtmekte, ancak cümle yapısı konusunu incelerken fiilimsili cümlelerin yargı bildirmedikleri için yüklem sayılamayacaklarını söylemektedirler. Savran, sonuç olarak fiilimsili cümleleri tam bir yargı taşımadıkları için basit cümle saymakta, “girişik birleşik cümle”den bahsedenler arasındaki fikir ayrılıklarının onların iddialarını zayıflattığını öne sürmekte, fiilimsili cümlelerin basit cümle içinde ayrı bir alt başlıkta ele alınması gerektiğini dile getirmekte ve kelime gruplarından söz edilirken fiilimsi gruplarının bir yargı taşıdığı intibasını uyandırılmaması gerektiğini vurgulamaktadır (Savran, 1999).

Turan, birleşik cümle hakkında yapılan araştırmaları değerlendirmiş, bu konudaki farklı fikirleri yedi başlık altında toplamıştır: 1) Bazı araştırmacılar, fiilimsili cümleleri birleşik cümle saymaktadırlar. 2) Bazıları ise fiilimsili cümlelerin basit cümle olduğunu düşünmektedirler.

3) Birtakım araştırmacılar şartlı, ki’li ve ara bağlaçlı cümleleri (iç içe birleşik cümle) birleşik cümle kabul etmektedirler. 4) Sıralı cümleleri birleşik cümle sayanlar da vardır. 5) Bazıları yalnızca şartlı, ki’li ve iç içe cümleleri birleşik cümle sayarken, 6) bazıları da şartlı ve içe içe cümleler dışında birleşik cümle kabul etmemektedirler. 7) Son olarak fiilimsili cümleler dışında birleşik cümle olmadığını düşünenler de vardır. Turan’a göre “fiilimsiler, cümleye esas teşkil eden yüklemine ne yapısına ne de yargısına sahiptir”, dolayısıyla birleşik cümle oluşturmazlar. Şart eki -sA, eğer şart bildiriyorsa zarf-fiil eki olduğu için birleşik cümle yapmaz. Birbirine bağlama edatlarıyla veya virgül, noktalı virgül ile bağlanan cümleler de birleşik cümle sayılmaz. Nasıl virgülle, noktalı virgülle birbirine bağlanan cümleler nasıl müstakil cümleler sayılıyorsa, bağlama edatlarıyla birbirine bağlanan cümleler de müstakil cümle kabul edilmelidir. Turan, Türkçede yapı bakımından cümlelerin tasnifine gerek olmadığını, çünkü Türkçede tek bir cümle yapısının bulunduğunu düşünmektedir. Bu yüzden birleşik ve basit cümle gibi adlandırmalar hatalıdır (Turan, 1999).

Karahan, “Yapı Bakımından Cümle Sınıflandırmaları Üzerine” adlı makalesinde “yargı” kavramı üzerinde durmakta, yargının “vurgu veya ekle sağlanan bir bitmişlik ifadesi” olduğunu belirtmektedir. Bu bakımdan bazı gramer kitaplarında fiilimsilerin “yan yargılı”, “yarım yargılı” gibi ifadelerle anılması hatalıdır. Çünkü “yargı ve yargısızlığın, yani bitmişlik ve bitmemişliğin yanı, yarımı olamaz”. Esasında “cümle kavramı, basit cümle kavramına denktir, eşittir”. Bu yüzden yapı bakımından cümle tasniflerinin hatalı olduğunu iddia eden Karahan’a göre cümle ve cümleler topluluğundan bahsetmek mümkünken; birleşik cümle, girişik cümle, basit cümle gibi tariflerden kaçınmak gerekmektedir. Fiilimsilerle kurulan cümleleri birleşik cümle saymanın hatalı olması gibi, şartlı birleşik cümleden bahsetmek de yanlıştır. Fiilimsilerle kurulan cümlelerde fiilimsi grupları cümlelerin tamamlayıcısı oldukları için cümle yapısını etkilemezler. -sA ekli bir kelime veya kelime grubu da yüklemi şart, zaman, sebep ifade ederek tamamlar, bunlarda bitmişlik anlamı yoktur. Zarf-fiil, sıfat-fiil ve isim-fiilli cümleleri birleşik cümle saymayan bir yaklaşımın -sA ekli kelime ve kelime gruplarını içeren cümleleri de birleşik cümle saymaması gerekir. Çünkü bunların tamamı yargı bildirmemektedir. Ayrıca geleneksel söz dizimi anlayışına göre iç içe birleşik cümle sayılan Ayşe “Okula gideceğim.” dedi cümlesi, esasında bir birleşik cümle değildir. Çünkü burada iç cümle sayılan “Okula gideceğim.” isim değeri taşımaktadır. Tıpkı *Düşman şehre yaklaşıyor haberi* isim tamlamasında *Düşman şehre yaklaşıyor* cümlesinin isim unsuru olması gibi, iç cümle sanılan ifadeler de cümle içinde isim unsuru olarak görev yapmaktadır. Dolayısıyla iç içe birleşik cümle sayılan yapı, aslında basit cümle, yani cümledir. Yapı bakımından cümle tasniflerini reddeden Karahan’a göre cümle ve cümleler topluluğundan bahsetmek gerekmektedir. *Ayşe çok çalıştı ve sınıfını geçti, Ayşe öyle çalıştı ki sınıfını geçti, Ayşe çalışmış, sınıfını geçmişti* gibi örnekler, “basit cümle”lerden oluşan cümleler topluluklarıdır. Aralarındaki bağlantı yalnızca anlamla değil, gramatik unsurlarla da kurulduğu için bu tip cümleler hem söz diziminin hem de metin dil biliminin araştırma alanına girmektedir. “Ayşe çalıştı, sınıfını geçti.” örneğinde ise cümleler arasında anlam bağlantısı vardır,

ancak gramatikal unsurlar bağlantı sağlamamıştır. Dolayısıyla bunun gibi cümle toplulukları söz diziminin değil, metin dil biliminin araştırma alanına girmektedir (Karahan, 2000).

Üstünova (2002), *Türkçede Yapı Kavramı ve Söz Dizimi İncelemeleri* adlı eserinde “cümlelerin yapılarına göre incelenmelerine gerek olmadığını”, önemli olanın cümlede görev almış birimlerin yüklemle girdikleri biçim ve anlam ilişkilerinin incelenmesi olduğunu iddia etmektedir. Nitekim yazar, “cümle” ve “cümleden büyük birlik” terimlerini kullanmakta, cümlelerin bir araya gelerek cümleden büyük birlikler oluşturduğunu, bunların incelenmesinin dil bilgisi araştırmaları için bir gereklilik olduğunu vurgulamaktadır (s. I, 13). Yazar, dil bilgisi kitaplarında *cümlemsi*, *cümlecik*, *yan yargı*, *yan cümle*, *yan önerme* gibi adlarla anılan fiilimsi veya fiilimsi gruplarına “eylemlilik, ortaç ve ulaç öbeği” demenin daha doğru olduğunu belirtmektedir. Çünkü bunların kullanım açısından bir isimden, sıfattan, zarftan farkı yoktur. Ayrıca çalışmada derin yapı kavramının değerlendirilmesindeki hatalardan bahsedilmekte, örneğin “Örülmemiş duvarda doğmamış oğlan oturur, ekilmemiş tarlayı yolma diye bağırır.” bilmesinin derin yapıda [1. Duvar örülmemiş, 2. Oğlan doğmamış, 3. Oğlan duvarda oturur, 4. Tarla ekilmemiş, 5. Tarlayı yolma, 6. Oğlan bağırır.] şeklinde altı yargı içerdiği yanlısına düşülmemesi gerektiğinin altı çizilmektedir. “Önemli olan bunların yüzey yapıda üstlendikleri işlevlerdir.” Zira *örülmemiş (duvar)*, *doğmamış (çocuk)*, *ekilmemiş (tarla)* kelimeleri sıfat görevini üstlenmiş, artık yargı bildirme işlevlerini yitirmiştir. Dil birimlerinin anlam ve biçim ilişkisi birlikte ele alındığında cümleleri yapılarına göre basit, birleşik, kaynaşık, girişik gibi sınıflandırmalara tabi tutmaya ihtiyaç kalmamaktadır (s. 54-63).

İlhan, şart ekinin esasında bir zarf-fiil eki olduğunu literatüre başvurarak vurgulamaktadır. -sA eki bir zarf-fiil ekiyse bu durumda bu ekle kurulan birlikler bir cümle olarak değerlendirilmemeli, “cümledeki fonksiyonu itibarıyla zarf/zarf grubu olarak kabul edilmelidir. Cümle ögesi olarak da zarf tümleci görevinde olduğu unutulmamalıdır.” Ayrıca cümle çözümlemelerinde -sA ekli birlikler zarf-fiil grubu olarak ele alınmalıdır (İlhan, 2009).

Geleneksel paradigmanın ilk temsilcileri ve onların takipçileri, birleşik cümle üzerine derin bir sorgulamada bulunmamışlar, durumu yalnızca bir tasnif meselesi olarak görmüşlerdir. Ancak 1990’lı yıllardan itibaren bu konuda fikir öne sürenler, üretici-dönüşümlü dil bilgisi anlayışıyla bir tartışma hâlinde konuyu ele aldıkları için özellikle fiilimsiler ve birleşik cümle problemini detaylı olarak ele almışlardır. Bu araştırmacıların hepsi birbiriyle tutarlı görüşler ortaya koymamakla birlikte, fiilimsilerin birleşik cümle sayılmaması gerektiği hakkında hepsi uzlaşmaktadır.

Geleneksel paradigmanın ikinci evresi, esasında Türkçede birleşik cümlelerin bir istisna olduğu şeklinde ilk evrede rastlanan fikrin mantıksal sonucuna ulaştırılmasıyla ortaya çıkmıştır. Bu bakımdan Türkçede birleşik cümle olmadığını varsayan ekolü Deny, Mansuroğlu ve Ergin’in başlattığı geleneksel paradigmanın devamı saymak gerekir. Ayrıca ikinci evreyi üretici-dönüşümlü gramer anlayışıyla Türkçe sözdizimi inceleyen araştırmacıların fikirlerinin de yoğun şekilde etkilediğini belirtmek gerekir. Üretici-dönüşümlü sözdizimi incelemeleriyle

tartışma hâlinde ortaya çıkan ikinci evre geleneksel paradigma, ilk evreye göre daha zengin bir kuramsal altyapı barındırmaktadır.

4. Geleneksel Paradigmanın İkinci Evresine Karşı Üretici-Dönüşümlü Paradigma

Geleneksel paradigmanın ilk evresi belli düşünsel temellere dayanmakla birlikte, üstünde yükseldiği entelektüel zemini argümanlarla destekleme konusunda ikinci evreye göre zayıftır. Bunun ana sebebi geleneksel paradigmanın ikinci evresinin fiilimsilerin birleşik cümleyle ilişkisiyle ilgili oldukça derinlikli ve yeni bir düşünsel zeminden hareket eden *üretici-dönüşümlü paradigmayla* rekabet içinde gelişmiş olmasıdır.

Üretici-dönüşümlü paradigmayı savunan araştırmacılar, Chomsky'nin dilbilimsel kuramından hareketle Türkçe sözdizimi çalışmalarına yeni bir boyut getirmişlerdir. Ancak bu paradigma içinde kalan araştırmacıların önemli bir çoğunluğunun geliştirdikleri alternatif çözümleme yöntemini gerekçelendirmeksizin öylece kabul ettikleri görülmektedir. Underhill (1972), Dede (1978), Knecht (1979), Koç (1979), Erdal (1981), Erguvanlı-Taylan (1993, 1994, 1998), Erkman-Akerson (1994), Kural (1994), Ozil (1994), Özsoy (1994), Kornfilt (1997), Özsoy ve Taylan (1998) gibi araştırmacılar yaptıkları araştırmalarda Çağdaş Türkçede birleşik cümlenin ne olduğunu belirleyen bir tartışma olarak fiilimsilerin durumu hakkında argümantatif bir noktadan hareket etmeyip yalnızca fiilimsilerin birleşik cümle kurduğunu baştan kabul ederler.

Üretici-dönüşümlü gramer görüşünün birleşik cümle kabulünü detaylı şekilde tartışan ve değerlendiren çalışmaların sayısı oldukça sınırlıdır. Bunlar arasında henüz erken bir tarihte Göknel (1976) dikkat çekmekte, onu esasında yukarıda sözü geçen araştırmacıların çalışmalarına benzer bir çalışma yapan, ancak kısmen de olsa bir gerekçelendirmeye başvuran Ardalı (1981) takip etmektedir. Erkman-Akerson'un (1998) araştırması konuyu pek çok argümanla gerekçelendiren ilk çalışmalardan biridir. Sebzecioğlu (2004) ve Karabulut (2009) meseleyi geleneksel görüşün hemen hemen bütün argümanlarına cevap veren kapsamlı araştırmalarıyla ele almışlardır. Aygen (2007) geleneksel anlayışla derin yapıdan yüzey yapıya çıkarkan gerçekleşen dönüşümlerin tam olarak tespit edilemeyeceğini vurgulamakta, Demirci (2010) ve Kara (2012) ise önceki çalışmalarda ortaya konan gerekçelendirmeleri özetlemektedirler. Bu bakımdan geleneksel görüş karşısında, üretici-dönüşümlü gramer görüşünün hâlen yeterince çalışılmadığı söylenebilir. En azından meseleyi gerekçelendirerek ve argümanları tartışarak ele alan çalışmaların hâlen emekleme aşamasında olduğu gözlenmektedir.

5. Çağdaş ve Tarihi Lehçelerle İlgili Çalışmalarda Geleneksel Paradigma

Türkçede birleşik cümlenin ancak şart cümlesinde görüldüğü, *ki'li* ve *iç içe* cümlelerin ikincil birleşik cümle tipleri olduğu yönündeki ilk evre geleneksel paradigmayı tarihi ve çağdaş lehçelerle ilgili araştırmalarda da bulmak mümkündür.

Kordabayev (1964) Kazakçada cümleleri birbirine bağlamada asıl unsurun fiilimsiler ve şart eki olduğunu dile getirmekte, bağlaçların Türkçeye yabancı diller tesiriyle girdiğini vurgulamaktadır. Onun görüşü, birleşik cümleyi dış bir tesir sayan geleneksel görüşün ilk kuşağının temsilcilerine yaklaşmaktadır. Demesinova (1974), benzer şekilde Türkçenin en eski ve en temel yapısının bağlaçsız birleşik cümle olduğunu dile getirmiş, bağlaçların Türk dillerinde yaygınlaşmasını Rusçanın tesirine bağlamıştır. Abdullayev'e (1996) göre, özellikle Rus ve Azeri Türkologlar, mantık ile dil bilgisinin araştırma alanlarını birbirine karıştırmak ve zahiri alametleri yanlış yorumlamaktan dolayı fiilimsili cümleleri, birleşik cümle saymaktadır. Oysa bitmişlik ifadesi taşımayan fiilimsiler, müstakil cümle teşkil etmez.

Cemiloğlu (2001), Dede Korkut Hikâyeleri üzerine yaptığı çalışmada, geleneksel görüşün ikinci kuşak temsilcileri gibi fiilimsi cümleleriyle birlikte şart ve iç içe cümleyi dahi basit cümle saymaktadır. Özkan ve Musa (2004), Türkçenin fiilimsilerle kurduğu zengin anlatımın özellikle Rusça tesiriyle çeşitli Türk dillerinde bağlaç yapıları yerine bıraktığını tespit etmişlerdir. Geleneksel görüşe yaklaşan bu araştırmalardaki ortak bir argüman şudur: Fiilimsiler basit cümle kurar. Fiilimsilerin sağladığı anlatım zenginliğini bağlaçlarla kurma eğilimi, yabancı dillerin tesiriyle ortaya çıkar. Örneğin Gagavuzcadaki *Etişyrys o evä, näändä benim ikinji kardaşım yaşıyer.* "Varırsız o eve, nerede benim ikinci kardeşim oturuyor." cümlesi, fiilimsi yerine bağlaç tercih eden yabancı dil mantığını gösterir.

Sonuç

Çağdaş Türkçenin sözdizimiyle ilgili önemli bir meseleyi çözüme kavuşturduğunu iddia eden geleneksel paradigma Deny, Mansuroğlu ve Ergin ile başlayarak Türkiye'deki Türkoloji literatürünü büyük ölçüde etkilemiştir. Çağdaş Türkçede birleşik cümlelerin ancak şart cümlesinde görüldüğü, onun dahi bir istisna olduğu fikrinden hareketle gelişen geleneksel paradigma, 1990'lı yıllarda yaşanan bir kırılmayla farklı bir yöne evrilmiştir.

1990'lı yıllarda yaşanan kırılma, şart ekinin zarf-fiil eki olarak değerlendirilmesiyle ortaya çıkmıştır. Şart ekinin kip eki olmaması, şart ekinin kurduğu varsayılan birleşik cümle tipinin de reddini beraberinde getirmiştir. Dolayısıyla Çağdaş Türkçede birleşik cümle kategorisinin mevcut olmadığı iddiası, ilk evre geleneksel paradigmadaki yer alan *şart cümlesinin dahi istisna bir birleşik cümle olduğu fikrinin* mantıksal sonucuna vardırıılmasından ibarettir. *Ki'li* ve *iç içe* cümlelerin birleşik cümle sayılmasının ilk evre geleneksel paradigmadaki dahi ikircikli bir tavır yarattığı aşikârdır. Nitekim bunları öncü araştırmacılar ikincil birleşik cümle tipleri olarak değerlendirmektedir. Türkçenin asli sözdizimi yapısında mevcut olmayan ve yabancı dil etkisiyle oluşmuş *ki'li* ve *iç içe* birleşik cümle tiplerinin geleneksel paradigmanın ikinci evresinde kolaylıkla ortadan kalkması da beklenilir bir gelişmedir.

Çağdaş Türkçenin gramer konularıyla ilgili görüşler, araştırmacı kuşakları arasında bir silsile olarak incelendiğinde meydana çıkan fikirlerin arkeolojisini tespit etmek zor değildir. Böyle bir düşünsel arkeoloji çalışmasını ortaya koymaya uğraşan bu makalede, ilgili fikirler bütünü *geleneksel paradigma* olarak adlandırılmaya ve araştırmacıları bu bakış açısından meseleye eğilmeye çağırmaya çabalanmıştır.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.

Kaynakça / References

- Abdullayev, E. Z. (1996). *Türk Dillerinin Tarihsel Gelişme Sorunları*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Aktan, B. (1981). *Türkiye Türkçesinin Söz Dizimi*. Konya: Eğitim Kitabevi.
- Ardalı, R. (1981). Çağdaş Dilbilim Açısından Ortaçlar. *Selçuk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 1, 17-25.
- Aydın, İ. (2007). Türkçede Yan Tümce Türleri ve İşlevleri, *Ankara Üniversitesi Dil Dergisi*, 26, 29-55.
- Aygen, N. G. (2007). Syntax and Semantics of Genitive Subject-Case in Turkic. *California Linguistic Notes*, XXXII (2), 1-39.
- Banguoğlu, T. (1974). *Türkçenin Grameri*, İstanbul: Baha Matbaası.
- Banguoğlu, T. (1979). *Ana Hatlarıyla Türk Grameri*. İstanbul: Dergâh Yayınları,
- Böler, T. (2019). *Türkiye Türkçesi Söz Dizimi*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Cemiloğlu, İ. (2018). *Dede Korkut Hikâyeleri Üzerine Söz Dizimi Bakımından Bir İnceleme*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Dede, M. (1978). Why Should Turkish Relativization Distinguish Between Subject and Non-Subject Head Nouns? *Proceedings of the 4th Annual Meeting of the Berkeley Linguistics*, 1978, 67-77.
- Delice, H. İ. (2012a). Cümle Nasıl Tanımlanmalıdır? *Turkish Studies – International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 7(1), 37-40.
- Delice, H. İ. (2012b). Yapı Açısından Cümle Sorunu. *Turkish Studies – International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 7(3), 871-876.
- Demesinova, N. H. (1974). *Razvitiye Sintaksisa Sovremennogo Kazahskogo Yazıka (Çağdaş Kazak Dili Sentaksının Gelişmesi)*. Almatı.
- Demir, N. (2010). *Türkçe Cümle Bilgisi*. Ankara: Altınordu Yayınları.
- Demirci, K. (2010). Derin Yapı ve Yüzey Yapı Kavramlarından Ne Anlıyoruz? *Turkish Studies – International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 5 (4), 291-304.
- Deny, J. (2012). *Türk Dil Bilgisi*. çev. A. U. Elöve, haz. A. Benzer, İstanbul: Kocabalı Yayınları.
- Ediskun, H. (2017). *Yeni Türk Dil Bilgisi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Eker, S. (2009). *Çağdaş Türk Dili*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Erdal, M. (1981). Turkish Participles and the Absence of Reference. *Studies Presented to H. J. Polotsky* içinde, 21-49, ed. D. W. Young. Mass.: Beacon Hill.
- Erdoğan, Ö. (2014). “Temel Cümle” Terimi Üzerine. *Cumhuriyet Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 38 (2), 123-136.

- Erdoğan, Ö. (2015). Yan Cümlelerin Dilbilgisel Anlamalı Sözcük Değerinde Kullanımı. *Cumhuriyet Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 39(2), 245-264.
- Ergin, M. (2009). *Türk Dil Bilgisi*, İstanbul: Bayrak Basım/Yayım/Tanıtım.
- Erguvanlı-Taylan, E. (1993). Türkçe’de -DIK Ekinin Yantümcelerdeki İşlevi Üzerine. *Dilbilim Araştırmaları Dergisi*, 4, 161-171.
- Erguvanlı-Taylan, E. (1994). Yantümcelerde Tamlayan Ekinin İşlevi Üzerine. *Dilbilim Araştırmaları Dergisi*, 5, 31-41.
- Erguvanlı-Taylan, E. (1998). Türkçede Tümce Yapısına Sahip Tümleş Yantümceleri. *Doğan Aksan Armağanı* içinde, 155-164. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Erkman-Akerson, F. (1994). Ad Tümcesindeki Yalın Tümlecini Yönetici Ad Olma Koşulları. *Dilbilim Araştırmaları Dergisi*, 5, 62-79.
- Erkul, R. (2007). *Cümle ve Metin Bilgisi*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Gece, M. K. (1993). Türkçe Sözdiziminin Temel Mantığı. *On Dokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 8(1), 97-104.
- Gece, M. K. (1998). Türkiye Türkçesinde Bağlı Cümle. *Türk Dili – Dil ve Edebiyat Dergisi*, 562, 332-339.
- Göğüş, B. (1968). Türkçede Cümlesilerin Kuruluşu ve Temel Cümlecige Bağlanma Şekilleri. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı – Belleten*, 89-142.
- Göknel, Y. (1976). Üretici Dönüşümlü Dil Bilgisi ve Türkçe Söz Dizimi. *Türk Dili – Dil ve Edebiyat Dergisi*, 33(295), 263-270.
- Gülsevin, G. (1990). Türkçede Şart Gerundiumu Üzerine. *Türk Dili – Dil ve Edebiyat Dergisi*, 467, 276-279.
- Hengirmen, M. (2015). *Türkçe Dilbilgisi*. Ankara: Engin Yayınevi.
- İlhan, N. (2009). Birleşik Cümle Kuruluşunda Şart Cümlesi ya da Zarf Grubu. *Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Kongresi, Bildiriler, Türkçenin Söz Dizimi (27-28 Ağustos 2007)* içinde, 253-260, ed. Hayati Develi. İstanbul: İstanbul Kültür Üniversitesi.
- Kara, S. (2012). Girişik Cümle Problemi Üzerine Bir İnceleme, *Turkish Studies – International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 7(2), 643-648.
- Karaağaç, G. (2017). *Türkçenin Söz Dizimi*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Karaağaç, G. (2019). *Türkçenin Dil Bilgisi*, İstanbul: Kesit Yayınları.
- Karabulut, F. (2009). Ad Öbeği Taşınımı ve Boşluk Kuramı Bağlamında Fiilimsili Yapıların Adlandırılması ve Sınıflandırılması Meselesi. *Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Kongresi (UTEK) 27-28 Ağustos 2007* içinde, 261-299. İstanbul: İstanbul Kültür Üniversitesi.
- Karahan, L. (1994). Türkçede Birleşik Cümle Problemi. *Türk Dili – Dil ve Edebiyat Dergisi*, 505, 19-23.
- Karahan, L. (1994). -sa/-se Eki Hakkında. *Türk Dili – Dil ve Edebiyat Dergisi*, 516, 471-474.
- Karahan, L. (2000). Yapı Bakımından Cümle Sınıflandırmaları Üzerine, *Türk Dili – Dil ve Edebiyat Dergisi*, 583, 16-23.
- Karaörs, M. (1988). Türk Dil Bilgisi Cümle Tahlili Örnekleri. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2, 173-196.
- Karaörs, M. (1989). Atatürk’ün Gençliğe Hitabesi’nin Cümlelerinin Tahlili ve Cümle Çeşitlerinden Örnek Tahliller. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3, 447-467.

- Karaörs, M. (1990). Türk Dil Bilgisi Cümle Tahlili Örnekleri III. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4, 509-529.
- Knecht, L. (1979). The Role of the Genitive Suffix in Relative Clauses in Turkish: A Reply to Dede. *Berkeley Linguistic Society*, 5, 180-197.
- Koç, S. (1979). Türkçede Tümcelerin Adlaştırılmasına Dönüşümlü-Üretken Yaklaşım. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı – Belleten*, 26-27, 173-180.
- Kordabayev, T. R. (1964). *Tarihi Sintaksis Meseleleri (Tarihi Sentaks Meseleleri)*, Almatı.
- Korkmaz, Z. (1996). Gramer Konularımızla İlgili Bazı Sorunlar. *Türk Dili – Dil ve Edebiyat Dergisi*, 535, 3-18.
- Korkmaz, Z. (1997). Batı Dilleri ve Türk Dili Grameri Üzerindeki Etkileri. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı – Belleten*, 45, 49-54.
- Kornfilt, J. (1997). On the Syntax and Morphology of Relative Clauses in Turkish. *Dilbilim Araştırmaları*, 24-51.
- Kuhn, T. S. (1964). *The Structure of Scientific Revolutions*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Kural, M. (1994). Yantümcelerde Çekim Ekleri. *Dilbilim Araştırmaları Dergisi*, 5, 80-111.
- Kültürel, Z. (2018). *Türkiye Türkçesi Cümle Bilgisi*. Konya: Palet Yayınları.
- Mansuroğlu, M. (1955). Türkçede Cümle Çeşitleri ve Bağlayıcıları. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı – Belleten*, 59-71.
- Oturakçı-Orbay, N. (2020). *Türkiye Türkçesinde Bağlaç İşlevli Birimler*. Ankara: Akademisyen Kitabevi.
- Ozil, Ş. (1994). Temel Tümcelerde ve Ortaçlı Yapılarda Kip Anlatımı. *Dilbilim Araştırmaları Dergisi*, 5, 112-127.
- Özel, S. (2018). *Türkiye Türkçesi Temel Dil Bilgisi*. Ankara, Dil Derneği Yayınları.
- Özkan, F., & Bağdagül, M. (2004). Yabancı Dillerin Türkçenin Söz Dizimi Üzerindeki Etkisi. *Bilig*, 30, 95-139.
- Özkan, M., & Sevinçli, V. (2019). *Türkiye Türkçesi Söz Dizimi (Kelime Çözümlemeli)*. İstanbul: Akademik Kitaplar.
- Özkan, A., Toker, M., & Aşçı, U. D. (2016). *Türkiye Türkçesi Söz Dizimi*, Konya: Palet Yayınları.
- Özsoy, A. S. (1994). Türkçede Ortaç Yapısı. *Dilbilim Araştırmaları Dergisi*, 5, 21-30.
- Özsoy, A. S., & Taylan, E. E. (1998). Türkçenin Neden Gösteren İlgeç Yan Tümceleri. *Dilbilim Araştırmaları Dergisi*, 116-125.
- Savran, H. (1999). Birleşik Cümle Üzerine. *Türk Dili – Dil ve Edebiyat Dergisi*, 568, 325-330.
- Sebzecioglu, T. (2004). *Türkiye Türkçesinde Eylemsilerle Kurulan Tümcelerin Yapısı*. Yüksek Lisans Tezi, Mersin Üniversitesi.
- Tosun, İ., & Koç, A. (2014). Yapı Bakımından Tümce Türleri ve Yan Yümce. *Turkish Studies – International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 9 (9), 969-990.
- Turan, Z. (1999). Cümlelerin Yapısı ile İlişkilendirilen “Basit” ve “Birleşik” Kavramları Üzerine. *Türklük Bilimi Araştırmaları*, 8, 299-311.
- Underhill, R. (1982). Turkish Participles. *Linguistic Inquiry*, 3 (1), 87-99.
- Üstünova, K. (2002). *Türkçede Yapı Kavramı ve Söz Dizimi İncelemeleri*. Bursa.
- Zülfikar, H. (1995). “Girişik Cümle” Sorunu. *Türk Dili – Dil ve Edebiyat Dergisi*, 522, 643-648.

TANIM

İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi'nin yayını olan Dilbilim Dergisi, açık erişimli, hakemli, yılda iki kere yayınlanan, çok dilli bilimsel bir dergidir. 2009 yılında kurulmuştur.

AMAÇ VE KAPSAM

Dilbilim Dergisi, esas olarak sosyal bilimler ve beşeri bilimler alanlarında dilbilim ile ilgili konuların incelendiği, araştırıldığı bir platform sağlar. Derginin amacı dilbilim konusunda kaliteli makaleler yayınlamak alana ilişkin bilgiye katkıda bulunmaktır. Derginin hedef kitlesini akademisyenler, araştırmacılar, profesyoneller, öğrenciler ve ilgili mesleki, akademik kurum ve kuruluşlar oluşturur.

Dilbilim Dergisi'nin kapsamı dilbilim, göstergebilim, edebiyat, çeviri çalışmaları ve öğrenme bilimleri ve ilgili alanlardan oluşur. Dergi, Türkçe, Fransızca ve İngilizce araştırma, derleme, kısa bildiri makaleleri yayınlar.

EDİTORYAL POLİTİKALAR VE HAKEM SÜRECİ

Yayın Politikası

Dergiye yayınlanmak üzere gönderilen makalelerin içeriği derginin amaç ve kapsamı ile uyumlu olmalıdır. Dergi, orijinal araştırma niteliğindeki yazıları yayınlamaya öncelik vermektedir.

Daha önce yayınlanmamış ya da yayınlanmak üzere başka bir dergide halen değerlendirmede olmayan ve her bir yazar tarafından onaylanan makaleler değerlendirilmek üzere kabul edilir.

Ön değerlendirmeyi geçen yazılar iThenticate intihal tarama programından geçirilir. İntihal incelemesinden sonra, uygun makaleler Editör tarafından orijinaliteleri, metodolojileri, makalede ele alınan konunun önemi ve derginin kapsamına uygunluğu açısından değerlendirilir.

Bilimsel toplantılarda sunulan özet bildiriler, makalede belirtilmesi koşulu ile kaynak olarak kabul edilir. Editör, gönderilen makale biçimsel esaslara uygun ise, gelen yazıyı yurtiçinden ve / veya yurtdışından en az iki hakemin değerlendirmesine sunar, hakemler gerek gördüğü takdirde yazıda istenen değişiklikler yazarlar tarafından yapıldıktan sonra yayınlanmasına onay verir.

Makale yayınlanmak üzere dergiye gönderildikten sonra yazarlardan hiçbirinin ismi, tüm yazarların yazılı izni olmadan yazar listesinden silinemez ve yeni bir isim yazar olarak eklenemez ve yazar sırası değiştirilemez. Yayına kabul edilmeyen makale, resim ve fotoğraflar yazarlara geri gönderilmez.

Açık Erişim İlkesi

Dergi açık erişimlidir ve derginin tüm içeriği okura ya da okurun dahil olduğu kuruma ücretsiz olarak sunulur. Okurlar, ticari amaç haricinde, yayıncı ya da yazardan izin almadan dergi makalelerinin tam metnini okuyabilir, indirebilir, kopyalayabilir, arayabilir ve link sağlayabilir. Bu BOAI açık erişim tanımıyla uyumludur.

Derginin açık erişimli makaleleri Creative Commons Atıf-GayrıTicari 4.0 Uluslararası (CC BY-NC 4.0) olarak lisanslıdır.

İşleme Ücreti

Derginin tüm giderleri İstanbul Üniversitesi tarafından karşılanmaktadır. Dergide makale yayını ve makale süreçlerinin yürütülmesi ücrete tabi değildir. Dergiye gönderilen ya da yayın için kabul edilen makaleler için işleme ücreti ya da gönderim ücreti alınmaz.

Telif Hakkında

Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları Creative Commons Atıf-GayrıTicari 4.0 Uluslararası (CC BY-NC 4.0) olarak lisanslıdır. CC BY-NC 4.0 lisansı, eserin ticari kullanım dışında her boyut ve formatta paylaşılmasına, kopyalanmasına, çoğaltılmasına ve orijinal esere uygun şekilde atıfta bulunmak kaydıyla yeniden düzenleme, dönüştürme ve eserin üzerine inşa etme dâhil adapte edilmesine izin verir.

Hakem Süreci

Daha önce yayınlanmamış ya da yayınlanmak üzere başka bir dergide halen değerlendirmede olmayan ve her bir yazar tarafından onaylanan makaleler değerlendirilmek üzere kabul edilir. Gönderilen ve ön kontrolü geçen makaleler iThenticate yazılımı kullanılarak intihal için taranır. İntihal kontrolünden sonra, uygun olan makaleler baş editör tarafından orijinallik, metodoloji, işlenen konunun önemi ve dergi kapsamı ile uyumluluğu açısından değerlendirilir. Baş editör, makaleleri, yazarların etnik kökeninden, cinsiyetinden, uyruğundan, dini inancından ve siyasi felsefesinden bağımsız olarak değerlendirir. Yayına gönderilen makalelerin adil bir şekilde çift taraflı kör hakem değerlendirmesinden geçmelerini sağlar.

Seçilen makaleler en az iki ulusal/uluslararası hakeme değerlendirmeye gönderilir; yayın kararı, hakemlerin talepleri doğrultusunda yazarların gerçekleştirdiği düzenlemelerin ve hakem sürecinin sonrasında baş editör tarafından verilir.

Hakemlerin değerlendirmeleri objektif olmalıdır. Hakem süreci sırasında hakemlerin aşağıdaki hususları dikkate alarak değerlendirmelerini yapmaları beklenir.

YAZARLARA BİLGİ

- Makale yeni ve önemli bir bilgi içeriyor mu?
- Öz, makalenin içeriğini net ve düzgün bir şekilde tanımlıyor mu?
- Yöntem bütünlüklü ve anlaşılır şekilde tanımlanmış mı?
- Yapılan yorum ve varılan sonuçlar bulgularla kanıtlanıyor mu?
- Alandaki diğer çalışmalara yeterli referans verilmiş mi?
- Dil kalitesi yeterli mi?

Hakemler, gönderilen makalelere ilişkin tüm bilginin, makale yayınlanana kadar gizli kalmasını sağlamalı ve yazar tarafında herhangi bir telif hakkı ihlali ve intihal fark ederlerse editöre raporlamalıdır. Hakem, makale konusu hakkında kendini vasıflı hissetmiyor ya da zamanında geri dönüş sağlaması mümkün görünmüyorsa, editöre bu durumu bildirmeli ve hakem sürecine kendisini dahil etmemesini istemelidir.

Değerlendirme sürecinde editör hakemlere gözden geçirme için gönderilen makalelerin, yazarların özel mülkü olduğunu ve bunun imtiyazlı bir iletişim olduğunu açıkça belirtir. Hakemler ve yayın kurulu üyeleri başka kişilerle makaleleri tartışamazlar. Hakemlerin kimliğinin gizli kalmasına özen gösterilmelidir.

Yayın Etiği ve İlkeler

Dilbilim Dergisi- Journal of Linguistics, yayın etiğinde en yüksek standartlara bağlıdır ve Committee on Publication Ethics (COPE), Directory of Open Access Journals (DOAJ), Open Access Scholarly Publishers Association (OASPA) ve World Association of Medical Editors (WAME) tarafından yayınlanan etik yayıncılık ilkelerini benimser; Principles of Transparency and Best Practice in Scholarly Publishing başlığı altında ifade edilen ilkeler için: <https://publicationethics.org/resources/guidelines-new/principles-transparency-and-best-practice-scholarly-publishing>

Gönderilen tüm makaleler orijinal, yayınlanmamış ve başka bir dergide değerlendirme sürecinde olmamalıdır. Her bir makale editörlerden biri ve en az iki hakem tarafından çift kör değerlendirilmeden geçirilir. İntihal, duplikasyon, sahte yazarlık/inkar edilen yazarlık, araştırma/veri fabrikasyonu, makale dilimleme, dilimleyerek yayın, telif hakları ihlali ve çıkar çatışmasının gizlenmesi, etik dışı davranışlar olarak kabul edilir.

Kabul edilen etik standartlara uygun olmayan tüm makaleler yayından çıkarılır. Buna yayından sonra tespit edilen olası kuraldışı, uygunsuzluklar içeren makaleler de dahildir.

Araştırma Etiği

Dilbilim Dergisi- Journal of Linguistics araştırma etiğinde en yüksek standartları gözetir ve aşağıda tanımlanan uluslararası araştırma etiği ilkelerini benimser. Makalelerin etik kurallara uygunluğu yazarların sorumluluğundadır.

YAZARLARA BİLGİ

- Araştırmanın tasarlanması, tasarımın gözden geçirilmesi ve araştırmanın yürütülmesinde, bütünlük, kalite ve şeffaflık ilkeleri sağlanmalıdır.
- Araştırma ekibi ve katılımcılar, araştırmanın amacı, yöntemleri ve öngörülen olası kullanımları; araştırmaya katılımın gerektirdikleri ve varsa riskleri hakkında tam olarak bilgilendirilmelidir.
- Araştırma katılımcılarının sağladığı bilgilerin gizliliği ve yanıt verenlerin gizliliği sağlanmalıdır. Araştırma katılımcıların özerkliğini ve saygınlığını koruyacak şekilde tasarlanmalıdır.
- Araştırma katılımcıları gönüllü olarak araştırmada yer almalı, herhangi bir zorlama altında olmamalıdır.
- Katılımcıların zarar görmesinden kaçınılmalıdır. Araştırma, katılımcıları riske sokmayacak şekilde planlanmalıdır.
- Araştırma bağımsızlığıyla ilgili açık ve net olunmalı; çıkar çatışması varsa belirtilmelidir.
- Deneysel çalışmalarda, araştırmaya katılmaya karar veren katılımcıların yazılı bilgilendirilmiş onayı alınmalıdır. Çocukların ve vesayet altındakilerin veya tasdiklenmiş akıl hastalığı bulunanların yasal vasisinin onayı alınmalıdır.
- Çalışma herhangi bir kurum ya da kuruluştan gerçekleştirilecekse bu kurum ya da kuruluştan çalışma yapılacağına dair onay alınmalıdır.
- İnsan ögesi bulunan çalışmalarda, "yöntem" bölümünde katılımcılardan "bilgilendirilmiş onam" alındığının ve çalışmanın yapıldığı kurumdan etik kurul onayı alındığı belirtilmesi gerekir.

Yazarların Sorumluluğu

Makalelerin bilimsel ve etik kurallara uygunluğu yazarların sorumluluğundadır. Yazar makalenin orijinal olduğu, daha önce başka bir yerde yayınlanmadığı ve başka bir yerde, başka bir dilde yayınlanmak üzere değerlendirilmediği konusunda teminat sağlamalıdır. Uygulamadaki telif kanunları ve anlaşmaları gözetilmelidir. Telifle bağlı materyaller (örneğin tablolar, şekiller veya büyük alıntılar) gerekli izin ve teşekkürle kullanılmalıdır. Başka yazarların, katkıda bulunanların çalışmaları ya da yararlanılan kaynaklar uygun biçimde kullanılmalı ve referanslarda belirtilmelidir.

Gönderilen makalede tüm yazarların akademik ve bilimsel olarak doğrudan katkısı olmalıdır, bu bağlamda "yazar" yayınlanan bir araştırmanın kavramsallaştırılmasına ve dizaynına, verilerin elde edilmesine, analizine ya da yorumlanmasına belirgin katkı yapan, yazının yazılması ya da bunun içerik açısından eleştirel biçimde gözden geçirilmesinde görev yapan birisi olarak görülür. Yazar olabilmenin diğer koşulları ise, makaledeki çalışmayı planlamak veya icra etmek ve / veya revize etmektir. Fon sağlanması, veri toplanması ya da araştırma grubunun genel süpervizyonu tek başına yazarlık hakkı kazandırmaz. Yazar olarak gösterilen tüm bireyler sayılan ölçütleri karşılamalıdır ve yukarıdaki ölçütleri karşılayan her birey yazar olarak gösterilebilir. Yazarların isim sıralaması ortak verilen bir karar olmalıdır. Tüm yazarlar yazar sıralamasını Telif Hakkı Anlaşması Formunda imzalı olarak belirtmek zorundadırlar.

Yazarlık için yeterli ölçütleri karşılamayan ancak çalışmaya katkısı olan tüm bireyler "teşekkür / bilgiler" kısmında sıralanmalıdır. Bunlara örnek olarak ise sadece teknik destek sağlayan, yazıma yardımcı olan ya da sadece genel bir destek sağlayan, finansal ve materyal desteği sunan kişiler verilebilir.

YAZARLARA BİLGİ

Bütün yazarlar, araştırmanın sonuçlarını ya da bilimsel değerlendirmeyi etkileyebilme potansiyeli olan finansal ilişkiler, çıkar atışması ve çıkar rekabetini beyan etmelidirler. Bir yazar kendi yayınlanmış yazısında belirgin bir hata ya da yanlışlık tespit ederse, bu yanlışlıklara ilişkin düzeltme ya da geri çekme için editör ile hemen temasa geçme ve işbirliği yapma sorumluluğunu taşır.

Editör ve Hakem Sorumlulukları

Baş editör, makaleleri, yazarların etnik kökeninden, cinsiyetinden, uyruğundan, dini inancından ve siyasi felsefesinden bağımsız olarak değerlendirir. Yayına gönderilen makalelerin adil bir şekilde çift taraflı kr hakem değerlendirmesinden geçmelerini sağlar. Gönderilen makalelere ilişkin tüm bilginin, makale yayınlanana kadar gizli kalacağını garanti eder. Baş editör içerik ve yayının toplam kalitesinden sorumludur. Gereğinde hata sayfası yayınlamalı ya da düzeltme yapmalıdır.

Baş editör; yazarlar, editörler ve hakemler arasında çıkar çatışmasına izin vermez. Hakem atama konusunda tam yetkiye sahiptir ve dergide yayınlanacak makalelerle ilgili nihai kararı vermekle yükümlüdür.

Hakemlerin araştırmayla ilgili, yazarlarla ve/veya araştırmanın finansal destekçileriyle çıkar çatışmaları olmamalıdır. Değerlendirmelerinin sonucunda tarafsız bir yargıya varmalıdırlar. Gönderilmiş yazılara ilişkin tüm bilginin gizli tutulmasını sağlamalı ve yazar tarafında herhangi bir telif hakkı ihlali ve intihal fark ederlerse editöre raporlamalıdırlar. Hakem, makale konusu hakkında kendini vasıflı hissetmiyor ya da zamanında geri dönüş sağlaması mümkün görünmüyorsa, editöre bu durumu bildirmeli ve hakem sürecine kendisini dahil etmemesini istemelidir.

Değerlendirme sürecinde editör hakemlere gözden geçirme için gönderilen makalelerin, yazarların özel mlk olduğunu ve bunun imtiyazlı bir iletişim olduğunu aıkca belirtir. Hakemler ve yayın kurulu yeleri başka kişilerle makaleleri tartışamazlar. Hakemlerin kimliğinin gizli kalmasına zen gösterilmelidir. Bazı durumlarda editörün kararıyla, ilgili hakemlerin makaleye ait yorumları aynı makaleyi yorumlayan diğer hakemlere gönderilerek hakemlerin bu süreçte aydınlatılması sağlanabilir.

YAZILARIN HAZIRLANMASI

Dil

Türkçe, İngilizce ve Fransızca makaleler yayınlanır. Gönderilen makalelerde makale dilinde öz ve İngilizce z olmalıdır. Türkçe ve Fransızca makalelerde ayrıca İngilizce geniş zet istenebilir. Ancak makale İngilizce ise, İngilizce geniş zet istenmez.

Yazıların Hazırlanması ve Yazım Kuralları

Aksi belirtilmedikçe gönderilen yazılarla ilgili tüm yazışmalar ilk yazarla yapılacaktır. Makale gönderimi online olarak <https://dergipark.org.tr/tr/pub/iudilbilim> sayfasından erişilen <http://dergipark.gov.tr/login>

üzerinden yapılmalıdır. Gönderilen yazılar, makale türünü belirten ve makaleyle ilgili detayları içeren (bkz: Son Kontrol Listesi) Kapak Sayfası; yazının elektronik formunu içeren Microsoft Word 2003 ve üzerindeki versiyonları ile yazılmış elektronik dosya ve tüm yazarların imzaladığı Telif Formu eklenerek gönderilmelidir.

1. Yazılar **Makale Şablonu** kullanılarak hazırlanmalıdır. Makale ana metninde, çift taraflı kör hakemlik süreci gereği, yazarın / yazarların kimlik bilgileri yer almamalıdır.
2. Yayınlanmak üzere gönderilen makale ile birlikte yazar bilgilerini içeren **Kapak Sayfası** gönderilmelidir. Kapak Sayfasında, makalenin başlığı, yazar veya yazarların bağlı oldukları kurum ve unvanları, kendilerine ulaşılabilecek adresler, cep, iş ve faks numaraları, ORCID ve e-posta adresleri yer almalıdır (bkz. Son Kontrol Listesi).
3. Giriş bölümünden önce 180-200 kelime çalışmanın kapsamını, amacını, ulaşılan sonuçları ve kullanılan yöntemi kaydeden makale dilinde öz ve İngilizce öz yer almalıdır. Türkçe ve Fransızca makalelerde özlerin yanısıra 600-800 kelime İngilizce geniş özet sunulması tercih edilir. Makale İngilizce ise İngilizce geniş özet istenmez. Özlerin altında çalışmanın içeriğini temsil eden, 5'er adet anahtar kelime yer almalıdır.
4. Çalışmaların başlıca şu unsurları içermesi gerekmektedir: Makale dilinde başlık, öz ve anahtar kelimeler; İngilizce başlık, öz ve anahtar kelimeler; geniş özet, ana metin bölümleri, kaynaklar, tablolar ve şekiller.
5. **Makale Türleri:**

Araştırma Makaleleri: Orijinal araştırma makaleleri derginin kapsamına uygun konularda önemli, özgün bilimsel sonuçlar sunan araştırmaları raporlayan yazılardır. Orijinal araştırma makaleleri, Öz, Anahtar Kelimeler, İngilizce Geniş Özet, Giriş, Yöntem, Bulgular, Tartışma, Sonuçlar, Kaynaklar bölümlerinden ve Tablo, Grafik ve Şekillerden oluşur.

Öz: Makale dilinde başlık ve İngilizce başlık öz'lerin üzerinde yer almalıdır. Araştırma yazılarında Türkçe ve İngilizce özetler 180-200 kelime arasında olmalı ve çalışmanın amacı, yöntemi, ana bulguları ve sonuçlarını ifade etmelidir. Ayrıca Türkçe ve Fransızca makaleler için özetlerden sonra 600-800 kelime İngilizce özet sunulması tercih edilir.

Giriş: Giriş bölümünde konunun önemi, tarihçe ve bugüne kadar yapılmış çalışmalar, hipotez ve çalışmanın amacından söz edilmelidir. Hem ana hem de ikincil amaçlar açıkça belirtilmelidir. Sadece gerçekten ilişkili kaynaklar gösterilmeli ve çalışmaya ait veri ya da sonuçlardan söz edilmemelidir. Giriş bölümünün sonunda çalışmanın amacı, araştırma soruları veya hipotezler yazılmalıdır.

Yöntem: Yöntem bölümünde, veri kaynakları, çalışmaya katılanlar, ölçekler, görüşme/ değerlendirmeler ve temel ölçümler, yapılan işlemler ve istatistiksel yöntemler yer almalıdır. Yöntem bölümü, sadece çalışmanın planı ya da protokolü yazılırken bilinen bilgileri içermelidir; çalışma sırasında elde edilen tüm bilgiler bulgular kısmında verilmelidir.

Bulgular: Ana bulgular istatistiksel verilerle desteklenmiş olarak eksiksiz verilmeli ve bu bulgular uygun tablo, grafik ve şekillerle görsel olarak da belirtilmelidir. Bulgular yazıda, tablolarda ve şekillerde mantıklı bir sırayla önce en önemli sonuçlar olacak şekilde verilmelidir. Tablo ve şekillerdeki tüm veriyi yazıda vermemeli, sadece önemli noktaları vurgulanmalıdır.

Tartışma: Tartışma bölümünde o çalışmadan elde edilen veriler, kurulan hipotez doğrultusunda hipotezi destekleyen ve desteklemeyen bulgular ve sonuçlar irdelenmeli ve bu bulgu ve sonuçlar literatürde bulunan benzeri çalışmalarla kıyaslanmalı, farklılıklar varsa açıklanmalıdır. Çalışmanın yeni ve önemli yanları ve bunlardan çıkan sonuçları vurgulanmalıdır. Giriş ya da sonuçlar kısmında verilen bilgi ve veriler tekrarlanmamalıdır.

Sonuçlar: Çalışmadan elde edilen sonuçlar belirtilmelidir. Sonuçlar, çalışmanın amaçları ile bağlantılı olmalıdır, ancak veriler tarafından yeterince desteklenmeyen niteliksiz ifadeler ve sonuçlardan kaçınılmalıdır. Yeni hipotezler gerektiğinde belirtilmeli, ancak açıkça tanımlanmalıdır.

Şekil, Resim, Tablo ve Grafikler: Metin içinde kullanılan fotoğraf, plân, harita vb. materyallerin ".jpg / .tiff" uzantılı kayıtları gönderilecek dokümanlara eklenmelidir. Bu tür belgelerin baskı tekniğine uygun çözünürlükte (en az 300 piksel) ve sayfa alanını aşmayacak büyüklükte olmasına dikkat edilmelidir. Fotoğraf ve levhaların 10 sayfayı aşmamasına dikkat edilmeli ve metin içinde parantezle atıfta bulunulan resim, harita veya diğer ekler makalenin sonuna eklenmelidir.

Derleme: Yazının konusunda birikimi olan ve bu birikimleri uluslararası literatüre yayın ve atıf sayısı olarak yansıtmış uzmanlar tarafından hazırlanmış yazılar değerlendirmeye alınır. Yazarları dergi tarafından da davet edilebilir. Derleme yazısı, başlık, öz, anahtar kelimeler, İngilizce geniş özet (Türkçe makaleler için), ana metin bölümleri ve kaynaklardan oluşmalıdır.

- Referanslar derginin benimsediği American Psychological Association (APA) 6 stiline uygun olarak hazırlanmalıdır.
- Kurallar dâhilinde dergimize yayınlanmak üzere gönderilen çalışmaların her türlü sorumluluğu yazar/yazarlarına aittir.

Referans Stili ve Formatı

Dilbilim Dergisi, metin içi alıntılama ve kaynak gösterme için APA (American Psychological Association) kaynak sitilinin 6. edisyonunu benimser. APA 6.Edisyon hakkında bilgi için:

- American Psychological Association. (2010). Publication manual of the American Psychological Association (6th ed.). Washington, DC: APA.
- <http://www.apastyle.org/>

Kaynakların doğruluğundan yazar(lar) sorumludur. Tüm kaynaklar metinde belirtilmelidir. Kaynaklar aşağıdaki örneklerdeki gibi gösterilmelidir.

Metin İçinde Kaynak Gösterme

Kaynaklar metinde parantez içinde yazarların soyadı ve yayın tarihi yazılarak belirtilmelidir.

Birden fazla kaynak gösterilecekse kaynaklar arasında (;) işareti kullanılmalıdır. Kaynaklar alfabetik olarak sıralanmalıdır.

Örnekler:

Birden fazla kaynak;

(Esin ve ark., 2002; Karasar 1995)

Tek yazarlı kaynak;

(Akyolcu, 2007)

İki yazarlı kaynak;

(Sayiner ve Demirci 2007, s. 72)

Üç, dört ve beş yazarlı kaynak;

Metin içinde ilk kullanımda: (Ailen, Ciambriune ve Welch 2000, s. 12–13) Metin içinde tekrarlayan kullanımlarda: (Ailen ve ark., 2000)

Altı ve daha çok yazarlı kaynak;

(Çavdar ve ark., 2003)

Kaynaklar Bölümünde Kaynak Gösterme

Kullanılan tüm kaynaklar metnin sonunda ayrı bir bölüm halinde yazar soyadlarına göre alfabetik olarak numaralandırılmadan verilmelidir.

Kaynak yazımı ile ilgili örnekler aşağıda verilmiştir.

Kitap

a) Türkçe Kitap

Karasar, N. (1995). *Araştırmalarda rapor hazırlama* (8.bs). Ankara: 3A Eğitim Danışmanlık Ltd.

b) Türkçeye Çevrilmiş Kitap

Mucchielli, A. (1991). *Zihniyetler* (A. Kotil, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.

c) Editörlü Kitap

Ören, T., Üney, T. ve Çölkesen, R. (Ed.). (2006). *Türkiye bilişim ansiklopedisi*. İstanbul: Papatya Yayıncılık.

d) Çok Yazarlı Türkçe Kitap

Tonta, Y., Bitirim, Y. ve Sever, H. (2002). *Türkçe arama motorlarında performans değerlendirme*. Ankara: Total Bilişim.

e) İngilizce Kitap

Kamien R., & Kamien A. (2014). *Music: An appreciation*. New York, NY: McGraw-Hill Education.

f) İngilizce Kitap İçerisinde Bölüm

Bassett, C. (2006). Cultural studies and new media. In G. Hall & C. Birchall (Eds.), *New cultural studies: Adventures in theory* (pp. 220–237). Edinburgh, UK: Edinburgh University Press.

g) Türkçe Kitap İçerisinde Bölüm

Erkmen, T. (2012). Örgüt kültürü: Fonksiyonları, öğeleri, işletme yönetimi ve liderlikteki önemi. M. Zencirkıran (Ed.), *Örgüt sosyolojisi kitabı* içinde (s. 233–263). Bursa: Dora Basım Yayın.

h) Yayımcının ve Yazarın Kurum Olduğu Yayın

Türk Standartları Enstitüsü. (1974). *Adlandırma ilkeleri*. Ankara: Yazar.

Makale

a) Türkçe Makale

Mutlu, B. ve Savaşer, S. (2007). Çocuğu ameliyat sonrası yoğun bakımda olan ebeveynlerde stres

nedenleri ve azaltma girişimleri. *İstanbul Üniversitesi Florence Nightingale Hemşirelik Dergisi*, 15(60), 179–182.

b) İngilizce Makale

de Cillia, R., Reisiğl, M., & Wodak, R. (1999). The discursive construction of national identity. *Discourse and Society*, 10(2), 149–173. <http://dx.doi.org/10.1177/0957926599010002002>

c) Yediden Fazla Yazarlı Makale

Lal, H., Cunningham, A. L., Godeaux, O., Chlibek, R., Diez-Domingo, J., Hwang, S.-J. ... Heineman, T. C. (2015). Efficacy of an adjuvanted herpes zoster subunit vaccine in older adults. *New England Journal of Medicine*, 372, 2087–2096. <http://dx.doi.org/10.1056/NEJMoa1501184>

d) DOI'si Olmayan Online Edinilmiş Makale

Al, U. ve Doğan, G. (2012). Hacettepe Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü tezlerinin atfı analizi. *Türk Kütüphaneciliği*, 26, 349–369. Erişim adresi: <http://www.tk.org.tr/>

e) DOI'si Olan Makale

Turner, S.J. (2010). Websitestatistics2.0: Using Google Analytics to measure library website effectiveness. *Technical Services Quarterly*, 27, 261–278. <http://dx.doi.org/10.1080/07317131003765910>

f) Advance Online Olarak Yayınlanmış Makale

Smith, J. A. (2010). Citing advance online publication: A review. *Journal of Psychology*. Advance online publication. <http://dx.doi.org/10.1037/a45d7867>

g) Popüler Dergi Makalesi

Semerçioğlu, C. (2015, Haziran). Sıradanlığın rayihası. *Sabit Fikir*, 52, 38–39.

Tez, Sunum, Bildiri

a) Türkçe Tezler

Sarı, E. (2008). *Kültür kimlik ve politika: Mardin'de kültürlerarasılık*. (Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

b) Ticari Veritabanında Yer Alan Yüksek Lisans Ya da Doktora Tezi

Van Brunt, D. (1997). *Networked consumer health information systems* (Doctoral dissertation). Available from ProQuest Dissertations and Theses. (UMI No. 9943436)

c) Kurumsal Veritabanında Yer Alan İngilizce Yüksek Lisans/Doktora Tezi

Yaylalı-Yıldız, B. (2014). *University campuses as places of potential publicness: Exploring the political, social and cultural practices in Ege University* (Doctoral dissertation). Retrieved from Retrieved from: <http://library.iyte.edu.tr/tr/hizli-erisim/iyte-tez-portali>

d) Web'de Yer Alan İngilizce Yüksek Lisans/Doktora Tezi

Tonta, Y. A. (1992). *An analysis of search failures in online library catalogs* (Doctoral dissertation, University of California, Berkeley). Retrieved from <http://yunus.hacettepe.edu.tr/~tonta/yayinlar/phd/ickapak.html>

e) Dissertations Abstracts International'da Yer Alan Yüksek Lisans/Doktora Tezi

Appelbaum, L. G. (2005). Three studies of human information processing: Texture amplification, motion representation, and figure-ground segregation. *Dissertation Abstracts International: Section B. Sciences and Engineering*, 65(10), 5428.

f) Sempozyum Katkısı

Krinsky-McHale, S. J., Zigman, W. B. & Silverman, W. (2012, August). Are neuropsychiatric symptoms markers of prodromal Alzheimer's disease in adults with Down syndrome? In W. B. Zigman (Chair), *Predictors of mild cognitive impairment, dementia, and mortality in adults with Down syndrome*. Symposium conducted at American Psychological Association meeting, Orlando, FL.

g) Online Olarak Erişilen Konferans Bildiri Özeti

Çınar, M., Doğan, D. ve Seferoğlu, S. S. (2015, Şubat). *Eğitimde dijital araçlar: Google sınıf uygulaması üzerine bir değerlendirme* [Öz]. Akademik Bilişim Konferansında sunulan bildiri, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir. Erişim adresi: <http://ab2015.anadolu.edu.tr/index.php?menu=5&submenu=27>

h) Düzenli Olarak Online Yayımlanan Bildiriler

Herculano-Houzel, S., Collins, C. E., Wong, P., Kaas, J. H., & Lent, R. (2008). The basic nonuniformity of the cerebral cortex. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 105, 12593–12598. <http://dx.doi.org/10.1073/pnas.0805417105>

i) Kitap Şeklinde Yayımlanan Bildiriler

Schneider, R. (2013). Research data literacy. S. Kurbanoglu ve ark. (Ed.), *Communications in Computer and Information Science: Vol. 397. Worldwide Communalities and Challenges in Information Literacy Research and Practice* içinde (s. 134–140) . Cham, İsviçre: Springer. <http://dx.doi.org/10.1007/978-3-319-03919-0>

j) Kongre Bildirisi

Çepni, S., Bacanak A. ve Özsevgeç T. (2001, Haziran). *Fen bilgisi öğretmen adaylarının fen branşlarına karşı tutumları ile fen branşlarındaki başarılarının ilişkisi*. X. Ulusal Eğitim Bilimleri Kongresi'nde sunulan bildiri, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Bolu

Diğer Kaynaklar

a) Gazete Yazısı

Toker, Ç. (2015, 26 Haziran). 'Unutma' notları. *Cumhuriyet*, s. 13.

b) Online Gazete Yazısı

Tamer, M. (2015, 26 Haziran). E-ticaret hamle yapmak için tüketiciyi bekliyor. *Milliyet*. Erişim adresi: <http://www.milliyet>

c) Web Page/Blog Post

Bordwell, D. (2013, June 18). David Koepp: Making the world movie-sized [Web log post]. Retrieved from <http://www.davidbordwell.net/blog/page/27/>

d) Online Ansiklopedi/Sözlük

Bilgi mimarisi. (2014, 20 Aralık). Vikipedi içinde. Erişim adresi: http://tr.wikipedia.org/wiki/Bilgi_mimarisi

Marcoux, A. (2008). Business ethics. In E. N. Zalta (Ed.), *The Stanford encyclopedia of philosophy*. Retrieved from <http://plato.stanford.edu/entries/ethics-business/>

e) Podcast

Radyo ODTÜ (Yapımcı). (2015, 13 Nisan). *Modern sabahlar* [Podcast]. Erişim adresi: <http://www.radyoodtu.com.tr/>

f) Bir Televizyon Dizisinden Tek Bir Bölüm

Shore, D. (Senarist), Jackson, M. (Senarist) ve Bookstaver, S. (Yönetmen). (2012). *Runaways* [Televizyon dizisi bölümü]. D. Shore (Baş yapımcı), *House M.D.* içinde. New York, NY: Fox Broadcasting.

g) Müzik Kaydı

Say, F. (2009). Galata Kulesi. *İstanbul senfonisi* [CD] içinde. İstanbul: Ak Müzik.

SON KONTROL LİSTESİ

Aşağıdaki listede eksik olmadığından emin olun:

- ✓ Makalenin türünün belirtilmiş olduğu
- ✓ Başka bir dergiye gönderilmemiş olduğu
- ✓ Sponsor veya ticari bir firma ile ilişkisi varsa, bunun belirtildiği
- ✓ İngilizce yönünden kontrolünün yapıldığı
- ✓ Referansların derginin benimsediği APA 6 edisyonuna uygun olarak düzenlendiği
- ✓ Yazarlara Bilgide detaylı olarak anlatılan dergi politikalarının gözden geçirildiği
- Telif Hakkı Anlaşması Formu
- Daha önce basılmış materyal (yazı-resim-tablo) kullanılmış ise izin belgesi
- Kapak sayfası
  - ✓ Makalenin kategorisi
  - ✓ Makale dilinde ve İngilizce başlık
  - ✓ Yazarların isim soyadı, unvanları ve bağlı oldukları kurumlar (üniversite ve fakülte bilgisinden sonra şehir ve ülke bilgisi), e-posta adresleri
  - ✓ Sorumlu yazarın e-posta adresi, açık yazışma adresi, iş telefonu, GSM, faks nosu
  - ✓ Tüm yazarların ORCID'leri
  - ✓ Finansal destek (varsa belirtiniz)
  - ✓ Çıkar çatışması (varsa belirtiniz)
  - ✓ Teşekkür (varsa belirtiniz)
- Makale ana metni
  - ✓ Önemli: Ana metinde yazarın / yazarların kimlik bilgilerinin yer almamış olması gerekir.
  - ✓ Makale dilinde ve İngilizce başlık
  - ✓ Öz: 180-200 kelime
  - ✓ Anahtar Kelimeler: 5 adet makale dilinde ve 5 adet İngilizce
  - ✓ Makale ana metin bölümleri
  - ✓ Kaynaklar
  - ✓ Tablolar-Resimler, Şekiller (başlık, tanım ve alt yazılarıyla)

DESCRIPTION

Journal of Linguistics which is the official publication of Istanbul University, Faculty of Letters is an open access, peer-reviewed, multilingual, scholarly and international journal published biannually. It was founded in 2009

AIM AND SCOPE

Journal of Linguistics provides a forum for studies exploring issues related to linguistics in the fields of social sciences and humanities. Journal aims to contribute to the scientific knowledge in linguistics by publishing high quality articles. The target group of the Journal consists of academicians, researchers, professionals, students, related professional and academic bodies, and institutions.

The scope of Journal of Linguistics includes linguistics, semiotics, literature, translation studies and learning sciences.

EDITORIAL POLICIES AND PEER REVIEW PROCESS

Publication Policy

The subjects covered in the manuscripts submitted to the journal for publication must be in accordance with the aim and scope of the journal. The journal gives priority to original research papers submitted for publication.

Only those manuscripts approved by its every individual author and that were not published before in or sent to another journal, are accepted for evaluation.

Submitted manuscripts that pass preliminary control are scanned for plagiarism using iThenticate software. After plagiarism check, the eligible ones are evaluated by editor-in-chief for their originality, methodology, the importance of the subject covered and compliance with the journal scope.

The editor hands over the papers matching the formal rules to at least two national/international referees for evaluation and gives green light for publication upon modification by the authors in accordance with the referees' claims. Changing the name of an author (omission, addition or order) in papers submitted to the journal requires written permission of all declared authors. Refused manuscripts and graphics are not returned to the author.

Open Access Statement

The journal is an open access journal and all content is freely available without charge to the user or his/her institution. Except for commercial purposes, users are allowed to read, download, copy,

print, search, or link to the full texts of the articles in this journal without asking prior permission from the publisher or the author. This is in accordance with the BOAI definition of open access.

The open access articles in the journal are licensed under the terms of the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International (CC BY-NC 4.0) license.

Copyright Notice

Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International license (CC BY-NC 4.0) (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>) and grant the Publisher non-exclusive commercial right to publish the work. CC BY-NC 4.0 license permits unrestricted, non-commercial use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original work is properly cited.

Article Processing Charge

All expenses of the journal are covered by the Istanbul University. Processing and publication are free of charge with the journal. There is no article processing charges or submission fees for any submitted or accepted articles.

Peer Review Process

Only those manuscripts approved by its every individual author and that were not published before in or sent to another journal, are accepted for evaluation.

Submitted manuscripts that pass preliminary control are scanned for plagiarism using iThenticate software. After plagiarism check, the eligible ones are evaluated by Editor-in-Chief for their originality, methodology, the importance of the subject covered and compliance with the journal scope. Editor-in-Chief evaluates manuscripts for their scientific content without regard to ethnic origin, gender, citizenship, religious belief or political philosophy of the authors and ensures a fair double-blind peer review of the selected manuscripts.

The selected manuscripts are sent to at least two national/international external referees for evaluation and publication decision is given by Editor-in-Chief upon modification by the authors in accordance with the referees' claims.

Editor-in-Chief does not allow any conflicts of interest between the authors, editors and reviewers and is responsible for final decision for publication of the manuscripts in the journal.

Reviewers' judgments must be objective. Reviewers' comments on the following aspects are expected while conducting the review.

INFORMATION FOR AUTHORS

- Does the manuscript contain new and significant information?
- Does the abstract clearly and accurately describe the content of the manuscript?
- Is the problem significant and concisely stated?
- Are the methods described comprehensively?
- Are the interpretations and conclusions justified by the results?
- Is adequate references made to other Works in the field?
- Is the language acceptable?

Reviewers must ensure that all the information related to submitted manuscripts is kept as confidential and must report to the editor if they are aware of copyright infringement and plagiarism on the author's side.

A reviewer who feels unqualified to review the topic of a manuscript or knows that its prompt review will be impossible should notify the editor and excuse himself from the review process.

The editor informs the reviewers that the manuscripts are confidential information and that this is a privileged interaction. The reviewers and editorial board cannot discuss the manuscripts with other persons. The anonymity of the referees is important.

Publication Ethics and Publication Malpractice Statement

Journal of Linguistics –Dilbilim Dergisi is committed to upholding the highest standards of publication ethics and pays regard to Principles of Transparency and Best Practice in Scholarly Publishing published by the Committee on Publication Ethics (COPE), the Directory of Open Access Journals (DOAJ), to access the Open Access Scholarly Publishers Association (OASPA), and the World Association of Medical Editors (WAME) on <https://publicationethics.org/resources/guidelines-new/principles-transparency-and-best-practice-scholarly-publishing>

All parties involved in the publishing process (Editors, Reviewers, Authors and Publisher) are expected to agree on the following ethical principles.

All submissions must be original, unpublished (including as full text in conference proceedings), and not under the review of any other publication synchronously. Each manuscript is reviewed by one of the editors and at least two referees under double-blind peer review process. Plagiarism, duplication, fraud authorship/denied authorship, research/data fabrication, salami slicing/salami publication, breaching of copyrights, prevailing conflict of interest are unethical behaviors.

All manuscripts not in accordance with the accepted ethical standards will be removed from the publication. This also contains any possible malpractice discovered after the publication. In accordance with the code of conduct we will report any cases of suspected plagiarism or duplicate publishing.

Research Ethics

Journal of Linguistics –Dilbilim Dergisi adheres to the highest standards in research ethics and follows the principles of international research ethics as defined below. The authors are responsible for the compliance of the manuscripts with the ethical rules.

- Principles of integrity, quality and transparency should be sustained in designing the research, reviewing the design and conducting the research.
- The research team and participants should be fully informed about the aim, methods, possible uses and requirements of the research and risks of participation in research.
- The confidentiality of the information provided by the research participants and the confidentiality of the respondents should be ensured. The research should be designed to protect the autonomy and dignity of the participants.
- Research participants should participate in the research voluntarily, not under any coercion.
- Any possible harm to participants must be avoided. The research should be planned in such a way that the participants are not at risk.
- The independence of research must be clear; and any conflict of interest must be disclosed.
- In experimental studies with human subjects, written informed consent of the participants who decide to participate in the research must be obtained. In the case of children and those under wardship or with confirmed insanity, legal custodian's assent must be obtained.
- If the study is to be carried out in any institution or organization, approval must be obtained from this institution or organization.
- In studies with human subject, it must be noted in the method's section of the manuscript that the informed consent of the participants and ethics committee approval from the institution where the study has been conducted have been obtained.

Author Responsibilities

It is authors' responsibility to ensure that the article is in accordance with scientific and ethical standards and rules. And authors must ensure that submitted work is original. They must certify that the manuscript has not previously been published elsewhere or is not currently being considered for publication elsewhere, in any language. Applicable copyright laws and conventions must be followed. Copyright material (e.g. tables, figures or extensive quotations) must be reproduced only with appropriate permission and acknowledgement. Any work or words of other authors, contributors, or sources must be appropriately credited and referenced.

All the authors of a submitted manuscript must have direct scientific and academic contribution to the manuscript. The author(s) of the original research articles is defined as a person who is significantly involved in "conceptualization and design of the study", "collecting the data", "analyzing the data", "writing the manuscript", "reviewing the manuscript with a critical perspective" and "planning/ conducting the study of the manuscript and/or revising it". Fund raising, data collection or supervision of the research group are not sufficient roles to be accepted as an author. The author(s) must meet all

these criteria described above. The order of names in the author list of an article must be a co-decision and it must be indicated in the Copyright Agreement Form. The individuals who do not meet the authorship criteria but contributed to the study must take place in the acknowledgement section. Individuals providing technical support, assisting writing, providing a general support, providing material or financial support are examples to be indicated in acknowledgement section.

All authors must disclose all issues concerning financial relationship, conflict of interest, and competing interest that may potentially influence the results of the research or scientific judgment. When an author discovers a significant error or inaccuracy in his/her own published paper, it is the author's obligation to promptly cooperate with the Editor to provide retractions or corrections of mistakes.

Responsibility for the Editor and Reviewers

Editor-in-Chief evaluates manuscripts for their scientific content without regard to ethnic origin, gender, citizenship, religious belief or political philosophy of the authors. He/She provides a fair double-blind peer review of the submitted articles for publication and ensures that all the information related to submitted manuscripts is kept as confidential before publishing.

Editor-in-Chief is responsible for the contents and overall quality of the publication. He/She must publish errata pages or make corrections when needed.

Editor-in-Chief does not allow any conflicts of interest between the authors, editors and reviewers. Only he has the full authority to assign a reviewer and is responsible for final decision for publication of the manuscripts in the journal.

Reviewers must have no conflict of interest with respect to the research, the authors and/or the research funders. Their judgments must be objective.

Reviewers must ensure that all the information related to submitted manuscripts is kept as confidential and must report to the editor if they are aware of copyright infringement and plagiarism on the author's side.

A reviewer who feels unqualified to review the topic of a manuscript or knows that its prompt review will be impossible should notify the editor and excuse himself from the review process.

The editor informs the reviewers that the manuscripts are confidential information and that this is a privileged interaction. The reviewers and editorial board cannot discuss the manuscripts with other persons. The anonymity of the referees must be ensured. In particular situations, the editor may share the review of one reviewer with other reviewers to clarify a particular point.

MANUSCRIPT ORGANIZATION

Language

Articles in Turkish, English and French are published. Submitted manuscript must include an abstract both in the article language and in English, and an extended abstract in English is preferred for articles in Turkish and French.

Manuscript Organization and Submission

All correspondence will be sent to the first-named author unless otherwise specified. Manuscript is to be submitted online via <http://dergipark.gov.tr/login> that can be accessed at <https://dergipark.org.tr/tr/pub/iudilbilim> and it must be accompanied by a Title Page specifying the article category (i.e. research article, review etc.) and including information about the manuscript (see the Submission Checklist). Manuscripts should be prepared in Microsoft Word 2003 and upper versions. In addition, Copyright Agreement Form that has to be signed by all authors must be submitted.

1. Manuscripts should be prepared using the Article Template. Due to double blind peer review, manuscript file must not include any information about the author.
2. A title page including author information must be submitted together with the manuscript. The title page is to include fully descriptive title of the manuscript and, affiliation, title, e-mail address, ORCID, postal address, phone, mobile phone and fax number of the author(s) (see The Submission Checklist).
3. Before the introduction part, there should be an abstract of 180-200 words both in the language of the article and in English. An extended abstract in English between 600-800 words, summarizing the scope, the purpose, the results of the study and the methodology used is preferred to be included following the abstracts for articles in Turkish and French. If the manuscript is in English, extended abstract is not required. Underneath the abstracts, 5 keywords that inform the reader about the content of the study should be specified in the language of the article and in English.
4. The manuscripts should contain mainly these components: title, abstract and keywords; extended abstract, sections, references, tables and figures.

5. **Article Types**

Research Article: Original research articles report substantial and original scientific results within the journal scope. Original research articles are comprised of Abstract, Key Words, Introduction, Methods, Results, Discussion, Conclusion, References and Figures, Tables and Graphics.

Abstract: The abstracts in the language of the article and in English must be between 180- 200 words and state aim, method, result and conclusions of the study. If the article is in Turkish or French an extended abstract of 600-800 words in English is preferred to be included as well following the abstracts.

Introduction: This section must contain a clear statement of the general and specific objectives as well as the hypotheses which the work is designed to test. It should also give a brief account

of the reported literature. It should clearly state the primary and secondary purposes of the article. Only, the actual references related with the issues have to be indicated and data or findings related with the current study must not be included in this section.

Methods: This section must contain explicit, concise descriptions of all procedures, materials and methods (i.e. data sources, participants, scales, interviews/reviews, basic measurements, applications, statistical methods) used in the investigation to enable the reader to judge their accuracy, reproducibility, etc. This section should include the known findings at the beginning of the study and the findings during the study must be reported in results section.

Results: The results should be presented in logical sequence in the text, tables, and figures, giving the main or most important findings first. The all the data in the tables or figures should not be repeated in the text; only the most important observations must be emphasized or summarized.

Discussion: The findings of the study, the findings and results which support or do not support the hypothesis of the study should be discussed, results should be compared and contrasted with findings of other studies in the literature and the different findings from other studies should be explained. The new and important aspects of the study and the conclusions that follow from them should be emphasized. The data or other information given in the Introduction or the Results section should not be repeated in detail.

Conclusions: Conclusions derived from the study should be stated.. The conclusions should be linked with the goals of the study but unqualified statements and conclusions not adequately supported by the data should be avoided. New hypotheses should be stated when warranted, but should be labeled clearly as such.

Figures, Tables and Graphics: Figures, tables and graphics materials should be “.jpg, .tiff or .jpeg” format and they should be submitted with the article. These materials should be min. 300 pixels and they must not be bigger than page size. The illustrations should not exceed 10 pages. All illustrations should be labelled and a list of figures with captions, legends, and credits should be provided on a separate page.

Review Article: Reviews prepared by authors who have extensive knowledge on a particular field and whose scientific background has been translated into a high volume of publications with a high citation potential are welcomed. These authors may even be invited by the journal. Review article should contain title, abstract and keywords; body text with sections, and references.

6. References should be in accordance with American Psychological Association (APA) style 6th Edition.
7. Authors are responsible for all statements made in their work submitted to the journal for publication.

REFERENCES

Reference Style and Format

Journal of Linguistics –Dilbilim Dergisi complies with APA (American Psychological Association) style 6th Edition for referencing and quoting. For more information:

- American Psychological Association. (2010). Publication manual of the American Psychological Association (6th ed.). Washington, DC: APA.
- <http://www.apastyle.org>

Accuracy of citation is the author's responsibility. All references should be cited in text. Reference list must be in alphabetical order. Type references in the style shown below.

Citations in the Text

Citations must be indicated with the author surname and publication year within the parenthesis.

If more than one citation is made within the same parenthesis, separate them with (;).

Samples:

More than one citation;

(Esin et al., 2002; Karasar, 1995)

Citation with one author;

(Akyolcu, 2007)

Citation with two authors;

(Sayıner & Demirci, 2007)

Citation with three, four, five authors;

First citation in the text: (Ailen, Ciambune, & Welch, 2000) Subsequent citations in the text: (Ailen et al., 2000)

Citations with more than six authors;

(Çavdar et al., 2003)

Citations in the Reference

All the citations done in the text should be listed in the References section in alphabetical order of author surname without numbering. Below given examples should be considered in citing the references.

Basic Reference Types

Book

a) Turkish Book

Karasar, N. (1995). *Araştırmalarda rapor hazırlama* (8th ed.) [Preparing research reports]. Ankara, Türkiye: 3A Eğitim Danışmanlık Ltd.

b) Book Translated into Turkish

Mucchielli, A. (1991). *Zihniyetler* [Mindsets] (A. Kotil, Trans.). İstanbul, Türkiye: İletişim Yayınları.

c) Edited Book

Ören, T., Üney, T., & Çölkesen, R. (Eds.). (2006). *Türkiye bilişim ansiklopedisi* [Turkish Encyclopedia of Informatics]. İstanbul, Türkiye: Papatya Yayıncılık.

d) Turkish Book with Multiple Authors

Tonta, Y., Bitirim, Y., & Sever, H. (2002). *Türkçe arama motorlarında performans değerlendirme* [Performance evaluation in Turkish search engines]. Ankara, Türkiye: Total Bilişim.

e) Book in English

Kamien R., & Kamien A. (2014). *Music: An appreciation*. New York, NY: McGraw-Hill Education.

f) Chapter in an Edited Book

Bassett, C. (2006). Cultural studies and new media. In G. Hall & C. Birchall (Eds.), *New cultural studies: Adventures in theory* (pp. 220–237). Edinburgh, UK: Edinburgh University Press.

g) Chapter in an Edited Book in Turkish

Erkmen, T. (2012). Örgüt kültürü: Fonksiyonları, öğeleri, işletme yönetimi ve liderlikteki önemi [Organization culture: Its functions, elements and importance in leadership and business management]. In M. Zencirkıran (Ed.), *Örgüt sosyolojisi* [Organization sociology] (pp. 233–263). Bursa, Türkiye: Dora Basım Yayın.

h) Book with the same organization as author and publisher

American Psychological Association. (2009). *Publication manual of the American psychological association* (6th ed.). Washington, DC: Author.

Article

a) Turkish Article

Mutlu, B., & Savaşer, S. (2007). Çocuğu ameliyat sonrası yoğun bakımda olan ebeveynlerde stres nedenleri ve azaltma girişimleri [Source and intervention reduction of stress for parents whose children are in intensive care unit after surgery]. *Istanbul University Florence Nightingale Journal of Nursing*, 15(60), 179–182.

b) English Article

de Cillia, R., Reisigl, M., & Wodak, R. (1999). The discursive construction of national identity. *Discourse and Society*, 10(2), 149–173. <http://dx.doi.org/10.1177/0957926599010002002>

c) Journal Article with DOI and More Than Seven Authors

Lal, H., Cunningham, A. L., Godeaux, O., Chlibek, R., Diez-Domingo, J., Hwang, S.-J. ... Heineman, T. C. (2015). Efficacy of an adjuvanted herpes zoster subunit vaccine in older adults. *New England Journal of Medicine*, 372, 2087–2096. <http://dx.doi.org/10.1056/NEJMoa1501184>

d) Journal Article from Web, without DOI

Sidani, S. (2003). Enhancing the evaluation of nursing care effectiveness. *Canadian Journal of Nursing Research*, 35(3), 26–38. Retrieved from <http://cjr.mcgill.ca>

e) Journal Article with DOI

Turner, S.J. (2010). Website statistics 2.0: Using Google Analytics to measure library website effectiveness. *Technical Services Quarterly*, 27, 261–278. <http://dx.doi.org/10.1080/07317131003765910>

f) Advance Online Publication

Smith, J. A. (2010). Citing advance online publication: A review. *Journal of Psychology*. Advance online publication. <http://dx.doi.org/10.1037/a45d7867>

g) Article in a Magazine

Henry, W. A., III. (1990, April 9). Making the grade in today's schools. *Time*, 135, 28–31.

Doctoral Dissertation, Master's Thesis, Presentation, Proceeding

a) Dissertation/Thesis from a Commercial Database

Van Brunt, D. (1997). *Networked consumer health information systems* (Doctoral dissertation). Available from ProQuest Dissertations and Theses database. (UMI No. 9943436)

b) Dissertation/Thesis from an Institutional Database

Yaylali-Yıldız, B. (2014). *University campuses as places of potential publicness: Exploring the political, social and cultural practices in Ege University* (Doctoral dissertation). Retrieved from Retrieved from: <http://library.iyte.edu.tr/tr/hizli-erisim/iyte-tez-portali>

c) Dissertation/Thesis from Web

Tonta, Y. A. (1992). *An analysis of search failures in online library catalogs* (Doctoral dissertation, University of California, Berkeley). Retrieved from <http://yunus.hacettepe.edu.tr/~tonta/yayinlar/phd/ickapak.html>

d) Dissertation/Thesis abstracted in Dissertations Abstracts International

Appelbaum, L. G. (2005). Three studies of human information processing: Texture amplification, motion representation, and figure-ground segregation. *Dissertation Abstracts International: Section B. Sciences and Engineering*, 65(10), 5428.

e) Symposium Contribution

Krinsky-McHale, S. J., Zigman, W. B., & Silverman, W. (2012, August). Are neuropsychiatric symptoms markers of prodromal Alzheimer's disease in adults with Down syndrome? In W. B. Zigman (Chair), *Predictors of mild cognitive impairment, dementia, and mortality in adults with Down syndrome*. Symposium conducted at the meeting of the American Psychological Association, Orlando, FL.

f) Conference Paper Abstract Retrieved Online

Liu, S. (2005, May). *Defending against business crises with the help of intelligent agent based early warning solutions*. Paper presented at the Seventh International Conference on Enterprise Information Systems, Miami, FL. Abstract retrieved from http://www.iceis.org/iceis2005/abstracts_2005.htm

g) Conference Paper - In Regularly Published Proceedings and Retrieved Online

Herculano-Houzel, S., Collins, C. E., Wong, P., Kaas, J. H., & Lent, R. (2008). The basic nonuniformity of the cerebral cortex. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 105, 12593–12598. <http://dx.doi.org/10.1073/pnas.0805417105>

h) Proceeding in Book Form

Parsons, O. A., Pryzwansky, W. B., Weinstein, D. J., & Wiens, A. N. (1995). Taxonomy for psychology. In J. N. Reich, H. Sands, & A. N. Wiens (Eds.), *Education and training beyond the doctoral degree*:

Proceedings of the American Psychological Association National Conference on Postdoctoral Education and Training in Psychology (pp. 45–50). Washington, DC: American Psychological Association.

i) Paper Presentation

Nguyen, C. A. (2012, August). *Humor and deception in advertising: When laughter may not be the best medicine*. Paper presented at the meeting of the American Psychological Association, Orlando, FL.

Other Sources

a) Newspaper Article

Browne, R. (2010, March 21). This brainless patient is no dummy. *Sydney Morning Herald*, 45.

b) Newspaper Article with no Author

New drug appears to sharply cut risk of death from heart failure.(1993, July 15). *The Washington Post*, p. A12.

c) Web Page/Blog Post

Bordwell, D. (2013, June 18). David Koepp: Making the world movie-sized [Web log post]. Retrieved from <http://www.davidbordwell.net/blog/page/27/>

d) Online Encyclopedia/Dictionary

Ignition. (1989). In *Oxford English online dictionary* (2nd ed.). Retrieved from <http://dictionary.oed.com>

Marcoux, A. (2008). Business ethics. In E. N. Zalta (Ed.). *The Stanford encyclopedia of philosophy*. Retrieved from <http://plato.stanford.edu/entries/ethics-business/>

e) Podcast

Dunning, B. (Producer). (2011, January 12). *inFact: Conspiracy theories* [Video podcast]. Retrieved from <http://itunes.apple.com/>

f) Single Episode in a Television Series

Egan, D. (Writer), & Alexander, J. (Director). (2005). Failure to communicate. [Television series episode]. In D. Shore (Executive producer), *House*; New York, NY: Fox Broadcasting.

g) Music

Fuchs, G. (2004). Light the menorah. On *Eight nights of Hanukkah* [CD]. Brick, NJ: Kid Kosher.

SUBMISSION CHECKLIST

Ensure that the following items are present:

- ✓ Confirm that the category of the manuscript is specified.
- ✓ Confirm that “the paper is not under consideration for publication in another journal”.
- ✓ Confirm that disclosure of any commercial or financial involvement is provided.
- ✓ Confirm that last control for fluent English was done.
- ✓ Confirm that journal policies detailed in Information for Authors have been reviewed.
- ✓ Confirm that the references cited in the text and listed in the references section are in with APA 6th.
- Copyright Agreement Form
- Permission of previous published material if used in the present manuscript
- Title page
  - ✓ The category of the manuscript
  - ✓ The title of the manuscript both in the language of the article and in English
  - ✓ All authors' names and affiliations (institution, faculty/department, city, country), e-mail addresses
  - ✓ Corresponding author's email address, full postal address, telephone and fax number
  - ✓ ORCIDs of all authors.
  - ✓ Grant support (if exists)
  - ✓ Conflict of interest (if exists)
  - ✓ Acknowledgement (if exists)
- Main Manuscript Document
  - ✓ Important: Please avoid mentioning the the author (s) names in the manuscript
  - ✓ The title of the manuscript both in the language of the article and in English
  - ✓ Abstract (180-200 words)
  - ✓ Key words: 5 words
  - ✓ Body text sections
  - ✓ References
  - ✓ All tables, illustrations (figures) (including title, explanation, captions)

TELİF HAKKI ANLAŞMASI FORMU / COPYRIGHT AGREEMENT FORM

Istanbul Üniversitesi
Istanbul University

Dergi Adı: Dilbilim Dergisi
Journal name: Journal of Linguistics

Telif Hakkı Anlaşması Formu
Copyright Agreement Form

Sorumlu Yazar <i>Responsible/Corresponding Author</i>	
Makalenin Başlığı <i>Title of Manuscript</i>	
Kabul Tarihi <i>Acceptance date</i>	
Yazarların Listesi <i>List of authors</i>	

Sıra No	Adı-Soyadı Name - Surname	E-Posta E-mail	İmza Signature	Tarih Date
1				
2				
3				
4				
5				

Makalenin türü (Araştırma makalesi, Derleme, v.b.) <i>Manuscript Type (Research Article, Review, etc.)</i>	
--	--

Sorumlu Yazar: <i>Responsible/Corresponding Author</i>
--

Çalıştığı kurum	<i>University/company/institution</i>	
Posta adresi	<i>Address</i>	
E-posta	<i>E-mail</i>	
Telefon no; GSM no	<i>Phone; mobile phone</i>	

Yazar(lar) aşağıdaki hususları kabul eder:
Sunulan makalenin yazar(lar)ın orijinal çalışması olduğunu ve intihal yapmadıklarını,
Tüm yazarların bu çalışmaya aslı olarak katılmış olduklarını ve bu çalışma için her türlü sorumluluğu aldıklarını,
Tüm yazarların sunulan makalenin son halini gördüklerini ve onayladıklarını,
Makalenin başka bir yerde basılmadığını veya basılmak için sunulmadığını,
Makalede bulunan metnin, şekillerin ve dokümanların diğer şahıslara ait olan Telif Haklarını ihlal etmediğini kabul ve taahhüt ederler.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ'nin bu fikri eseri, Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası (CC BY-NC 4.0) lisansı ile yayımlanmasına izin verirler.
Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası (CC BY-NC 4.0) lisansı, eserin ticari kullanım dışında her boyut ve formatta paylaşılmasına, kopyalanmasına, çoğaltılmasına ve orijinal esere uygun şekilde atıfı bulunmak kaydıyla yeniden düzenleme, dönüştürme ve eserin üzerine inşa etme dâhil adapte edilmesine izin verir.
Yazar(lar)ın veya varsa yazar(lar)ın işverenin telif dâhil patent hakları, fikri mülkiyet hakları saklıdır.
Ben/Biz, telif hakkı ihlali nedeniyle üçüncü şahıslara vuku bulacak hak talebi veya açılacak davalarda İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ ve Dergi Editörlerinin hiçbir sorumluluğunun olmadığını, tüm sorumluluğun yazarlara ait olduğunu taahhüt ederim/ederiz.
Ayrıca Ben/Biz makalede hiçbir suç unsuru veya kanuna aykırı ifade bulunmadığını, araştırma yapılırken kanuna aykırı herhangi bir malzeme ve yöntem kullanılmadığını taahhüt ederim/ederiz.
Bu Telif Hakkı Anlaşması Formu tüm yazarlar tarafından imzalanmalıdır/onaylanmalıdır. Form farklı kurumlarda bulunan yazarlar tarafından ayrı kopyalar halinde doldurularak sunulabilir. Ancak, tüm imzaların orijinal veya kanıtlanabilir şekilde onaylı olması gerekir.

The author(s) agrees that:
The manuscript submitted is his/her/their own original work and has not been plagiarized from any prior work,
all authors participated in the work in a substantive way and are prepared to take public responsibility for the work,
all authors have seen and approved the manuscript as submitted,
the manuscript has not been published and is not being submitted or considered for publication elsewhere,
the text, illustrations, and any other materials included in the manuscript do not infringe upon any existing copyright or other rights of anyone.
İSTANBUL UNIVERSITY will publish the content under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International (CC BY-NC 4.0) license that gives permission to copy and redistribute the material in any medium or format other than commercial purposes as well as remix, transform and build upon the material by providing appropriate credit to the original work.
The Contributor(s) or, if applicable the Contributor's Employer, retain(s) all proprietary rights in addition to copyright, patent rights.
I/We indemnify İSTANBUL UNIVERSITY and the Editors of the Journals, and hold them harmless from any loss, expense or damage occasioned by a claim or suit by a third party for copyright infringement, or any suit arising out of any breach of the foregoing warranties as a result of publication of my/our article. I/We also warrant that the article contains no libelous or unlawful statements and does not contain material or instructions that might cause harm or injury.
This Copyright Agreement Form must be signed/ratified by all authors. Separate copies of the form (completed in full) may be submitted by authors located at different institutions; however, all signatures must be original and authenticated.

Sorumlu Yazar; <i>Responsible/Corresponding Author</i>	İmza / Signature	Tarih / Date
		...../...../.....